

Obsah

Koupě – Kupní smlouva Karel Marek	122
Viktimologické aspekty problematiky domácího násilia Miloš Maďar, Miroslav Kelemen, Ondrej Laciak	138
Evropský veřejný žalobce Štěpán Kořínek.....	179
Právne formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi na území Slovenska – história a súčasnosť Ivana Šošková	191
Potreba prijatia osobitnej právnej úpravy výkonu detencie Simona Ferencíková.....	235
Ručenie vo svetle návrhu novely Občianskeho zákonníka Nikola Némethová, Veronika Skorková, Peter Strapáč	244
Pripomíname si 1150 rokov od vzniku prvej cirkevnej provincie na území Slovenska Renáta Jakubčová, Jozef Kolárik, Justyna Krzywkowska.....	260

Recenzie

MAMOJKA, M. – KUBINCOVÁ, S. – MAMOJKA, M. a kol.: <i>Postavenie a hospodárenie štátnych podnikov</i> (Jaroslav Chovanec)	268
CHOVANEK, J.: <i>Postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike</i> (Pavol Hrivík)	269
KRAJČI, J.: <i>Diamant v hrude nezhnije (Adamus in glaeba non putrescet)</i> (Peter Polák).....	276

Koupě – Kupní smlouva

Karel Marek *

Abstrakt:

MAREK, Karel: *Koupě – Kupní smlouva*. Kupní smlouvou se prodávající zavazuje, že kupujícímu odevzdá věc, která je předmětem koupě, a umožní mu nabýt vlastnické právo k ní, a kupující se zavazuje, že věc převezme a zaplatí prodávajícímu kupní cenu. Za kupní smlouvu se vždy považuje smlouva o dodání spotřebního zboží, které je nutné sestavit nebo vytvořit. Mají-li strany vůli uzavřít kupní smlouvu bez určení kupní ceny, platí za ujednanou kupní cena, za níž se týž nebo srovnatelný předmět v době uzavření smlouvy a za obdobných smluvních podmínek obvykle prodává.

Klíčová slova:

občanské právo, nový občanský zákoník, podstatné náležitosti smlouvy, uzavírání smlouvy, kupní smlouva

The Purchase Agreement

Abstract

MAREK, Karel: *The Purchase Agreement*. The purchase agreement with the buyer, the seller agrees to surrender to the thing that is the subject of the purchase, and allow him to acquire the right of ownership to it, and the buyer agrees to that thing takes over and pay the purchase price to the seller. Under the contract, the contract shall be deemed always to supply consumer goods to be manufactured or produced. If the parties have the will to conclude the purchase contract without the determination of the purchase price paid for the purchase price agreed upon, which is the same or a comparable course at the time of conclusion of the contract and under similar terms and conditions usually sells.

Key words:

Civil Law, new Civil Code, essential elements of contracts, conclusion of contracts, Purchase contract

Úvodem

Už římské právo rozumělo kupní smlouvou (*emptio venditio*) synallagmatický závazek, jehož podstata je ve směně věci za peníze. Smlouva se původně uzavírala jako reálný kontrakt předáním věci i peněz – z ruky do ruky. K platnosti smlouvy se vyžadovalo individuální nebo generické určení prodávaného předmětu a dohoda o ceně. V oblasti obchodu pak vznikla zvláštní dodávková smlouva; tou se prodávající zavázal prodat věc, kterou ještě neměl a musel ji za účelem prodeje teprve získat.

* prof. JUDr. Karel Marek, CSc., Vysoká škola finanční a správní, Fakulta právních a správních studií, Praha, k.marek@centrum.cz.

Koupě je v novém občanském zákoníku upravena v ustanovení § 2076 až 2183. Navazujeme na naše předchozí pojednání. Chceme se věnovat § 2076 až 2157, tedy věcem movitým - zboží.

Důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku (NOZ) mj. uvádí, že úprava neobchodní a obchodní kupní smlouvy byla dosud oddělena a svěřena občanskému i obchodnímu zákoníku v podobě tzv. „komplexních úprav“. Jejich dualismus vychází z duality soukromého práva promítnuté jak do kodifikace obecného občanského práva, tak i obchodního práva. (Ta má své historické příčiny, ale v různých evropských státech byly tyto zdvojené úpravy postupně odstraňovány (poprvé ve Švýcarsku r. 1881; následovaly Itálie, Nizozemsko, Rusko aj.). Naši dosavadní zákonnou úpravu kupní smlouvy poznamenaly různé vlivy.) Přitom ve vztazích mezi podnikateli mají obchodní zvyklosti zásadně přednost před dispozitivními ustanoveními.

Jak je zřejmé, vychází právní úprava NOZ z úpravy, která byla provedena obchodním zákoníkem. To jistě uvítají osoby podnikatelské sféry. Tato úprava je jim totiž známá.

Vyjdeme-li z další části důvodové zprávy, pak tato uvádí, že koncepčně se úprava inspiruje švýcarskou úpravou v tom smyslu, že nejprve se formulují obecná ustanovení společná pro všechny případy koupě. Následují ustanovení o koupi movitých věcí, odchylky vztahující se ke koupi nemovitých věcí a ustanovení o vedlejších doložkách v kupní smlouvě. Obecná ustanovení sledují pojmové vymezení kupní smlouvy a řešení otázky určitosti kupní ceny, jakož i stanovení základních povinností stran, přičemž se zvláštní zřetel bere na otázky spojené s plněním a přechodem nebezpečí škody na věci.

K postupu právní úpravy od obecného ke zvláštní úpravě nelze mít žádných výhrad. Jde o obvyklé a správné řešení.

Podle obecného základního ustanovení, tj. podle § 2079 NOZ se kupní smlouvou prodávající zavazuje, že kupujícímu odevzdá věc, která je předmětem koupě, a umožní mu nabytí vlastnické právo k ní, a kupující se zavazuje, že věc převezme a zaplatí prodávajícímu kupní cenu.

Připomeňme, že při uzavření smlouvy (k uzavření smlouvy viz pojednání v závěrečném seznamu literatury) musí být mj. i identifikovatelné smluvní strany. Předmětem plnění přitom nemůže být to, s čím nelze v soukromoprávních vztazích volně nakládat.

Neplatí-li ze smlouvy nebo zvyklostí něco jiného, jsou prodávající a kupující zavázáni splnit své povinnosti současně.

Z občanskoprávní kupní smlouvy vznikne prodávajícímu povinnost předmět koupě kupujícímu odevzdat a kupujícímu povinnost předmět koupě převzít a zaplatit za něj prodávajícímu cenu.

Následné ustanovení § 2080 upravuje, že **kupní cena je ujednána dostatečně určitě, je-li ujednán alespoň způsob jejího určení**. To se může stát např. sjednáním příslušného kalkulačního vzorce.

Oproti dřívější právní úpravě v obchodním zákoníku je do NOZ zařazeno potřebné ustanovení § 2081. Upravuje otázku nákladů spojených s odevzdáním převzetím věci. **Náklady spojené s odevzdáním věci** v místě plnění nese prodávající. Náklady spojené s převzetím věci nese kupující.

NOZ pak řeší v ustanovení § 2082 otázku, kdy přechází na kupujícího nebezpečí škody na věci. **Nebezpečí škody na věci** přechází na kupujícího současně s nabytím vlastnického práva. Nabude-li kupující vlastnické právo před odevzdáním věci, má prodávající až do odevzdání věci práva a povinnosti schovatele.

Pokud je uzavřena smlouva s odkládací podmínkou, přechází nebezpečí škody na věci na kupujícího nejdříve dnem splnění podmínky.

Tomu, kdo koupí **budoucí věci** tzv. úhrnkem nebo s nadějí na nejisté budoucí užitky, patří v souladu s ustanovením § 2083 všechny užitky řádně vytěžené. Nese však ztrátu, bylo-li jeho očekávání zmařeno.

Jsou-li při ujednávání kupní smlouvy **vady na věci, o nichž prodávající ví**, prodávající na ně podle ustanovení § 2084 upozorní kupujícího.

Ustanovením § 2084 končí Obecná ustanovení pod nadpisem Koupě a následuje právní úprava Koupě movité věci.

Koupě movité věci

Podle důvodové zprávy je mobiliární koupě vymezena předmětem, kterým je movitá věc. Nerozhoduje přitom výchozí stav, ale stav, v jakém má kupující věc nabyt. Proto se ustanoveními o koupi movitých věcí spravují i případy, kdy je prodána součást věci nemovité (plody, materiál ze stavby nebo z lomu a pod.), kterou má kupující nabyt podle smlouvy jako věc movitou. Zároveň se stanoví kritéria pro rozlišení kupní smlouvy od smlouvy o dílo, což má praktický význam při koupi věci, která ještě není vyrobena. Tato kritéria jsou formulována jako hledisko materiálu a hledisko práce a vycházejí z dosavadní úpravy (tj. z § 410 obchodního zákoníku).

Základní ustanovení § 2085 pro koupi movité věci určuje, že jako koupě movité věci se posoudí každá koupě, jejímž předmětem není nemovitá věc, jakož i koupě součásti nemovité věci, má-li kupující podle smlouvy nabyt součást po oddělení jako věc movitou. Za kupní smlouvu se vždy považuje smlouva o dodání spotřebního zboží, které je nutné sestavit nebo vytvořit.

Mají-li strany vůli uzavřít kupní smlouvu bez určení kupní ceny, platí za ujednanou kupní cena, za niž se týž nebo srovnatelný předmět v době uzavření smlouvy a za obdobných smluvních podmínek obvykle prodává. Je-li určeným způsobem stanovena cena a není-li dohodnuto, zda je s DPH či bez DPH, pak (při povinnosti platit DPH) jde o cenu vč. DPH.

Není zde určena možnost stanovení ceny odhadem, jako je tomu u smlouvy o dílo.

Smlouva o dodání věci, která má být teprve vyrobena, se posoudí jako kupní smlouva, ledaže se ten, komu má být věc dodána, zavázal předat druhé straně podstatnou část toho, čeho je k vyrobění věci zapotřebí.

Za kupní smlouvu se nepovažuje smlouva, podle níž převážná část plnění dodavatele spočívá ve výkonu činnosti. Vzhledem k tomu, že pro montáž není obligatorně určeno, že se bude provádět podle smlouvy o dílo, bude tedy i u montáže rozhodovat „princip těžiště“ předmětu plnění. Za kupní smlouvu se tedy nepovažuje smlouva, podle níž převážná část závazku strany, která má zboží dodat, spočívá ve vykonání činnosti nebo závazek této strany převážně zahrnuje montáž zboží, která i když ji NOZ neuvádí samostatně, je též činností.

Lze předvídat, že i nadále smlouva o dílo bude společně se smlouvou kupní tvořit dvojici nejčastěji používaných smluv. Zásadní rozdíl mezi oběma smluvními typy spočívá v určení, zda jde o zhotovení věci, nebo o činnost či převážně o činnost. Půjde-li o činnost, použijeme smlouvy o dílo nebo jinou smlouvu (nebude-li činnost splňovat podmínky činnosti, na kterou je možno uzavřít smlouvu o dílo), bude-li se jednat o zhotovení věci, rozlišujeme zásadně, kdo přitom opatřil podstatnou část věci (případně vstupů ke zhotovení věci). Pokud podstatnou část opatřil objednatel, jedná se o smlouvu o dílo. Je-li podstatná část věci opatřena prodávajícím, jde o smlouvu kupní. U stavby však vždy půjde o smlouvu o dílo, i kdyby podstatnou část „vstupů“ zajistil objednatel.

Pokud srovnáme českou právní úpravu v obchodním zákoníku i v NOZ s textem Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (publikovanou pod č. 160/1991 Sb.), zjišťujeme, že se náš zákon snažil o maximální kompatibilitu obou úprav.

Recipování mezinárodní unifikované úpravy je třeba kladně hodnotit. Zákon je tak komfortní pro zahraniční osoby.

Povinnosti prodávajícího

Podle důvodové zprávy NOZ jsou pod nadpisem Povinnosti prodávajícího v § 2087 až 2094 shrnuta ustanovení, pro jejichž obsah jsou povinnosti prodávajícího určující a podstatné. Název pododdílu byl po vzoru obchodního zákoníku zachován, třebaže se v některých ustanoveních jsou upravena i práva prodávajícího (např. právo určit za stanovených podmínek dodatečně vlastnosti prodávané věci), ale i práva kupujícího (např. právo odmítnout věci dodané v přebytkovém množství), protože - podle názoru zákonodárce - ze systematického hlediska a v zájmu srozumitelnosti navrhované úpravy nelze tato doplňující pravidla od povinností prodávajícího oddělit.

Podle § 2087 **prodávající kupujícímu odevzdá věc, jakož i doklady, které se k věci vztahují, a umožní kupujícímu nabýt vlastnického práva k věci v souladu se smlouvou.**

Prodávající má tedy povinnost:

- odevzdat kupujícímu věc
- odevzdat doklady, které se k věci vztahují
- umožnit kupujícímu nabýt vlastnického práva.

Prodávající splní povinnost odevzdat věc kupujícímu, umožní-li mu nakládat s věcí v místě plnění a včas mu to oznámí.

V praxi lze použít i odkaz na úpravu v obchodních podmínkách, všeobecných obchodních podmínkách, odkaz na obchodní zvyklosti, lze využít i odkaz na tzv. **vykládací pravidla**, zejména uvést **doložky Incoterms** (v současnosti jsou již Incoterms 2010 s účinností 2011; lze však odkázat i na Incoterms staršího data, budou-li tato pravidla přesně identifikovatelná), příp. Intradeterms.

Co se týká dokladů, pak prodávající předá kupujícímu **doklady potřebné k převzetí a užívání věci**. Má-li k předání dojít při zaplacení kupní ceny, předá prodávající doklady v místě placení.

Doklady, které se týkají přepravy a jsou nutné k převzetí věci a volnému nakládání s ní, předá prodávající kupujícímu bez zbytečného odkladu po jejich vydání. Jiné

doklady určené ve smlouvě předá prodávající kupujícímu při odevzdání věci.

Prodávající je povinen předat kupujícímu doklady, jež jsou nutné k převzetí a k užívání zboží, jakož i další doklady stanovené ve smlouvě. Smluvenými doklady mohou být mj. seznamy záručních – pozáručních oprav, seznamy náhradních dílů doporučených pro jednoletý, tříletý, pětiletý či další provoz, apod.

Zboží lze třídit na zboží individuálně určené (např. jednoúčelový stroj stanoveného typu a určitého výrobního čísla) a **na zboží určené druhově** (např. písek, cement). U individuálně určeného zboží půjde o věci, které jsou přesně určeny svými charakteristickými znaky, uvedenými ve smlouvě. Pak se plní takto smluvené zboží. U zboží určeného podle druhu je třeba sjednat druh zboží a jeho množství. Nejsou-li jakost a provedení zboží sjednány, určí se vlastnosti zboží podle sjednaného nebo obvyklého účelu (zde bylo obdobně převzato ustanovení § 420 odst. 2 obchodního zákoníku).

Vlastnosti zboží lze určit dohodou smluvních stran. Lze však dohodnout, že vlastnosti určí kupující. Tomu je věnováno ustanovení § 2089.

Má-li kupující určit dodatečně vlastnosti předmětu koupě a neučiní-li to včas, určí je prodávající sám a oznámí kupujícímu, jaké vlastnosti určil. Přitom přihledne k potřebám kupujícího, které zná.

Kupující má právo sdělit prodávajícímu odchylné určení vlastností předmětu koupě, než jaké určil prodávající; neučiní-li to bez zbytečného odkladu po oznámení prodávajícího, je vázán tím, co určil prodávající.

Zboží prodávající odevzdává přímo kupujícímu, který zboží převezme u prodávajícího (zásada odnosnosti); **může však být dohodnuto, že věc bude kupujícímu odeslána.** Tomu se věnuje ustanovení § 2090.

Má-li prodávající věc odeslat, odevzdá věc kupujícímu předáním prvním dopravci k přepravě pro kupujícího a umožní kupujícímu uplatnit práva z přepravní smlouvy vůči dopravci (§ 2090 odst. 1).

Je-li kupujícím spotřebitel, použije se § 2090 odst. 1 pouze tehdy, pokud dopravce určil kupující, aniž mu byl prodávajícím nabídnut. V opačném případě je věc kupujícímu odevzdána, až mu ji dopravce předá.

Jak je zřejmé, ochrana spotřebitele nachází svoje i v ustanovení o **odevzdání** věci.

Podle navazujícího ustanovení § 2091 nastanou při odeslání účinky odevzdání věci kupujícímu jejím předáním dopravci, označí-li prodávající věc zjevně a dostatečně jako zásilku pro kupujícího.

Neoznačí-li prodávající věc, nastanou účinky odevzdání, oznámí-li prodávající kupujícímu bez zbytečného odkladu, že mu věc odeslal, a určí-li ji dostatečně v oznámení. Bez tohoto oznámení je věc kupujícímu odevzdána, až předá-li mu ji dopravce.

I když **dobu plnění není podstatnou náležitostí smlouvy** (je však vhodné, je-li sjednána), je jí (pro její význam) věnováno v právní úpravě koupě příslušné ustanovení, a to § 2092. Není-li doba plnění sjednána, plní se bez odkladu-v přiměřené době v závislosti na konkrétních skutečnostech daného případu

Doba, v níž má prodávající plnit, běží ode dne účinnosti smlouvy. Má-li však kupující splnit určitou povinnost ještě před odevzdáním věci, začíná doba, v níž má prodávající plnit, běžet ode dne splnění této povinnosti.

Doba plnění bývá především sjednána ve smlouvě. Plní se pak:

- a) dne, který je ve smlouvě určen nebo určen způsobem stanoveným ve smlouvě (v některých případech bývá dohodnuta i hodina),
- b) kdykoli během lhůty, která je ve smlouvě určena (je třeba však zvážit rozdílnost smluvního ujednání «IV. čtvrtletí 2018» oproti „do 31. 12. 2018“, kdy lze podle smlouvy plnit kdykoli do tohoto dne), nebo určena způsobem stanoveným ve smlouvě (např. „v roce 2018 do 5 týdnů od předání výkresové dokumentace kupujícím“; i zde je však třeba si uvědomit důsledky toho ujednání, neboť výkresy mohou být předány v lednu, ale také v době dovolených), ledaže ze smlouvy nebo z účelu smlouvy, jenž byl prodávajícímu znám při uzavření smlouvy, vyplývá, že dobu dodání v rámci této lhůty určuje kupující (smluvní ujednání může znít „v listopadu 2018 do 10 dnů po oznámení kupujícího o uzavření kontraktu na prodej tohoto zboží se zahraničním zákazníkem“).

Dodá-li prodávající zboží před určenou dobou, je kupující oprávněn zboží převzít, nebo je může odmítnout. Není-li dohodnuto jinak, nemůže u smlouvy kupní dojít k dřívějšímu plnění.

Zákoník řeší v § 2093 i situace, kdy je dodáno větší než kontrahované množství zboží.

Dodá-li prodávající větší množství věcí, než bylo ujednáno, je kupní smlouva uzavřena i na přebytečné množství, ledaže je kupující bez zbytečného odkladu odmítl.

To je významná změna oproti dřívější úpravě v obchodním zákoníku. Podle úpravy v obchodním zákoníku, přijal-li kupující větší množství zboží, musel za ně zaplatit cenu. Podle NOZ však dojde k uzavření smlouvy i na toto větší množství zboží. To považujeme za vhodné řešení. Lze zde – u takového většího množství – totiž uplatňovat i odpovědnost za vady.

Předmět koupě

Nadpis Předmět koupě uvozuje v NOZ ustanovení § 2095 až 2098. K tomu důvodová zpráva konstatuje, že předmětem mobiliární koupě je věc movitá. Důvodová zpráva také jinde důsledně používá termín „věc“, v názvu pododdílu a v jeho uvozovacím ustanovení bylo –

podle důvodové zprávy – ze stylistických důvodů zvoleno označení „předmět koupě“ namísto „věc jako předmět koupě“. Věcně návrh ustanovení vychází z dřívějšího obsahu obchodního zákoníku.

Prodávající odevzdá kupujícímu předmět koupě v ujednaném množství, jakosti a provedení. Nejsou-li jakost a provedení ujednány, plní prodávající v jakosti a provedení vhodných pro účel patrný ze smlouvy; jinak pro účel obvyklý.

Neurčuje-li smlouva, jak má být zboží zabaleno nebo opatřeno pro přepravu, **je prodávající povinen zboží zabalit nebo opatřit pro přepravu způsobem, který je obvyklý** pro takové zboží v obchodním styku, nebo nelze-li tento způsob určit, způsobem potřebným k uchování a ochraně zboží. V konkrétním případě je možné se dohodnout, zda obal je součástí předmětu plnění či zda se jedná o obal vratný a v poslední uvedeném případě dohodnout i otázky vrácení obalů a úhrady jejich opotřebení.

Má-li být zboží dodáno podle vzorku nebo předlohy, je prodávající povinen dodat zboží s vlastnostmi vzorku nebo předlohy, jež předložil kupujícímu. **Je-li rozpor**

mezi určením jakosti nebo provedením zboží podle tohoto vzorku nebo předlohy a určením zboží popsaným ve smlouvě, je rozhodující určení popsané ve smlouvě. Není-li v těchto určeních rozpor, má mít zboží vlastnosti podle obou těchto určení. Důležité je bezpečné uložení vzorku po celou dobu, která přichází v úvahu k uplatnění odpovědnosti za vady, na bezpečném místě (např. u daného vzorku u té zkušebny, která vystavila atest o složení).

Vyplývá-li ze smlouvy, že množství zboží je určeno ve smlouvě pouze přibližně, je prodávající oprávněn určit přesné množství zboží, které má být dodáno, ledaže smlouva přiznává toto právo kupujícímu. Pokud ze smlouvy nevyplývá něco jiného, nesmí odchylka přesáhnout 5 % množství stanoveného ve smlouvě.

Pokud prodávající dodrží toleranci 5 % (nebo jinou dohodnutou toleranci), jde o plnění řádné. Vzhledem ke smluvní volnosti jsou v těchto otázkách možná různá smluvní řešení. **Kupní cena se přitom vždy určuje skutečně dodaným množstvím zboží.**

Jde-li o překročení stanovené tolerance nebo o překročení množství tam, kde tolerance nepřichází v úvahu, jde o větší množství zboží.

Práva z vadného plnění

Na ustanovení o předmětu koupě navazují ustanovení § 2099 až 2112 věnovaná právním následkům vad plnění a soustředěna pod nadpisem Práva z vadného plnění. K nim důvodová zpráva sděluje, že rovněž návrh těchto ustanovení vychází z dosavadní úpravy obchodního zákoníku. Ta je bez některých ustanovení generálního významu, přenesených do obecné části obligačního práva. Posun měl být zejména v tom, že se mělo zesílit právní postavení kupujícího, kterému bylo plněno vadně. Opouští se hledisko vad opravitelných (odstranitelných) a neopravitelných (neodstranitelných) jako základní kritérium pro určení práv kupujícího z vad věci a nahrazuje se hlediskem intenzity, jakou vadnost plnění porušuje smlouvu. Představuje-li vadné plnění podstatné porušení smlouvy, rozšiřují se práva kupujícího. Zejména se však opouští dosavadní koncepce prekluze práv z vad. Opožděné ohlášení vad (notifikace, reklamáce) nevede k zániku práva kupujícího; soud k němu ex officio nebude přihlížet a práva z vad kupujícímu v takovém případě nepřizná pouze, vznese-li v tom směru prodávající námitku.

Věc je vadná, nemá-li vlastnosti stanovené v § 2095 a 2096. Za vadu se považuje i plnění jiné věci. Za vadu se považují i vady v dokladech nutných pro užívání věci.

Za vady zboží se tedy považuje i dodání jiného zboží, i když toto jiné plnění může být použito k účelu smlouvy (jde o tzv. plnění aliud), např. když místo rohových ventilů jsou dodány ventily přímé a příruby s obloukem), než určuje smlouva, a vady v dokladech nutných k užívání zboží.

Jestliže z přepravního dokladu, dokladu o předání zboží nebo z prohlášení prodávajícího vyplývá, že dodává zboží v menším množství nebo jen část zboží, nevztahují se na chybějící zboží ustanovení o vadách zboží.

Prodávající odpovídá za vadu, kterou má zboží v okamžiku, kdy přechází nebezpečí škody na zboží na kupujícího, i když se vada projeví až po této době. Povinnosti

prodávajícího vyplývající ze záruky za jakost zboží tím nejsou dotčeny. Prodávající odpovídá rovněž za jakoukoli vadu, jež vznikne po této době, jestliže je způsobena porušením jeho povinností. Zde je vhodné si uvědomit, že širší rozsah odpovědnosti bude mít prodávající při poskytnutí - sjednání záruky (viz dále text o záruce) než jen při realizaci zákonného textu podle obchodního zákoníku.

Při předčasném plnění může prodávající odstranit vady do doby určené pro odevzdání věci. Výkonem svého práva nesmí kupujícímu způsobit nepřiměřené obtíže nebo výdaje. Právo kupujícího na náhradu škody tím není dotčeno. To platí obdobně i pro vady dokladů.

Práva kupujícího z vadného plnění nejsou dotčena, způsobilo-li vadu použití věci, kterou kupující předal prodávajícímu. To neplatí, prokáže-li prodávající, že na nevhodnost předané věci kupujícího včas upozornil a kupující na jejím použití trval, nebo prokáže-li, že nevhodnost předané věci ani při vynaložení dostatečné péče nemohl zjistit. Způsobil-li vadu věci postup prodávajícího podle návrhů, vzorků nebo podkladů, které mu kupující opatřil, použije se tato úprava obdobně.

Kupující věc podle možnosti prohlédne co nejdříve po přechodu nebezpečí škody na věci a přesvědčí se o jejích vlastnostech a množství.

Kupující pak nemá práva z vadného plnění, jedná-li se o vadu, kterou musel s vynaložením obvyklé pozornosti poznat již při uzavření smlouvy. To neplatí, ujistil-li ho prodávající výslovně, že věc je bez vad, anebo zastřel-li vadu listivě.

Jestliže smlouva stanoví odeslání zboží prodávajícím, může být prohlídka odložena až do doby, kdy zboží je dopraveno do místa určení. Pokud je zboží směřováno během přepravy do jiného místa určení (např. do jiné provozovny kupujícího, nebo při tzv. traťových dodávkách, kdy je uzavírána další smlouva kupujícím - v roli nového prodávajícího - s dalším subjektem - novým kupujícím) nebo kupujícím znovu odesláno (např. subdodávka zboží pro stavbu), aniž by měl kupující možnost přiměřenou povaze zboží si je prohlédnout, a v době uzavření smlouvy prodávající věděl nebo musel vědět o možnosti takové změny místa určení nebo takového opětovného odeslání, prohlídka může být odložena až do doby, kdy zboží je dopraveno do nového místa určení.

Při dodávce vadného zboží a porušení smlouvy podstatným způsobem může kupující zvolit, zda využije svého práva

- a) **požadovat odstranění vad dodáním náhradního zboží** za zboží vadné, dodání chybějícího zboží a odstranění právních vad,
- b) **požadovat odstranění vad opravou zboží**, jestliže vady jsou opravitelné,
- c) **požadovat přiměřenou slevu z kupní ceny** nebo
- d) **odstoupit od smlouvy**.

Kupující sdělí prodávajícímu, jaké právo si zvolil, při oznámení vady, nebo bez zbytečného odkladu po oznámení vady. Provedenou volbu nemůže kupující změnit bez souhlasu prodávajícího; to neplatí, žádal-li kupující opravu vady, která se ukáže jako neopravitelná. Neodstraní-li prodávající vady v přiměřené lhůtě či oznámí-li kupujícímu, že vady neodstraní, může kupující požadovat místo odstranění vady přiměřenou slevu z kupní ceny, nebo může od smlouvy odstoupit.

Jestliže nezvolí kupující svoje právo včas, postupuje se jako u nepodstatného porušení smlouvy.

Při porušení smlouvy nepodstatným způsobem jsou možnosti volby kupujícího užší. Kupující může požadovat buď

- a) **dodání chybějícího zboží a odstranění ostatních vad zboží, nebo**
- b) **slevu z kupní ceny.**

Dokud kupující neuplatní právo na slevu z kupní ceny nebo neodstoupí od smlouvy, může prodávající dodat to, co chybí, nebo odstranit právní vadu. Jiné vady může prodávající odstranit podle své volby opravou věci nebo dodáním nové věci; volba nesmí kupujícímu způsobit nepřiměřené náklady.

Neodstraní-li prodávající vadu věci včas nebo vadu věci odmítne odstranit, může kupující požadovat slevu z kupní ceny, anebo může od smlouvy odstoupit. Provedenou volbu nemůže kupující změnit bez souhlasu prodávajícího.

V praxi se často vyskytují případy, kdy kupující řádně oznámí vady a současně nezaplatí část kupní ceny. Tím se snaží vyvolat tlak na prodávajícího k odstranění vad. Jde o postup podle zákona, jestliže neprovedená platba odpovídá případné slevě z ceny.

Do doby odstranění vad není tedy kupující povinen platit část kupní ceny, jež by odpovídala jeho nároku na slevu, jestliže by vady nebyly odstraněny.

Kupující nemůže odstoupit od smlouvy, ani požadovat dodání nové věci, nemůže-li věc vrátit v tom stavu, v jakém ji obdržel. To neplatí,

- a) došlo-li ke změně stavu v důsledku prohlídky za účelem zjištění vady věci
- b) použil-li kupující věc ještě před objevením vady,
- c) nezpůsobil-li kupující nemožnost vrácení věci v nezměněném stavu jednáním anebo opomenutím, nebo
- d) prodal-li kupující věc ještě před objevením vady, spotřeboval-li ji, anebo pozměnil-li věc při obvyklém použití; stalo-li se tak jen zčásti, vrátí kupující prodávajícímu, co ještě vrátit může, a dá prodávajícímu náhradu do výše, v níž měl z použití věci prospěch.

Podle § 2111 NOZ, **neoznámil-li kupující vadu věci včas, pozbývá právo odstoupit od smlouvy.**

Dále pak podle ustanovení § 2112 odst. 1, **neoznámil-li kupující vadu bez zbytečného odkladu poté, co ji mohl při včasné prohlídce a dostatečné péči zjistit, soud mu právo z vadného plnění nepřizná.** Jedná-li se o skrytou vadu, platí totéž, nebyla-li vada oznámena bez zbytečného odkladu poté, co ji kupující mohl při dostatečné péči zjistit, nejpozději však do dvou let po odevzdání věci.

K účinkům podle § 2112 odst. 1 **soud přihlédne jen k námitce prodávajícího, že vada nebyla včas oznámena.** Proávající však nemá právo na námitku, je-li vada důsledkem skutečnosti, o které prodávající v době odevzdání věci věděl nebo musel vědět.

Při oznámení vad zboží můžeme jen doporučit kupujícímu, aby volil písemnou formu oznámení a vytvářel si vhodnou důkazní situaci pro možné další řízení.

Pro dané zboží však **může být stanovena záruka za jakost.**

Pojetí smluvní záruky za vady je pro obecné občanské právo nové. Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. vycházel z někdejšího pojetí služeb, které vzniklo za jiných společenských podmínek v 60. letech a bylo spojeno s institutem zákonné záruky. NOZ se vrací k řešení (z něhož vycházel již obchodní zákoník) a odděluje od sebe práva, která kupujícímu vznikají z vad plnění ze zákona a která vznikají kupujícímu ze záruky za jakost.

Dohodnou-li se strany na záruce za jakost, anebo zaručí-li se za jakost jednostranným prohlášením prodávající sám, může tím být garantována jakost věci z hlediska časového nebo co do vlastností. Záruka za jakost však nemůže vylučovat zákonnou úpravu práv z vad věci (což je praktické zejména u skrytých vad). Záruku za jakost upravují ustanovení § 2113 až 2117 NOZ. Zákonou záruku za jakost má spotřebitel.

Záruka za jakost

Zárukou za jakost se **prodávající zavazuje, že věc bude po určitou dobu způsobilá k použití pro obvyklý účel nebo že si zachová obvyklé vlastnosti**. Tyto účinky má i uvedení záruční doby nebo doby použitelnosti věci na obalu nebo v reklamě. Záruka může být poskytnuta i na jednotlivou součást věci.

Po našem soudu přitom není vyloučeno, aby prodávající poskytl záruku jen částečně (např. jen na prorezivění karosérie) a v ostatním platila zákonná úprava. Je přípustné, aby byla na konkrétní části zboží poskytnuta odlišná záruka; např. je možná v určitém rozsahu záruka obecně na zboží (např. u automobilu obecně dva roky) a v jiném rozsahu záruka speciální (na karosérie šest let).

Převzetí závazku ze záruky může vyplynout ze smlouvy nebo z prohlášení prodávajícího, zejména ve formě záručního listu. Účinky převzetí tohoto závazku má i vyznačení délky záruční doby nebo doby trvanlivosti nebo použitelnosti dodaného zboží na jeho obalu. Je-li ve smlouvě nebo v záručním prohlášení prodávajícího uvedena záruční doba odlišná, platí tato doba.

Určují-li smlouva a prohlášení o záruce různé záruční doby, platí doba z nich nejdelší. Ujednají-li však strany jinou záruční dobu, než jaká je vyznačena na obalu jako doba použitelnosti, má přednost ujednání stran.

Záruční doba běží **od odevzdání věci kupujícímu**; byla-li věc podle smlouvy odeslána, běží **od dojití věci do místa určení**. Má-li koupenou věc uvést do provozu někdo jiný než prodávající, běží záruční doba až **ode dne uvedení věci do provozu**, pokud kupující objednal uvedení do provozu nejpozději do tří týdnů od převzetí věci a řádně a včas poskytl k provedení služby potřebnou součinnost.

Kupující nemá právo ze záruky, způsobila-li vadu po přechodu nebezpečí škody na věci na kupujícího vnější událost. To neplatí, způsobil-li vadu prodávající.

Pro oznámení vady, na kterou se vztahuje záruka, a pro uplatnění práva z vadného plnění platí obdobně ustanovení § 2172 a 2173.

Povinnosti kupujícího a nebezpečí škody na věci

Další ustanovení NOZ, tj. § 2118 až 2120 jsou společně nadepsány Povinnosti kupujícího; ustanovení § 2121 až 2125 NOZ jsou pak soustředěny pod nadpisem Nebezpečí škody na věci.

K těmto ustanovením sděluje důvodová zpráva, že podle obecného pravidla *casum sentit dominus* stíhá nebezpečí náhodné škody na věci jejího vlastníka, a tudíž i na kupující přechází nebezpečí škody na předmětu koupě s nabytím vlastnického práva. Jedná-li se o mobiliární koupi, pak se toto obecné pravidlo uplatnit nemůže. Z toho důvodu se stanoví konvenčně k standardním úpravám, že při koupi movitých věcí přechází nebezpečí škody na věci jejím převzetím, případně nastane-li jiná sku-

tečnost, která převzetí nahrazuje.

Úvodní ustanovení právní úpravy povinností kupujícího vymezuje, že **kupující zaplatí kupní cenu a věc převezme.**

Kupující nemusí kupní cenu zaplatit, dokud nemá možnost si věc prohlédnout. To neplatí, byl-li ujednáán takový způsob předání věci, který možnost prohlídky vylučuje. Při určení ceny podle hmotnosti se má za to, že rozhoduje čistá hmotnost předmětu koupě.

Je-li kupující v prodlení s převzetím věci nebo s placením kupní ceny, uchová prodávající věc, může-li s ní nakládat, pro kupujícího způsobem přiměřeným okolnostem. Převzal-li kupující věc, kterou zamýšlí odmítnout, uchová ji způsobem přiměřeným okolnostem.

Kdo uchovává věc pro druhou stranu, může ji zadržet, dokud mu druhá strana neuhradí účelně vynaložené náklady spojené s uchováním věci.

Nebezpečí škody přechází na kupujícího převzetím věci. Týž následek má, nepřevezme-li kupující věc, ač mu s ní prodávající umožnil nakládat.

Jde-li o situace, kdy má kupující převzít věc od třetí osoby, přechází na něho nebezpečí škody okamžikem, kdy mohl s věcí nakládat, ne však dříve než v době určené jako čas plnění. Přechod nebezpečí škody na věci, má-li prodávající předat zboží dopravci, řeší ustanovení § 2123 NOZ.

Předá-li prodávající dopravci věc pro přepravu ke kupujícímu v místě určeném kupní smlouvou, přechází na kupujícího nebezpečí škody předáním věci dopravci v tomto místě, a nebylo-li místo smlouveno, předáním prvním dopravci pro přepravu do místa určení.

Je-li při uzavření smlouvy věc již přepravována, přechází nebezpečí škody na věci na kupujícího předáním věci prvním dopravci. Prodávající však nese škodu, k níž došlo před uzavřením smlouvy, a prodávající o ní věděl, anebo o ní vzhledem k okolnostem vědět měl.

Jde-li o **věci podle druhu**, pak podle ustanovení § 2124 NOZ, nebezpečí škody na věci určené podle druhu nepřejde na kupujícího, který věc nepřevzal, dříve než věc bude pro účel smlouvy dostatečně oddělena a odlišena od jiných věcí téhož druhu.

Škoda na věci, vzniklá po přechodu nebezpečí škody na věci na kupujícího, nemá vliv na jeho povinnost zaplatit kupní cenu, ledaže prodávající škodu způsobil porušením své povinnosti. To však neplatí, uplatnil-li kupující právo žádat dodání náhradní věci, nebo odstoupil-li od smlouvy.

Svépomocný prodej

Svépomocný prodej je regulován § 2126 a § 2127. Je-li některá ze smluvních stran povinna věc převzít (nemusí se jednat jen o kupujícího, nýbrž i o prodávajícího, kterému vzniká povinnost převzít od kupujícího věc s vadou, věci dodané v přebytkovém množství atp.) od druhé smluvní strany a neučiní-li to, pak nelze tuto druhou stranu nutit, aby nepřevzatou věc u sebe uchovávala po neúměrně dlouhou dobu. Proto se zakládá právo věc svépomocně, a tudíž i vlastním jménem, prodat. Protože se však při svépomocném prodeji jedná o prodej cizí věci, děje se takový prodej na účet toho, kdo se ocitl s převzetím věci v prodlení. Z toho důvodu musí být výtěžek z

prodeje vydán prodlévající straně; to však nebrání, aby ten, kdo věc prodal, započítal k tíži tohoto výtěžku účelně vynaložené náklady, které mu vznikly úschovou věci a následně i jejím prodejem.

Prodlením strany s převzetím věci vzniká druhé straně právo věc po předchozím upozornění na účet prodlévajícího vhodným způsobem prodat poté, co prodlévajícímu poskytla dodatečnou přiměřenou lhůtu k převzetí. To platí i tehdy, prodlévá-li strana s placením, kterým je předání věci podmíněno. Hrozí-li věci rychlá zkáza a není-li na upozornění čas, není upozornění nutné.

Vedlejší ujednání při kupní smlouvě

Poslední část tohoto pojednání je věnována vedlejším ujednáním při kupní smlouvě, upraveným v ustanoveních § 2132 až 2157 NOZ.

Vedlejší ujednání při kupní smlouvě mají velký praktický význam, a z toho důvodu věnují standardní zákoníky pozornost jejich úpravě. Předchozí právo upravovalo demonstrativně výhradu vlastnictví (§ 601 občanského zákoníku, § 444 a 445 obchodního zákoníku), předkupní právo a právo zpětné koupě (§ 602 a násl. občanského zákoníku) a koupi na zkoušku a cenovou doložku (§ 471 a násl. obchodního zákoníku). NOZ z této úpravy vychází, přejímá ji v podstatném rozsahu, ale rozšiřuje výslovně upravené doložky ještě o výhradu zpětného prodeje a výhradu lepšího kupce, přičemž ponechává i nadále výčet vedlejších ujednání jako demonstrativní.

K významnějším posunům dochází v úpravě ujednání o výhradě vlastnického práva a o právu předkupním.

Ustanovení o výhradě práva vlastnického dávají přednost konstrukci rozšířené výhrady vlastnického práva, jakou zvolil obchodní zákoník v § 445, čímž se stranám umožňuje vázat nabytí vlastnického práva kupujícím i na splnění jiné odkladací podmínky, než je jen zaplacení kupní ceny. Zároveň stanoví, že prodlení kupujícího se splátkou nepřesahujícího desetinu kupní ceny neopravňuje prodávajícího smlouvu zrušit, zaplatí-li kupující dlužnou splátku nejpozději s následující splátkou. Konkretizuje se tak obecné pravidlo o podstatném a nepodstatném porušení smlouvy a odklízí tak riziko zbytečných sporů, vzhledem k dispozitivní povaze se však ani nebrání opačnému ujednání stran.

Ustanovení o předkupním právu reagují na praktické zkušenosti s dosavadní úpravou, která vede k různým interpretacím a k celkové právní nejistotě. Nově ustanovení vycházejí sice i nadále ze zdejší úpravy, ale také podstatnou měrou přihlíží k právní úpravě německé (§ 463 až 473 BGB).

Co se týká **výhrady vlastnického práva**, vyhradí-li si prodávající k věci vlastnické právo, má se za to, že se kupující stane vlastníkem teprve úplným zaplacením kupní ceny. Nebezpečí škody na věci však na kupujícího přechází již jejím převzetím.

Je-li nabytí vlastnického práva kupujícím podmíněno zaplacením kupní ceny ve splátkách, nezakládá prodlení kupujícího se splátkou nepřesahující desetinu kupní ceny samo o sobě právo prodávajícího od smlouvy odstoupit a požadovat vrácení věci, pokud kupující splátku zaplatí nejpozději v době splatnosti následující splátky a společně s ní.

Výhrada vlastnického práva působí vůči věřitelům kupujícího jen tehdy, bylo-li ujednání pořízeno ve formě veřejné listiny, popřípadě bylo-li pořízeno v písemné formě a podpisy stran úředně ověřeny, leč tehdy až ode dne úředního ověření podpisů. Je-li však výhrada vlastnického práva ujednána ohledně věci zapsané do veřejného seznamu, působí vůči třetím osobám, jen byla-li do tohoto seznamu zapsána.

Další upravenou výhradou je **výhrada zpětné koupě**. Z ujednání o výhradě zpětné koupě vzniká kupujícímu povinnost převést na požádání věc prodávajícímu za úplatu zpět. Kupující vrátí prodávajícímu věc v nezhoršeném stavu a prodávající vrátí kupujícímu kupní cenu; tím jsou vyrovnány i užitky z peněz a plody z věci snad vytěžené.

Výhrada zpětné koupě zavazuje dědice a právo na zpětnou koupi lze zcizit, jen je-li to výslovně ujednáno.

Nebyla-li ujednána lhůta, ve které má prodávající právo žádat vrácení věci, platí vzhledem k movité věci za ujednanou tříletá lhůta a vzhledem k nemovité věci desetiletá lhůta.

Ustanovení § 2136 pak řeší **vynaložení nákladu na věc kupujícím**. Vynaložil-li kupující na věc náklad k jejímu zlepšení, anebo mimořádný náklad pro její zachování, náleží mu stejná náhrada jako poctivému držiteli; pokud se ale vrácení věci zmaří nebo zhorší její hodnota z důvodů, za které kupující odpovídá, nahradí prodávajícímu škodu.

Byla-li výhrada zpětné koupě ujednána k věci zapsané do veřejného seznamu jako právo věcné, lze věc zatížit jen se souhlasem toho, pro koho je právo zpětné koupě ve veřejném seznamu zapsáno.

Upravena je též i **výhrada zpětného prodeje, neboť** podle § 2139 NOZ se ustanovení o zpětné koupi se obdobně použijí i na ujednání, kterým si kupující vymínil, že věc prodá prodávajícímu zpět.

Následující úprava obsažená v § 2140 až 2149 NOZ je věnována **předkupnímu právu**. V tomto pojednání zařazujeme jen text uvozujícího ustanovení § 2140 NOZ a v ostatním odkazujeme na citovaná ustanovení.

Ujedná-li si předkupník k věci předkupní právo, vzniká dlužníku povinnost nabídnout věc předkupníkovi ke koupi, pokud by ji chtěl prodat třetí osobě (koupěchtivému).

Předkupní právo lze zvláštním ujednáním rozšířit i na jiné způsoby zcizení. Předkupní právo lze také ujednat i mimo souvislost s kupní smlouvou.

Ustanovení § 2150 NOZ upravuje **koupi na zkoušku**, při níž platí, že kdo koupí věc na zkoušku, kupuje s podmínkou, že věc ve zkušební lhůtě schválí.

Přitom neujednají-li strany zkušební lhůtu, činí **u movitých věcí tři dny a u nemovitých věcí jeden rok od uzavření smlouvy**. Plyne-li však z jednání o uzavření smlouvy, že věc má být prohlédnuta nebo vyzkoušena po odevzdání, běží zkušební doba ode dne odevzdání.

Nepřevzal-li kupující zboží, má podmínka povahu **podmínky odkladací**, a tato podmínka se považuje za zmařenou, jestliže kupující nesdělí prodávajícímu ve zkušební době, že zboží schvaluje.

Převzal-li kupující zboží, má podmínka povahu **podmínky rozvazovací** a platí, že kupující zboží schválil, jestliže je písemně neodmítne ve zkušební době.

Kupující nemá právo zboží odmítnout, jestliže nemůže zboží vrátit ve stavu, v jakém je převzal. Ke změnám vyvolaným vyzkoušením věci se nepřihlíží.

Kromě koupě na zkoušku lze sjednat i koupi po zkoušce, koupi podle zkoušky, koupi s výhradou výměny, opční právo apod. Lze zde plně využít smluvní volnosti.

Je však možno sjednat i **výhradu lepšího kupce**, která je upravena v ustanovení § 2152 a 2153. Uzavřením kupní smlouvy s výhradou lepšího kupce nabývá prodávající právo dát přednost lepšímu kupci, přihlásí-li se v určené lhůtě. Tato lhůta činí u movitých věcí tři dny a u nemovitých věcí jeden rok od uzavření smlouvy.

Zda je nový kupec lepší, rozhoduje prodávající; může dát zejména přednost novému kupci, třebaže první nabízí vyšší cenu. Obdobně jako u koupě na zkoušku se posoudí, ve kterých případech má výhrada lepšího kupce povahu podmínky odkládací a v kterých povahu podmínky rozvazovací.

Nový občanský zákoník v ustanoveních § 2154 až 2156 věnovaným **cenové doložce** recipuje (s drobnými změnami) právní úpravu obchodního zákoníku.

V tuzemsku lze využít i dalších smluvních ujednání, typických jinak pro závazkové vztahy v mezinárodním obchodě, budou-li v souladu se zásadou poctivého obchodního styku. Může se např. i sjednat přepočtení měn, je-li cena ve smlouvě uvedena v Kč a dohodnuto např., že se má platit v EUR či jiné měně.

Cenová doložka, která může být sjednána různým způsobem (jak jsme již upozornili v textu o sjednávání ceny), **má zabránit nepříznivým důsledkům zvyšování cen subdodávek při jinak pevné ceně finálního zboží**. Jestliže strany dohodnou při určení ceny, že její výše má být dodatečně upravena s přihlédnutím k výrobním nákladům, a neurčí-li, které složky výrobních nákladů jsou rozhodné, mění se kupní cena v poměru k cenovým změnám hlavních surovin potřebných k výrobě prodáváného zboží (obecná cenová doložka).

Neurčí-li strany ve smlouvě, která doba je rozhodující pro posuzování cenových změn, přihlíží se k cenám v době uzavření smlouvy a v době, kdy měl prodávající zboží dodat. Má-li se dodání zboží uskutečnit během určité lhůty, je rozhodná doba skutečného včasného plnění, jinak konec této lhůty.

Je-li prodávající v prodlení s dodáním zboží, a v době skutečného dodání jsou ceny u rozhodných složek výrobních nákladů nižší než ceny v době uvedené výše, přihlíží se k těmto nižším cenám.

Práva a povinnosti stran z doložky zanikají, jestliže oprávněná strana svá práva neuplatní u druhé strany bez zbytečného odkladu po dodání zboží. Uplynutím lhůty „bez zbytečného odkladu“ práva zanikají, jde tedy o lhůtu prekluzivní.

Ujednat je možno i jiné výhrady a podmínky. Zejména bude sjednána i tzv. měnová doložka. Po našem soudu **lze totiž také mezi tuzemskými subjekty měnovou doložku** (která byla již zařazena v hlavě III třetí části obchodního zákoníku) **dohodnout**. Zejména strojírenské a elektrotechnické zboží totiž postupně připomíná stavebnice při použití komponentů vyráběných v řadě zemí světa a ceny tuzemských dodávek mohou být závislé i na kursu cizích měn.

Stanoví-li smlouva, že cena nebo jiný peněžitý závazek se rozumí při určitém kursu měny, v níž má být závazek plněn (zajišťovaná měna), ve vztahu k určité jiné měně (zajišťující měna), a dojde-li po uzavření smlouvy ke změně kursovního poměru obou měn, je dlužník povinen zaplatit částku sníženou nebo zvýšenou tak, aby částka v zajišťující měně zůstala nezměněná.

V ustanovení § 2157 NOZ je přitom určeno, že ujednají-li strany **jiné výhrady nebo podmínky** připouštějící změnu nebo zánik práv a povinností z kupní smlouvy, zaniká výhrada nebo podmínka **nejpozději do jednoho roku** od účinnosti kupní smlouvy, pokud ji neuplatnil v této lhůtě ten, kdo je z výhrady nebo podmínky oprávněn.

Právní úprava koupě je **ze všech upravených smluvních typů obsahově nejbohatší, zásadně je však dispozitivní**. Při své relativní bohatosti obsahu nemůže text zákona pamatovat na všechny otázky, které by bylo vhodné sjednat, nemůže přitom ani zohlednit všechna specifika různých předmětů plnění (např. stavebního materiálu, legovaných ocelí, odlitků atd.). Proto je třeba i u této smlouvy věnovat řádnou pozornost jejímu sjednání. Lze přitom vhodně využít (kromě běžných koupí) i právní službu a studovat podrobnou komentářovou literaturu. Ta na téma kupní smlouvy obsahuje desítky až stovky stran.

S ohledem na konkrétního obchodního partnera je vhodné volit také **právní či obchodní zajišťovací nebo utvrzovací prostředky** (např. smluvní pokuty, sjednávání zástavního práva, ručení, výhradu vlastnického práva, sjednávání zálohy, sjednávání dílčího plnění, dílčího placení a způsoby jeho fakturace). Písemná forma smlouvy není obecně předepsaná. Pokud nejde o bagatelní případy, lze ji jen doporučit.

Zpracováno v rámci projektu RVO Vysoké školy finanční a správní, Praha: „Dopad rekodifikace občanského práva na vybrané smluvní typy v podnikání a odpovědnost statutárních orgánů“.

Literatura:

- HUSÁR, J.: *Právna regulácia ingerencie verejnej moci do podnikania*. Košice : EQUILIBRIA, 2007.
- JANKŮ, M. a kol.: *Nové občanské právo v kostce*. Praha : C. H. Beck, 2014.
- MAMOJKA, M., ml.: Vývojové trendy v obchodním právu a ich aplikačné perspektívy. In: *Sborník č. 32. Vzájemné ovlivňování komunitární úpravy a českého a slovenského obchodního práva na pozadí procesu jejich reforem*. Praha : UK, 2007.
- MAREK, K.: *Smluvní obchodní právo. Kontrakty*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Brno : Masarykova univerzita. 2008.
- MAREK, K.: K uzavírání smluv. In: *Daně a právo*, č. 3/2016.
- OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník – komentár*. 2. vydání, Bratislava : Iura Edition, 2005.
- PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník – komentár*. Praha : C. H. Beck, 2. vydání, 2008.
- RABAN, P. a kol.: *Občanské právo hmotné, Závazkové právo*. Brno : Václav Klemm. 1. vydání 2014.
- SUCHOŽA, J.: Kľukaté cesty procesu rekodifikácie súkromého práva v Slovenskej republike. In: *Sborník Právo a obchodovanie*. Košice: UPJŠ, 2008.
- SUCHOŽA, J. – BABČÁK, V. – HUSÁR, J. a kol.: *Obchodný zákonník, komentár*. Bratislava : Eurounion, 2007.

- ŠTENGLOVÁ, I. – TOMSA, M. – PLÍVA, S.: *Obchodní zákoník, komentář*. Praha : C. H. Beck, 12. vydání, 2010.
- ŠVESTKA, J. – DVORÁK, J. – FIALA, J.: *Občanský zákoník, Komentář*. Praha : Wolters Kluwer, 1. vydání 2014, svazek V.

Summary: The Purchase Agreement

Legal regulation of the purchase is the richest as far as the content is concerned of all established contractual types, fundamentally it is, however, dispositive. In its relative richness, the text of the law may not remember all the questions that would be appropriate to address and may not even take into account all the specifics of the various items of the consideration (e.g., construction material, alloy steels, castings, etc.). Therefore, it is necessary also in this contract to pay proper attention during its negotiation. In its course, legal service may be suitably used (in addition to the common purchasing) and to study the detailed commentary literature. There are dozens to hundreds of pages on the subject of the purchase contract.

With regard to a specific business partner it is advisable to choose legal or commercial securing or confirmation means (e.g. contractual penalties, the negotiation of the lien, the guarantee, the reservation of property rights, the negotiation of advances, the negotiation of partial performance, partial payment and the ways of its billing). The written form of the contract is generally not prescribed. It may only be recommended, unless it concerns some petty cases.

prof. JUDr. Karel Marek, CSc.
Vysoká škola finanční a správní
Fakulta právních a správních studií
Estónska 500
101 00 Praha 10
Česká republika
k.marek@centrum.cz

Viktimologické aspekty problematiky domáceho násillia

Miloš Maďar, Miroslav Kelemen, Ondrej Laciak *

Abstrakt:

MAĐAR, Miloš, KELEMEN, Miroslav, LACIAK, Ondrej: *Viktimologické aspekty problematiky domáceho násillia*. Domáce násillie je patologický spoločenský, sociálny, etický a nepochybne právny fenomén, ktorý zasahuje nielen bezprostrednú obeť, ale narušuje aj rodinné a spoločenské vzťahy jej okolia. Na účinné predchádzanie tomuto javu je nevyhnutné poznať, aké prejavy správania je možné podradiť pod tento termín, aké sú vnútorné aj vonkajšie príčiny domáceho násillia a aké charakteristické črty sú typické pre obeť či páchatel'a. Kvalitné poznanie týchto okolností dokáže následne napomôcť správne aplikovaniu preventívnych opatrení, ktoré sú zamerané na elimináciu tohto problému. Hlavnou ambíciou tejto štúdie je analýzou a syntézou dostupných teoretických prístupov a empirických poznatkov zdôrazniť viktimologické aspekty problematiky domáceho násillia.

Kľúčové slová:

domáce násillie, prejavy domáceho násillia, príčiny domáceho násillia, páchatel', obeť

Victimological aspects of domestic violence

Abstract:

MAĐAR, Miloš, KELEMEN, Miroslav, LACIAK, Ondrej: *Victimological aspects of domestic violence*. Domestic violence is pathological social, sociological, ethical and legal phenomenon, which effects not only victim alone, but disrupts broad family and social relations. Effective prevention of this phenomenon depends on the knowledge of violence manifestation, internal and external causes of domestic violence and typical signs of victim or offender. Knowing these circumstances can help to accurately apply prevention measures, which are focused on elimination of this problem. The main ambition of this study, by applying analysis and synthesis method referring to theoretical approach and empirical findings, is to emphasise victimology aspects of the domestic violence.

* JUDr. Miloš Maďar, PhD., LL.M., odborný asistent, Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzita Mateja Bela, Komenského 20, Banská Bystrica; Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., MBA, LL.M., profesor, Katedra letovej prípravy, Letecká fakulta, Technická univerzita v Košiciach, Rampová 7, Košice. JUDr. Ondrej Laciak, PhD., odborný asistent, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, Šafárikovo nám. č. 6, Bratislava.

Key words:

domestic violence, manifestation of domestic violence, causes of domestic violence, offender, victim

Úvod

Osobitosťou trestných činov páchaných v rámci domáceho násillia je, že obeťami domáceho násillia môžu byť tak ženy ako i muži, mladí i starí, chorí, chudobní i bohatí. K domácemu násilliu môže dochádzať v rodinách zo všetkých spoločenských vrstiev a zasahuje všetky skupiny spoločnosti. Je všeobecne rozšírené a prekračuje všetky kultúrne, sociálne, ekonomické, triedne, náboženské a regionálne hranice. Domáce násillie považujeme za najmenej kontrolované násillie, a pokiaľ ide o jeho závažnosť za najviac podceňované. Násillie nie je domácim, ani súkromným problémom, i keď sa väčšinou odohráva za zavretými dverami. Je to ale problém celospoločenský, a preto je nevyhnutné riešiť tento abnormálny avšak na druhej strane bežný jav, a to nielen v politickej, sociologickej a psychologickovej rovine, ale predovšetkým v rovine právnej.

Osobitne násillie na ženách sa vďaka tlaku ženských MVO stalo v ostatnom desaťročí viditeľným politickým problémom aj na pôde medzinárodných organizácií a inštitúcií. **Európska únia** venuje násilliu na ženách pozornosť najmä v kontexte presadzovania rodovej rovnosti, ako aj v kontexte právnej ochrany obetí násillia (*Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov*).

Rovnako Rada Európy už dlhodobo venuje problematike násillia na ženách zvýšenú pozornosť. Výrazným posunom a pomocou pri tvorbe a implementácii takejto politiky je v roku 2011 prijatý *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácemu násilliu a o boji proti nemu* (Istanbul, 2010, CETS č. 210 – „Istanbulský dohovor“),¹ ktorý však doteraz nebol zo strany SR ratifikovaný, napriek tomu, že dňa 11. mája 2011 ho v Istanbuli medzi prvými podpísala aj Slovenská republika. Dohovor je najďalej siahajúcou medzinárodnou zmluvou v tejto oblasti zameraný na nulovú toleranciu k násilliu na ženách a domácemu násilliu. Je prvým komplexným a precíznym právne záväzným nástrojom pre predchádzanie a boj proti násilliu na ženách a domácemu násilliu na európskej úrovni. Dosiahnuté štandardy ľudských práv v dohovore sú míľnikmi pre ďalšie rokovania. Násillie na ženách a domáce násillie je v zmysle dohovoru chápané ako porušovanie ľudských práv a forma diskriminácie žien, ktorá je popretím princípu rodovej rovnosti a rovnoprávnosti mužov a žien. Princípy a pojmy v Istanbulskom dohovore vychádzajú zo zaužívanej terminológie v oblasti rodovej rovnosti, ktorá je už dnes obsiahnutá v legislatíve SR (napr. Antidiskriminačný zákon, Zákon o sociálnych službách či Kompetenčný zákon). Dohovor teda nezavádza žiadnu novú terminológiu, ktorá by už nebola súčasťou legislatívneho či strategického rámca v našej krajine. Navyše terminológia vychádza

1 Podľa čl. 7 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky sa pred ratifikáciou dohovoru vyžaduje súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy Slovenskej republiky má dohovor prednosť pred zákonmi. Vláda sa dohovorom zaoberala na svojom zasadnutí 4. mája 2011, kedy schválila uznesenie č. 297 zo 4. mája 2011 o jeho podpísaní Slovenskou republikou s výhradou ratifikácie. Do dnešného dňa však nedošlo k ratifikácii dohovoru Slovenskou republikou.

aj zo Smernice 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ktorá opakovane zdôrazňuje potrebu osobitnej podpory a ochrany ženských obetí rodovo podmieneného násillia a ich detí, a to hlavne z dôvodu vysokého rizika druhej a opakovanej viktimizácie, zastrasovania a pomsty súvisiacich s takýmto násillím. Pri tejto terminológii nejde o „oddeľovanie pohlavia a rodu“, ale o používanie rôznych pojmov na pomenovanie rôznych fenoménov, teda biologického „pohlavia“ a naň nadväzujúceho sociálneho postavenia mužov a žien v spoločnosti, nazývaného „rod“.² Je nesporné a zjavné, že kým biologicky sú ženy rovnaké v rôznych krajinách či kultúrach, ich spoločenské postavenie a práva sú v Európe, arabskom svete alebo v niektorých kmeňových kultúrach diametrálne odlišné. Rod a pohlavie nie sú teda dva oddelené a na sebe nezávislé atribúty, ale naopak, rod je konkrétnym sociálnym prejavom biologického pohlavia, ktorý sa môže v čase a v kultúre líšiť (preto sa v nemčine označuje ako „sociálne pohlavie“). Tieto pojmy spolu súvisia podobne ako farba pleti a rasa: kým človek sa rodí s určitou farbou pleti, ľudské spoločenstvo na jej základe prisudzuje človeku určitú rasu a s tým spojené určité očakávania a stereotypy. Kým niektoré sa zakladajú na biologických predispozíciách, mnohé z nich sú predsudkami, ktoré v konečnom efekte vedú k rasizmu. Obdobne je to s rodovými predsudkami, ktoré v konečnom efekte vedú k sexizmu.³

Dohovor predvída zriadenie medzinárodnej skupiny nezávislých expertov (GREVIO) na účely monitorovania jeho implementácie na národných úrovniach. **Komisia OSN pre postavenie žien pri OSN**, monitorujúca plnenie záväzkov zmluvných krajín k *Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien*, vo svojich záverečných odporúčaniach nalieha na SR, aby stanovila „vysokú prioritu zavedeniu komplexných a holistických opatrení, ktoré by sa týkali všetkých foriem násillia na ženách v rodine a v spoločnosti“ a „odporúča prijatie opatrení na zabezpečenie bezpečných ženských domov pre ženy, obeť násillia, v dostatočnom počte a s primeranými štandardmi a zabezpečenie celkového scitlivenia štátnych úradníkov a úradníčok, predovšetkým orgánov činných v trestnom konaní, poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a sociálnych pracovníkov a pracovníčok na všetky formy násillia páchaného na ženách.“

2 Otázky rodovej rovnosti a (rozdielneho) právneho postavenia mužov a žien v našej spoločnosti rezonovali aj v minulosti. K uvedenej problematike pozri bližšie JÁGER, R.: Právna úprava tzv. rodinnej mzdy v Slovenskej republike vojnového obdobia. In: *Socioekonomické a humanitní studie*. Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2014. Vol. 4, no. 1 (2014), s. 12-21. JÁGER, R. – JANIGOVÁ, E.: Sociálno-ekonomické aspekty vplyvu učenia katolíckej sociálnej náuky v období ranného kapitalizmu na Slovensku. In: *Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Verbum, 2012. s. 237–244. JÁGER, R. – JANIGOVÁ, E.: Pomoc chudobným a biednym na území Slovenska v období feudálneho štátu a práva. In: *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska : (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2013. s. 35–92. Porovnaj s JÁGER, R.: Právna úprava sociálnej starostlivosti na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Socioekonomické a humanitní studie*. Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2013. - Vol. 3, no. 1 (2013), s. 5–18.

3 Bez autora. *Mýty a fakty o Istanbulskej dohovore*. [online]. *Rodová rovnosť*. [cit. 01.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/dokumenty/rada-europy/myty-a-fakty-o-istanbulskej-dohovore/>

Z hľadiska riešenia problematiky násilia na ženách prijali členovia vlády SR aj určité medzinárodné politické záväzky.⁴

1. Vymedzenie pojmu domáce násilie

Napriek viacerým snahám o definovanie pojmu a obsahu domáceho násilia, zatiaľ na národnej i nadnárodnej úrovni, absentuje univerzálna, jednotná definícia. Navyše už aj v samotných prístupoch k definovaniu tohto pojmu možno pozorovať značnú rozmanitosť a nejednotnosť. Problematikou domáceho násilia sa intenzívne okrem Organizácie spojených národov zaoberali aj mnohé medzivládne inštitúcie a viaceré medzinárodné konferencie zvolané na rôznych úrovniach, pričom pozitívnym prínosom v tomto ohľade sú aj mnohé aktivity národných i medzinárodných mimovládnych organizácií. Na úrovni Európskej únie je domáce násilie definované v čl. 2.3.3 Stanoviska Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násilie voči ženám (z roku 2005), a to ako partnerské násilie, psychické alebo fyzické násilie (vrátane sexuálneho) v rámci manželského alebo nemanželského spoluzitia, aj keď k násiliu dôjde po rozchode, ale aj v priamej spojitosti s predchádzajúcim spoluzitím. Ide o proces, ktorého cieľom je kontrolovať a dominovať a ktorým sú porušované osobná sloboda, ako aj telesná, duševná a sexuálna nedotknuteľnosť partnera. **Podľa čl. 1 Deklarácie OSN o odstránení násilia voči ženám (tzv. Viedenská deklarácia z roku 1993) a Pekingskej deklarácie (z roku 1955)**, ktorých signatárskym štátom je aj Slovenská republika, sa za domáce násilie považuje akýkoľvek čin rodovo podmieneného násilia, ktorý spôsobí alebo by mohol spôsobiť telesnú, sexuálnu alebo duševnú ujmu alebo utrpenie žien vrátane hrozby takýmito činmi, zastrasovania či úmyselného obmedzovania slobody, a to vo verejnom aj súkromnom živote. Definícia, ktorá je obsiahnutá v Pekingskej akčnej platforme, predstavuje základ, na ktorý sa odvolávajú všetky európske materiály a programy pre túto oblasť verejnej politiky a tiež väčšina ženských mimovládnych organizácií. Pojem domáce násilie je tu zužovaný na domáce násilie páchané na ženách. Podľa čl. 118 je násilie páchané na ženách považované za prejav historicky nerovných mocenských vzťahov medzi ženami a mužmi, ktoré vedú k ovládnutiu a diskriminácii žien mužmi a k zabráneniu plného rozvoja žien. Na margo tejto definície je potrebné uviesť, že všetky dôležité medzinárodné i európske dohovory dotýkajúce sa ľudských práv, ktoré sú záväzné aj pre krajiny EÚ, zahŕňajú a prezentujú „pohlavie“ ako jednu zo základných nediskriminačných požiadaviek. **Taktiež rezolúcia OSN o odstránení domáceho násilia voči ženám (z roku 2004)**, odvolávajúca sa a nadväzujúca na Viedenskú i Pekingskú deklaráciu, prezentuje domáce násilie voči ženám vo svetle ochrany základných ľudských práv, ktoré na tomto mieste zdôrazňuje. Prezentuje ho ako dôsledok rodovej nerovnosti a nerovnosti fyzickej sily medzi pohlaviami. V súlade s čl. 1 je domáce násilie také násilie, ktoré sa vyskytuje vnútri súkromnej sféry, všeobecne medzi jednotlivcami, ktorí sú pokrvne alebo intímne príbuzní.⁵

4 Bez autora: *Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014–2019* [online]. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 [cit. 10.3.2019] s. 8. Dostupné na internete: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf

5 KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: Aktuálne aspekty riešenia domáceho násilia. In: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. č. 3/2010, s. 28–39.

Domáce násilie je možné svojou povahou podradiť pod **násilnú kriminalitu**. Fenoménom násilia sa zaoberajú rôzne vedné odbory a to najmä sociológia, psychológia či kriminológia.

Sociologický prístup charakterizuje násilie a agresiu ako spoločensky neželateľné javy, ktoré zaraďuje medzi sociálnu patológiu. Najčastejšie sa prejavuje ako útočné správanie, ktoré obyčajne nastupuje ako reakcia na skutočné alebo iba zdanlivé ohrozenie vlastnej moci, zvyčajne ako prejav hnevu. Sociologický význam agresie obsahuje aj zámer, t.j. intencionálne poškodzovanie (druhého alebo i seba), pričom možno sa stretávať s agresiou individuálnou, skupinovú (príp. kolektívnu) a masovou.⁶ Môže spôsobovať utrpenie, bolesť, ale i úľavu a subjektívne pocity satisfakcie alebo vyslobodenia. Môže vyvolávať odpor, ale i podrobenie sa či rezignáciu.⁷

Psychológia pod pojem násilie zahŕňa vedľa agresie prejavujúcej sa deštruktívnym správaním smerujúcim k fyzickému či verbálnemu útoku voči osobe alebo veci, tiež neagresívne formy komunikácie, kedy sa človek rozhoduje pod vplyvom emocionálnych argumentov, mení svoje postoje a koná v súlade s cieľmi manipulátora.⁸

V *kriminológii* sa pojem násilie najskôr stotožňuje s pojmom agresivita, ktorou sa rozumie tendencia spôsobovať škody a ubližovať, resp. pripravenosť k útočnému konaniu – k agresii. Niekedy sa v tejto súvislosti hovorí o kriminálnej agresii. Násilie môže mať charakter jednak jednorázového aktu, no zároveň môže ísť o akékoľvek akty, ktoré ovplyvňujú život, fyzickú a psychickú integritu alebo slobodu jednotlivca alebo poškodzujú rozvoj jeho osobnosti.⁹

Pokiaľ ide o všeobecnú rýdzo, právnu definíciu násilia, v tomto smere je situácia omnoho zložitejšia, nakoľko žiadny právny predpis neurčuje, čo je to násilie a aké sú jeho znaky. *Trestný zákon* v širšom kontexte definuje pojem násilie v § 122 ods. 7, v rámci ktorého uvádza legálnu definíciu trestného činu spáchaného násilím. V zmysle označeného zákonného ustanovenia je trestný čin spáchaný násilím, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľst'ou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci iného. Nezáleží na vzťahu páchatel'a k obeti, ani na intenzite násilia, ani na tom, či páchatel mal úmysel splniť hrozbu. Násilie teda môže spočívať aj vo vyvolaní pocitu ohrozenia bez toho, aby sa páchatel obete čo i len dotkol a nie je ani podmienkou, aby obeť kládla aktívny odpor. Násilie je páchané aj vtedy, ak obeť, ktorá si je vedomá napr. fyzickej prevahy útočníka, z obavy odpor radšej vôbec neprejavuje a úplne sa podriaduje vôli páchatel'a.¹⁰

V rámci trestnoprávnej analýzy násilnej kriminality, sú násilné trestné činy najmä trestné činy spojené s útokom proti životu a zdraviu, napriek tomu nie je možné sto-

6 MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník: 1. díl*. Praha : Karolinum, 1996. s. 44.

7 ONDREJKOVIČ, P.: Násilie ako sociálnopatologický jav [online] In: *Filozofia*. 2000, roč. 55, č. 1, [cit. 22.02.2019], s. 27–36. Dostupné na internete: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2000/1/27-35.pdf>.

8 BAKOŠOVÁ, E.: *Základy sociologie pro právnickov*. Banská Bystrica : Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 1997. s. 59.

9 NOVOTNÝ, O. et al.: *Kriminologie*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. s. 87.

10 BENČÍK, M. a kol.: *Trestné právo s vysvetlivkami a judikatúrou: 1. zväzok*. Bratislava : Iura Edition, 1995. s. 233.

tožňovať s nimi iba trestné činy uvedené v I. hlave osobitnej časti Trestného zákona.¹¹ V Trestnom zákone sa vyskytujú i ustanovenia, ktoré majú vo svojej skutkovej podstate zahrnuté známky násilia, ktoré nesmeruje proti človeku alebo ustanovenia, v ktorých konanie v sebe subsumuje prvky násilia voči osobe, avšak ich subjektívnou stránkou nie je úmyselné konanie (napr. § 157 Tr. zák., § 158 Tr. zák.). Intenzita násilia môže byť rôzna, pričom pre zaradenie do tejto skupiny nie je rozhodujúci stupeň vynaloženého násilia a taktiež nie je rozhodujúce či ide o hrozbu použitia násilia alebo priame použitie násilia.¹²

Z pohľadu kriminálnej polície môže byť násilná kriminalita chápaná v širšom i v užšom slova zmysle. V širších súvislostiach je násilná kriminalita jednou zo základných kategórií policajných vied, v ktorej sa odrážajú poznatky z trestnoprávných, kriminologických a kriminalistických vedných disciplín. V užšom slova zmysle predstavuje kriminologicko – kriminalistické označenie kategórie kriminality, ktorú tvorí súhrn trestných činov, pre ktoré je typické, že v sebe zahŕňajú úmyselné konania páchané proti osobe (nie však násilie proti veci v zmysle trestnoprávnom), pričom ich *modus operandi* je charakterizovaný použitím resp. pohrozením násilia, súvisiacim s ohrozením života alebo zdravia.¹³

Z pohľadu kriminológie násilnú kriminalitu predstavuje skupina trestných činov, pri ktorých páchatel úmyselne používa násilie (fyzické alebo psychické) alebo hrozbu násilia ako prostriedok na konečný predmet útoku – ľudské telo alebo ako násilný prostriedok k získaniu neoprávneného prospechu (napr. pri trestnom čine lúpeže), pričom páchatel úmyselne spôsobuje ujmu na zdraví obete, prípadne smrť alebo ju ohrozuje. Existuje viacero kriminologických definícií násilnej kriminality, pričom násilná kriminalita ako kriminologický pojem nebýva vždy vymenovaná jednoznačne. Rozdiely sa prejavujú najmä v miere zahrňovania násilia smerujúceho nielen voči osobe, ale i proti veci a násilia psychického (resp. verbálneho) vedľa fyzického.¹⁴

Z pohľadu kriminalistického chápania násilnej trestnej činnosti je predmetom útoku vždy fyzická osoba a objektom jej telesná integrita, život a zdravie, sloboda pohybu, nedotknuteľnosť obydlia, majetku, slobody vyznania, združovania sa, t.j. základné ľudské a občianske práva.¹⁵

V zmysle vyššie uvedených skutočností tak možno prienikom menovaných prístupov vymedziť domáce násilie ako akúkoľvek formu fyzického, psychického a sexuálneho násilia, sociálneho týrania a zanedbávania, pri ktorom je, alebo v minulosti bola, obeť a páchatel v bližšom osobnom vzťahu, a ktoré je páchané sústavne. Zahŕňa najmä násilie voči ženám, násilie voči mužom, násilie voči deťom, násilie medzi súrodencami a zneužívanie a zanedbávanie starých alebo chorých ľudí svojimi rodinnými príslušníkmi. Násilie môže byť vyššej intenzity a z hľadiska miesta útoku ide o násilie,

11 NOVOTNÝ, O. et al.: *Kriminologie*. Praha : Eurolex Bohemia, 2001. s. 265–266.

12 BALÁŽ, P. a kol.: *Všeobecná kriminalita*. 1. vyd. Bratislava : Akadémia PZ SR, 1994. s. 71.

13 ČERNÍK, J. – LIŠOŇ, M. – MIKUŠ, P.: *Násilná kriminalita 1. časť*. 1. vyd. Bratislava : Katedra kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave, 1999. s. 15.

14 KOLEKTÍV AUTOROV.: *Kriminológia – osobitná časť: II. diel*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001. s. 234.

15 ŠIMOVČEK, I. a kol.: *Kriminalistika*. 1. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 293.

ktoré sa zvyčajne odohráva v súkromí, obvykle v spoločnej domácnosti útočníka a obeť. Násilie môže mať formu konania a vo vybraných prípadoch môže byť spáchané aj opomenutím konania (napr. vyhľadovanie). Medzi jednotlivé prejavy domáceho násilia môžeme druhovo zaradiť: fyzické útoky ako napríklad sácanie, štipanie, oplŕčovanie, kopanie, škrtenie, pálenie, udieranie päťou, bitie rôznymi predmetmi, bodanie, oblievanie vriacou vodou alebo chemickou látkou, ohrozovanie zbraňou a podobne. Pod domácim násilím sa rozumie aj psychické, sexuálne, sociálne a ekonomické násilie ako napríklad opakované slovné útoky, nadávanie, obťažovanie, ponižovanie, obmedzovanie osobnej slobody i kontaktov s príbuznými a priateľmi, či obmedzovanie prístupu k finančným, majetkovým a osobným zdrojom. Za domáce násilie možno považovať aj prenasledovanie bývalým partnerom, pokiaľ tým bývalý partner sleduje cieľ vynútiť si určité správanie od prenasledovanej obeť, týkajúce sa ich predchádzajúceho vzťahu.

2. Etiológia domáceho násilia

Existuje celý rad teoretických prístupov, ktoré sa snažia objasniť príčiny domáceho násilia. Sú nimi napríklad:

- a) **psychiatrické a psychologické teórie domáceho násilia**, ktoré nazerajú na násilníka alebo na jeho obeť ako na patologické osobnosti. V krajnej polohe tento jav vnímajú ako spojenie sadisticky zameraného násilníka s masochisticky orientovanou obeťou. Často zdôrazňujú provokáciu zo strany obeť či myšlienku, že si obeť násilie proti sebe svojím správaním priamo zaslúžia. Tento prístup bol však prekonaný a v súčasnosti je ponímanie obeť ako provokatéra, považované za jeden z nebezpečných mýtov o domácom násilí;
- b) **teórie cyklického násilia** vychádzajú z presvedčenie, že násilie je naučené správanie, ktoré prechádza z generácie na generáciu, kedy deti, ktoré boli svedkami násilia vo svojich rodinách, pokračujú v tomto naučenom spôsobe správania ďalej proti svojím partnerom alebo deťom. Množstvom prieskumov bolo následne skutočne preukázané, že násilnícke zážitky z detstva vyúsťujú v medzigeneračný prenos násilného správania;
- c) **sociologické výklady** stavajú do popredia sociálny stres ako základný príčinný faktor násilia a ako spoločný faktor násilných vzťahov uvádzajú nezamestnanosť, nevyhovujúce bývanie, nízky príjem a pod. Nedostatkom tejto teórie však je, že naopak celkom dementuje existenciu domáceho násilia aj v ostatných, než sociálne handicapovaných vrstvách spoločnosti;
- d) **feministické teórie (genderový aspekt)** domáce násilie chápu ako prostriedok k uplatneniu moci a kontroly nad ženou. Nejde o manželský konflikt, zvládnutie hnevu, ale o dlhodobé inštrumentálne násilie, odraz nerovnováhy vo vzťahu, kedy jeden partner má nad druhým výraznú prevahu. Odráža tak historický kontext mužskej dominancie a postavenie žien v rodinách. Ani táto teória však nepokrýva všetky aspekty príčin domáceho násilia, pretože, obeťami tohto javu, aj keď menej často a s menšou razanciou, sú rovnako muži.¹⁶

16 HUŇKOVÁ, M. – VOŇKOVÁ, J.: *Domáci násilí v ČR z pohľadu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím*. 1. vyd. Stráž pod Ralskem : Justiční akademie České republiky, 2004. s. 49–53.

Samostatnú pozornosť je potrebné venovať problematike príčin domáceho násillia vo vzťahu k týraným, zneužívaným či zanedbávaným deťom. Rovnako je možné identifikovať celý rad vysvetlení, prečo k tomuto patologickému javu dochádza:

- a) **ontogenetický vývoj dieťaťa má podstatný vplyv na vývoj interakcie rodič – dieťa.** Je preukázané, že existujú určité vlastnosti dieťaťa, ktoré sa spolupodieľajú na vzniku týrania. Boli vysledované biologické faktory vyskytujúce sa častejšie u týraných detí, než u bežnej detskej populácie, medzi ktoré možno zahrnúť nízku pôrodnú váhu, nedonosenosť dieťaťa, vrodené alebo získané telesné či mentálne vady. Tieto deti nespĺňajú očakávania rodičov, svojimi prejavmi ich mnohokrát zaťažujú, dráždia, vyčerpávajú, a sú tak viac ohrozené týraním;
- b) **mikrosystém rodiny**, ako napr. ekonomický a sociálny štatút rodiny, štruktúra rodiny, výchovné štýly v rodine, autoritatívne prvky výchovy, nedostatočný prejav citov voči dieťaťu aj medzi rodičmi navzájom a pod., rovnako zohráva významnú úlohu na poli týrania dieťaťa. Toto je ešte viac umocnené v prípadoch medzigeneračného prenosu násillia, kedy rodič sám bol v priebehu svojho detstva týraním vystavený;
- c) **exosystémom** je myslená interakcia medzi manželmi, medzi rodičmi a dieťaťom, medzi dieťaťom, prostredím a spoločnosťou. Napríklad nízka ekonomická a sociálna úroveň rodiny je pokladaná za rizikovú, aj keď je všeobecne známa skutočnosť, že týranie sa vyskytuje v každej spoločenskej či ekonomickej vrstve. Rovnako nezamestnanosť rodičov je významným sociálnym faktorom, ktorý môže mať negatívny vplyv na vzťahy v rodine;
- d) **makrosystém** – za jeho súčasť sú považované kultúrne a duchovné hodnoty celej spoločnosti, prejavuje sa v celkovom postavení dieťaťa v spoločnosti. V makrosystéme sa rovnako negatívnym spôsobom prejavuje vplyv médií napomáhajúci znižovať schopnosť súcitu s obeťou. Dochádza k tomu vplyvom každodennej prezentácii brutality, a tým sa v spoločnosti zvyšuje tolerancia k násilnému správaniu, a tým i k možnému týraniu dieťaťa.¹⁷

V uplynulých päťdesiatich rokoch sa do riešenia problematiky násillia na ženách zapojili rôzne verejné i neverejné inštitúcie a vedné disciplíny, vrátane trestného a rodinného práva, psychológie, socialnej práce, rodových štúdií, verejného zdravotníctva, pedagogiky, osobitne rodovo citlivej pedagogiky a feministických štúdií. Do značnej miery každá z týchto disciplín skúmala násillie na ženách z vlastnej perspektívy. Z toho plynú rozdiely v ponímaní problematiky, ako aj v názoroch na faktory vedúce ku vzniku násillia. Patriarchát, sociálne a spoločenské znevýhodnenie, spôsob rodičovskej výchovy alebo psychopatológia boli ponúkané ako primárne faktory ovplyvňujúce výskyt násillia na ženách. S rastom vedeckých poznatkov došlo k uznaniu, že násillie na ženách a v rodinách je výsledkom prítomnosti, alebo naopak absencie, viacerých individuálnych, situačných a spoločenských faktorov. Komplexnosť poznatkov o násilí na ženách a v rodinách, ktoré sa podstatou a dopadmi líšia od inej násilnej činnosti, viedlo k vytvoreniu socio-ekologického modelu, ktorý znázorňuje širokú škálu faktorov zvyšujúcich riziko násillia v rovine individuálnej, vzťahovej, komunitnej a spoločenskej a poukazuje na ich vzájomné vzťahy a podmienenosť. Prav-

17 ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Ochrana týraného a zneužívaného dieťaťa*. Praha : Linde, 2003. s. 62–64.

depodobnosť, že sa muž stane násilníkom alebo sa v konkrétnej komunite bude násilie vyskytovať vo zvýšenej miere, je výsledkom vzájomných vzťahov faktorov na piatich rovinách socio-ekologického modelu. Zahŕňajú individuálnu skúsenosť, osobnostné vlastnosti a schopnosti násilníka a osoby zažívajúcej násilie alebo ohrozenej násilím, kontext v ktorom sa odohráva ich život, vrátane sociálnych charakteristík a zdravotného stavu. Zohľadňuje aj vplyv okolia, ktoré na základe spoločenských noriem kladne či záporne hodnotí, ktoré správanie je prijateľné pre ženy a mužov, vrátane používania násilia a moci, možnosti prejaviť city, priznať bezradnosť či žiadať o pomoc.

Tieto normy a spoločenské očakávania sú určované a formované štrukturálnymi faktormi, najmä rozdelením ekonomickej moci a rozhodovania medzi mužov a ženy a činnosťou inštitúcií a autorít, vrátane náboženských, ktoré ovplyvňujú predstavy a normy o morálke, politickom a ekonomickom systéme. Napokon sa premietajú v právnych aj faktických nástrojoch a postupoch, ktoré sú dostupné pre ochranu a podporu osôb zažívajúcich násilie alebo ohrozeným násilím. V socio-ekologickom modeli žiaden faktor nie je sám o sebe dostatočne dominantný a výskyt, intenzita a formy násilia sú ovplyvnené prítomnosťou alebo neprítomnosťou viacerých faktorov, a ich kombináciou. Nie každý muž, ktorý bol obeťou alebo svedkom násilia v detstve, bude násilný voči svojej partnerke a deťom. Aj keď je impulzívnej povahy, nemusí si svoj názor či „poslušnosť“ ženy a detí vynucovať násilím, ak sú jeho očakávania ohľadom partnerstva a rodinného života založené na uznaní rovnocennosti ženy a muža. Ak širšia rodina, priatelia, komunita nebudú tolerovať násilie, horšia sociálna a ekonomická situácia a stres, napríklad v dôsledku straty práce, nevyústi v násilie. Žena zažívajúca násilie má väčšiu šancu vymaniť sa z násilného vzťahu, ak jej ekonomická sebestačnosť dáva istotu, že udrží vlastnými silami životnú úroveň pre seba a deti. Ženy významne podporuje, ak sa neobávajú odsúdenia alebo hanby za odchod zo vzťahu, a ak predpokladajú, že jej a deťom poskytne zodpovedajúcu podporu tak bezprostredné okolie ako aj zodpovedné inštitúcie.¹⁸

Niektoré štúdie rozlišujú medzi „nepriamymi“ a „priamymi“ príčinami násilia v intímnom vzťahu. Pod „priamymi“ príčinami sa chápu také udalosti, ktoré pôsobia ako „spúšťače“ násilia zo strany partnera. Spomína sa medzi nimi: neuposlušnutie muža, odvrávanie, jedlo nie je hotové na čas, neadekvátna starostlivosť o deti, pýkanie peňazí od muža, ísť niekam bez dovoľenia muža, odmietnutie sexu, podozrievanie ženy z nevery a podobne. Ospravedlňovanie násilia spravidla vychádza z tradičných názorov na správnu rolu muža a ženy. Ak muž cíti, že jeho partnerka vo svojej role zlyhala alebo prekročila určité hranice (napr. pýtaním peňazí od muža alebo zdôrazňovaním potrieb detí), jeho odpoveďou môže byť násilie. Počas realizovaných výskumov o príčinách domáceho násilia, najviac žien označilo za dôvod násilného správania alkoholizmus partnera, podobne ako pri zisťovaní celkového názoru slovenskej verejnosti o príčinách násilia. Názory žien na alkoholizmus sa výrazne líšili podľa intenzity zažívaného násilia. Čím bolo násilie vo vzťahu frekventovanejšie a intenzív-

18 BURAJOVÁ, B. – ČINČUROVÁ, S.: Situácia detí, svedkov domáceho násilia: Výzvy a možnosti intervencie. In: *Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl* [online]. Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie, 2016 [cit. 22.2.2019], s. 13–14. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/publikacie-mpsvr>

nejšie, tým bol alkohol častejšie uvádzaný ako dôvod násilného správania. Ženy, ktoré zažili násilné správanie, prikladali oveľa väčší význam tzv. kultúrnym činiteľom, ako rigidne vnímanie rodových rolí a necitlivosť k rodovým nerovnostiam. Viac tiež uprednostnili osobnostné charakteristiky páchatel'a násilia a rodinnú históriu, menší význam než celková populácia SR prikladali sociálno-ekonomickým činiteľom (ekonomická situácia rodiny či nezamestnanosť). U všetkých uvádzaných dôvodov sa prejavila výrazná súvislosť so stupňom zažívaného násilia v intímnom vzťahu. Tradičné názory na úlohu žien a mužov v rodine sa v rámci žien zažívajúcich vyhranené formy násilia objavovali až 4-krát častejšie.¹⁹

Domáce násilie nie je možné vysvetliť len *prostredníctvom osobných alebo individuálnych charakteristík aktérov* (alkohol, drogy, zaostalosť, duševná choroba, stres, násilie v rodinnej histórii a pod.). Má svoj pôvod v celkovom sociálnom kontexte, preto najnovšie teórie zaoberajúce sa násilím navrhujú *sociálne a štrukturálne vysvetlenie* – na základe štruktúr pohlavnej či rodovej a ekonomickej nerovnoprávnosti v spoločnosti. Z tohto uhla pohľadu sa na násilie voči ženám nazerá ako na demonštráciu mužskej sily, ako výsledok sociálnych vzťahov, v ktorých sú ženy voči mužom udržiavané v podriadenej pozícii – muži sú za ženy zodpovední a ženy sú odkázané na ich ochranu – čím sa vytvára priestor na páchanie násilia voči ženám (na základe sociálnej, politickej a ekonomickej závislosti). Na násilie voči deťom sa nazerá ako na zneužívanie mocenského postavenia rodiča.

3. Osobnosť páchatel'a domáceho násilia

Domáce násilie postihuje všetky socioekonomické vrstvy spoločnosti. Neplatia dlho zaužívané stereotypy, že násilníci sú väčšinou choré, psychopatické osobnosti, ku ktorých hlavnému osobnostnému rysu patrí neschopnosť viesť bežný život, koexistovať so sociálnym okolím a začleniť sa do života spoločnosti. Nepravdivá je tiež predstava, že k podobným javom dochádza výhradne v rodinách alkoholikov či toxikomanov. Páchatelia násilia v intímnych vzťahoch sa rozdeľujú na 3 kategórie:

- a) **emocionálne nestáli/ impulzívni:** striedajú sa u nich násilné a nenásilné cykly, sú patologicky žiarliví, násilia sa dopúšťajú skoro výlučne vo vzťahu, trpia hlbokými depresiami, zmenami nálad, úzkosťou, striedavo obeť zbožňujú a ponížujú;
- b) **psychopatický/ impulzívni/ nekontrolovateľní:** dopúšťajú sa násilia ako doma, tak aj mimo domov, majú antisociálne a kriminálne správanie, kladný vzťah k násiliu, v minulosti boli ako deti extrémne týraní, sú chladní a vypočítaví, udržiujú vzťahy s kriminálnymi a okrajovými subkultúrami;
- c) **výbušní/ sebakontrolujúci:** ľuďom zvonku pripadajú ako milé osoby, vyhýbajú sa konfliktu, maskujú svoju závislosť na partnerovi (partnerke), trpia chronickým hnevom, ktorý často uvoľňujú opíjaním sa, popierajú pocity hnevu, partnerovi (partnerke) sa začínajú emocionálne venovať len pokiaľ cítia, že ho opustí. Osoby z tejto skupiny sú najviac náchylné ku spáchaniu vraždy.

Prezentované výskumy však boli zamerané najmä na násilníkov z radov mužov

19 BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J.: Domáce násilie a násilie páchané na ženách v SR. In: *Skrátená verzia záverečnej správy z výskumu*. Bratislava : Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2003. s. 82–83.

a preto v prípade žien, ktoré sa rovnako dopúšťajú násilia na svojich blízkych, by zrejme v mnohých ohľadoch svedčili iné charakteristiky. Pokiaľ ide o osobnosť páchatel'ov ohrozujúcich neplnoleté deti, sú to dospelí, ktorí sú spravidla primárnymi vychovávateľmi dieťaťa a majú alarmujúci potenciál stať sa páchatel'om trestných činov týrania zverenej osoby alebo sexuálneho zneužívania. Je ich možné rozdeliť do dvoch kategórií:

- a) prvú kategóriu tvoria **rizikovní dospelí u fyzického týrania**. Sú to väčšinou osoby s anomálnym vývojom osobnosti, zvlášť pokiaľ sa s psychopatiou spoja aj agresívne povahové rysy. U ľudí s neurotickými problémami sa potom bežná chronická frustrácia mení v agresiu. Rizikový sú rovnako tak alkoholicy a toxikomani. Podobne rodičia mladistvých, povahovo nevyzretí, nevypelí a ľudia dlhodobo v stresovej situácii, spôsobenej napr. stratou zamestnania či naopak nadmierou pracovných povinností.
- b) druhou kategóriou sú **rizikovní dospelí u pohlavného zneužívania**. Ide najmä o mužov trpiacich sexuálnymi úchylkami, najčastejšie pedofiliou či v prípadoch kontaktnej formy sexuálneho zneužívania násilného rázu, pedofilným sadizmom. Demencia alebo iné poruchy či ochorenia obmedzujú kontrolu pudového správania. Taktiež sem spadajú muži sexuálne hyperaktívni, ktorí pociťujú časté neuspokojenie sexuálnej túžby a rovnako alkoholicy a toxikomani.²⁰

Nad rámec uvedeného členenia však nie je možné opomenúť ani skupinu potenciálnych páchatel'ov trestných činov týrania blízkej a zverenej osoby a sexuálneho zneužívania, ktorí boli v detstve sami obeťami týrania či zneužívania. Objavuje sa u nich psychický potenciál, ktorý spôsobuje opakovanie násilia z ich pôvodnej rodiny do rodiny súčasnej. Rozsiahlym a zložitým problémom je v tejto súvislosti pedofília. Pedofiliou sa rozumie sexuálna deviácia, u ktorej ide o erotické zameranie na deti pubertálneho alebo predpubertálneho veku. Rozoznávame pedofiliu heterosexuálnu, homosexuálnu a bisexuálnu. U mužov zameraných na dospievajúce dievčatá hovoríme o hebefílii, u mužov eroticky zameraných na dospievajúcich chlapcov o efebofílii. Pedofilných páchatel'ov možno rozdeliť do dvoch skupín. Do prvej skupiny *situčných páchatel'ov* patria osoby, ktoré nemajú sexuálne zameranie orientované na deti a do interakcie s nimi sa dostávajú z najrôznejších príčin. Sú nimi:

- a) ľudia regredovaní, ktorí vývojovo dozreli do väčšinovej heterosexuálnej preferencie orientovanej na dospelé osoby. Vplyvom stresových faktorov sa následne navrátili do predchádzajúceho vývojového štádia, kedy ako deti preferovali rovnako starých partnerov a dieťa sa pre nich stáva náhradným objektom, v prípade ak nie sú schopní primerane nadväzovať vzťahy s dospelými osobami.
- b) **morálne narušení páchatelia pedofilných deliktov** majú heterosexuálnu orientáciu, avšak zneužívajú svoje okolie. Využívajú príležitosť a bezbrannosť dieťaťa, vlastného aj cudzieho, k následnej sexuálnej interakcii.
- c) **sexuálne nevyzreté osoby**, ktorých pud nie je jednoznačne vydifferentovaný jasným smerom, často experimentujú, skúšajú všetko dostupné a môžu pri tejto

20 WEISS, P. et al.: *Sexuální zneužívání dětí: 1. vyd.* Praha : Grada Publishing, 2005. s. 14.

príležitosti aj sexuálne zneužiť dieťa. Hlavnou príčinou výberu detí je skutočnosť, že predstavujú iné sexuálne objekty, než s ktorými mali predtým skúsenosť.

- d) **osoby inadekvátne** sa dopúšťajú pedofilných deliktov pri závažnej duševnej poruche, kedy ich pedofilné konanie je prejavom napríklad schizofrénie, mentálnej zaostalosti, demencie, senilnosti a pod. Výber detí je preto čisto náhodný.

Druhú skupinu tvoria *preferenčný pedofili*, ktorí sú k deťom priťahovaní svojím abnormálne štruktúrovaným sexuálnym pudom. Skutočný pedofil dieťa miluje a nikdy nedochádza k penetrácii pri styku s dieťaťom, lebo praktiky bolestivé pre dieťa by ho deerotizovali a odradili. Pokiaľ sa pedofil aj napriek tomu týchto praktík dopustí, nejedná sa o čistú pedofiliu, ale o kombinovanú deviáciu, tzv. pedofilný sadizmus.²¹ V prípade, že dieťa sexuálne zneužíva jeho vlastný rodič, ide v takomto prípade o incest. Avšak pri páchatel'och incestných činov je diagnóza pedofílie len výnimočná. Väčšinou sa jedná o mužov (len v zanedbateľných prípadoch o ženy), pri ktorých je zneužitie vlastného dieťaťa prejavom inej než sexuálnej patológie. Práví pedofili sa sexuálneho zneužitia incestného typu obvykle nedopúšťajú, a preto pedofília nie je a priori dôvodom k zákazu styku s vlastnými deťmi. V prípade rozvodu dokonca nie je ani dôvodom, prečo by deti nemohli byť pedofilnému rodičovi zverené do starostlivosti, pokiaľ ostatné podmienky vyznievajú pre toto zverenie priaznivo.²²

Na Slovensku doposiaľ neexistuje organizácia alebo inštitúcia, ktorá by formálne, odborne, komplexne, nadrezortne a aktívne zastrešovala **programy pre páchatel'ov násilia na ženách a deťoch** a disponovala pritom potrebnými kompetenciami. Chýbajú oficiálne štandardy kvality takýchto programov a aj systém akreditácie. V neposlednom rade existuje iba minimum poskytovateľov, ktorí majú potrebné know-how, personálne, finančné a materiálne zabezpečenie na ich realizáciu. Všetky tieto faktory brzdia zavedenie programov pre páchatel'ov do reálnej praxe, čo má za následok (až na drobné výnimky) prakticky neexistenciu programov pre páchatel'ov násilia na ženách a tým zaostávanie Slovenska v tejto oblasti o približne 20 rokov za krajinami západnej Európy a o vyše 30 rokov za USA. Udržateľné ukončenie násilného správania založené na profesionálnej práci s páchatel'mi je tak ďalším stavebným kameňom spoločenskej intervencie proti partnerskému rodovo podmienenému násiliu a prostriedkom ochrany žien a detí. Práca s páchatel'mi sa nekoná výhradne v záujme klienta, ale v záujme ochrany obetí, teda žien zažívajúcich násilie a ich detí (výsledky práce s páchatel'mi sa merajú úrovňou ochrany obetí) a celej spoločnosti. Primárnym cieľom práce s páchatel'mi je udržateľné ukončenie násilného správania. Pre programy práce s páchatel'mi násilia na ženách je dôležité, aby:

- a) účasť v nich bola súčasťou legislatívneho zakotvenia zodpovednosti páchatel'a;
- b) vychádzali z previazanosti a formálne zastrešenej spolupráce zúčastnených inštitúcií, najmä orgánov oprávnených nariaďovať alebo odporúčať účasť páchatel'a v programe, poskytovateľov programu, organizácií na pomoc ženám zažívajúcim násilie a ďalších (princíp súčinnosti)
- c) boli poskytované na úrovni vychádzajúcej z definovaných minimálnych štandardov kvality (princíp profesionálnej realizácie);

21 ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Ochrana týraného a zneužívaného dieťaťa*. Praha : Linde, 2003. s. 62–64.

22 WEISS, P. et al.: *Sexuální zneužívání dětí. 1. vyd.* Praha : Grada Publishing, 2005. s. 16.

- d) boli financované z verejných zdrojov ako súčasť politiky prevencie násilia páchaného na ženách a služieb poskytovaných ženám zažívajúcim násilie.²³

Programy pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách majú svoj význam, čo nám napokon naznačuje aj ich dlhá história, najmä v USA a v západnej Európe. V USA začali prvé z nich vznikať v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia – Emerge v Bostone, RAVEN v St. Louis, AMEND v Denveri, Manalife v Marin County v Kalifornii, Domestic Assault Program v Tacome vo Washingtone a Men Stopping Violence v Atlante. V osemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia v USA vzniká druhá generácia programov pre páchatel'ov násilia na ženách (vrátane Duluthského DAIP z Minnesoty) a spolu so zvyšujúcou sa snahou o včasné zachytenie násilia na ženách pomocou nových trestno-právnych prostriedkov, ako aj využívaním existujúcich inštitútov, došlo zároveň k veľkému nárastu ich počtu. V roku 2008 už malo 45 z 50 federálnych štátov USA vyvinuté štandardy pre aplikáciu programov pre páchatel'ov násilia na ženách. Štandardizované programy v USA udávajú široký rozptyl dĺžky ich trvania, a to od 12 do 52 stretnutí s priemerným počtom 24-26 stretnutí, spravidla raz do týždňa. Spoločným znakom väčšiny z nich je nadviazanie kontaktu so ženou – partnerkou, ktorá zažívala násilie a prepojenie na ďalšie zložky systému boja proti násiliu na ženách. Štandardizované programy musia spĺňať štátom určené akreditačné kritériá, ktoré sa orientujú na revíziu programu monitorujúcou organizáciou (napr. každé dva roky), ako aj na vzdelávanie personálu (napr. každý nový zamestnanec/zamestnankyňa má minimálne výcvik v rozsahu najmenej 30 hodín pred začatím práce s páchatel'mi). Väčšina programov aplikovaných v USA je založená na chápaní násilia na ženách ako prostriedku moci a kontroly muža nad partnerkou. Programy používajú rôzne techniky na dosiahnutie svojich cieľov, najmä didaktické vzdelávanie, skupinové cvičenia, prehrávanie rolí, spätnú väzbu, sebahodnotenie, tréning zručností a nácvik ich používania, domáce úlohy, pozitívne posilňovanie a kognitívno-behaviorálne techniky. Čiastkovými cieľmi sú najmä prekonať popieranie násilia, prevzatie zodpovednosti, upustenie od násilia, učenie sa alternatívam k násilnému správaniu alebo podpora rodovej rovnosti.²⁴

V Európskej únii sú programy pre páchatel'ov násilia na ženách aplikované v 21 z 29 sledovaných krajín. Dlhodobé zavedené sú tieto programy v Rakúsku (tzv. „Viedenský model“), Nórsku („ATV“ – Alternative to violence – alternatíva k násiliu), Škótsku („Change“) a ďalších krajinách. V Nemecku sú programy pre páchatel'ov aplikované najmenej 10 rokov, od roku 2007 existuje zastrešujúca organizácia BAG-TäHG (Bundesarbeitsgemeinschaft Täterarbeit Häusliche Gewalt – Spolkové pracovné spoločenstvo – práca s páchatel'mi domáceho násilia). Od roku 2012 po-

23 VAVRO, R. – FARKAŠOVÁ, K.: Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchatel'ov násilia na ženách, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách, [online]. Bratislava. Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 21.02.2019] s. 5. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/prirucky/>

24 VAVRO, R. – FARKAŠOVÁ, K.: Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchatel'ov násilia na ženách, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách, [online]. Bratislava. Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 21.02.2019] s. 8–9. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/prirucky/>

skytuje BAG-TäHG, okrem iného, aj certifikované dlhodobé vzdelávanie tréneriek a trénerov v zmysle štandardov vlastných programov. Vo Veľkej Británii a Walese sa odhaduje, že je realizovaných okolo 450 programov pre páchatel'ov, ročne prejde programom vyše 5000 páchatel'ov. Zastrešujúca organizácia RESPECT združuje 70 organizácií, 38 organizácií poskytuje akreditované programy. Na celoeurópskej úrovni v rámci projektu Daphne II vznikla platforma Work with perpetrators, ktorá v rokoch 2006–2008 okrem iného vyvinula, na základe poznania po vyše 20 rokoch aplikácie programov pre páchatel'ov násilia na ženách, smernice pre tvorbu štandardov týchto programov.²⁵

Zo stavu legislatívnej situácie na Slovensku vyplýva, že formálne existujú určité inštitúty a postupy, ktorých riadnym využívaním v intenciách uplatňovania princípov restoratívnej justície, medzinárodných dohovorov a podľa vzoru západoeurópskych krajín by bolo možné programy pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách zaviesť do praxe. Skutkový stav v realizačnej oblasti však ďaleko zaostáva za zákonnými možnosťami. Zahraničné skúsenosti predovšetkým upozorňujú na potrebu previazanosti a inštitucionálnej spolupráce zúčastnených aktérov. Na Slovensku fungujú štátne inštitúcie a organizácie zväčša izolovane a prevláda silný rezortizmus. Agendu problematiky eliminácie násilia páchaného na ženách rieši predovšetkým rezort Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktorý však nedisponuje dostatočnými kompetenciami na zavedenie programov do praxe bez toho, aby rezort Ministerstva spravodlivosti SR razantne zvýšil svoju zainteresovanosť v problematike. Autori nemajú vedomosť o tom, že by prokurátori a sudcovia formulovali potrebu vzniku siete poskytovateľov – organizácií zabezpečujúcich programy pre páchatel'ov násilia na ženách pre potreby trestnej justície. Čiastočný záujem badať v prístupe jednotlivých probačných úradníkov, ktorí hľadajú možnosti, ako vykonať povinnosti spočívajúce v príkaze podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu. Z pohľadu rezortu spravodlivosti v predmetnej oblasti vyvíja najväčšiu iniciatívu Zbor väzenskej a justičnej stráže, keď v roku 2013 absolvovalo 21 príslušníkov, prevažne vo funkciách psychológ / psycholog, pedagogička / pedagóg, sociálna pracovníčka / sociálny pracovník odborný výcvik „Práca s páchatel'mi násilia na ženách“ s dotáciou 75 hodín vedený zahraničnými odborníkmi v spolupráci s mimovládnu organizáciou Aliancia žien Slovenska. Napriek tejto skutočnosti však doposiaľ v podmienkach slovenského väzenstva neboli programy pre páchatel'ov násilia na ženách systematicky implementované a vyškolení odborníci svoje poznatky aplikujú zväčša individuálnou formou, resp. formou diskusných skupín.

Od marca 2016 bola spustená riadna skupinová práca s páchatel'mi násilia na ženách formou pilotného projektu za spolupráce Aliancie žien Slovenska a Zboru väzenskej a justičnej stráže v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Hrnčiarovciach nad Parnou. Podobného výcviku zabezpečovaného zahraničnými odborníkmi pod gesciou Aliancie žien Slovenska sa zúčastnili aj ďalší odborníci z praxe – najmä psychológ

25 Bez autora. Guidelines to Develop Standards for Programmes Working with Perpetrators of Domestic Violence – Working Document [online]. European Network for Work with Perpetrators, Version 3, 2018 [cit. 20.02.2019], s. 4–5, Dostupné na internete: https://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/Guidelines/WWP_EN_Guidelines_for_Standards_v3_2018.pdf

via a sociálni pracovníci z Bratislavského kraja a následne aj zo slovenských regiónov. Základným školením (supervízia + e-learning) pre prácu s páchatelmi taktiež prešlo v roku 2010 cca 10 pracovníčok a pracovníkov referátov pedagogicko-psychologických služieb fungujúcich pri úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny na východnom Slovensku. Autori nemajú vedomosť o tom, že by títo odborníci svoje získané poznatky ďalej aplikovali v programoch pre páchatelov. Aliancia žien Slovenska pri aplikácii programu pre páchatelov násilia na ženách nadviazala spoluprácu s probačnými a mediačnými úradníkmi v Bratislavskom kraji. Táto forma spolupráce sa aktuálne ukazuje ako nepostačujúca z hľadiska prisunu dostatočného počtu účastníkov do skupinovej formy programu, keďže probační a mediační úradníci môžu do programu odporučiť najmä páchatela, ktorý má súdom nariadenú účasť v programe sociálneho výcviku (a je páchatelom násilia na ženách). Súdy však doposiaľ nereflektujú na existenciu ponuky programu, ktorý je možné odsúdenému nariadiť. Stanoviská niektorých sudcov poukazujú na potrebu informovania o existencii možnosti vykonania sociálneho programu pre páchatelov násilia na ženách a kontaktu na poskytovateľov zo strany nadriadeného orgánu – Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.²⁶

4. Osobnosť obete domáceho násilia

Viktimológia okrem iného skúma aj faktory psychickej a sociálnej povahy, ktoré umožňujú, aby sa niekto stal obeťou trestného činu. V praxi následne kladie dôraz na pomoc obeti, zaobchádzanie s obeťou a prevenciu trestnej činnosti. Domácim násilím môžu byť postihnuté všetky kategórie osôb bez ohľadu na ich vzdelanie, vek či schopnosti uplatnenia sa na trhu práce. Vo viktimologickej literatúre sa na vyjadrenie podielu obete na svojej viktimácii často používa termín „vina obete“ alebo „zavinenie obete“. Toto označenie nemá nič spoločné s trestnoprávnym zavinením, ktoré sa vzťahuje na páchatela.²⁷ „Vina obete“ však môže mať trestnoprávny význam, napr. pri výmere trestu páchatelovi sa môže zohľadniť ako poľahčujúca okolnosť podľa § 36 písm. i) Trestného zákona, ak obeť začala útok a pri jeho odvracaní páchatel prekročil medze nutnej obrany.

Medzi najpoužívanjšie typológie obetí vo všeobecnosti patrí:

- a) **typológia obetí podľa zažitého trestného činu** – kopírujú obvyklé kategórie deliktov používané v kriminológii, najčastejšie sa rozlišujú nasledujúce skupiny alebo typy: obeť priameho fyzického násilia, obeť sexuálneho násilia, obeť domáceho násilia, ďalej obeť s majetkovou ujmom spôsobenou vlámaním sa do súkromia a obeť podvodov,

26 VAVRO, R. – FARKAŠOVÁ, K.: Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchatelov násilia na ženách, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách, [online]. Bratislava. Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 21.02.2019] s. 13–14. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/prirucky/>

27 TURAYOVÁ, Y. et al.: *Výbrané kapitoly z kriminológie*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1999. s. 84.

- b) **typológia obetí podľa reakcie na trestný čin** – rozlišuje sa napríklad obeť s expresívnou a kontrolovanou reakciou podľa intenzity vnútorného správania sa alebo obeť pasívna, odovzdaná a obeť aktívna,
- c) **typológia obetí podľa interakcie „obet’ – páchatel’“ v dobe okolo spáchania trestného činu** – Táto typológia patrí medzi najznámejšie. Do literatúry ju uviedol viktimológ egyptského pôvodu E. A. Fattah, ktorý v tejto súvislosti rozlišuje päť základných typov obetí, a to:

1) Zúčastňujúca sa obeť

Kriminálnemu činu predchádza interakcia medzi páchatel’om a obeťou, ktorá nezanedbateľným spôsobom ovplyvňuje motiváciu páchatel’a. Ide o pomerne veľmi častú situáciu zodpovedajúcu štatistickému poznatku o násilných trestných činoch, zvyčajne keď sa páchatel’ a obeť vzájomne poznajú.

2) Nezúčastňujúca sa obeť

Pred činom nedochádza k interakcii medzi páchatel’om a obeťou, motivácia kriminálneho konania nemá priamu „vzťahovú“ väzbu na obeť. Obeť v tomto prípade nemala možnosť vnímať potenciálne ohrozenie skôr než v momente samotného útoku.

3) Provokujúca obeť

Už zo samotného názvu vyplýva, akým spôsobom ovplyvnila interakcia medzi páchatel’om a obeťou spáchaný čin. Provokujúca obeť podcenila nebezpečnosť situácie, nesprávne odhadla páchatel’a a zámerne sa vystavila silne viktimogénnej situácii.

4) Latentná obeť

Obvykle sa vyznačuje prítomnosťou všetkých viktimogénnych faktorov. Rola obeť nie je však verejná, ujma nie je formálne známa. Veľká latencia sa predpokladá u ťažko kontrolovateľných javov, ako je násilie (fyzické, psychické či sexuálne) páchané práve v rodinách. S väčšou latenciou možno počítať rovnako u deliktov, ktorých zverejnenie formou oznámenia naráža na početné emocionálne bariéry a spoločenské predsudky. Práve výskumy zamerané na latentnú obeť umožňujú korigovať štatistické odhady výskytu určitých trestných činov. Sú totiž dôležitým prameňom informácií, ktorý dopĺňa oficiálne policajné alebo súdne štatistiky, ktoré zahŕňajú len oficiálne zaregistrované a stíhané prípady.

5) Nepravá obeť

Rola obeť je získaná omylom, nedopatrením, zhodou nešťastných náhod. Osoba sa ocitla v nesprávnej dobe na nesprávnom mieste a stala sa celkom náhodne obeťou. Útok pôvodne smeroval iným smerom. Niektorí autori sem zaraďujú aj situáciu, keď sa osoba domnieva, že sa stala obeťou trestného činu, bez toho, aby to bola skutočnosť.²⁸

Iné typológie zohľadňujú skôr mieru úmyselnosti – rozlišujú **nedbanlivostné obeť** a **aktívne provokujúce obeť**, alebo tiež na **obeť oznamujúce** a **neoznamujúce trestné činy** (pre ktoré je kontakt s vyšetrovacou a justičnou mašinériou vážnejším narušením hodnôt než samotný trestný čin). Medzi obeť neoznamujúce trestné

28 ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2013. s. 114–115.

činy možno zaradiť práve obeť domáceho násillia, ktoré majú často zábrany voči nahláseniu útokov voči svojej osobe. Nenahlasujú násillie kvôli pocitu hanby za to, že ich napadol vlastný manžel, zo strachu alebo z dôvodu intenzívnych pocitov lojality voči rodine.²⁹

V modernej spoločnosti sa každý jedinec môže stať obeťou trestného činu. K vyjadreniu stupňa rizika stať sa obeťou trestného činu sa používa pojem viktimita (angl. *victimity*).³⁰ Dynamický viktimologický prístup zdôrazňuje interakčne psychologický model, t. j. analýzu sociálnej interakcie, v priebehu ktorej sa z jedného človeka stáva páchateľ a z druhého obeť. Obeť a páchateľ môžu spájať sociálne vzťahy objektívne, časovo-priestorové (od náhodného stretnutia po trvalé spolužitie) i subjektívne (kvalita sociálneho vzťahu). Podľa intenzity sociálneho vzťahu môže ísť o úplne neznámych ľudí (ktorí sa stretli pri trestnom čine prvýkrát), ľudí s povrchnými vzťahmi (susedia, kolegovia), a hlbokými, citovo sytými vzťahmi (príbuzní, erotickí a manželskí partneri, priatelia). Vo väčšine trestných činov, najmä násilných a sexuálnych, ide o vzťahy druhej a tretej kategórie. Rolu hrajú sociálne situačné faktory. Viktimitu zvyšuje i nadmerná sociálna viditeľnosť (verejne činní ľudia, politici, umelci), a naopak sociálna izolácia (osamelí, starí ľudia, bezdomovci).³¹

Na skúmanie viktimity bezprostredne nadväzuje skúmanie viktimácie. Viktimáciou sa ukončuje proces poškodzovania a spôsobovania ujmy, čím sa fakticky z jedinca stáva obeť určitého trestného činu. Ide o dej, ktorý je zložitejší, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Viktimácia začína, ale spravidla nekončí, samotným útokom na obeť. Výskumy naznačujú, že z psychologického hľadiska je ujma spôsobená úvodným dejom trestného činu, na ktorý následne nadväzujú ďalšie zraňujúce udalosti. Inak povedané, proces viktimácie má svoju dynamiku, ktorá prekračuje bezprostredné a priame dôsledky spáchaného trestného činu. Bežne sa rozlišujú dve fázy viktimácie:

- a) **primárna** – ujma spôsobená páchateľom a vznikajúca ako priamy, bezprostredný dôsledok trestného činu;
- b) **sekundárna** – ujma vznikajúca v dôsledku reakcií formálnych inštitúcií sociálnej kontroly alebo neformálneho sociálneho okolia, napr. druhotné psychické poškodzovanie obeť tým, ako na udalosť reaguje najbližšie okolie alebo traumatizujúce prejednávanie vecí pred súdom a pod. Zdrojom sekundárnej viktimácie môže byť samozrejme aj nevhodné jednanie policajtov (necitlivý a netaktný prístup, nevhodná komunikácia, nezrozumiteľné vysvetlenie ďalšieho priebehu vyšetrovania). Platí jednoduchá zásada, že všetci, ktorí prichádzajú do kontaktu s poškodeným v dôsledku svojej profesie, musia mať vždy na zreteli, že obeť trestný čin nespáchala.³² Zdrojom sekundárnej viktimácie môže byť nevhodný postup aj ostatných štátnych orgánov, ktoré sa prípadom zaoberajú

29 HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2004, s. 304.

30 NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. et al.: *Kriminologie*. 2. vyd. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2008, s. 141.

31 HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie*. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2004, s. 304.

32 ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2013, s. 114–115.

(napr. pohlavne zneužívané dieťa je psychicky a morálne poškodzované nesprávne vedeným výsluchom) a tiež aj páchatel' (napr. vyhráža sa obeti a zastrahuje ju, aby neoznamovala trestný čin, čím ju ďalej psychicky traumatizuje).³³

V súvislosti s psychologickým skúmaním problému, ako sa jedinec postupne vyrovnáva s prežitou kritickou udalosťou a vzniknutou ujmou, sa zavádza ešte tretia fáza, t.j. **terciálna viktimácia**. Ako terciálna viktimácia sa označuje stav, kedy jedinec nie je schopný sa primerane vyrovnat' s traumatickou skúsenosťou, napriek tomu že z objektívneho hľadiska došlo k náprave a odškodneniu.³⁴

Obeťami domáceho násillia v zmysle vyššie uvedených kritérií môžu byť:

- a) **manželka, manžel, partnerka, partner, bývalý manžel ďalej žijúci v spoločnom byte,**
- b) **deti žijúce v tomto vzťahu,**
- c) **seniori žijúci v spoločnom byte alebo dome so svojimi deťmi,**
- d) **osoby zdravotne postihnuté a odkázané na pomoc blízkych osôb.**

Existuje len jediný rizikový faktor predispozície k obetnému správaniu, a tým je týranie či zneužívanie v detstve resp. prítomnosť násilného správania medzi rodičmi. Napríklad dieťa, ktoré má násilníckeho otca, ktorý týra matku alebo aj jeho, žije väčšinou s predstavou, že jeho otec je ako každý rodič spravodlivý a dobrý človek. Pokiaľ od neho dostane výprask, deje sa tak preto, že urobilo chybu. Táto podvedomá vina potom bitie a týranie v myšlienkach dieťaťa zracionalizuje a tento vzorec správania sa potom často opakuje aj v dospelých vzťahoch týchto deťoch. Dôvodov, prečo obeť neopustia svojich násilníckych partnerov, je celá rada a väčšinou vedľa seba existujú kumulatívne. Okrem už zmieneného skresleného pohľadu z detstva, je to snaha uverit' sľubom páchatel'ov, ktorí sa po útokoch ospravedľujú a odprosujú, ďalej strach zo životnej neistoty, nemožnosť riešenia bytovej otázky, ekonomická závislosť na agresívnom partnerovi, obavy zo sociálneho odsúdenia, z vyhrážok ďalších brutálnych útokov či už voči obeti alebo osobám jej blízkym a v neposlednom rade môže týraná obeť trpieť „syndrómom týraných obetí“, ktorého typickými prejavmi sú pocit bezmocnosti, sebaobviňovanie, nízke sebavedomie, úzkosti, depresie, poruchy spánku, samovražedné tendencie, popieranie, ospravedľňovanie násillia, psychosomatické ochorenia ako migrény, žalúdočné vredy, nechutenstvo, astma, urologické ťažkosti a pod., tendencia ku zneužívaniu alkoholu a drog a podobne.³⁵

Ženy ako obeť domáceho násillia

Ženy sa väčšinou stávajú obeťami domáceho násillia následkom nerovných mocenských vzťahov založených na rozdieloch medzi ženami a mužmi v sociálnom

33 TURAYOVÁ, Y. et al.: *Vybrané kapitoly z kriminológie*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2005. s. 82.

34 ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2013. s. 117.

35 HUŇKOVÁ, M. – VOŇKOVÁ, J.: *Domáci násillí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násillím*. 1. vyd. Stráž pod Ralskem : Justiční akademie České republiky, 2004. s. 64–67.

a spoločenskom postavení, tak vo verejnej, ako aj v súkromnej oblasti. Tento typ násilia je hlboko zakorenený v sociálnej a kultúrnej štruktúre, normách a hodnotách, ktorými sa riadi spoločnosť a je často podporovaný kultúrou popierania a mlčania. V tejto súvislosti môžeme hovoriť o rodovo podmienenej problematike. Rod – na rozdiel od pohlavia – označuje súbor spoločnosťou vytvorených rolí, vzorov správania, činností a atribútov, ktoré daná spoločnosť považuje za primerané pre ženy a mužov. Rod je teda sociálny aspekt biologického pohlavia; kým znaky biologického pohlavia žien sú na celom svete rovnaké, sociálne úlohy a vzorce správania – teda rodové znaky – sú v rôznych kultúrach a náboženstvách rôzne a často i protichodné. Tieto očakávania sa spravidla pretavia do paušalizujúcich očakávaní, často spojených s predsudkami o schopnostiach mužov a žien, ktoré nazývame „rodové stereotypy“.

Tieto stereotypy sa vyznačujú silnou hierarchiou (mužské nadradené nad ženské) a tvoria tým akúsi neformálnu štruktúru moci. Rodovo podmienené násilie páchané na ženách je teda výsledok sociálnych vzťahov s nerovnomerným rozdelením moci, v ktorých ženy majú voči mužom podradenú pozíciu – rodovej nerovnosti. Hoci sa najčastejšie deje v partnerských vzťahoch, rovnako môže byť páchatelom syn, otec alebo iný príbuzný, na ktorom je žena závislá alebo je k nemu v nerovnom mocenskom postavení. Osobitnou formou je sexuálne násilie páchané na verejnosti alebo v ozbrojených konfliktoch ako súčasť taktiky „zničiť nepriateľa“. **Násilie na ženách** sú všetky činy rodovo podmieneného násilia namierené voči ženám a dievčatám, ktoré majú alebo môžu mať za následok telesnú, sexuálnu, duševnú, ale aj ekonomickú ujmu alebo utrpenie vrátane vyhrážania sa takýmito činmi, nátlaku alebo svojvoľného zbavenia slobody, či už vo verejnom alebo v súkromnom živote.³⁶

Muži ako obe domáceho násilia

Mocenský aspekt nemusí zahrňovať len zneužitie sily. Najčastejšie sa v tejto súvislosti hovorí o násilí, ktorého sa na mužoch dopúšťajú ich partnerky. Aj keď nie sú vylúčené ani fyzické útoky, najčastejšie má podobu psychického trýznenia, ktoré, ako už bolo vyššie opísané, zahŕňa kontrolu, manipuláciu, nátlak, vydieranie, urážanie, ponížovanie atď. Násilie na mužoch býva špecifické práve tým, že na jednej strane nie je zrejme tak výrazná prevaha sily na strane páchatela, na druhej strane môže byť prítomný silný potenciál manipulácie alebo moci skôr symbolickej povahy, čo nijako neznižuje jeho deštruktívne účinky na obeť tohto príkoria. Ojedinelé nie sú ani prípady, že sa ženy dopúšťajú na svojich partneroch fyzického násilia. Muž sa buď nebráni alebo pristúpi na fyzické násilie a partneri začnú riešiť svoje problémy vzájomným napádaním. O tomto druhu násilia sa príliš nehovorí. Muži o probléme nechcú hovoriť zrejme preto, že sa obávajú, že sa budú javiť ako „slabosi“.³⁷

Okolnosť, že vo väčšine prípadov býva obeťou domáceho násilia žena, môže paradoxne sťažovať pomoc mužom, ktorí sa stali obeťou domáceho násilia, pretože stoja

36 Bez autora. *Definícia pojmov v oblasti rodovo-podmieneného násilia* [online]. Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie [cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/pojmy/>

37 Bez autora: *Trh s ľudským masem a domácí násilí – průvodní jevy kapitalismu a existence moci* [online]. Leták vydaný k 8. březnu 2004. Dostupné na internete: [http://fs8brezna.ecn.cz/files/nasilina_z_2004.html].

na okraji záujmu, v akejsi sociálnej izolácii, a tým pádom aj mimo efektívnej pomoci. V súvislosti s domácim násilím páchaným ženami na partneroch tu tiež v kontexte utvárania generových identít stále ešte vystupuje zásadný rozpor, ktorý úzko nadväzuje na stereotyp, že muži sa nestávajú obeťami násilia zo strany partneriek („muž je silnejší, preto nemôže byť fyzicky napadnutý ženou“, „len úplný slaboch zažíva násilie vo vzťahu“).³⁸

Seniori ako obeť domáceho násilia

Závažný a ťažko postrehnuteľný je výskyt domáceho násilia v prípade, že sa jeho obeťami stávajú seniori. Jeho zložitosť spočíva hlavne v ťažkosti rozpoznania násilia voči nim, pretože v ich prípadoch nie je neobvyklá situácia, kedy starší človek dlhšiu dobu nevychádza z bytu, a tak málo kedy si to ľudia z okolia vôbec uvedomia alebo zareagujú včas.³⁹

Starší ľudia majú tiež oproti mladším obetiam silnejšiu tendenciu tieto konfliktné situácie a ataky zo strany najbližších tajiť, pretože ešte stále vo väčšej miere považujú násilie v rodine za hanbu, ktorú je potrebné pred okolí skrývať. Rizikové faktory, ktoré zvyšujú ohrozenosť seniora zlým zaobchádzaním sú jeho zlý zdravotný stav, poruchy kognitívnych a komunikačných funkcií, strata sebestačnosti, sociálna izolácia, spolužitie s agresorom a závislosť na ňom. Naopak pravdepodobnosť, že sa niekto dopustí zlého konania voči závislej osobe potom zvyšuje alkoholizmus či drogová závislosť agresora, jeho psychopatia, nízky intelekt, predchádzajúce agresívne či asociálne konanie, materiálna, bytová závislosť obeť na agresorovi, či syndróm „vyhorenia“ u ošetrovateľského personálu. Aj v týchto prípadoch panuje rada fatálnych mýtov, ktoré sú prekážkou pre poznanie a pre prijatie tohto javu ako závažného spoločenského problému. Sú nimi napríklad úvahy, že starý človek sa správal odpudzujúcim spôsobom, provokoval, „hneval“ (podobne ako je tomu u dieťaťa) a za to nasleduje trest, domáce násilie je záležitosťou súkromnou a malo by sa riešiť za zavretými dverami, agresorovi prosiacemu o odpustenie by malo byť odpustené a podobne.⁴⁰

Deti ako obeť domáceho násilia

Charakteristika obetí domáceho násilia, ktorými sú deti, má aj v tomto prípade svoje špecifiká. Zásadným problémom tu býva okolnosť, že týranie, zneužívanie či zanedbávanie dieťaťa sa nemusí navonok nijako prejavovať žiadnymi príznakmi, inde sa tieto príznaky snaží takto postihnuté dieťa, motivované strachom, nevedomosťou či hanblivosťou, všemožne skrývať. Tieto skutočnosti potom často sťažujú zistenie, že dieťa bolo vystavené násiliu. Špeciálny prístup potom vyžaduje najmä citlivosť v jednaní s dieťaťom a efektívna a včasná odborná pomoc.⁴¹ Domáce násilie postihuje deti dvomi spôsobmi. Jednak môže ísť o priamu viktimizáciu, kedy agresor atakuje nielen partnera ale tiež dieťa, prípadne len dieťa je v rodine vystavené násiliu zo strany rodiča, alebo o viktimizáciu nepriamu, kedy je dieťa nie priamym terčom, ale

38 BURIÁNEK, J. – KOVAŘÍK, J. et al.: *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. 1. vyd. Praha : Triton, 2006. s. 29–32.

39 BURIÁNEK, J. – KOVAŘÍK, J. et al.: *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. 1. vyd. Praha : Triton, 2006. s. 81–82.

40 BURIÁNEK, J. – KOVAŘÍK, J. et al.: *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. 1. vyd. Praha : Triton, 2006. s. 83–86.

41 ELLIOTTOVÁ, M.: *Jak ochránit své dítě*. 3. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 48.

svedkom násilia medzi rodičmi, čo na ňom zanecháva rovnako deštruktívne emocionálne následky. Agresor sa niekedy snaží zatiahnuť do fyzického alebo psychického ubližovania žene aj ich deti. Tie však často aktívne intervenujú, aby zabránili fyzickým útokom na matku (napríklad prosia agresora, aby upustil od násilného konania, fyzicky ho blokujú, stavajú sa mu do cesty). Uplatňujú tiež rôzne stratégie, aby odvrátili násilné správanie a predišli jeho vyhroteniu (vyžadujú si napríklad jesť alebo piť, aby pomohli prerušiť hádku). Aktívne sa tiež snažia angažovať do riešenia situácie tým, že sa zdôverujú s problémami, ktoré zažívajú a usilujú sa nájsť pomoc. Deti tiež zohrávajú aktívnu rolu pri odolávaní pokusom o manipuláciu zo strany agresora, a to napríklad takým spôsobom, že odmietajú prijímať materiálne dary, ktorými si chce násilný rodič „kupovať“ priazeň svojho dieťaťa.⁴²

Odborná literatúra zaoberajúca sa problematikou sexuálne zneužívaných detí rozpracováva dve možné varianty ich reakcie na prežité násilie. V tomto poňatí sa ich problémy so správaním môžu prejavovať interne alebo externe. Deti s internalizovaným správaním majú sklon sa izolovať, nekomunikujú s ostatnými. Sú úzkostné, negatívne vidia samy seba. Identifikujú sa s rolou obeť, často sa stávajú obeťou iných, prijímajú rolu týranej, zneužívanéj, podriaďujúcej sa bytosti. Mávajú somatické ťažkosti (bolesti hlavy, žalúdka), prejavujú sa u nich poruchy príjmu potravy, drogová závislosť, sebapoškodzovanie, suicidálne tendencie. Externalizujúce správanie (vyskytuje sa skôr u chlapcov) je správanie agresívne, nepriateľské, deštruktívne, provokatívne, násilnícke, negativistické k druhým. Identifikujú sa skôr s násilníckou rolou a dopúšťajú sa násilia na druhých.⁴³

Zdravotná komisia Rady Európy v roku 1992 definovala pojem „syndróm zanedbávaného a zneužívaného dieťaťa“, ktorý zahrňuje fyzické a psychické týranie dieťaťa, jeho sexuálne zneužívanie, šikanovanie či systémové týranie. Syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa je v anglosaskej literatúre označovaný skratkou CAN (Child Abuse and Neglect). Syndróm CAN je súborom nepriaznivých príznakov v najrôznejších oblastiach stavu vývoja dieťaťa a jeho postavenia v spoločnosti, zvlášť v rodine. Súbor týchto nepriaznivých príznakov je výsledkom prevažne úmyselného ubližovania dieťaťu, ku ktorému najčastejšie dochádza zo strany primárnych vychovávateľov. Anglosaská literatúra rozlišuje tiež syndróm CSA (Child Sexual Abuse), t. j. syndróm sexuálne zneužívaného dieťaťa. Syndróm CSA sa vyznačuje takými symptómami, ako sú napríklad nízka sebaúcta, poruchy spánku, strach, depresie, delikvencia, sexuálna dysfunkcia a zneužívanie iných.⁴⁴

V domácnostiach, v ktorých sa vyskytuje násilie medzi partnermi, existuje 45% až 60% pravdepodobnosť, že obeťami zneužívania sa stanú aj deti, čo je približne 15 násobne viac ako je priemer. Aj v prípade, že deti nie sú fyzicky napadnuté, až 68% až 80% sú svedkami násilia v domácnosti. Takéto skúsenosti v deťoch aktivujú pocit

42 KARKOŠOVÁ, S.: Znalecké posudzovanie domáceho násilia v kontexte poručenských sporov o deti. In: *Metodologické východiská pre súdnych znalcov a súdne znalkyne*, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 2017, s. 37.

43 WEISS, P. et al.: *Sexuální zneužívání dětí: 1. vyd.* Praha : Grada Publishing, 2005. s. 93.

44 Bez autora: *Syndrom „CAN“: (Child Abuse and Neglect)* [online]. PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA BRUNTÁL. [cit. 24.02.2019], s. 1. Dostupné na internete: <http://www.pppbruntal.cz/ompa/index.html>

strachu a celý rad emócií, ktoré často vedú ku zvýrazneniu prítomnosti smútku, viny, neschopnosti empatie, nízkej frustračnej tolerancii, držania si emocionálneho odstupu, či k prežívaniu hanby. Deti, ktoré prežívajú domáce násilie sú v porovnaní s ostatnými deťmi náchylnejšie na nespavosť, nočné pomočovanie, problémy s učením, problémy so seba poškodzovaním, s antisociálnym správaním, depresiou alebo s návalmi zlosti.⁴⁵

Podľa výskumnej správy z roku 2016 až 36% z reprezentatívnej anonymnej vzorky detí z 8. a 9. ročníkov základných škôl malo skúsenosť s niektorým zo 4 typov násilia. A to buď s fyzickým násilím v počte 23 % detí alebo psychickým násilím v počte 21% detí. Štatisticky potom nasledovalo zanedbávanie, s ktorým bolo konfrontovaných 9% a sexuálne násilie, ktorému bolo vystavených celkovo až 7% detí. Pre úplnú predstavu treba dodať, že v rámci výskumu bolo vyhodnotených celkovo 1560 dotazníkov. Jednotlivé typy násilia sa prejavovali v rôznych formách. V prípade fyzického násilia až v 50% prípadoch došlo aspoň jedenkrát k duseniu rukami alebo vankúšom. V ostatných prípadoch sa tieto skúsenosti opakovali viac ako jeden raz. Samozrejme nemožno opomenúť výskyt fyzického ubližovania formou kopania, bitia, pálenia pokožky cigaretami a podobne. Psychické násilie, ako napríklad odmietanie rozprávať sa, ponižovanie alebo nadávanie, sa opakovali najčastejšie, ale vyskytlo sa napríklad aj odopieranie stravy, ktoré viedlo až k hladu. Najčastejšie opakujúcou sa formou sexuálneho násilia bolo urážanie sexuálnymi poznámkami a tou najmenej sa vyskytujúcou bolo fotenie v erotických polohách.⁴⁶

5. Fenomenológia domáceho násilia

Násilie páchané na ženách je v rozpore s hlavnými základnými právami žien, ako je dôstojnosť, prístup k spravodlivosti a rodová rovnosť. Napríklad každá tretia žena sa stala obeťou fyzického a/alebo sexuálneho násilia po dovŕšení 15. roku života, každá piata žena sa stala obeťou prenasledovania, každá druhá žena musela čeliť jednej alebo viacerým formám sexuálneho obťažovania. Naskytá sa preto obraz rozsiahleho zneužívania, ktoré ovplyvňuje životy mnohých žien a ktorého oznamovanie úradom je však systematicky nedostatočné. Rozsah násilia páchaného na ženách preto nie je zohľadnený v oficiálnych údajoch. Preto sa agentúra FRA (Agentúra Európskej únie pre základné práva) rozhodla vykonať prvý prieskum svojho druhu v oblasti násilia páchaného na ženách v 28 členských štátoch Európskej únie. Tento prieskum sa opiera o rozhovory so 42 000 ženami z celej Európy, ktorým boli položené otázky týkajúce sa ich skúseností s fyzickým, sexuálnym a psychickým násilím, vrátane prípadov násilia zo strany intímneho partnera (tzv. domáceho násilia). Súčasťou tohto prieskumu boli aj otázky o prenasledovaní, sexuálnom obťažovaní, ako aj o úlohe, ktorú zohrávajú nové

45 EDWARDS.B.G.: Alarming effects of children's exposure to domestic violence, [online]. *Psychology today*. [cit. 01.03.2019] dostupné na internete: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/progress-notes/201902/alarming-effects-childrens-exposure-domestic-violence>

46 FICO, M.: *Prevalencia násilia páchaného na deťoch v Slovenskej republike. Determinanty vplyvajúce na násilie páchané na deťoch* [online]. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016 [cit.: 03.03.2019] s. 9–10. Dostupné na internete: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Fico/vu_fico_prevalencia.pdf

technológií v skúsenostiach žien so zneužívaním. Otázky sa okrem toho týkali prípadov násillia, ktoré zažili počas detstva. V každom členskom štáte EÚ sa na prieskume zúčastnilo minimálne 1 500 žien – od 1 500 respondentiek v Estónsku po 1 620 v Českej republike – okrem Luxemburska, kde sa rozhovory v rámci prieskumu uskutočnili s 908 ženami. Prieskum bol zameraný na celkovú populáciu žien vo veku od 18 do 74 rokov, ktoré žijú v EÚ a hovoria aspoň jedným z úradných jazykov svojej krajiny pobytu. Všetky respondentky boli vybrané náhodne a výsledky prieskumu sú reprezentatívne tak na úrovni EÚ, ako aj na vnútroštátnej úrovni. Všetky rozhovory uskutočnili ženy anketárky osobne v domácnostiach respondentiek. Dotazníky vyplňali anketárky buď perom na papieri v rámci rozhovoru (PAPI), alebo osobného pohovoru s asistenciou počítača (CAPI), pri ktorom anketárky používali notebooky na vyplnenie dotazníka. Práce v teréne riadila Ipsos MORI, veľká medzinárodná spoločnosť pre vykonávanie prieskumov, v spolupráci s inštitútom HEUNI (Európsky inštitút pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu), ktorý je pridružený k OSN, a inštitútom UNICRI (Medziregionálny výskumný inštitút OSN pre trestnú činnosť a spravodlivosť).⁴⁷

Z tohto prieskumu vyplynuli napríklad nasledovné zistenia:

- a) Približne 8 % žien zažilo fyzické a/alebo sexuálne násillie v posledných 12 mesiacoch pred rozhovorom v rámci prieskumu a jedna z troch žien zažila nejakú formu fyzického a/alebo sexuálneho útoku od dovŕšenia veku 15 rokov.
- b) Spomedzi žien, ktoré sú alebo boli vo vzťahu s mužom, 22 % zažilo fyzické a/alebo sexuálne násillie. Spomedzi žien v prieskume, ktoré uvádzajú, že boli znásilnené súčasným partnerom, približne jedna tretina (31 %) konštatuje, že ich partner znásilnil šesť alebo viac rás.
- c) Polícii alebo niektorej inej službe nahlási svoj posledný incident jedna z troch obetí násillia zo strany partnera a jedna zo štyroch obetí násillia zo strany inej osoby ako partner.
- d) Dve z piatich žien (43 %) zažili nejakú formu psychického násillia buď zo strany súčasného, alebo predchádzajúceho partnera. Približne 25 % žien zažili zo strany partnera znevažovanie alebo ponižovanie v súkromí, 14 % ženám sa partner vyhráždal, že im ublíži fyzicky a 5 % ženám partner zakázal opustiť dom, vzal im kľúče od auta a zamkol ich. Zo žien, ktoré sú v súčasnosti vo vzťahu, 7 % zažilo štyri alebo viac rôznych foriem psychického násillia.
- e) Jedna z piatich žien zažila nejakú formu prenasledovania od dovŕšenia veku 15 rokov, pričom 5 % žien ho zažilo v období 12 mesiacov pred prieskumom. Jedna žena z 10 bola prenasledovaná predchádzajúcim partnerom.
- f) Viac ako polovica žien, ktoré znásilnil ich súčasný partner alebo ktorých súčasný partner sa ich pokúsil znásilniť alebo nútil zúčastňovať sa na sexuálnej činnosti,

47 Bez autora. *Násillie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum. Stručná prehľad výsledkov* [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie 2014, [cit. 25.1.2019], s. 45. Dostupné na internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi6trqEzPLgAhWRbFAKHbpWDcIQFjAAegQIARAC&url=https%3A%2F%2Ffra.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf&usg=AOvVaw1cAWX8KkRFyBeB5O90wm46

keď nebolo v ich silách takúto účasť odmietnuť, zažila viac ako jeden incident sexuálneho násillia. V prípade znásilnenia jedna tretina obetí (31 %) zažila šesť alebo viac incidentov zo strany ich súčasného partnera.⁴⁸

Pokiaľ ide o vnútroštátne výskumy domáceho násillia v Slovenskej republike, v roku 2017 vydalo **Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie** štyri výskumy, dva kvalitatívne: **Vzťah matka – dieťa v kontexte partnerského násillia páchaného na ženách** a **Mapovanie postupov a postojov vyšetrovateľov PZ v prípadoch násillia páchaného na ženách**, ako aj dva reprezentatívne výskumy: **Sexuálne násillie na ženách** a **Reprezentatívny výskum domáceho násillia na Slovensku**.

V reprezentatívnom výskume žien a mužov Slovenska vo veku 18–70 rokov zameranom na prevalenciu domáceho násillia a jeho dopady a súvislosti sa sledovalo v samostatných blokoch päť druhov násilných situácií či skutkov. Išlo o prejavy psychického poškodzovania a týrania, prejavy kontrolného správania, ekonomické zneužívanie, skutky fyzickej agresie a skutky sexuálneho násillia. Výsledky empirického výskumu ukázali, pri všetkých piatich druhoch zisťovaného domáceho násillia počas dospelosti, vyšší výskyt za ženy vo veku 18–70 rokov. Pri psychickom poškodzovaní a sociálnej izolácii a kontrole išlo o miernejšiu prevahu, pri zostávajúcich troch druhoch násilného správania – ekonomickom zneužívaní, fyzickej agresii a sexuálnom násillí, o prevahu výraznejšiu. Za všetky skutky sa tiež na strane žien prejavil ich častejší opakovaný výskyt, ženy zároveň preukázali aj vyššiu mieru spájania či viazania jednotlivých násilných skutkov. Napriek týmto dielčím zisteniam o vyššej a širšej skúsenosti žien s násilnými skutkami, pri jednoduchom napočítaní vyšiel úhrn mužov a žien s akoukoľvek skúsenosťou s domácim násillím na rovnakej úrovni – 25% mužov a 26% žien. Analýza empirických údajov ďalej preukázala, že tak celé domáce násillie, ako aj násillie v intímnych vzťahoch (partnerské násillie) zasahuje v podstate všetky skupiny žien a mužov Slovenska, vymedzené základnými demografickými znakmi, ako je vek, vzdelanie, subjektívne prihlásenie sa k národnosti a príjmová situácia domácnosti. Hoci sa v niektorých skupinách žien a mužov zachytil zvýšený výskyt, pri porovnaní s ostatnými skupinami rovnakého spektra, prakticky žiadna zo špecifikovaných kategórií nezostala bez nejakej skúsenosti s násilným správaním od člena domácnosti vôbec alebo v rámci intímnych vzťahov. Domáce násillie, rovnako aj násillie „partnerské“ má teda všeobecný charakter. Zasahuje všetky skupiny žien a mužov, hoci rozsahom skúsenosti s násilným správaním od člena domácnosti sa jednotlivé skupiny populácie žien a populácie mužov odlišujú.⁴⁹

48 Bez autora. *Násillie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum. Stručná prehľad výsledkov* [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie 2014, [cit. 25.1.2019], s. 9–27. Dostupné na internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi6trqEzPLgAhWRbFAKHbpWDcIQFjAAegQIARAC&url=https%3A%2F%2Ffra.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf&usg=AOvVaw1cAWX8KkRFyBeB5O90wm46

49 Bez autora. Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2017. In: *Násillie na ženách a domáce násillie* [online]. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, jún 2018 [cit. 20.02.2019], s. 28–30. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/suhrnna-sprava-o-rodovej-rovnosti-za-rok-2017/>

V porovnaní so zistením výskytu za celé domáce násilie – od všetkých členov domácnosti – sa skúsenosť žien a mužov výrazne odlišovala pri sledovaní násilného správania sa intímneho partnera alebo partnerky. Výskyt násilia v intímnom vzťahu bol u žien vo veku 18–70 rokov výrazne vyšší ako u mužov. Kým ženy zažívajú násilné správanie predovšetkým od svojich partnerov, muži násilné správanie zažívajú prevažne od iných členov rodiny – majú viac skúseností s ostatným domácim násilím. Skúsenosť s „partnerským“ násilím tvorila u mužov 36 % z celého domáceho násilia (9 % z celkových 25%), u žien „partnerské“ násilie vyčerpáva až 73 % z celého domáceho násilia (19 % z celkových 26%).

Pokiaľ ide o psychické poškodzovanie od svojich partnerov, ženy s ním majú približne trikrát viac skúseností: ich celková skúsenosť dosiahla 12 % a opakovaná skúsenosť sa dotýkala 10 % skúmaných žien. Spomedzi mužov bolo prinajmenšom jednorazovo v intímnych vzťahoch zasiahnutých prejavmi sociálnej kontroly a izolácie 6 % a opakovane sa aspoň jeden skutok stal 4 %. Medzi skúmanými ženami sa objavovalo kontrolujúce správanie zo strany partnerov viac ako dvojnásobne viac: celková skúsenosť dosiahla 13 % a opakovaná 10 %. Kým spomedzi mužov deklarovalo akúkoľvek skúsenosť s ekonomickým zneužívaním 2 % a opakovanú 1 %, spomedzi žien to pri celkovej skúsenosti bolo 7 % a pri opakovaní aspoň jedného skutku až 7 % súboru. Skúsenosť žien s ekonomickým zneužívaním partnerom je štyrikrát až sedemkrát rozsiahlejšia ako u mužov. Empirický výskum zaznamenal celkovú skúsenosť mužov s fyzickou agresiou v intímnych vzťahoch na úrovni 1 % a opakovanú na úrovni pol percenta: celková skúsenosť žien s fyzickou agresiou partnera sa zachytila v rozsahu 7 % a opakovaná v rozsahu 5 %. Sexuálne násilie v intímnych vzťahoch sa za mužov Slovenska nezaznamenalo takmer vôbec (0,1 spomedzi žien Slovenska aspoň jeden skutok sexuálneho násilia zažilo od partnera aspoň raz vyše 3 % a opakovane takmer 3 %).

Aspoň jeden skutok psychického poškodzovania a týrania sa v doterajších intímnych vzťahoch mužov objavil v rozsahu 5 % a opakovanú skúsenosť aspoň s jedným z týchto skutkov má 3 % mužov. Ženy majú s psychickým poškodzovaním od svojich partnerov približne trikrát viac skúseností: ich celková skúsenosť dosiahla 12 % a opakovaná skúsenosť sa dotýkala 10 % skúmaných žien. Spomedzi mužov bolo prinajmenšom jednorazovo v intímnych vzťahoch zasiahnutých prejavmi sociálnej kontroly a izolácie 6 % a opakovane sa aspoň jeden skutok stal 4 %. Medzi skúmanými ženami sa objavovalo kontrolujúce správanie zo strany partnerov viac ako dvojnásobne viac: celková skúsenosť dosiahla 13 % a opakovaná 10 %. Kým spomedzi mužov deklarovalo akúkoľvek skúsenosť s ekonomickým zneužívaním 2 % a opakovanú 1 %, spomedzi žien to pri celkovej skúsenosti bolo 7 % a pri opakovaní aspoň jedného skutku až 7 % súboru. Skúsenosť žien s ekonomickým zneužívaním partnerom je štyrikrát až sedemkrát rozsiahlejšia ako u mužov. Empirický výskum zaznamenal celkovú skúsenosť mužov s fyzickou agresiou v intímnych vzťahoch na úrovni 1 % a opakovanú na úrovni 0,5 %. Celková skúsenosť žien s fyzickou agresiou partnera sa zachytila v rozsahu 7 % a opakovaná v rozsahu 5 %. Sexuálne násilie v intímnych vzťahoch sa za mužov Slovenska nezaznamenalo takmer vôbec (0,1 spomedzi žien Slovenska aspoň jeden skutok sexuálneho násilia zažilo od partnera aspoň raz vyše 3 % a opakovane takmer 3 %).⁵⁰

50 Bez autora: Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2017. In: Násilie na ženách a domáce násilie [online]. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, jún 2018 [cit. 20.02.2019], s. 31. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/suhrmna-sprava-o-rodovej-rovnosti-za-rok-2017/>

Významným fenoménom, ktorý sa vzťahuje na problematiku domáceho násillia je jeho **cyklickosť**, ktorú si obeť (zvyčajne ženy) dlho neuvedomujú a ktorá vlastne prispieva k tomu, že žena sa stáva na násilníkovi závislá a násillie prebieha dlhodobo. Cyklickosť domáceho násillia spočíva v tom, že násillné príhody sa opakujú, často majú veľmi podobný až rovnaký scenár a vytvárajú tak akýsi začarovaný kruh násillia, ktorý prechádza niekoľkými hlavnými fázami:

1. **Fáza narastania napätia** – v domácnosti rastie napätie, obeť majú pocit, že sa asi niečo stane. Veľmi často však tento pravdivý pocit potláčajú a nechcú mu uveriť. Na začiatku sa môžu vyskytovať menšie incidenty verbálneho, emocionálneho či fyzického charakteru. Ich intenzita a frekvencia pomaly narastá. Obeť sa snaží, aby svojím správaním nevyvolala ďalší incident. Obviňuje seba alebo príčinu kladie na vonkajšie okolnosti. Ide o obranný mechanizmus, ktorým sa obeť snaží zvládnuť svoju ťažkú situáciu. Napätie narastá, pričom táto fáza môže trvať od niekoľko minút až po niekoľko mesiacov.
2. **Fáza výbuchu alebo fáza akútneho incidentu násillia** – ide o moment, kedy sa nahromadené napätie uvoľní a prevalí. Ide už o samotný akt násillia. Výbuch môže mať rôzne formy, intenzitu a môže trvať rôzne dlhý čas. Prichádzajú do úvahy všetky možné druhy násillia – facky, bitky, nadávky, kopanie, zastrasovanie zbraňou, hádzanie predmetov a pod.
3. **Fáza popierania** – obeť sa snaží ospravedlniť agresora (napr. „nie je až taký zlý“ a pod.), obviňuje samú seba (napr. „tiež musím niečo zmeniť“ a pod.) a hľadá príčiny výbuchu agresora v iných vonkajších okolnostiach.
4. **Fáza medových týždňov** (falošných medových týždňov) – násilník sa správa kajúcne, ospravedlňuje sa za to, čo urobil, sľubuje, že sa to nebude opakovať, vinu za svoje správanie zvaľuje na problémy v práci alebo na samotnú obeť, čím v nej vyvoláva pocity viny. V tejto fáze, kedy agresor sľubuje, že sa zmení, nosí obeť darčeky, presvedča obeť ako ju veľmi potrebuje a miluje, a tak obeť verí, že zase všetko bude dobré. V tejto fáze sa obeť zvyčajne vracia k partnerovi a sťahuje žiadosť o rozvod, prípadne v tejto fáze „udobrenia“ dochádza často i k počatiu dieťaťa. Fáza medových týždňov potom pomaly prechádza do fázy budovania napätia a jeho narastania a kruh sa následne uzatvára. Takýto cyklus zo začiatku môže trvať napr. i rok, no neskôr sa môže výrazne skrátiť a násillné príhody, ktoré sa vyskytnú, budú čím ďalej závažnejšie. Obeť, ktorá v takomto kruhu násillia žije, sa postupne začne cítiť vyčerpane a bezmocne, zameriava svoju energiu na agresora, aby pred ním ubránila seba a svoje deti. Mnohé ženy majú pocit, že stratili samé seba, vinia sa za zlyhanie vo vzťahu a považujú sa za slabé a nenormálne, čo je im zo strany násilníka prízvukované. Ich situácia sa im zdá bezvýchodisková, rezignujú a opúšťajú sa. Bolo by logické, keby sa násilníci chceli zbaviť svojich partneriek, ktoré považujú za nemožné, hlúpe a menejcenné. Opak je však pravdou, keď sa ho žena rozhodne opustiť, ešte viac zosilní násillie a snahu pripútať si ju k sebe. Pre ženu je pochopiteľne ľahšie uveriť, že to, ako sa partner prezentuje v tretej fáze – vo fáze medových týždňov, je jeho skutočná tvár. Veľmi ťažko si pripustí, že má za partnera tyrana.⁵¹

51 BRAXATORISOVÁ, E. – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K.: *Manuál pomoci pre obeť domáceho násillia* [online]. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom Centrum Nádej, 2010. [cit. 26.02.2019], s. 7–8. Dostupné na internete: http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf

Násilie medzi partnermi sa vyznačuje svojou zákernou postupnosťou. Určité vavróvné signály, ktoré by mohli budúcu obeť upozorniť, že stojí zoči-voči násilníkovi sa zväčša prehliadajú, prípadne ich naozaj nevidieť, príp. sa nesprávne dešifrujú. Niekedy sa môže začínať násilie priam romantickým spôsobom, partner chce tráviť viac času so svojou partnerkou, žiarli na jej priateľov a priateľky, prípadne okolie. Partnerke to môže lichotiť a zdať sa jej ako prejav skutočnej lásky, a tak manipuláciu môže vnímať ako pozornosť. Pritom mužovi (ako agresorovi) sa jedná o získanie kontroly, nadvlády, má potrebu vlastniť a dokazovať si moc. Postupne žena stráca kontakty s okolím, so svojou rodinou, priateľmi. Stáva sa od partnera emocionálne závislá a často aj závislá ekonomicky.

Násilie môže začať psychoterorom, ktorý môže byť spočiatku nenápadný a postupne sa stupňuje, prípadne vyústi do fyzického týrania. Nie je to však pravidlom, nie vždy musí nastúpiť aj fyzické týranie a niekedy ide psychické a fyzické násilie od začiatku spolu. V takej chvíli si obeť, často teda práve žena, kladie otázku, kde urobila chybu, pátra v minulosti, hľadá vo svojom správaní to, čo by mohla zmeniť. Nech sa však správa akokoľvek, vždy pre agresora je na tom niečo zle – raz je studené jedlo, inokedy má zlý účes či hlúpe kamarátky alebo je chyba v jej rodine. Obeť pociťuje zlyhanie a ak sú v rodine i deti, zlyhanie je znásobené pocitom, že nedokázala zabezpečiť pre deti vhodné prostredie. Pocity viny sa stupňujú a každý deň ich násilník ešte posilňuje – obeť podľa neho môže skrátka za všetko, čo sa deje. Zo začiatku, keď sa násilie prejaví, obeť pred priznaním si toho, že blízky človek je násilný, uniká a túto skutočnosť popiera. Bráni sa tej skutočnosti, k jednotlivým prejavom násillia sa stáva tolerantnejšia a je ochotná ich akceptovať. A preto sa jej po niekoľkých rokoch môžu zdať úplne normálne obviňovania, krik či facky. Keď si žena uvedomí, že jej partner je naozaj násilník, často uplynie veľa rokov, spomínané pocity viny sú silné, žena sa cíti v koncoch, ubíť, bez sebavedomia a bez štipky sebaúcty. Často si závažnosť celej situácie uvedomí, keď vidí jej dôsledky na deťoch a kvôli deťom sa rozhodne pomoc vyhľadať. Uvedomí si, že jej zámer udržať rodinu kvôli deťom bol alibistický, že pokoj i keď len v prítomnosti matky a nie v úplnej rodine, je pre deti oveľa zdravší. Odporovať prejavy domáceho násillia u jednotlivca sa môže podariť už pri sledovaní prejavov, ktoré sa vyskytujú pri komunikácii s obeťou. Táto komunikácia môže byť v mnohých ohľadoch zložitá, najmä v prípade prvého kontaktu a nezáleží pri tom o aký účel komunikácie sa jedná. Odporúča sa obeť dôkladne vypočuť a poskytnúť jej pocit bezpečia a dôvery. Budovať v nej pocit viery vo svoje vlastné sily a jej vlastnú schopnosť riešiť danú situáciu. Neodporúča sa obeť okamžite konfrontovať s opačnými tvrdeniami a zisťovaním objektívnej pravdy, a to ani v prípade, ak by sa sama mýlila. Ide o prvotnú fázu, kedy sa obeť nachádza vo výraznej psychickej nepohode, a preto je dôležité ju uvedeným spôsobom upokojiť. Príležitosti na konfrontáciu sa vyskytnú neskôr.⁵²

52 BRAXATORISOVÁ, E. – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K.: *Manuál pomoci pre obe domáceho násillia* [online]. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom Centrum Nádej, 2010. [cit. 26.02.2019], s. 11. Dostupné na internete: http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf

Prítomnosť domáceho násilia je možné identifikovať prostredníctvom viacerých prejavov, ktoré sú svojou povahou príznačné pre tento nežiadúci fenomén. Medzi tieto môžeme napríklad zaradiť:

1. **Syndróm týranej ženy** – situáciu ženy nachádzajúcu sa v patologickom vzťahu s násilným partnerom, vymedzuje tzv. syndróm týranej ženy, ktorý bol ako odborný pojem do odbornej literatúry zavedený v 80. rokoch 20. storočia. Jedná sa o koncept vytvorený v roku 1978 psychologičkou Lenore Walkerovou, s cieľom pomenovať širokú paletu psychických symptómov a vzorcov správania, ktoré sú dôsledkom prítomnosti dlhodobého partnerského násilia, a ktoré pomáhajú obeti prežiť v násilných situáciách. Syndróm týranej ženy je definovaný ako súbor špecifických charakteristík a dôsledkov zneužívania, ktoré vedú ku zníženej schopnosti ženy efektívne reagovať na prežívané násilie. Ide tak o rozvoj charakteristických fyzických, psychických a sociálnych symptómov ako sú depresie, nízke sebavedomie, či izolácia, znovu prežívanie traumy, stiahnutie sa od okolia, poruchy príjmu potravy, vyčerpanosť, bolesti hlavy a pod., ktoré sú dôsledkom priamej osobnej skúsenosti s opakovanými násilnými útokmi, hlavne rozporuplného a premenlivého správania páchatel'a a zníženej možnosti obete ovplyvňovať vlastný život.⁵³ V rámci tohto symptómu sa prejavuje široká paleta psychických symptómov a vzorcov správania, ktoré sú dôsledkom prítomnosti dlhodobého partnerského násilia. Niekedy je syndróm týranej ženy považovaný za podkategóriu post-traumatickej stresovej poruchy, ktorá predstavuje medicínsky uznávané ochorenie. Pre rozvoj syndrómu týranej ženy musí dôjsť aspoň dvakrát k zopakovaniu celého cyklu násilia, pričom je možné vymedziť 4 základné charakteristiky tohto syndrómu:

- a) žena verí, že za násilie nesie vinu ona,
- b) nedokáže si predstaviť, že by za násilie mohol byť zodpovedný niekto iný ako ona,
- c) žena sa bojí o svoj život alebo o životy svojich detí,
- d) žena má iracionálny pocit, že násilník je všadeprítomný.

Odborná literatúra rozpoznáva aj jednotlivé štádia rozvoja syndrómu týrané ženy, ktorými sú:

- a) **Popieranie** – obeť odmieta priznať, že vo vzťahu existuje násilie, jednotlivé incidenty považuje iba za náhody, svojho násilného partnera ospravedľňuje a verí, že sa násilie z jeho strany už nebude opakovať.
 - b) **Vina** – v tejto fáze už obeť rozpoznáva, že vo vzťahu existuje určitý problém, ale zodpovednosť za tento problém pripisuje sama sebe. Často sa domnieva, že násilie zo strany partnera si zaslúžila, nakoľko nedokáže splniť jeho očakávania.
 - c) **Získanie nadhľadu** – obeť sa už necíti byť zodpovedná za násilie, začína si uvedomovať že takéto prejavy do partnerského vzťahu nepatria.
2. **Posttraumatická stresová porucha** – tento termín je používaný pre úzkostnú poruchu, ktorá sa typicky rozvíja po emočne ťažkej, stresujúcej udalosti, ktorá svojou závažnosťou presahuje obvyklú ľudskú skúsenosť, ktorá býva traumatická pre väčšinu ľudí. Traumatické udalosti tak vyvolávajú trvalé hlboké zmeny v oblasti fyziologickej, emočnej i kognitívnej. Pre obeť je náročné zaradiť ich medzi svoje

53 MARVANOVÁ – VARGOVÁ, B. kol.: *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008, s. 40.

doterajšie skúsenosti a pochopiť zmysel zažívaného utrpenia. Pri traumatických udalostiach sa takpovediac naučené stratégie reagovania a prispôbovania nedajú použiť. Posttraumatická stresová porucha je jediným prípadom, kedy je prítomnosť stresora súčasťou diagnózy. Na rozdiel od iných úzkostných porúch sa v tomto prípade vyžaduje, aby obeť bola vystavená nejakej traumatickej udalosti, ako napr. psychické, fyzické alebo sexuálne násilie, týranie, prítomnosť pri závažnom násilí, znásilnenie, únos, vážne vyhrážky zabitím, prírodné katastrofy, dopravné nehody a podobne. Pokiaľ je obeť vystavená násiliu v partnerskom vzťahu, bývajú symptómy tejto poruchy komplexnejšie, trvajú dlhšie a je aj náročnejšie do nich intervenovať. Symptómy posttraumatickej poruchy sa pohybujú v troch hlavných kategóriách:

- a) *Nadmerná vzrušivosť (hyperarousal)* – ženy, ktoré boli vystavené takejto traume, sú v permanentnom očakávaní nového nebezpečenstva, čím udržuju organizmus neustále v pohotovosti, sú v neustálom stave poplachu, majú prehnané reakcie. Často hovoria o poruchách spánku, poruchách sústredenia, reagujú podráždene, niekedy sa u nich môžu vyskytnúť príznaky generalizovanej úzkosti.
- b) *Intruzívne príznaky (intruzizmus)* – ide o tzv. „flashbacky“, teda náhle vyvolané, vtieravé a neodbytné pocity znovu prežívanj traumatickej situácie. Ženy často hovoria o tom, že v momente traumy zostáva čas stáť (nevedeli sa už vrátiť k normálnemu životnému rytmu).
- c) *Príznaky zovretia – konstriktia (constriction)* – prejavujú sa tzv. „traumatickým tranzom“, kedy žena, ktorá je vystavená totálnej bezmocnosti a nemožnosti klásť aktívny odpor, či utiecť, vníma realitu pozmenene, akoby sa situácia odohrávala mimo jej telo, či len ako súčasť zlého sna.⁵⁴
- d) *Disociácia* – chráni organizmus pred negatívnymi vplyvmi stupňujúceho ohrozenia, prípadne bolesti. Disociácia je charakteristická zmenami integrujúcich funkcií vedomia, identity a pamäti. Je to akési odpojenie od tela, skreslené vnímanie času a priestoru.⁵⁵

3. **Naučená bezmocnosť** – v rámci výskumu príčin a podmienok domáceho násillia sa vyskytol aj fenomén, v rámci ktorého sa ženy, ktoré vyrastali v rodinách, v ktorých dochádzalo k násiliu, naučili prijímať či tolerovať takéto násilie a očakávajú ho vo svojich vlastných partnerských vzťahoch. Tento fenomén bol neskôr popísaný ako jav naučenej bezmocnosti. Pasívne a submisívne správanie predstavuje v ľudskej mysli stratégiu vytvorenú k minimalizácii bolesti, ktorá sa očakáva. V počiatočných fázach násillia vo vzťahu je obeť násilnými prejavmi zo strany partnera najprv zaskočená, čo neutralizuje pomocou rôznych mechanizmov manipulácie s realitou. V ďalšej fáze získava skúsenosť, že nemôže násilie kontrolovať, čo vedie ku strate aktivity a motivácie hľadať riešenia, upadá do stavu bezmocnosti, straty pocitu vlastnej kompetencie, objavuje sa strata sebavedomia, emocionálne deficity (skľúčenosť, apatia), prestane dúfať v zmenu vlastnej situácie, neverí v existenciu

54 EGGER, R.: Násilie voči ženám v intímnych vzťahoch. Záznam z workshopu. In: *Násilie II. Aspekt*. 1999, č. 1, s. 76–77.

55 MARVANOVÁ – VARGOVÁ, B. kol.: *Partnerské násillie*. Praha : Linde, 2008, s. 43.

riešenia a pomoci, čím prispôsobí život neustálemu teroru a hrozbe. Oprávnené je preto možné konštatovať, že naučená bezmocnosť je jedným z dôvodov, prečo týrané ženy nevnímajú svoju schopnosť uniknúť z násilného vzťahu. Efektívna pomoc v takýchto prípadoch spočíva v oddelení obete od násilníka, čím sa pretrhne príčina jej negatívneho očakávania a následne cez psychologickú pomoc sa prinavráti obeti jej dôvera k sebe samej a k jej schopnosti vlastným aktívnym správaním ovplyvňovať svoj život.⁵⁶

4. **Sebazničujúce reakcie** – takéto reakcie reprezentujú paradoxne účinky viktimizácie blízkym človekom, ktoré nemožno u týraných žien vnímať ako psychopatológiu či charakterovú slabosť. Ide vlastne o typickú, prirodzenú stratégiu vyrovnávania sa s opakovaným a nevypočítateľným násilím, pričom sa objavuje predovšetkým u dlhodobého týrania. V tejto súvislosti je dôležitá reakcia na prvé prejavy týrania, nakoľko zo skúseností vyplýva, že ženy, ktoré aktívne zareagovali v prvotných fázach zneužívania napríklad tým, že hrozili útočníkovi zverejnením jeho konania alebo mu kladli podmienky pre zotrvanie v ďalšom spolužití, vedeli následne na pokračovanie v týraní oveľa lepšie zareagovať. Pre sebazničujúce reakcie sú prítomné nasledujúce javy:

- a) *Popieranie viny útočníka* – snaha obete relativizovať vinu násilného partnera a pričítať ju niekomu alebo niečomu inému. Obet' sa snaží do popredia dať pozitívne stránky útočníka.
- b) *Minimalizácia následkov* – žena popiera vážnosť jednotlivých incidentov i celkovej situácie, vinu pripisuje sama sebe, nakoľko nie je schopná plniť očakávania, ktoré sa na ňu kladú. Práve podľa tohto prejavu sa dá často odlíšiť skutočné týranie od toho iba predstieraného, pretože, pri fingovanom predstieraní domáceho násillia sa sebaobviňovanie nevyskytuje.⁵⁷

Kľúčové je pri konverzácií zistiť rozsah a mieru spáchaného násillia. Podľa cieľových informácií, ktoré sa snažíme zistiť možno otázky, ktoré by mali byť na obeť smerované rozdeliť do niekoľkých okruhov. Ide o otázky zamerané na:

Osobu páchatel'a a jeho násilnú minulosť

- a) Porušil násilník niekedy podmienku, súdny zákaz alebo obmedzenie?
- b) Dopustil sa niekedy prečinu alebo trestného činu?
- c) Bol zaň niekedy odsúdený?
- d) Akú povahu malo protispoločenské konanie? (cieľom je zistiť či išlo o sexuálne konanie, násilné konanie a podobne)

Správanie a postoje – ide o rizikové faktory zo strany páchatel'a

- a) Požíva páchatel' drogy alebo alkohol?
- b) Ako často požíva drogy alebo alkohol?
- c) Je na nich závislý?

56 BURIÁNEK, J. – KOVAŘÍK, J. et al.: *Domáci násill – násill na mužích a seniorech*. 1. vyd. Praha : Triton, 2006. s. 28.

57 VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. 870 s.

- d) Bola páchatel'ovi diagnostikovaná nejaká psychická choroba?
- e) Trpí páchatel' depresiami?
- f) Vyhrážal sa niekedy spáchaním samovraždy?

3. Typy, formy a stupňovanie násilia

- a) Kedy došlo k poslednému násilnému činu?
- b) Bol tento čin iný ako tie predchádzajúce? V čom bol rozdielny?
- c) Došlo k zraneniam? O aké zranenia išlo?
- d) Ktorý zo spáchaných násilných činov bol najhorší? K akým zraneniam pri ňom došlo?
- e) Vyhrážal sa páchatel' použitím zbrane? Akej zbrane?
- f) Použil páchatel' niekedy zbraň? Akú zbraň?
- g) Je páchatel' vlastníkom strelnéj zbrane alebo má prístup ku zbrani prostredníctvom iných osôb?

4. Zistenie rizikových faktorov zo strany obeť – jedná sa o prípady kedy obeť, najčastejšie žena, opustila páchatel'a alebo pokiaľ sa vo vzťahu vyskytujú deti, prípadne aj vzájomná kombinácia týchto faktorov

- a) Odišli ste z násilného vzťahu za posledných 12 mesiacov?
- b) Odišli ste teraz alebo plánuje odísť?
- c) Čo Vám bráni v tom aby ste odišli? (tlak rodiny, pocit hanby, strach z odhalenia vlastnej sexuálnej orientácie, zdravotné problémy, postihnutie, handicap a podobne)
- d) Vyhrážal sa Vám páchatel' pre prípad, ak by ste odišla zo vzťahu?
- e) Máte deti? Ak áno, koľko detí máte? Sú z predchádzajúceho vzťahu alebo toho súčasného?
- f) Má k nim páchatel' rodičovskú povinnosť?
- g) Kam chodia deti do školy? Aké majú mimoškolské aktivity?
- h) Vyhrážal sa páchatel' spôsobením ujmy dieťaťu alebo jeho únosom?
- i) Ste tehotná?
- j) Vie páchatel' o Vašom tehotenstve?
- k) Udelil Vás do oblasti brucha? ⁵⁸

5. Snaha o kontrolu správania obeť

- a) Pokúša sa násilník kontrolovať všetko čo žena robí?
- b) Je násilník neprimerane žiarlivý?
- c) Musí sa obeť zodpovedať kedy a kde bola?
- d) Izoluje násilník obeť od priateľov alebo rodiny?
- e) Kontroluje svojej obeť telefón alebo emaily?
- f) Obviňuje svoju obeť z nevery?
- g) Bráni jej užívať lieky, ktoré ma brat?
- h) Je voči svojej obeť extrémne dominantný?

58 ANDRÉ, Z. – KURUC, A.: Odhad nebezpečenstva násilia na ženách. In: *Metodologické východiská pre pomáhajúce profesie, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách* [online]. Bratislava, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 20.3.2019] s. 24–28. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Odhad-nebezpecenstva-nasilia-na-zenach-.pdf>

- i) Bráni svojej obeti opustiť domácnosť?
- j) Vyhrožá sa žene, že jej bude brániť prístupu k deťom, pokiaľ jeho správanie nahlási úradom?
- k) Používa náboženstvo, aby ju kontroloval?
- l) Je násilný napríklad voči iným ľuďom, voči ex-partnerke, či iným rodinným príslušníkom?

6. Izolácia obete

- a) Cíti sa obeť izolovaná od priateľov a rodiny?
- b) Pokúša sa jej násilník zabrániť v stretávaní s rodinou a priateľmi, v návšteve lekára alebo podobne?
- c) Je obeť finančne závislá od násilníka?
- d) Má obeť akékoľvek podporné zázemie?
- e) Bráni jej násilník zúčastňovať sa aktivít mimo domova?
- f) Bráni jej násilník opustiť domov bez dozoru?
- g) Presadzuje potrebu neustáleho dohľadu nad obeťou?

7. Prenasledovanie

- a) Či sa obeť cíti prenasledovaná?
- b) Je prenasledovaná vtedy, ak násilníkovi oznámila, že chce odísť alebo že ide odísť?
- c) Chodí násilník za ženou, potuluje sa okolo nej po verejných priestranstvách?
- d) Kontaktuje ju opakovane prostredníctvom telefónu alebo emailových či SMS správ?
- e) Posiela násilník obeti darčeky či veci?

Potenciál prejavov, ktoré súhrnne podradíme pod pojem domáce násilie je možné ale vypožorovať nielen pri komunikácii s obeťou, **ale aj pri komunikácii s prípadným páchatelom**. Jeho správanie a vystupovanie je totiž tiež sprevádzané určitými prejavmi, ktoré môžu, predovšetkým pri ich pluralitnom výskyte, predstavovať varovné signály násilného správania. Tieto je možné pozorovať u človeka, ktorý:

- a) trvá na príliš rýchlym zbližovaní sa vo vzťahu,
- b) nerešpektuje vaše hranice,
- c) správa sa nadmieru vlastnícky alebo žiarlivo,
- d) uráža váš vzťah a vašu osobu,
- e) nepreberá zodpovednosť za svoje konanie,
- f) obviňuje druhých za svoje zlyhanie alebo ťažkosti,
- g) v minulosti niekoho zbil,
- h) viní partnerku z predchádzajúceho vzťahu za zlyhanie,
- i) vyrastal v rodine, kde sa vyskytovalo zneužívanie a násilie,
- j) má striktné stereotypné názory na úlohy pohlaví,
- k) trvá na tom, aby ste sa vzdali svojich aktivít vo voľnom čase,
- l) nechce, aby ste trávili čas so svojou rodinou alebo priateľmi,
- m) častuje druhých tvrdými urážlivými poznámkami,
- n) stráca sebakontrolu a je impulzívny.⁵⁹

59 ANDRÉ, Z. – KURUC, A.: Odhad nebezpečenstva násilia na ženách. In: *Metodologické*

Slovenská republika sa snaží stanoviť a do spoločnosti a práva etablovať opatrenia, ktorými sa má predchádzať násiliu na ženách. Za týmto účelom vydáva aj Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách, ktorý je ako už tretí v poradí v súčasnosti platný na obdobie rokov 2014–2019. Napriek priebežnému plneniu úloh predchádzajúcich akčných plánov a nespornému posunu v problematike násilia na ženách za ostatné roky, je nutné konštatovať, že na Slovensku chýba systémový prístup koordinovaného zabezpečenia pomoci ženám, ktoré sú obeťami domáceho násilia. Medzi opatrenia, ktoré sú v zmysle ostatného akčného plánu aktuálne možno zaradiť:

1. Odporúčanie vypracovať a aplikovať v praxi regionálne akčné plány na prevenciu a elimináciu násilia na ženách.
2. Vypracovať právny a odborný rámec zriaďovania a fungovania siete intervenčných tímov.
3. Vytvoriť legislatívne podmienky pre zavedenie povinnosti povinných programov pre páchatel'ov násilia na ženách a realizovať takéto programy.
4. Vytvoriť non-stop národnú bezplatnú poradenskú telefónnu linku zameranú na telefonickú krízovú intervenciu najmä pre ženy zažívajúce násilie a zabezpečiť jej trvalú udržateľnosť.
5. Kapacitne posilniť referáty poradensko-psychologických služieb o ľudí vyškolených v oblasti poskytovania poradenstva obetiam násilia na ženách.
6. Vypracovať návrh na koordinačný postup pre vytváranie tzv. špecializovaných policajných tímov (zmiešaný tím policajt/policajтка špeciálne vyškolený pre oblasť násilia na ženách) zasahujúcich v prípadoch násilia na ženách vrátane znásilnenia a uviesť ho do praxe.
7. Priebežne monitorovať postupy polície pri aplikácii oprávnenia vykázat' zo spoločného obydlija podľa § 27a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
8. Pri prideľovaní sociálnych bytov v zmysle platného zákona vyčleniť kapacity pre ženy a ich deti, ktoré sa nachádzajú v sociálnej a bytovej núdzi následkom domáceho násilia.
9. Vypracovať a uviesť do praxe postupy orgánov činných v trestnom konaní a priestupkových oddelení na odhad rizika násilia pre identifikovanie akútnych prípadov žien.
10. Vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchatel'mi násilia na ženách.
11. Vypracovať a uviesť do vzdelávania koncepciu systematického vzdelávania v oblasti násilia na ženách a domáceho násilia pre príslušné profesijné a študijné odbory (právo, sociálna práca, psychológia, sociológia, zdravotníctvo, farmácia, atď.) na vysokých školách a univerzitách.

východiská pre pomáhajúce profesie, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách [online]. Bratislava, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 20.3.2019] s. 24–28. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Odhad-nebezpecenstva-nasilia-na-zenach-.pdf>

12. Celoročne realizovať informačno-vzdelávacie/osvetové aktivity o problematike násilia na ženách a domáceho násilia so zapojením odborných profesií najmä z odborov psychológie, medicíny, pedagogiky, práva, sociálnej práce a sociológie.
13. Sprístupňovať laickej aj odbornej verejnosti informácie o problematike násilia na ženách, vrátane medzinárodných záväzkov SR v oblasti ľudských práv, osobitne práv žien, vrátane násilia na ženách ako porušovania práv žien a formy diskriminácie žien.⁶⁰

Pokiaľ ide o konkrétne individuálne prípady domáceho násilia, existujú aj odporúčania a rady ako postupovať vo vzťahu k samotným potenciálnym obetiam, aby sa tak podarilo včas a efektívne zachytiť a eliminovať tento pre jednotlivcov, ako aj spoločnosť nepriaznivý jav:

- a) dajte obeti najavo, že jej veríte
- b) zistite, či nepotrebuje zdravotné ošetrovanie; ak áno, pomôžte jej dostať sa k lekárovi
- c) povedzte jej, že to nie je jej vina a že si nezaslúži, aby jej ktokoľvek ubližoval
- d) ubezpečte ju, že všetko, čo vám povie, považujete za dôverné
- e) pozorne a trpezlivo ju vypočujte; ak to nie je nutné, neprerušujte ju otázkami
- f) nespochybňujte, čo hovorí a nevnučujte jej svoje názory
- g) nesnažte sa prehovárať ju k niečomu, čo nechce
- h) povedzte jej, že domáce násilie je trestný čin a že môže zavolať na číslo 158 alebo na 112, ak sa cíti ohrozená
- i) spýtajte sa jej, ako situácia vplýva na deti
- j) ubezpečte ju, že stojíte pri nej
- k) pomôžte jej so získavaním informácií o možnostiach pomoci
- l) povzbudzujte ju, aby vyhľadala odbornú pomoc⁶¹

Je potrebné uveriť obeti, keď hovorí, že ju blízka osoba týra alebo jej inak ubližuje. Dajte jej to jasne najavo. Útočník sa totiž často správa na verejnosti inak ako v súkromí. Skutočné obete domáceho násilia väčšinou nerozprávajú, čo sa u nich v domácnosti deje. Pre obeť je dôležité, že je vypočutá, je potrebné sa vyhýbať súdeniu existujúcej situácie alebo dávaním rád. Je potrebné obeť utvrdiť v tom, že jej pocity sú normálne a prirodzené a je určite potrebné vyhnúť sa sebaobviňovaniu. Je súčasne vhodné ju ubezpečiť v tom, že to nie je jej chyba, že je týraná, treba však byť zdržanlivý v hanení útočníka. Vhodné je ponúknuť pomoc, buď osobne alebo prostredníctvom tretích osôb.⁶²

60 Bez autora: *Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019* [online]. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 [cit. 10.3.2019] s. 8. Dostupné na internete: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf

61 Bez autora: *Ak poznáte obeť domáceho násilia a chcete jej pomôcť* [online]. Občianske združenie Náruč. [cit. 03.03.2019]. Dostupné na internete: http://naruc.sk/wp-content/uploads/2014/08/letak_PTCupravenestrany.pdf

62 Bez autora. *Problematika domáceho násilia*. [online]. [cit. 28.0.2019]. Dostupné na internete: https://www.staremesto.sk/buxus/docs//socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP05_09.pdf

Ako môžete pomôcť obeti násilia

- a) snažte sa dozvedieť čo najviac o probléme,
- b) povzbudzujte obeť, aby o násilí hovorila, počúvajte ju a neobviňujte ju,
- c) presvedčte ju, že nenesie vinu na násilí a za násilie je výlučne zodpovedný páchatel',
- d) vysvetlite obeti podstatu domáceho násilia a jeho následné stupňovanie,
- e) hovorte s obeťou o možnostiach zmeny situácie a dôsledkoch,
- f) pomôžte jej v starostlivosti o deti, s vybavovaním na úradoch,
- g) nekonfrontujte sa s násilníckym partnerom,
- h) netolerujte žiadnu formu násilia, lebo vaša tolerancia umožňuje iným páchať násilie.

V prípade, že ste obeťou násilia:

- a) prelomte mlčanie, povedzte to niekomu,
- b) pamätajte si, že to nie je vaša vina,
- c) neobraňujte svojho násilníckeho partnera,
- d) máte právo na život bez násilia – nikto nemá právo týrať vás,
- e) násilie neprestane samo, nečakajte, až to bude ešte horšie,
- f) sú ľudia, ktorí vám pomôžu a podporia vás pri premene vášho života,
- g) vyhľadajte pomoc.⁶³

Záver

Existuje veľa mýtov a predsudkov, ktoré môžu brániť spoločnosti porozumieť domácej násilii a obeť, a tak následne znemožňovať im vystúpiť z kruhu násilia. Jeden z mýtov je, že násilie v rodine je súkromná vec a nikto by sa do toho nemal miešať. Nie je to pravda. Páchanie násilia v rodine, tak ako i mimo nej, je páchanie trestného činu a je našou občianskou povinnosťou nebyť ľahostajní. Častý predsudok býva, že ženy pravdepodobne chcú byť týrané, inak by totiž agresora opustili. Takisto to nie je pravda. Ženy nechcú byť týrané, existujú však reálne dôvody prečo s násilníkom zotrvávajú. Môže ísť o nedostatočnú sebadôveru, ekonomickú závislosť, túžbu zachovať rodinu, strach zo smrti na základe vyhrážok agresora, sľuby agresora, že sa zmení, pocit viny, hanby a veľa ďalších. Ani rôzne druhy závislosti nie sú príčinou násilia i keď môžu byť stimulátorom (strata sebakontroly, zábran). Jedná sa o deštruktívne sily v osobnosti agresora, o potrebu dokazovať si a udržať moc nad obeťou, ubližovať jej. Všeobecnými znakmi domáceho násilia sú vzťah závislosti medzi obeťou a agresorom (násilníkom), dlhodobosť a cyklickosť násilia („začarovaný kruh násilia“).⁶⁴

Domáce násilie nepozná diskrimináciu. Zneužívanie sa vyskytuje v heterosexuálnych vzťahoch, ako aj vo vzťahoch osôb rovnakého pohlavia. Vyskytuje sa medzi všetkými vekovými kategóriami, medzi ľuďmi ktoréhokoľvek etnika a ekonomickej úrovne. A aj napriek tomu, že viac sú obeťami ženy, domáce násilie neobchádza ani mužov, a to najmä pokiaľ ide o násilie verbálne, ekonomické či emocionálne. Domá-

63 Bez autora. *Domáce násilie*. [online]. Preventívne projekty a aktivity. Rady. [cit. 02.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?nasilie>

64 BRAXATORISOVÁ, E. – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K.: *Manuál pomoci pre obe domáceho násilia* [online]. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom Centrum Nádej, 2010. [cit. 26.02.2019], s. 10. Dostupné na internete: http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf

ce násilie je osobitne nebezpečné práve formou, ktorou sa väčšinou prejavuje, teda tichým a mnohokrát ťažko spozorovateľným spôsobom. Je vecou aj nášho vlastného záujmu, aby sme vyvíjali úsilie poznať príčiny domáceho násilia, ako aj jeho prejavy, aby sme tak pomáhali sebe aj ostatným budovať kvalitný a harmonický rodinný či partnerský život.

Literatúra:

- BALÁŽ, P. a kol.: *Všeobecná kriminalita. 1. vyd.* Bratislava : Akadémia PZ SR, 1994. s. 69. ISBN 80-8875-119-5
- BAKOŠOVÁ, E.: *Základy sociológie pre právnikov.* Banská Bystrica : Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 1997. s. 59. ISBN 80-7160-119-5
- BENČÍK, M. a kol.: *Trestné právo s vysvetlivkami a judikatúrou: 1. zväzok.* Bratislava : Iura Edition, 1995. s. 233. ISBN 80-8871-510-5
- BODNÁROVÁ, B. – FILADELFIOVÁ, J.: Domáce násilie a násilie páchané na ženách v SR. In: *Skrátená verzia záverečnej správy z výskumu.* Bratislava : Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2003. s. 82–83. ISBN 80-89048-11-0
- BURIÁNEK, J. – KOVAŘÍK, J. et al.: *Domáci násilí – násilí na mužích a seniorech. 1. vyd.* Praha : Triton, 2006. s. 29–32. ISBN 80-7254-914-6
- ČERNÍK, J. – LISOŇ, M. – MIKUŠ, P.: *Násilná kriminalita 1. časť. 1. vyd.* Bratislava : Katedra kriminálnej polície Akadémie Policajného zboru v Bratislave, 1999. s. 15. ISBN 80-8054-111-6
- ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie.* Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2013. s. 114–115. ISBN 978-80-7380-461-9
- EGGER, R.: Násilie voči ženám v intímnych vzťahoch. Záznam z workshopu. In: *Násilie II. Aspekt.* 1999, č. 1, s. 76–77. ISSN 1225-8982
- ELLIOTTOVÁ, M.: *Jak ochránit své dítě. 3. vyd.* Praha : Portál, 2000. s. 48. ISBN 80-7178-419-2
- HERETIK, A.: *Forenzná psychológia pre psychologov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. 2. vyd.* Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., 2004. s. 304. ISBN 80-1000-341-7
- HUŇKOVÁ, M. – VOŇKOVÁ, J.: *Domáci násilí v ČR z pohledu práva: Efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím. 1. vyd.* Stráž pod Ralskem : Justiční akademie České republiky, 2004. s. 49– 53. ISBN 80-239-62
- JANIGOVÁ, E. – JÁGER, R.: Sociálno-ekonomické aspekty vplyvu učenia katolíckej sociálnej náuky v období ranného kapitalizmu na Slovensku. In: *Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet.* Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Verbum, 2012. s. 237– 244.
- JÁGER, R.: Právna úprava tzv. rodinnej mzdy v Slovenskej republike vojnového obdobia. In: *Socioekonomické a humanitní studie.* Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2014. Vol. 4, no. 1 (2014), s. 12– 21.
- JÁGER, R. – JANIGOVÁ, E.: Pomoc chudobným a biednym na území Slovenska v období feudálneho štátu a práva. In: *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska : (od najstarších čias do roku 1939).* Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2013, s. 35– 92.

- JÁGER, R.: Právna úprava sociálnej starostlivosti na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Socioekonomické a humanitní studie*. Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2013. – Vol. 3, no. 1 (2013), s. 5-18.
- KARKOŠOVÁ, S.: Znalecké posudzovanie domáceho násilia v kontexte poručenských sporov o deti. In: *Metodologické východiská pre súdnych znalcov a súdne znalkyne, Inštitút pre výskum práce a rodiny*, Bratislava, 2017, s. 37. ISBN 978-80-7138-153-2
- KNÁPKOVÁ, D. – TÓTHOVÁ, M.: Aktuálne aspekty riešenia domáceho násilia. In: *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. č. 3/2010, ISSN 1337-6810, s. 28–39.
- KOLEKTÍV AUTOROV.: *Kriminológia – osobitná časť: II. diel*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001. s. 234. ISBN 80-8054-167-1
- MAŘÍKOVÁ, H. – PETRUSEK, M. – VODÁKOVÁ, A.: *Velký sociologický slovník: 1. diel*. Praha : Karolinum, 1996. s. 44. ISBN 80-7184-310-5
- MARVANOVÁ – VARGOVÁ, B. kol.: *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008, s. 40. ISBN 80-8613-176-4
- NOVOTNÝ, O. et al.: *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. s. 87. ISBN 9788073574093
- NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. et al.: *Kriminologie*. 2. vyd. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2008. s. 141. ISBN 978-80-7357-377-5
- ŠIMOVČEK, I. a kol.: *Kriminalistika*. 1. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2011. s. 293. ISBN 9788073803438
- ŠPECIÁNOVÁ, Š.: *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha : Linde, 2003. s. 62–64. ISBN 80-86131-44-0
- TURAYOVÁ, Y. et al.: *Vybrané kapitoly z kriminologie*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 1999. s. 84. ISBN 80-7160-128-4
- TURAYOVÁ, Y. et al.: *Vybrané kapitoly z kriminologie*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty Univerzity Komenského, 2005. s. 82. ISBN: 80-7160-196-9
- FERENČÍKOVÁ, S.: *Detencia v trestnom práve*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015.
- FERENČÍKOVÁ, S.: Vybrané ustanovenia všeobecnej časti Trestného zákona modifikujúce trestné sadzby trestu odňatia slobody In: *Pojem a účel sankcií v slovenskom trestnom práve : zborník vedeckých prác*. Košice : Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2011, s. 12-20.
- FERENČÍKOVÁ, S.: Retroaktivita v trestnom práve. In: *Nové trendy v práve I*. Banská Bystrica : Belianum, 2016, s. 39-51.
- VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3
- WEISS, P. et al.: *Sexuální zneužívání dětí: 1. vyd.* Praha : Grada Publishing, 2005. s. 14. ISBN 80-247-0929-5

Internetové zdroje

- ANDRÉ, Z. – KURUC, A.: Odhad nebezpečenstva násilia na ženách. In: *Metodologické východiská pre pomáhajúce profesie*, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách [online]. Bratislava, Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 20.3.2019] s. 24–28. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Odhad-nebezpecenstva-nasilia-na-zenach-.pdf>
- BRAXATORISOVÁ, E. – ŠTEFANIČIAKOVÁ, K.: *Manuál pomoci pre obe domáceho násilia* [online]. Bratislava: Občianske združenie Pomoc ohrozeným deťom Centrum Nádej, 2010. [cit. 26.02.2019], s. 7. Dostupné na internete: http://archiv.vlada.gov.sk/eeagrants/data/att/25985_subor.pdf
- BURAJOVÁ, B. – ČINČUROVÁ S.: Situácia detí, svedkov domáceho násilia: Výzvy a možnosti intervencie. In: *Príručka k odbornému semináru pre pedagogický a odborný personál škôl* [online]. Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie, 2016 [cit. 22.2.2019], s. 13–14. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/publikacie-mpsvr>
- EDWARDS.B.G.: Alarming effects of children's exposure to domestic violence, [online]. *Psychology today*. [cit. 01.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/progress-notes/201902/alarming-effects-childrens-exposure-domestic-violence>
- FICO, M.: *Prevalencia násilia páchaného na deťoch v Slovenskej republike. Determinanty vplyvajúce na násilie páchané na deťoch* [online]. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2016 [cit.: 03.03.2019] s. 9–10. Dostupné na internete: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Fico/vu_fico_prevalencia.pdf
- ONDREJKOVIČ, P.: Násilie ako sociálnopatologický jav [online] In: *Filozofia*. 2000, roč. 55, č. 1, [cit. 22.02.2019], s. 27–36. Dostupné na internete: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2000/1/27-35.pdf>
- VAVRO, R. – FARKAŠOVÁ, K.: Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchatel'ov násilia na ženách, Koordinačno-metodické centrum pre prevenciu násilia na ženách, [online]. Bratislava. Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2017 [cit. 21.02.2019] s. 5. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/prirucky/>
- Bez autora. *Guidelines to Develop Standards for Programmes Working with Perpetrators of Domestic Violence – Working Document* [online]. European Network for Work with Perpetrators, Version 3, 2018 [cit. 20.02.2019], s. 4–5. Dostupné na internete: https://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/Guidelines/WWP_EN_Guidelines_for_Standards_v3_2018.pdf
- Bez autora: *Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014–2019* [online]. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí, 2013 [cit. 10.3.2019] s. 8. ISBN: 978-80-89125-17-3. Dostupné na internete: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf

- Bez autora: *Syndrom „CAN“: (Child Abuse and Neglect)* [online]. PEDAGOGICKO-PSYCHOLOGICKÁ PORADNA BRUNTÁL. [cit. 24.02.2019], s. 1. Dostupné na internete: <http://www.pppbruntal.cz/ompa/index.html>
- Bez autora: *Násilie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum, stručný prehľad výsledkov* [online]. FRA – Agentúra Európskej únie pre základné práva, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2014 [cit. 10.3.2019]. Dostupné na internete: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjtuObmyPLgAhUJU1AKHUvVDhwQFjAAegQIARAC&url=https%3A%2F%2Ffra.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra-2014-vaw-survey-factsheet_sk.pdf&usg=AOvVaw3SNp5woB6aqX7LY1cw-StRC ISBN: 978-92-9239-393-399, s. 45
- Bez autora: *Problematika domáceho násillia* [online]. [cit. 28.0.2019]. Dostupné na internete: https://www.staremesto.sk/buxus/docs//socialna_pomoc_a_zdravotnictvo/KP/KP05_09.pdf
- Bez autora: Domáce násillie. In: *Preventívne projekty a aktivity* [online]. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky [cit. 02.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?nasilie>
- Bez autora: *Ak poznáte obeť domáceho násillia a chcete jej pomôcť* [online]. Občianske združenie Náruč. [cit. 03.03.2019]. Dostupné na internete: http://naruc.sk/wp-content/uploads/2014/08/letak_PTCupravenestrany.pdf
- Bez autora: Súhrnná správa o stave rodovej rovnosti na Slovensku za rok 2017. In: *Násillie na ženách a domáce násillie* [online]. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, jún 2018 [cit. 20.02.2019], s. 28–30. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/suhrnna-sprava-o-rodovej-rovnosti-za-rok-2017/>
- Bez autora: *Trh s lidským masem a domácí násillí – průvodní jevy kapitalismu a existence moci* [online]. Leták vydaný k 8. březnu 2004. Dostupné na internete: http://fs8brezna.ecn.cz/files/nasili_na_z_2004.html.
- Bez autora: *Mýty a fakty o Istanbulskom dohovore* [online]. Rodová rovnosť [cit. 01.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/dokumenty/rada-euro-py/myty-a-fakty-o-istanbulskom-dohovore/>
- Bez autora: *Násillie páchané na ženách: celoeurópsky prieskum. Stručná prehľad výsledkov* [online]. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie 2014, [cit. 25.1.2019]. Dostupné na internete :https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi6trqEzPLgAhWRbFAKHbpWDcIQFjAAegQIARAC&url=https%3A%2F%2Ffra.europa.eu%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_sk.pdf&usg=AOvVaw1cAWX8KkRFyBeB5O90wm46
- Bez autora: *Definícia pojmov v oblasti rodovo-podmieneného násillia* [online]. Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násillie [cit. 19.02.2019]. Dostupné na internete: <https://www.zastavmenasilie.gov.sk/pojmy/>

Summary: Victimological aspects of domestic violence

Domestic violence is a global problem, that needs specific attitude by specific subjects. It occurs irrespective of the fact, whether people are rich or poor and whether they live in Europe or in Asia. And it is not only social or legal issue and none of these disciplines can fight this matter on their own. Interdisciplinary attitude is needed. Plenty of factors that cause domestic violence can be identified. Psychological or psychiatric theories perceive victims as pathological masochistic persons and offenders as sadistic individuals. Some other theories call for social stress as a dominant factor of the domestic violence. Some accentuate gender attitude, when a man tries to take control over woman. Perpetrators are emotionally unstable and impulsive, they often lose control and fail to apply self-control mechanism. Domestic violence is repeating in cycles, that we have described. First of all, there is a tension that is growing between usually partners, then it explodes in form of a violent act. Then, there is the phase of denying, in which the victim tries to apologise the behaviour of the offender. And the cycle ends up with the phase of "honeymoon", in which the offender promises to change. In domestic violence environment, this cycle repeats multiple times. It is also important to understand, that not all victims behave exactly the same way in the same kind of situations. Some of the victims interact with the offender and by being very friendly and nice they inevitably create a motivation for his illegal behaviour. Some victims literally provoke, some of them are passive, some latent. Working with offenders is also important. In Slovakia, programs focused on perpetrators of domestic violence do not occur, though in foreign countries these kind of prevention programs are well known. There are many myths and prejudices relating to domestic violence. We all have to work hard to help those in need, because there are only few victims of domestic violence that do not need our attention.

JUDr. Miloš Maďar, PhD.

Univerzita Mateja Bela

Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie,
kriminalistiky a forenzných disciplín

Komenského 20

97401 Banská Bystrica

Slovenská republika

milos.madar@umb.sk

Dr.h.c. prof. Ing. Miroslav Kelemen, DrSc., MBA, LL.M.

Technická univerzita v Košiciach, Letecká fakulta,

Katedra letovej prípravy

Rampová 7

041 21 Košice

Slovenská republika

miroslav.kelemen@gmail.com

JUDr. Ondrej Laciak, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Šafárikovo nám. č. 1
810 00 Bratislava
Slovenská republika
ondrej.laciak@flaw.uniba.sk

Evropský veřejný žalobce

Štěpán Kořínek *

Abstrakt:

KOŘÍNEK, Štěpán: *Evropský veřejný žalobce*. Příspěvek se zabývá aktuálně diskutovaným tématem na pomezí trestního a evropského práva – institucí Úřadu evropského veřejného žalobce, který byl uveden v život nařízením Rady (EU) 2017/1939, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce. Příspěvek si klade za cíl prozkoumat a představit základní ontologická východiska institutu evropského veřejného žalobce a nadále otevřít prostor pro příležitost hlubšího poznání sledované problematiky. Příspěvek je rozdělen do třech hlavních linií. První linie představuje základní přístupy k chápání Úřadu evropského veřejného žalobce. Druhá linie pak přibližuje působnost a pravomoc Evropské prokuratury. Třetí úroveň poté sleduje strukturu Úřadu.

Klíčová slova:

evropský veřejný žalobce, Evropská unie, trestní právo, evropské právo

European Public Prosecutor

Abstract:

KOŘÍNEK, Štěpán: *European Public Prosecutor*. The article addresses currently discussed issue, concerning both Criminal and European law – the European Public Prosecutor's Office, established by the Council Regulation (EU) 2017/1939 implementing enhanced cooperation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office. The article focuses on examination and presentation of the essential ontological basis of the European Public Prosecutor as well as offering an opportunity to deepen the knowledge of this particular issue. The article is divided into three sections. The first section deals with a basic facts about the European Public Prosecutor's Office. The second section focuses on competences and jurisdiction of the EPPO. The third chapter follows the structure of the EPPO.

Key words:

european public prosecutor, European Union, criminal law, european law

* JUDr. Bc. Štěpán Kořínek. Doktorand Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. skorinek@seznam.cz / gmkorinek@gmail.com.

Úvod

Evropská unie (dále jen jako „EU“) se od svého zrodu zmítá v rozbouřených vlnách mezinárodní kriminality. Tato skutečnost však dala vyvstat i novým horizontům v oblasti boje proti kriminalitě. Do dnešních dob byla přijata řada instrumentů, které více či méně pomáhají v udržování pořádku a vymáhání spravedlnosti v evropském justičním prostoru. Namátkově vzpomeňme například zavedení evropského zatýkácího rozkazu, evropského vyšetřovacího příkazu, evropský důkazní příkaz nebo evropský zajišťovací příkaz. Tyto dosavadní formy spolupráce v oblasti evropského trestního práva se tak nadále doplňují o kvalitativně vyšší formu, jakou je právě EPPO.¹ To vše se odehrává v procesu tzv. europeizace trestního práva, který se přesněji projevuje jako fragmentární harmonizace právních pořádků členských států. Přesněji vymezeno, jedná se o soubor evropských trestněprávních standardů, hmotněprávních i procesněprávních, které členské státy sdílejí ve výhledu efektivněji čelit náporu trestní činnosti.² Jednotlivé trestní předpisy se proto unifikují a konvergují, při současném zachování jisté míry autonomie. V tomto procesu však není překvapivý zdrženlivý postoj členských států vůči společné evropské spolupráci na bázi posilování Evropské unie, což má vyústění ve značnou diferenciaci trestněprávní praxe. Dosavadní harmonizační politika se sice snaží toto negativum na unijní úrovni vyrovnávat, nelze však zajisté hovořit o uspokojivých výsledcích. Evropská komise sama několikrát poukázala na skutečnosti, že vymáhání práva je nedostatečné a bez pevné struktury, abscentuje ucelená evropská trestněprávní politika a setrvávají nedostatečné donucovací opatření.

Tyto nedokonalosti pak mají přímý či nepřímý dopad na ochranu evropských financí či obecně finančních zájmů EU. Z doložitelných zpráv příslušných orgánů a institucí je zřejmé, že existují značné úniky z finančních zdrojů EU. Tyto úniky jsou jen pouhými výsledky působení rozličných podob mezinárodní zločinnosti jako korupce, podvodů, zpronevěr a dalších deviantních projevů. Současné převládající tendence demonstrují to, že vůdčí představitelé nebyli spokojeni s tímto neblahým vývojem a stávajícími prostředky ochrany v podobě administrativních orgánů a prostředků (typicky OLAF)³ a rezervovaností přístupů vnitrostátních orgánů členských států. Nejen to bylo důvodem usilování o zřízení evropské prokuratury neboli Úřadu evropského veřejného žalobce (dále jen EPPO).⁴ Prvotní myšlenka nespočívala ve zřízení samostatného úřadu s takovou porcí pravomocí, nýbrž ve zefektivnění ochrany finančních zájmů EU. Logicky z tohoto tedy vyplývá, že EPPO je tak realizačním nástrojem této nutkové myšlenky.⁵

1 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 60.

2 TOMÁŠEK, M.: *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. s. 13–14.

3 GRIVNA, T.: European public prosecutor. In PÍTROVÁ, L. (ed.) *Rule of Law and Mechanisms of its Protection – Czech Perspective*. Passau: rw&w Science & New Media, 2015. s. 341–343.

4 EPPO z anglického European Public Prosecutor's Office.

5 ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2017, roč. 15, č. 1, s. 30.

Evropská prokuratura je živé téma, které se dotýká záležitostí participovaných členských států EU. Pro Českou republiku jako zúčastněný stát platí, že Evropská prokuratura bude v rámci své příslušnosti podávat obžaloby na českých soudech, a to podle všeobecných vnitrostátních pravidel pro určení místní příslušnosti soudů. Nařízení o vytvoření Evropské prokuratury tak bude v reálu dopadat na výkon funkce většiny českých trestních soudců. Na druhé straně pak obhajoba osob bude zajištěna převážně českými advokáty. Činnost Evropské prokuratury se proto dotkne, byť nepřímo, i činnosti českých advokátů. Nadále pak funkci evropského veřejného žalobce a evropských delegovaných veřejných žalobců budou zastávat i státní zástupci České republiky. Vyšetřování a další dílčí operativní úkony týkající se kauz spadajících do působnosti Evropské prokuratury budou zastávat vnitrostátní orgány činné v trestním řízení, tedy typicky policie ČR a opět státní zastupitelství. Oznámení o podezření ze spáchání trestné činnosti spadající do pravomoci Evropské prokuratury budou moci činit vnitrostátní orgány, ale i fyzické a právnické osoby.

Platí, že na mnohé oprávnění a procedury Evropské prokuratury se budou uplatňovat i vnitrostátní právní pořádky, tedy i právní řád ČR. V případě nesouladu vnitrostátního práva s unijním právem má pochopitelně aplikační přednost právní úprava unijní. Vyšetřování a trestní stíhání vedené Evropskou prokuraturou se řídí příslušným nařízením o EPPO. Vnitrostátní právo daného státu se tak uplatní jen za předpokladu, že není daná záležitost upravená v onom nařízení. Nařízení Evropské unie, kterým se vykonává posílená spolupráce na účely zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce (Evropské prokuratury) má všeobecnou platnost a je závazné ve své celistvosti za přímé uplatnitelnosti v participovaných státech. Není tedy pravdou, že by bezmezně platilo ve všech členských státech EU, ale jenom v těch, které se podílejí na posílené spolupráci pro vytvoření Evropské prokuratury.⁶

1. Úřad evropského veřejného žalobce – základní charakteristika

Do současnosti prošlo unijní právo dynamickým vývojem a mnohými změnami, zejména pak revizemi základních smluv. Nejdominantnější byla poslední revize provedena Lisabonskou smlouvou v roce 2009, která přinesla zejména zrušení tzv. trojpilířové struktury EU. Lisabonská smlouva byla přínosem i z hlediska toho, že umožnila zavedení institutu evropského veřejného žalobce (Evropské prokuratury), o kterém se před jejím přijetím vedly širokosáhlé diskuze, které se však vždy sešly s nezdarem. Vůbec prvními pokusy o vytvoření Evropské prokuratury nalezneme v projektech *Corpus Juris* a jeho přepracované verzi *Corpus Juris 2000*, jež se měly stát obecně platnými kodexy trestního práva EU. Dalším neúspěšným projektem byla Smlouva o evropské ústavě⁷, která také operovala a počítala se zřízením tohoto Úřadu. Ještě před ní však byla přijata tzv. Zelená kniha o trestněprávní ochraně finančních zájmů ES a zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce, spolu s hodnotícími zprávami z roku 2003. Po odmítnutí Smlouvy o Ústavě pro Evropu se další inovační snahy nesly v duchu revidování stávajících norem. Namísto „evropské Ústavy“ byla přijata právě revidující Lisabonská smlouva, podepsána v roce 2007, českou stranou ratifikována v roce 2009.

6 Například Polsko se neúčastní, a proto pro něj nebude nařízení o EPPO platit.

7 Smlouva o Ústavě pro Evropu.

Evropský veřejný žalobce neboli podle jiných jazykových mutací též evropský prokurátor (odtud evropská prokuratura) či europrokurátor. *A priori* si můžeme esenciální koncept tohoto Úřadu představit jako nadnárodní justiční orgán veřejné žaloby, kterému bude v určitých otázkách svěřena pravomoc k potírání trestné činnosti namísto toho, aby tak činily vnitrostátní orgány ochrany práva. Evropská prokuratura je proto koncipována tak, aby se její činnost primárně zaobírala ochranou finančních zájmů Evropské unie (dále jen EU).⁸ Evropskému parlamentu a Radě však byla ponechána možnost k rozšíření věcné příslušnosti EPPO.⁹ Jedná se o poměrně významnou skutečnost, neboť by mohla mít za konsekvenci rozšíření pravomocí Evropské prokuratury i na další oblasti závažné trestné činnosti směřované proti EU. Není tak vyloučena eventualita extenzivního rozšíření represivních kompetencí Evropské prokuratury o takovou trestní činnost, která může mít negativní dopad na ekonomické zájmy EU.¹⁰

Úřad evropského veřejného žalobce byl zřízen formou nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 5. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce. Nejedná se o klasický režim, který by zavazoval všechny členské státy EU a byl vytvořen na jednomyslném základě podle čl. 86 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“). Skupina nejméně devíti států (tehdy projevilo zájem kolem dvaceti států)¹¹ však měla možnost využít jiné platformy na podobné bázi, a to navázání tzv. posílené spolupráce, a vytvořit si daný úřad mezi sebou. Při využití této alternativy se již nevyžaduje jednomyslnost přijetí, přičemž nesouhlas ostatních členských států pak nepůsobí jako právo veta. Nevýhodou však zůstává územní omezení působnosti takto konstituovaného Úřadu a pouze územní rozsah výkonu pravomocí (participované státy). Naopak výhodou zůstává, že další státy se mohou kdykoliv v případě svého zájmu k této spolupráci připojit.

Evropská prokuratura by podle platné právní úpravy měla disponovat vlastní právní subjektivitou jako samostatná instituce EU s decentralizovanou strukturou, avšak organizována na centrální i národní úrovni. Evropská prokuratura bude sestávat z centrální úrovně (sídlo v Luxembourgu) a decentralizované úrovně (lokální jednotky v členských státech). Organizační struktura centrální úrovně je taková, že nejvýše

8 Čl. 86 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen SFEU): „*Pro boj proti trestným činům poškozujícím nebo ohrožujícím finanční zájmy Unie může Rada zvláštním legislativním postupem formou nařízení vytvořit z Eurojustu Úřad evropského veřejného žalobce. Rada rozhoduje jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu.*“

9 Čl. 86 odst. 4 SFEU: „*Evropská rada může současně nebo následně přijmout rozhodnutí pozměňující odstavec 1, kterým se rozšíří pravomoci Úřadu evropského veřejného žalobce tak, aby zahrnovaly boj proti závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem, a odpovídajícím způsobem pozměňující odstavec 2, pokud jde o pachatele a spolupachatele závažných trestných činů dotýkajících se několika členských států. Evropská rada rozhoduje jednomyslně po obdržení souhlasu Evropského parlamentu a po konzultaci s Komisí.*“

10 JELÍNEK, J. – IVOR, J. et al.: *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. s. 147.

11 Belgie, Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Finsko, Francie, Chorvatsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Německo, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Řecko, Slovensko, Slovinsko a Španělsko.

má stanout evropský nejvyšší žalobce, který zastupuje celý Úřad a stojí v jeho čele. Nadále mají na centrální úrovni působit kolegia evropských žalobců, stálé komory a evropsští žalobci. Decentralizovanou strukturu dotvářejí evropsští pověřeni žalobci (delegovaní evropsští prokurátoři) nacházející se stabilně na území daného členského státu.¹² Evropsští pověřeni žalobci tak budou nejčastěji sestávat z personálního aparátu vnitrostátních prokuratur či státních zastupitelství. Evropsští prokurátoři mají v rámci výkonu svých pravomocí volný mandát, to znamená, že jsou plně nezávislí od vnitrostátních orgánů veřejné moci a nemají vůči nim žádné závazky ani rozhodovací povinnosti.¹³ Vykouávat vlastní činnost v rámci svěřené působnosti mohou jen na základě legislativního aktu, kterým jsou zřízeni – příslušné nařízení. Úřad evropské prokuratury bude zřízen samostatně vedle Eurojustu, se kterým bude úzce spolupracovat.¹⁴ Eurojust tak zůstává v pozici koordinátora a věcné podpory justiční spolupráce v trestních věcech mezi členskými státy, jakož i orgány a institucemi EU.¹⁵

2. Působnost a pravomoc Evropské prokuratury

Poslání a úkol Úřadu evropského veřejného žalobce je vyšetřování a trestní stíhání (spolu)pachatelů trestných činů poškozujících nebo ohrožujících finanční zájmy EU a jejich postavení před soud. Finanční zájmy EU jsou blíže specifikované v ustanoveních směrnice (EU) 2017/1371 a budou rozebrány dále v textu. Úřad tak bude vystupovat před příslušným soudem jako žalobce v dané trestní věci.¹⁶ Předmětem podané obžaloby budou trestné činy, které je možné označit za tzv. eurozločiny.¹⁷ Kategorie trestných činů dopadajících na finanční zájmy EU subsumuje takové činy jako podvody, praní špinavých peněz, korupci či zpronevěru, ale i další.¹⁸ Většina z těchto trestných činů se dnes právě považuje za eurozločiny.

Hmotněprávní základ působnosti Evropské prokuratury leží v ustanoveních směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1371 ze dne 5. 7. 2017 o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie. Není pochyb o tom, že sledování finančních zájmů utváří politické národní i světové dění dnes a denně. Lze se potom shodnout na tom, že finanční prostředky EU jsou legitimně považovány za klíčový nástroj evropské politiky. Jaké jiné účinné prostředky ovlivňování politiky by jednotlivé státy vůči sobě v dnešní době mohly mít, než jsou finanční prostředky pocházející z jejich zdrojů?! Navíc, rozpočtové finanční prostředky EU zasluhují maxi-

12 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 65.

13 KORDÍK, M.: *Právny styk s cudzinou*. Bratislava: C. H. Beck, 2017. s. 220.

14 Podle původního návrhu a prvních úvah, měla Evropská prokuratura vycházet ze struktury Eurojustu, kdy mělo dojít k transformaci Eurojustu na Evropskou prokuraturu.

15 ČOLLÁK, J.: *Organizácia súdov a prokuratúry SR. Štruktúra, postavenie a úlohy orgánov ochrany práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. s. 261.

16 Čl. 4 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

17 K tomu blíže KLIMEK, L.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. Kapitola 5 a následující.

18 Čl. 3 a 4 směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1731 ze dne 5. 7. 2017, o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie.

mátní defensivní pozornost v souvislosti s posilováním důvěry a legitimacy EU, neboť tyto finance jsou odvody daňových poplatníků z jednotlivých členských států. Evropská komise se velmi ráda nechává slyšet, když opakovaně připomíná, že ochrana evropských financí je nedostatečná a vymáhání práva je slabé. Tyto její tvrzení jsou bohužel podloženy hodnotícími zprávami, ze kterých vyplývají marginální úniky z evropského rozpočtu.¹⁹ Samotné nařízení o EPPO zachycuje tuto skutečnost ve svém úvodním textu, když vzpomíná, že nedochází k dostatečnému vymáhání spravedlnosti v oblasti ekonomické kriminality vůči EU na vnitrostátních úrovních.²⁰ Jelínek k tomuto přiznává, že ochrana i vymožitelnost práva v oblasti finanční kriminality dopadající na EU v jednotlivých členských státech se značně liší.²¹ Subsidiárně pak začalo převládat stanovisko, že bude vhodnější dané záležitosti spravovat na unijní úrovni. Následně, i v úvodním vysvětlení důvodů přijetí nařízení o EPPO nalézáme konstatování, že boj proti trestné činnosti poškozující či ohrožující finanční zájmy EU může být efektivněji veden pro jeho celkový rozsah a náročnost spíše na úrovni EU.²²

Předmětem směrnice je stanovení minimálních pravidel týkajících se vymezení trestných činů a jím odpovídajících sankcí s ohledem na boj proti podvodům a jinému protiprávnímu jednání poškozujícímu finanční zájmy EU.²³ Sekundárním cílem je i posílení ochrany před trestnou činností obecně.²⁴ Směrnice specifikuje jednotlivá jednání, na která se vztahuje působnost EPPO. Nejobsáhlejší skupinou jsou podvody poškozující finanční zájmy EU, kterými rozumíme v souvislosti se zadáváním veřejných zakázek použití nebo předložení nepravdivých, nesprávných či neúplných údajů ba podkladů, což vyústí ve zpronevěru těchto prostředků nebo jejich neoprávněné zadržení. Nadále neposkytnutí důležitých informací v rozporu s takto uloženou obligatorní povinností, což má stejný následek jako v předešlém případě. Nakonec i alternativu nesprávného využití těchto prostředků k jinému účelu, než pro který byly přiděleny.²⁵ Směrnice nezapomíná ani na dlouho diskutovaný oříšek, zdali zahrnout problematiku daně z přidané hodnoty (DPH) do působnosti EPPO. Příslušné ustanovení směrnice nakonec bylo přijato tak, že se daná materie vztahuje i na případy závažných trestných činů proti společnému systému DPH, při kterých musí být způsobena škoda nejméně deset miliónů euro.²⁶

19 ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2017, roč. 15, č. 1, s. 32.

20 ORIOLO, A.: The European Public Prosecutor's Office: A Revolutionary Step in Fighting Serious Transnational Crimes. In *ASIL Insights. The American Society of International Law*, vol. 22, issue 4.

21 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 62.

22 Bod 12 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

23 Finančními zájmy EU rozumíme podle čl. 2 dané směrnice veškeré příjmy, výdaje a aktiva, jsou-li pokryty z následujících rozpočtů, přímo z nich pocházejí nebo do nich mají být odvedeny.

24 Čl. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1731 ze dne 5. 7. 2017, o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie.

25 Čl. 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1731 ze dne 5. 7. 2017, o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie.

26 Čl. 2 tamtéž.

A priori je vhodné mít na paměti, že Evropské prokuratuře má náležet výlučná působnost, a nikoli jen primární.²⁷ Zajímavá je úvaha o možnosti uplatnění evokačního práva ze strany Evropské prokuratury, což by mělo za následek, že by mohlo dojít k převzetí případů od vnitrostátních orgánů aplikace práva.²⁸ Naopak by mohlo dojít i k postoupení záležitosti vnitrostátním orgánům. Zároveň by však vyvstala otázka, jak se vypořádat s překážkou věci začaté (*litispendence*) a dodržování zásady *ne bis in idem*. Zřízením a fungováním Úřadu evropské prokuratury nemůže být podlomen nárok na vysoký standard ochrany základních práv a svobod v EU, jakož i v členských státech. Neustále se musí sledovat dílčí principy jako například zaručení určité úrovně právní jistoty, která nebude narušena nerespektováním meritorních rozhodnutí justičních orgánů. V prostoru práva EU není přitom vůbec rozhodující, který členský stát v daném případě rozhodl, protože realizace práva v jednom členském státě naplní sledovaný účel i v dalších členských státech.²⁹ Na základě toho vyvstane neprolomitelná překážka *ne bis in idem*.

Na tomto místě bych se rád věnoval možnosti rozšířit působnost EPPO i na další závažnou trestnou činnost. Tato představa vyvolává u mnoha lidí zděšení a až antagonistickou obsesi. Jejich strach opět pramení z obavy, aby na EU nebylo přeneseno přespříliš pravomocí a sama EU tak nedisponovala přílišnou mocí, kterou by mohla uplatňovat neomezeně nad členskými státy. Evropská prokuratura se má primárně zabývat trestnou činností, která bude směřovat nebo se jakkoli dotýkat finančních zájmů EU. Zděšení z toho, že by EPPO mohla stíhat i širší okruh trestné činnosti je vlastně převlečená skeptická obava z nadměrného zásahu do suverenity členských států. Je pravděpodobné, že by si rozšíření pravomocí EPPO vyžádalo i pokročení a zintenzivnění harmonizačních procesů trestního práva v evropském prostoru. Taková představa je však mnohými členskými státy zásadně odmítána. Spekulace dotýkající se teze nabourání suverenity členských států Evropskou prokuraturou zvenčí je však mylná. Na fungování EPPO se budou podílet delegovaní prokurátoři, kteří budou sestávat z řad prokurátorů či státních zástupců členských států. Tito pověřenci budou dobře znali daného právního prostředí, jakož i společenských relací. Obava z nadměrného zasahování jiných, než vnitrostátních orgánů do oblasti suverénní jurisdikce trestního práva není proto namístě. Trestní řízení jakož i všechny jeho dílčí kroky zůstanou neustále pod trestní jurisdikcí daného státu.³⁰ Evropská prokuratura bude sehrávat pouze roli usnadnění, zrychlení a zefektivnění obžaloby v kauzách s dostatečnou závažností a přeshraničním prvkem.

27 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 62.

28 POLT, P.: Prokuratura Evropské unie – Úřad evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2016, č. 5, s. 13.

29 ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2017, roč. 15, č. 1, s. 33.

30 PŘEPECHALOVÁ, K.: Úřad evropského prokurátora. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2012, roč. 10, č. 5, s. 28-29.

3. Struktura Evropské prokuratury

Evropská prokuratura je nedělitelným orgánem EU, který jedná jako autonomní Úřad s decentralizovanou strukturou. Vlastní organizace Úřadu je rozdělena na ústřední a decentralizovanou úroveň. Ústřední úroveň nadále sestává z kolegia, stálých komor, hlavního evropského prokurátora a jeho zástupců, evropských prokurátorů a administrativního ředitele. Decentralizovaná úroveň má být tvořena z evropských delegovaných prokurátorů neboli evropských pověřených žalobců.³¹

Kolegium představuje nejvyšší personální substrát Evropské prokuratury. Je tvořeno hlavním evropským prokurátorem a jedním evropským prokurátorem za každý členský stát. Kolegium je v obecně rovině zodpovědné za činnost Evropské prokuratury. Mezi jeho svěřené pravomoci pak patří zejména rozhodování o strategických otázkách a otázkách spojených se zabezpečením vhodných postupů pro trestní stíhání. Negativně je vymezeno, že kolegiu nepřísluší přijímat operativní rozhodnutí v konkrétních věcech. Kolegium tak usměrňuje chod Evropské prokuratury, ale přímo se nepodílí na konkrétních operativních krocích. Kolegiu byla svěřena i pravomoc k vytváření stálých komor, které jsou další složkou ústřední úrovně.

Stálé komory mají potenciál mít největší vliv na průběh vyšetřování a celého trestního stíhání vedeného Evropskou prokuraturou. Konstrukce stálých komor je upravena velmi povrchně, neboť není jasný jejich přesný a únosný počet, složení, rozdělení pravomocí či otázka jejich specializace.³² Primární činnost stálých komor leží v usměrňování, dohlížení a koordinaci vyšetřování a stíhání, které vedou evropské pověření žalobci. Jejich význačné postavení je doplněno i pravomocí k přijímání několika druhů rozhodnutí.³³ Jednotlivé stálé komory jsou tvořeny z předsedy (hlavní evropský prokurátor nebo jinak určený) a dvou přisídících členů. Při sestavování stálých komor a vymezení jejich pravomocí hraje eminentní úlohu vnitřní rokovací pořádek kolegia.

Hlavní evropský prokurátor a jeho zástupci tvoří další nedílnou součást struktury Úřadu. Tato organizační složka je hlavou celého Úřadu a vede jej. Pracovní náplň hlavního evropského prokurátora tkví v organizaci práce Úřadu, řídicí a rozhodovací činnosti podle vymezených pravomocí a svěřených úloh. Jako hlava Evropské prokuratury tuto zastupuje ve vztazích s institucemi EU, jakož i členskými státy a případně třetími stranami.

Evropský prokurátor (evropský žalobce) zastávající svoji činnost ve jméně příslušné stálé komory vykonává dozor nad trestním stíháním a vyšetřováním, které provádí evropské pověření žalobci. Evropský prokurátor tak je dozorčí jednotkou, která může kontrolovat, usměrňovat, navrhopvat a úkolovat čili zasahovat (žadavat pokyny) do práce konajícího evropského pověřeného žalobce. Evropský prokurátor bude určen vždy jeden pro zúčastněný členský stát. Zajímavostí zůstává jeho role tzv. „dvojího dozoru“, kdy na jedné straně bude dohlížet pro daný stát nad činností evropských pověřených žalobců, a na straně druhé si bude plnit další povinnosti vůči stálé komoře

31 Čl. 8 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

32 ONDREJOVÁ, A.: *Európsky prokurátor. Komentár k nariadeniu Rady Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 112.

33 Čl. 10 odst. 3 a 4 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

a kolegiu. Evropský prokurátor bude styčným bodem a informačním kanálem mezi stálou komorou a evropskými pověřenými žalobci.³⁴

Evropský pověřený žalobce (evropský delegovaný prokurátor) je nejnižší, ale přitom základní výkonnou jednotkou procesní činnosti Evropské prokuratury. Tyto pracovníci konají ve jménu Evropské prokuratury ve svých členských státech, přičemž mají stejné pravomoci jako vnitrostátní prokurátoři (státní zástupci), co se týče vyšetřování, trestního stíhání a podání obžaloby.³⁵ V každém zúčastněném státě budou přítomni dva nebo více těchto úředníků. Jejich přesný počet se bude odvíjet od ujednání mezi hlavním evropským prokurátorem a příslušnými orgány členského státu. Oprávnění, kterými budou disponovat se mají postupně zohledňovat i ve vnitrostátních právních pořádcích. Evropští pověřený žalobci totiž budou primárně vázáni příslušným nařízením, ale svoji dílčí činnost a jednotlivé úkony budou vykonávat vždy podle vnitrostátní právní úpravy. Jejich postavení by proto mělo automaticky vylučovat cizí prvek z naplnění přípravného řízení trestního stíhání.³⁶ Opět i na tomto místě je nutné upozornit na jejich unikátní postavení tzv. *double hat* (dvojitého klobouku), který přesněji značí to, že evropský pověřený žalobce bude buď konat jako vnitrostátní orgán, nebo jako unijní orgán. Většina evropských pověřených žalobců bude sestávat z řad domácích prokurátorů či státních zástupců, proto bude nutné striktně rozlišovat výkon jejich pravomocí a úloh.³⁷ Postavení evropských pověřených žalobců bylo nakonec vytvořeno tak, aby zmenšilo moc vrchního evropského veřejného žalobce, a tím posílilo národní prvek rozhodování.³⁸

Závěr

Evropské instituce volají po neustálé potřebě a nezbytnosti zajištění skutečného prostoru bezpečnosti, práva a spravedlnosti pro evropské občany.³⁹ Tomuto stavu se dá přiblížit hlubší harmonizací právních řádů pro zvýšení efektivnosti vymáhání spravedlnosti a naplnění funkce práva. Zdrženlivý nebo spíše odmítavý postoj jednotlivých členských států vůči silnější spolupráci tomu však nenapomáhá. Efektivnější kooperace a součinnosti lze dosáhnout vyšší mírou vzájemné důvěry mezi členskými státy EU, což povede k stabilnější harmonizaci (europeizaci).⁴⁰ Soudní dvůr EU sám

34 ONDREJOVÁ, A.: *Európsky prokurátor. Komentár k nariadeniu Rady Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 118.

35 Čl. 13 odst. 1 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. 10. 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.

36 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 66.

37 ONDREJOVÁ, A.: *Európsky prokurátor. Komentár k nariadeniu Rady Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 120–121.

38 GŘIVNA, T.: European public prosecutor. In PÍTROVÁ, L. (ed.) *Rule of Law and Mechanisms of its Protection – Czech Perspective*. Passau: rw&w Science & New Media, 2015. s. 347.

39 Například v dokumentu Závěry ze zasedání Evropské rady konané ve dnech 26.–27. 6. 2014 v Bruselu. EUCO 79/14.

40 Objevují se však i názory na narušování důvěry mezi unijními státy, viz ŠLOSARČÍK, I.: Eurozatykač, polská soudní reforma a narušení důvěry mezi unijními státy. In *Jurisprudence*. Wolters Kluwer. 2018, č. 6, s. 37.

neskrývá, že mezi právními řády členských států panují rozdíly, ale zároveň uvádí, že tyto by bylo možné překlenou dostatečnou vzájemnou důvěrou.⁴¹ Členské státy se většinou obávají z omezování jejich suverenity. Přenos přílišných pravomocí na entitu EU (či její orgány a instituce) je podle jejich obav značně oklešťující a nežádoucí. Pojetí suverenity státu v oblasti trestní jurisdikce patří mezi jednu z několika obtíží při procesu europeizace. Není tajemstvím, že jakékoli rozhodnutí či úmysl EU směřující k další a další europeizaci (tedy harmonizaci právního úseku) je okamžitě vystaveno nepřízni členských států a podezření ze snahy omezit jejich národní suverenitu.⁴² Je třeba mít neustále na paměti, že potřeba usilovat o podobnost jednotlivých systémů členských států napříč EU přetrvává a nemusí nutně znamenat ohrožení či přímo narušení proklamované suverenity.⁴³ Je zapotřebí překlenou fragmentarizovanost mnoha oblastí EU a nepokračovat neustále v udržování desítek různých právních řádů s pouze jen lehkými a cudnými kroky k občasnému sblížení, ze kterého se navíc většinou vyvodí mnoho výjimek.

Otázka, jestli byla forma pro vytvoření Evropské prokuratury posílenou spoluprací, která je značně limitující, zvolena správně a vhodně zůstává nezodpovězena. Odpověď nejspíše ukáže až čas a praxe. Objevují se však již polemické názory, které poukazují na budoucí potenciální riziko pro takto zřízený Úřad. Forma posílené spolupráce totiž znamená v určitém ohledu značnou restrikcí jeho fungování. Lze potom namítat, zdali bylo zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce skutečně nezbytné nebo se jednalo o pouhou neschopnost opustění myšlenky a jednotlivých návrhu jeho realizace. Evropská unie a evropské právo již jsou natolik fragmentované, že není zapotřebí je v tomto ohledu ještě více intenzifikovat. EPPO by měl být jako veřejný orgán vyšetřování a obžaloby dostatečně silnou a efektivní institucí. Je namístě se však ztotožnit s určitými názory, že bude-li docházet k jeho oslabování (což již lze spatřit v přijetí ve formě posílené spolupráce namísto zamýšleného původního plnohodnotného modelu), stane se jen další administrativně byrokratickou jednotkou, která se bude zabývat mezinárodní spoluprací v určité specifické oblasti.⁴⁴ V takovém případě by *de facto* klesnula jeho efektivita a váženost na nulu.

Evropská prokuratura má začít fakticky vykonávat svoji činnost během roku 2020. Profesor Jelínek shrnuje, že se jedná o průlomový institut kvalitativně navyšující spolupráci v oblasti potírání kriminality a vymáhání spravedlnosti v evropském prostoru a v rámci evropského trestního práva.⁴⁵ Podobné stanovisko zastává i Valsamis Mitsilegas, podle něj je Úřad evropského veřejného žalobce vůbec prvním skuteč-

41 Členské státy mají vzájemně přijímat použití trestních norem platných v jiných členských státech, a to i za předpokladu, že by aplikace vlastního vnitrostátního práva přinášela odlišné řešení. K tomu například bod 59 rozsudku SDEU ze dne 3. 5. 2007 ve věci C-303/05 *Advocaten voor de Wereld*.

42 PŘEPECHALOVÁ, K.: Úřad evropského prokurátora. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2012, roč. 10, č. 5, s. 1.

43 ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2017, roč. 15, č. 1, s. 34.

44 ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství*, Wolters Kluwer, 2017, roč. 15, č. 1, s. 36.

45 JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*, 2018, roč. 51, č. 1, s. 61.

ným nástrojem evropského trestního práva, který disponuje přímou mocí vůči individuí.⁴⁶ Ať tak či tak, konstituování Úřadu evropského veřejného žalobce je zářným příkladem prohlubující se institucionalizace justiční spolupráce v trestních věcech mezi některými členskými státy EU. Zajisté se bude jednat o další z řady významných a užitečných nástrojů boje proti přeshraniční kriminalitě z pohledu efektivitu výkonu práva a spravedlnosti. Takovému směru je však třeba jít v ústrety, proto by bylo nejvhodnější překlenout drobné rozdíly a taškaření se, a plně se věnovat řešení společné problematiky mezinárodní kriminality. Neustále je třeba vidět cíl maximalizace zajištění bezpečnosti a spravedlnosti v jednotlivých státech. Úřad evropského veřejného žalobce (Evropské prokuratury) jako vyšší forma institucionalizované justiční spolupráce členských států je k tomu skvělým vykročením.

Literatura:

- ČOLLÁK, J.: *Organizácia súdov a prokuratúry SR. Štruktúra, postavenie a úlohy orgánov ochrany práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 314 s. ISBN 978-80-7380-647-7.
- GRIVNA, T.: European public prosecutor. In PÍTROVÁ, L. (ed.) *Rule of Law and Mechanisms of its Protection – Czech Perspective*. Passau: rw&w Science & New Media, 2015. s. 341-351. ISBN 978-3-9816855-4-1.
- JELÍNEK, J.: Evropský veřejný žalobce v evropském prostoru. In *Kriminalistika*. 2018, roč. 51, č. 1, s. 59-74. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J. – IVOR, J. et al.: *Trestní právo Evropské unie a jeho vliv na právní řád České republiky a Slovenské republiky*. Praha: Leges, 2015. 384 s. ISBN 978-80-7502-080-2.
- KORDÍK, M.: *Právny styk s cudzinou*. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 328 s. ISBN 978-80-89603-50-3.
- MITSILEGAS, V. – GIUFFRIDA, F.: *Raising the bar? Thoughts on the establishment of the European Public Prosecutor's Office*. CEPS Policy Insights. No. 2017/39.
- ONDREJOVÁ, A.: *Európsky prokurátor. Komentár k nariadeniu Rady Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 239 s. ISBN 978-80-8168-749-5.
- ORIOLO, A.: The European Public Prosecutor's Office: A Revolutionary Step in Fighting Serious Transnational Crimes. In *ASIL Insights. The American Society of International Law*, vol. 22, issue 4.
- POLT, P.: Prokuratura Evropské unie – Úřad evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství. Wolters Kluwer*. 2016, č. 5, s. 9-15. ISSN 1214-3758.
- PŘEPECHALOVÁ, K.: Úřad evropského prokurátora. In *Státní zastupitelství. Wolters Kluwer*. 2012, roč. 10, č. 5, s. 24-29. ISSN 1214-3758.
- ŠLOSARČÍK, I.: Eurozatykač, polská soudní reforma a narušení důvěry mezi unijními státy. In *Jurisprudence. Wolters Kluwer*. 2018, č. 6, s. 37. ISSN 1802-3843.
- TOMÁŠEK, M.: *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. 459 s. ISBN 978-80-7201-737-9.

46 MITSILEGAS, V. – GIUFFRIDA, F.: *Raising the bar? Thoughts on the establishment of the European Public Prosecutor's Office*. CEPS Policy Insights, No. 2017/39, pg. 1.

ZARIVNIJ, P.: Správné načasování jako alfa omega pro zřízení a fungování Úřadu evropského veřejného žalobce. In *Státní zastupitelství. Wolters Kluwer*. 2017, roč. 15, č. 1, s. 29-36. ISSN 1214-3758.

Právní předpisy

- Nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1371 ze dne 5. července 2017 o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie.
- Smlouva o fungování Evropské unie

Summary: European Public Prosecutor

The title of this contribution is the European Public Prosecutor. The contribution is divided into three sections. The first section focuses on the basic characteristics and the main points of the European Public Prosecutor's Office. The second section deals with competences and scopes of the EPPO, while the third section discusses about the structure of the EPPO. There is an introduction and conclusion too. The aim of this article can be seen in exploration and presentation the basic essence of the EPPO in the view of understanding the new phenomenon of the EPPO. It could become one of the first efforts to understanding and adopting this topic in the field of public awareness at all. There is a potential to take an interest for another studies.

JUDr. Bc. Štěpán Kořínek
Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta, Katedra trestního práva
nám. Curieových 901/7
116 40 Praha 1
Česká republika
skorinek@seznam.cz / gmkorinek@gmail.com

Právne formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi na území Slovenska – história a súčasnosť

Ivana Šošková *

Abstrakt:

ŠOŠKOVÁ, Ivana: *Právne formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi na území Slovenska – história a súčasnosť*. Predkladaná štúdia charakteru vedeckej monografie predstavuje právne formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi, ktoré sa vyvinuli na území Slovenska prakticky od stredoveku až po súčasnosť. Sústreďuje sa predovšetkým na režim majetkového spoločenstva manželov a v rámci neho analyzuje kľúčové inštitúty manželského majetkového práva ako boli koakvizícia, zákonné majetkové spoločenstvo manželov a napokon bezpodielové spoluvlastníctvo manželov platné v podmienkach Slovenskej republiky dodnes. Objasňuje pôvod týchto inštitútov, približuje ich podstatu a dôvody legislatívnej premeny manželského majetkového práva na pozadí politicko-ekonomických zmien v spoločnosti. Autorka jednotlivé inštitúty vývojovo porovnáva a zhodnocuje z hľadiska kontinuity či diskontinuity s predchádzajúcou právnou úpravou. V závere prináša stručný náčrt budúcnosti manželského majetkového práva (návrhy de lege ferenda) v súvislosti s procesom rekodifikácie slovenského súkromného práva.

Kľúčové slová:

kodifikácia, rekodifikácia, súkromné právo, občiansky zákonník, rodinné právo, manželské majetkové právo, majetkové režimy/systémy, oddelené majetky, koakvizícia, zákonné majetkové spoločenstvo, bezpodielové spoluvlastníctvo manželov

Legal Forms of Property Relations between Spouses in Slovakia - History and the Present

Abstract:

ŠOŠKOVÁ, Ivana: *Legal Forms of Property Relations between Spouses in Slovakia - History and the Present*. Submitted essay (of character of scientific monography) presents the legal forms of organizing property relations between spouses, which have developed in the territory of Slovakia practically since the Middle Ages to the present day. It focuses primarily on the property community regime of spouses and within it analyses key institutions of matrimonial property law such as co-acquisition, the legal property community of spouses, and ultimately the undivided co-ownership of spouses, which is still valid in the Slovak Republic until today. It clarifies the origin of these institutes, outlines their substance and reasons for legislative transformation of matrimonial property law on the basis of political-economic changes in society. The author compares and evaluates the individual institutes in terms of continuity or discontinuity

* Doc. JUDr. Ivana ŠOŠKOVÁ, PhD., docentka na Katedre dejín štátu a práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

with the previous legal regulation. In conclusion, she presents a brief outline of the future of matrimonial property law (de lege ferenda proposals) associated with the process of recodification of private law in Slovakia.

Key words:

Codification; Recodification; Private Law; Civil Code; Family Law; Matrimonial Property Law; Property Regimes/Systems; Separated Assets of Spouses; Co-acquisition; Legal Property Community of Spouses; Undivided Co-ownership of Spouses.

Úvod

So vznikom manželstva sa spája automaticky vznik celého komplexu právnych vzťahov, ktorý výrazne ovplyvňuje budúci spoločný život manželov. Právne dôsledky uzavretia manželstva sa premietajú jednak vo vzájomných právach a povinnostiach manželov voči sebe navzájom, ako aj v právnych vzťahoch voči osobám tretím. V právnej vede sa stretávame s rozlišovaním dôsledkov uzavretia manželstva predovšetkým na statusové¹ a majetkové. Majetkové dôsledky vyplývajú z prirodzenej hospodárskej či ekonomickej funkcie manželstva a na jeho základe potom celej rodiny. Plnenie vzájomných povinností medzi manželmi a povinností manželov ako rodičov vo vzťahu k deťom predsa predpokladá dispozíciu s určitou mierou ekonomických zdrojov, resp. hmotných prostriedkov. Prostredníctvom nich sa totiž naznačené vzájomné povinnosti (manželov i rodičov k deťom) naplňajú.²

Manželským majetkovým právom možno označiť súhrn všetkých majetkových vzťahov, ku ktorých vzniku dochádza v dôsledku uzatvorenia manželstva. Patria sem preto normy upravujúce dôsledky uzavretia manželstva v majetkovej sfére medzi manželmi navzájom, ako aj medzi manželmi a osobami tretími.³ Dokonca by sme mohli doplniť, že sa pod týmto pojmom rozumie právna úprava vyššie špecifikovaných majetkových vzťahov medzi manželmi bez ohľadu na to, v rámci ktorého právneho odvetvia sú upravené. Manželské majetkové právo totiž ani v minulosti, ani v súčasnosti netvorí samostatné odvetvie práva. Z hľadiska obsahu sa v ňom najmä v minulosti spájali ustanovenia z oblasti manželského (rodinného), dedičského, ale aj vecného a záväzkového práva.⁴ Domnievame sa, že do istej miery toto „spájanie“, či možno lepšie povedané „prepájanie“ možno detegovať až do súčasnosti.

1 Statusové právo upravuje postavenie človeka ako člena štátneho spoločenstva občanov, štátnych príslušníkov. Osobný stav určuje veľmi podstatné postavenie fyzickej osoby v celej škále súkromnoprávných vzťahov, ako aj vznik niektorých nárokov v oblasti práva verejného (napr. právo sociálneho zabezpečenia, sociálno-právna ochrana detí, daňové bonusy a pod.). K tejto problematike bližšie pozri napr. RADVANOVÁ, S.: Rodina jako zdroj statusových práv. In *Správní právo*, roč. 36, č. 5–6, 2003, s. 250–256; RADVANOVÁ, S. a kol.: *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 10 a nasl.

2 DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 2.

3 DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 9.

4 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 42. Autorka tu vyjadrila názor, že teda pojem „manželské majetkové právo“ nie je celkom presný ani systematický, avšak je historickoprávnu vedou akceptovaný.

Pre spôsob usporiadania majetkových práv a povinností manželov k majetku, ktorý každý z manželov vlastní pred uzavretím manželstva, ďalej k majetku nadobudnutému počas manželstva, ako i k súhrnu práv a povinností každého manžela v prípade, že manželstvo zanikne, sa používa označenie **manželský majetkový režim**.⁵ Tento určuje mieru a rozvrhnutie oprávnení manželov k spoločnému majetku, k správe aktív i pasív manželov, ako aj určuje tiež vzťahy ku tretím osobám. Vo všeobecnosti sa rozlišujú dva základné režimy manželského majetkového práva: **1) režim manželského majetkového spoločenstva** – ktorého právnou podstatou je existencia spoločného majetku manželov za trvania manželstva, pričom vo vzťahu k tomuto majetku majú obaja manželia rovnaké právne postavenie; a **2) režim oddelených (samostatných, výlučných) majetkov manželov** – kde každý z manželov má výlučné vlastnícke právo k majetku nadobudnutému za trvania manželstva a spoločný majetok manželov tu nevzniká. V rámci takto ponímaných základných režimov⁶ sa u nás historicky vyskytli viaceré formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. V podobe konkrétnych právnych inštitútov svojou podstatou rešpektovali, resp. vychádzali z jedného z nich, alebo kombinačne využili prvky oboch režimov, a to v závislosti od toho, aký cieľ a účel bol zo strany zákonodarnej moci v tom-ktorom období našich dejín sledovaný.

Predmetom tejto štúdie bude analýza foriem usporiadania vzájomných majetkových vzťahov medzi manželmi za trvania manželstva, objasnenie z akých spoločenských a ekonomických pomerov vychádzali, odôvodnenie legislatívnych premien manželského majetkového práva na pozadí politicko-ekonomických zmien v spoločnosti. Sústredíme sa na rámec zákonnej úpravy manželských majetkových vzťahov prakticky od stredovekých čias po súčasnosť, jednotlivé zákonné inštitúty vývojovo porovnáme a zhodnotíme z hľadiska kontinuity či diskontinuity s predchádzajúcou úpravou. Keďže má predkladaná štúdia ambíciu predstaviť primárne právno-historický vývoj do súčasnosti, výklad ukončíme novelizáciami manželského majetkového práva uskutočnenými v priebehu 90-tych rokov. V ich znení totiž pretrvávajú inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov ako základný inštitút usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi u nás dodnes. V závere len veľmi stručne načrtujeme budúcnosť manželského majetkového práva s ohľadom na pripravovanú rekodifikáciu Občianskeho zákonníka v Slovenskej republike.

1. Manželské majetkové právo platné do prvej polovice 20. storočia

5 DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 11.

6 Na kreovanie právnych foriem usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi mala vplyv predovšetkým zánikom feudalizmu podmienená premena rodiny pôvodne preindustriálnej (výrobno-produkčnej) na rodinu industriálnu, ktorá de facto výrobnú funkciu opustila. Rodina sa stala už nie výrobnou, ale spotrebnou, konzumnou jednotkou. Kým v rodine výrobno-produkčnej bolo typické usporiadanie manželských majetkových vzťahov formou majetkového spoločenstva rešpektujúceho princíp solidarity a vzájomnej pomoci, v rodine nevyrobajúcej, spotrebnej sa začala viac uplatňovať iná forma, založená skôr na princípe zásluhovosti, ktorou sa stal oddelený (samostatný) majetok. DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 3–4. Túto myšlienku považujeme za určite podnetnú vo vzťahu k úvahám o súčasnej slovenskej rodine a o nastavení právnej úpravy manželských majetkových vzťahov *de lege ferenda*.

Pre manželské majetkové právo platné na našom území je z hľadiska historicko-právneho vývoja charakteristická existencia rôznych systémov usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. Manželské majetkové právo sa prakticky až do polovice 20. storočia u nás považovalo za oblasť výsostne súkromnú, kde si manželia mohli svojimi voľnými a samostatnými dispozíciami upraviť vzájomné vzťahy bez zásadných zásahov štátu. Štát prostredníctvom právneho poriadku ponúkal viaceré systémy usporiadania vzťahov medzi manželmi, a to tak, že dával manželom primárne dispozičnú voľnosť usporiadať si svoje majetkové vzťahy zmluvne.⁷ Až na druhom mieste, podporne, t.j. pre prípad, že tak manželia neurobili, platil pre usporiadanie majetkových vzťahov manželov jeden systém, ktorý zákon považoval a vyhlasoval za všeobecný. Vo všeobecnosti sa v európskych štátoch v 19. až 20. storočí prijímali dva systémy, na ktorých bolo manželské majetkové právo postavené – išlo o systém *majetkového spoločenstva* a systém *oddelených majetkov*. Iné európske do úvahy prichádzajúce systémy sa dali v zásade považovať len za akúsi modifikáciu, resp. hybrid uvedených dvoch systémov⁸.

Po vzniku samostatného Československa v októbri 1918 došlo v záujme zachovania prostej kontinuity dovtedajšieho právneho poriadku s novým právnym poriadkom (už suverénneho štátu) k prevzatíu obsahu normatívneho materiálu bývalej Rakúsko-Uhorskej monarchie.⁹ V dôsledku univerzálnej a bezvýhradnej recepcie v zmysle § 2 zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného československého štátu¹⁰ tak za stavu právneho dualizmu v Československu možno i pre oblasť manželského majetkového práva nachádzať rôzne pramene. V oblasti občianskeho práva pre územie Čiech, Moravy a Sliezska to bol recipovaný rakúsky ABGB z roku 1811 (Všeobecný zákonník občiansky), ktorý s relevanciou pre uvedené územia republiky naďalej predstavoval základný normatívny materiál komplexne upravujúci osobné i majetkové práva manželov. Tento kódex na podklade zásady o dispozičnej voľnosti kládol dôraz na prioritu zmluvnej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi. V §§1217 až 1266, v časti s názvom „*Svatební smlouvy*“ zakotvoval rôzne možné modifikácie manželského majetkového režimu. Ak manželia túto možnosť zmluvnej úpravy nevyužili, zakotvoval ABGB ako všeobecný subsidiárny zákonný majetkový režim

7 Manželia túto možnosť zmluvnej úpravy svojich manželských majetkových vzťahov uskutočňovali uzatváraním osobitných zmlúv, nazývaných vo väčšine krajín – a platilo to aj pre územie Slovenska – tzv. *manželskými zmluvami*. Pozri FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. III. vydanie pôvodného diela*. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 438. Výnimku tvoril názov takýchto zmlúv v pôvodom rakúskom ABGB z roku 1811 platnom na území Čiech, Moravy a Sliezska. § 1217 ich označoval ako „*Svatební smlouvy*“, pretože pod pojmom „manželská zmluva“ rozumel zmluvu o uzavretí manželstva.

8 Pozri napr. PLANK, K.: *Majetkovo-právne vzťahy v rodine*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957, s. 33.

9 Stotožňujeme sa s názorom, že uskutočnenou recepciou mala byť zaručená len obsahová identita medzi pôvodným právnym poriadkom a novým právnym poriadkom suverénneho Československa. Podrobnejšie k tomuto výkladu pozri BEŇA, J.: *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB, 2001, s. 21 a nasl.

10 Bližšie pozri napr.: MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. – SKALOŠ, M.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB, 2010, s. 175.

manželov zásadu oddeleného majetku (§ 1237 ABGB). Znamenalo to, že uzavretím manželstva v majetkových vzťahoch manželov nenastali nijaké zmeny. Každý z manželov ostával subjektom svojich dovtedajších majetkových práv a mohol so svojim majetkom ľubovoľne disponovať. Na majetok nadobudnutý a akýmkoľvek spôsobom získaný za existencie manželstva jedným z manželov nemal druhý manžel nárok.

Pokiaľ išlo o manželské majetkové právo platné na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, vychádzalo z recepcie pôvodného uhorského obyčajového práva. V danej právnej oblasti základným prameňom zostala právna obyčaj rozvíjaná súdnou praxou. Neúspech pokusov o kodifikáciu občianskeho hmotného práva v bývalom Uhorsku mal za následok pretrvanie obyčajového charakteru manželského majetkového práva i v rámci samostatnej ČSR na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi.¹¹ Z hľadiska uznávaných obyčají aj tu sa dávala **prednosť zmluvnej úprave majetkových vzťahov medzi manželmi**. Manželia si mohli svoje majetkové vzťahy upravovať celkom voľne, podľa vlastného uváženia a vôle tzv. manželskými zmluvami. Mohli si tak zmluvne vytvoriť či vybrať majetkový režim, ktorý najviac vyhovoval ich ekonomickým a sociálnym podmienkam života. Takáto zmluva musela byť vyhotovená vo forme verejno-notárskej listiny,¹² inak nebola platná. Ak manželia túto možnosť nevyužili, potom **subsidiárne nastupoval zákonný majetkový režim**, ktorý sa však odlišoval v závislosti od stavovskej príslušnosti manželov. Zákonný systém uplatňovaný na území Slovenska bol preto v porovnaní so západnými časťami republiky komplikovanejší. Tu sa totiž najdlhšie udržali pozostatky feudálneho práva a z nich vyplývajúce stavovské rozlišovanie občanov. V roku 1848 boli síce v Uhorsku zrušené stavovské rozdiely medzi šľachticmi a nešľachticmi (najmä zák. čl. XV/1848, ktorý zrušil donačnú sústavu a aviticitný princíp). Týkalo sa to však len rozdielov verejnoprávných, nie aj súkromnoprávných – rozdiely najmä v oblasti rodinného a dedičského práva platili naďalej. Tento stav potvrdzovali aj § 13 a § 15 I. uznesenia tzv. Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, v zmysle ktorých všetky dovtedajšie ustanovenia uhorských zákonov o majetku nadobudnutom počas manželstva, ako aj uhorské zákony týkajúce sa vdovského dedenia ostávali nezmenené.¹³ Daný stav

11 V ďalšom texte budeme z dôvodu zamerania tejto štúdie primárne na územie, ktoré dodnes tvorí Slovenskú republiku, zjednodušene uvádzať už len Slovensko, resp. územie Slovenska.

12 K právnym úkonom manželov a k ich formálnym náležitostiam pozri napr. FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 432–433, §54, B/I. Právne úkony manželov.

13 Ustanovenie §13 DSP znelo: „*Predpisy dávnejších uhorských zákonov o spoločných nadobudnutostiach manželských sa nemenia.*“ Ustanovenie §15 DSP znelo: „*Uhorské zákony upravujúce vdovské dedenie zostávajú nezmenené.*“ Citované podľa: Dočasné súdne pravidlá navrhnuté judex-curiálnou konferenciou vydržiavanou roku 1861 týkajúce sa súkromného práva. In SINGER, J. (zost.): *Príručná sbierka justičných zákonov platných na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava, 1933, s. 63. Dočasné súdne pravidlá potvrdili koakvizíciu a naďalej ju ponechali v platnosti. Inštitút koakvizície uplatňovaný prevažne v manželstvách bývalých poddaných a mešťanov „*teda zaznamenal najväčší rozvoj po roku 1861 v súdnych rozhodnutiach (v tzv. ustálenej súdnej praxi Kráľovskej kúrie ako najvyššieho všeobecného uhorského súdneho dvora) s tým, že podmienky na tento rozvoj vytvorilo zrušenie základov stredovekého práva v roku 1848 (najmä zák. čl. XV/1848).*“ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ,

pretrvával aj po vzniku samostatnej Československej republiky v roku 1918, kedy sa súčasťou revolučného zápasu stala snaha o výslovné zrušenie privilégií starého režimu.¹⁴ Tradičné, pôvodom uhorské manželské majetkové právo tu ostávalo naďalej v platnosti, v podstate až do účinnosti Ústavy 9. mája z roku 1948 (teda do 9. júna 1948) a následne zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, ako aj č. 266/1949 Zb. o dočasných zmenách v občianskoprávných veciach (ktoré nadobudli účinnosť dňa 1. januára 1950).

S dosahom v oblasti manželského majetkového práva, ale i dedičského práva tak pre územie Slovenska naďalej zohrávalo dôležitú úlohu delenie na šľachticov a nešľachticov. Určité zmiernenie tejto právne relevantnej skutočnosti začalo byť vyjadrované prívlastkom „bývalí“. V praxi to znamenalo, že na dovtedajších zásadách majetkového práva manželského platného na Slovensku, sa nič nezmenilo. Naďalej sa vychádzalo z predpokladu, že v manželstvách šľachticov, resp. bývalých šľachticov, bol hlavným nadobúdateľom akéhokoľvek majetku manžel; manželka len vtedy, ak by dokázala, že určitý majetok nadobudla ona. V manželstvách **nešľachticov** bola právna situácia mierne zložitejšia – tu malo význam, či išlo o tzv. honoraciarov alebo príslušníkov pôvodne najnižšieho stavu – teraz už „bývalých poddaných“. Honoraciari sa totiž v oblasti majetkových vzťahov medzi manželmi riadili rovnakými pravidlami ako šľachtici. Spôsob nadobúdania majetku v ich rodinách bol podobný spôsobu nadobúdania majetku v rodinách bývalej šľachty. Je potrebné priznať, že okruh honoraciarov nebol v súdnej praxi úplne jednoznačný. Pôvodne to boli nešľachtici, ktorých spôsob obživy bol podobný ako u šľachty – živili sa zásadne psychickou, nie fyzickou/manuálnou prácou. Snažili sa prispôsobiť svoj spôsob života šľachte, t.j. manželka nepracovala a rodinu živil iba muž, z výsledkov svojej duševnej práce. Ich snahou bolo požívať obdobné privilégiá, aké ešte stále náležali „bývalej“ šľachte, čo v oblasti manželského majetkového práva značilo režim oddelených majetkov. Súdna prax postupne prestala za honoraciarov považovať automaticky všetkých nešľachticov spĺňajúcich vyššie uvedenú podmienku (ako boli dovtedy napr. aj nižší úradníci, poštovní úradníci, učitelia ľudových škôl a pod.). Ich okruh obmedzila na úradníkov s vysokoškolským vzdelaním, advokátov, lekárov, lekárnikov, vedeckých pracovníkov, akademických umelcov. Aj u týchto však prestala platiť zásada oddelených majetkov, ak sa preukázalo, že ich majetok bol nadobudnutý nie duševnou, ale manuálnou prácou. Ak teda honoraciari nadobudli nejaký svoj majetok inou než intelektuálnou prácou,¹⁵ ohľadne takto nadobudnutého majetku potom platil sys-

A.: Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis*, roč. 66, č. 4, 2018, s. 623. Podrobnejšie k problematike pozri tiež GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861 – Monografická štúdia a historickoprávny komentár*. Bratislava : Atticum, 2013, 506 s.

14 K tejto problematike pozri GÁBRIŠ, T.: *Rytieri v republike: Zrušenie šľachtických titulov v Československu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019; tiež MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. – SISKOVÍČ, Š.: *Zánik šľachtických privilégií v Uhorsku a v Československu (1848-1918)*. In *Rola arystokracie w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska. Redakcja naukowa Antoni Barciak; „Kultura Europy Środkowej“*, Tom XX, Katowice-Zabrze 2017, s. 210–225.

15 Pozri napr. LACLAVÍKOVÁ, M.: *Miesto, postavenie a význam koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov) v uhorskom súkromnom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť*

tém spolunadobudnutého majetku – tzv. koakvizícia. Naopak, systém koakvizičný bol typickým v manželstvách nižších vrstiev, uplatňoval sa v manželstvách bývalých mešťanov a bývalých poddaných.¹⁶ V nich boli v záujme zabezpečenia rodiny nútení pracovať obaja manželia, a vnímali ako prirodzené, že spoločnými silami nadobúdali spoločný majetok.

1.1. Režim oddeleného majetku manželov

Režim oddeleného majetku platil na území Slovenska automaticky **ex lege pre manželstvá bývalých šľachticov a honoraciarov**, ak si zmluvne neupravili svoje majetkové vzťahy inak. Mohol platiť i v manželstvách ostatného obyvateľstva („nešľachtického pôvodu“), ak títo manželia naopak zmluvne medzi sebou vylúčili koakvizíciu a dohodli si pre svoje majetkové vzťahy práve režim oddeleného majetku. Tento režim bol do istej miery prejavom privilegovaného postavenia bohatších vrstiev obyvateľstva. Systém oddeleného majetku znamenal, že každý z manželov si do manželstva priniesol svoj vlastný majetok a uzavretím manželstva sa na majetkových pomeroch oboch manželov nič nemenilo. Uzavretie manželstva nemalo nijaký vplyv na majetok, ktorý manželia nadobudli v budúcnosti, t.j. už za trvania manželstva. Každý z manželov ostával aj naďalej výlučným vlastníkom svojho majetku, mohol ním voľne disponovať *inter vivos* i *mortis causa* (výnimkou bol iba majetok ženy tvoriaci veno). Zásadne každý z manželov tento majetok aj sám spravoval. Manželov a manželkin majetok boli na sebe úplne nezávislé. Žiadny z manželov nemohol svojvoľne scudziť nejakú vec patriacu druhému manželovi. Manželovi nepatrili nijaké práva na majetok jeho manželky. Dokonca aj keby išlo len o správu majetku, musela mu ju žena najprv zvláštnym poverením udeliť¹⁷, kedykoľvek mu ju však mohla odňať.¹⁸ Keďže medzi šľachticmi, resp. bývalými šľachticmi a honoraciarmi zo zákona koakvizícia neexistovala, v prípade pochybností tu platila fikcia, že všetko, čo manželský pár za trvania manželstva nadobudol, bolo zásluhou manžela, a preto tento majetok nadobúdala manželka do svojho výlučného vlastníctva.

Kráľovskej kúrie (1848–1918). In *Súkromné a verejné právo súčasnosti. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU. Trnava, 2005*, s. 618.

16 LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS, 2012, s. 310.

17 Z judikatúry: „Manžel nemôže byť bez zvláštného poverenia pokladaný za správcu zvláštného majetku manželkinho.“ (Úr. sb. 1360). Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 440.

18 Počas správy manželkinho majetku v pochybnostiach platilo, že „manžel svojej manželke nebol povinný vyúčtovať medzičasné príjmy tohto majetku, ani jej vydať jeho čistý výnos; kúpnu cenu predaných majetkových predmetov však manžel musel vyúčtovať.“ (Z.R. 412). Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 440.

1.2. Koakvizícia

Pojem koakvizícia (lat. *ius coaquisitionis*, *coaquisitio coniugalis*, maď. *közszerezmény*) možno zjednodušene vysvetliť ako spolunadobudnutý majetok manželov. Koakvizícia bola zvláštnym inštitútom pôvodne uhorského manželského majetkového práva¹⁹, neskôr po vzniku samostatnej ČSR v dôsledku právnej recepcie tiež práva platného na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. V bývalom uhorskom obyčajovom práve predstavovala **zákonný systém usporiadania majetkových vzťahov uplatňujúci sa zásadne v manželstvách poddaných a mešťanov**²⁰ (t.j. prevažnej väčšiny obyvateľstva). Koakvizíciu tvoril taký majetok, resp. majetkový prírastok, ktorý manželia nadobudli, alebo ku ktorého rozmnoženiu prispeli spoločnou prácou, spoločným pričinením, a to v dobe skutočného manželského spolužitia. Boli to hodnoty, ktoré manželia nadobudli spoločne počas manželstva, a ktoré sa potom v prípade zániku manželstva rozdelili rovným dielom medzi oboch manželov, resp. medzi pozostaleho manžela a dedičov. Koakvizícia predstavovala právo každého z manželov na podiel z majetku spolunadobudnutého počas trvania manželstva (1/2 majetku), realizované však až v prípade zániku manželstva.²¹ Inštitút koakvizície teda síce znamenal majetkové spoločenstvo manželov, no s účinkami výhradne až pri zániku manželstva. Počas trvania manželstva koakvizícia nemala v podstate nijaký praktický význam. Manželvia mali vo vzťahu k majetku nadobudnutému v manželstve úplnú dispozičnú voľnosť, koakvizícia ich v dispozičnej voľnosti nijako nezväzovala. Každá manželská strana nakladala so svojim majetkom voľne ako s tým, ktorý mala už pri uzavieraní manželstva.²² Znamená to, že počas manželstva majetkové vzťahy

19 V právnej vede existujú názory, že koakvizícia nebola pôvodným inštitútom uhorského práva, ale jej pôvod je potrebné hľadať v práve nemeckom a jej rozšírenie sa udialo cez mestské tavernikálne právo. Do poddanského práva prenikla prostredníctvom právnej občejae, o jej uplatnenie v oblasti mestského práva sa postarala súdna prax. Bližšie pozri LACLAVÍKOVÁ, M.: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia) a formovanie modernej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (1848–1950). In SCHELLE, K. (ed.): *Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 75.

20 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 44. Bližšie pozri tiež napr.: JÁGER, R.: Social support in Slovakia during the interwar period. In *Socioekonomické a humanitní studie (vedecký časopis)*. 1/2013, volume 3, Praha : Bankovní institut vysoká škola, a.s. 2013, pp. 5–18.; JANIGOVÁ, E. – JÁGER, R.: Possible modifications of basic human rights and freedom in Czechoslovakia before the World War II. In *Revue internationale des sciences humaines et naturelles*. Fribourg : Sciences, éducation, cultures, traditions, No. 1/13, 2013, pp. 79–87. JÁGER, R.: *Social and Legal Interaction*. Banská Bystrica : Belianum, 2016.

21 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 44.

22 Z rozhodnutia Najvyššieho súdu ČSR: „Počas manželstva môže každá manželská strana právnym úkonom medzi živými svojim majetkom voľne disponovať, aj v tom prípade, že tento majetok má povahu koakvizitného imania. Takýto právny úkon môže byť po zániku manželstva napadnutý druhou stranou manželskou len v tom prípade, ak bol spolunadobudnutý majetok bezodplatne scudzený a koakvizitný nárok manželskej strany skrátený (Úr. sb. 1042).“ Citované

manželov spočívali *de facto* (aj *de iure*) stále na zásade oddelených majetkov. Až so zánikom manželstva prichádzalo do úvahy určité zjednotenie majetkov, prejavujúce sa v inštitúte koakvizície.²³ Rozsah koakvizičného majetku sa potom určoval tak, že od majetku, ktorý tu bol v čase zániku manželstva (vrátane rozluky a tiež rozvodu od stola a lôžka, ktorý mal rovnaké majetkovoprávne dôsledky) sa odpočítala hodnota osobitného (t.j. voľného alebo zvláštného) majetku jedného i druhého manžela vo výške, ako ho vniesli do manželstva už pri sobáší, a ďalej sa tiež odpočítala hodnota majetku, ktorý počas manželstva získali darom alebo dedením.²⁴ Spolunadobudnutým majetkom neboli jednotlivé majetkové predmety nadobudnuté manželmi za trvania manželstva, ale len ten majetkový prebytok, o ktorý čistá majetková hodnota pri zániku manželstva presahovala majetok, ktorý tu už bol pri uzavieraní manželstva, a ktorý za trvania manželstva bezodplatne pripadol manželom ako dedičstvo alebo dar.²⁵ K darom sa počítali aj vzájomné dary medzi manželmi bez ohľadu na to, z akého majetku boli poskytnuté. Stávali sa osobitným (zvláštnym, voľným) majetkom príslušnej manželskej strany, nespádajúcim pod koakvizičnú del'bu.²⁶

podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 443.

- 23 Rozhodnutie Kráľovskej Kúrie č. 141/1896: „*Počas manželstva každý z manželov voľne nakladá s úžitkami svojho osobitného imania; teprv po zániku manželstva nastane nárok, aby úžitky boli započítané do koakvizície.*“ Citované podľa: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentár k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V*. Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 512.
- 24 „*Na určenie rozsahu osobitného majetku manželov mali rozhodujúci vplyv doba nadobudnutia majetku, právny dôvod nadobudnutia majetku a určenie jeho výlučného užívania. V súlade s uvedeným podľa práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi do osobitného majetku manželov ako majetku vo výlučnom vlastníctve muža alebo ženy patrili: veci, ktoré jeden z manželov nadobudol pred uzavretím manželstva (resp. právny dôvod ich nadobudnutia nastal už pred uzavretím manželstva), veci nadobudnuté počas trvania manželstva bezodplatným spôsobom (dedenie, odkaz, darovanie) a tzv. parafernálny majetok tvorený výlučne vecami osobnej potreby jedného z manželov (najčastejšie sa uvádzajú šaty či šperky) a prírastky ich hodnoty.*“ LACLAVÍKOVÁ, M.: Inštitút osobitného majetku manželov a jeho uplatnenie v uhorskom a československom manželskom majetkovom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej Kúrie a Najvyššieho súdu Československej republiky (1848-1938). In SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L. (eds.): *Stát a právo v období absolutismu*. Brno : Masarykova Univerzita, 2005, s. 115.
- 25 Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR - (Úr. sb. 89). Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 442.
- 26 Zásadné rozh. Kráľ. kúrie z 25. októbra 1916, č. P. VII. 4251/1916: „*Takú nemovitost', ktorú dostala jedna strana manželská od druhej v dobe trvania manželstva do daru, treba pokladať podľa stálej súdnej praxe za zvláštny majetok patričnej strany, ktorý nespadá pod koakvizičnú del'bu.*“ Citované podľa: LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II. (1790-1918)*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS, 2012, s. 313. Obdobný postoj zaujal aj Najvyšší súd ČSR: „*Majetok, ktorý daruje manžel svojej manželke, stáva sa jej osobitným majetkom, nespádajúcim pod koakvizičnú del'bu. (Úr.sb. 1410.)*“ Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 443.

Aby koakvizícia, resp. koakvizičný nárok pri zániku manželstva vznikol, museli tu byť prítomné dva základné predpoklady, a to ako podmienka *sine qua non*:

1. **platné** (alebo aspoň putatívne) **manželstvo** uzatvorené **medzi nešľachticmi**; prípadne rovnaké majetkovo-právne účinky zakladala manželská zmluva medzi bývalými šľachticmi či bývalými honoraciormi, upravujúca či skôr zakotvujúca koakvizíciu ako nimi zvolený manželský majetkový režim;
2. **skutočné spolužitie manželov**, v reálnom živote predstavujúce spoločné hospodárenie manželov a zdieľanie spoločnej domácnosti.²⁷ Veľmi dôležitú rolu tak pre určenie okruhu spolunadobudnutého majetku zohrával aj faktor časový, ktorý sa v súdnej praxi prejavoval určením tzv. koakvizičnej doby. Považovala sa za ňu doba skutočného spolužitia manželov, pričom treba podotknúť, že nemusela byť zhodná so samotnou existenciou, resp. trvaním manželstva.²⁸ Od koakvizičnej doby v podstate záviselo, či pri koakvizičnom práve bolo možné určitý majetok považovať za spolunadobudnutý, alebo nie. Inými slovami, relevantná bola z hľadiska toho, či daný majetok spadal alebo nespadal pod okruh spolunadobudnutého majetku, a teda či pri ňom mohol byť koakvizičný nárok úspešne uplatnený. Okruh spolunadobudnutého majetku bol vyšpecifikovaný s prihliadnutím na tento „časový faktor“ (koakvizičnú dobu), ktorá by sa dala vyjadriť „ohraničením zdola“ – ak to bol majetok nadobudnutý najskôr v momente skutočného, faktického spolužitia manželov; a potom časovým „ohraničením zhora“ – t.j. keď manželia skutočne prestali spolu žiť, resp. svoje spolužitie prerušili.²⁹ Už táto fakticita, hoci nemusela byť potvrdená nijakou právnou formou (súdny rozhodnutím o rozluke manželstva alebo o rozvode od stola a lôžka), niesla so sebou právne účinky. Nadobudnutie majetku mimo koakvizičnú dobu znamenalo odlišné právne posudzovanie majetku pre potreby uplatnenia koakvizičných nárokov manželov pri zániku manželstva. Pri posudzovaní nároku na polovicu spolunadobudnutého majetku nezohrávala

27 LACLAVÍKOVÁ, M.: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia) a formovanie modernej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (1848–1950). In SCHELLE, K. (ed.): *Právni a ekonomické problémy súčasnosti I. Sborník prací*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007. s. 77. Tento názor zastávala aj súdna prax: „Ku koakvizícii nestačí manželstvo, ale vyžaduje sa aj spolužitie manželov. (Kúria, č. 752/1911).“ „Právo na koakvizíciu nevzniká už uzavrením a trvaním manželského sväzku, lež predpokladá spoločné hospodárenie a spolužitie manželov. Vzťahuje sa tedy koakvizícia len na majetok nadobudnutý za trvania manželského spolužitia, nie však na majetok nadobudnutý po prerušení spolužitia. (Úradná sbierka 892).“ Citované podľa: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V*. Praha : Právnické knihtupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 513.

28 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 231.

29 „Právo koakvizície vzťahuje sa len na ten majetok, ktorý bol nadobudnutý v dobe skutočného manželského spolužitia a nemôže byť rozšírené na majetok nadobudnutý až po prerušení spolužitia ani v tom prípade, jestliže dala dôvod k prerušeniu tá manželská strana, ktorá tento majetok nadobudla.“ Zásadné rozh. Kráľ. kúrie zo dňa 5. septembra 1911, č. P. 752/1911. Citované podľa: LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II. (1790-1918)*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2012, s. 313.

klúčovú rolu ani okolnosť, z viny ktorého manžela manželstvo zanikalo, ani prípadná nevera manželky a podobne. Skrátka, koakvizičné právo sa priznávalo vždy len do zániku tzv. koakvizičnej doby.³⁰ Ak manželstvo zaniklo inak ako smrťou, ukončenie spolužitia bolo prejavom vôle manželov, s ktorým platné právo jednoznačne spájalo vyššie naznačené právne následky.³¹

Pre určenie rozsahu spolunadobudnutého majetku nebolo podstatné kedy, akým spôsobom a za akých okolností bola daná vec nadobudnutá, ale dôležitým pre koakvizíciu bolo zistiť rozdiel medzi celkovou hodnotou majetku a osobitnými (výlučnými) majetkami oboch manželov.³² V prípade pochybností platila domnienka v prospech spolunadobudnutého majetku, ak bol nadobudnutý v čase trvania manželského zväzku. Vyvrátiť ju bolo možné iba dôkazom, že určitý predmet spĺňal status osobitného majetku.³³

Koakvizícia sa uplatňovala tak, že v prípade zániku manželstva mohla každá manželská strana (resp. dedičia) žiadať od druhej manželskej strany (dedičov), aby jej vydala (vydali) polovicu toho, čo jej prirástlo na majetku počas manželstva.³⁴ Manželom momentom zániku manželstva vznikli vzájomné pohľadávky na rozdelenie majetkového prírastku. Tu sa vyvinula určitá „novšia“ súdna prax,³⁵ podľa ktorej majetkový prírastok v podstate spočíval na princípe hodnotového rozdielu, takže nárok

30 „Ak sa manželka za pobytu manžela v Amerike dopustila manželskej nevernosti a po návrate manžela bolo preto manželstvo z jej viny rozlúčené, započatím závadného života treba pokladať manželské spolužitie z jej strany za zrušené a od toho času manželov nemožno pokladať za spolunabývatel'ov; avšak nárok na koakvizíciu, ktorá v tom čase už jestvovala, manželka nestráca. (Úradná sbierka č. 2733).“ Citované podľa: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentár k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 514.

31 Bližšie k otázke skutočného manželského spolužitia, ako aj následkom jeho prerušenia vo vzťahu ku koakvizíciám nárokom pozri: ŠOŠKOVÁ, I.: Koakvizícia a otázka skutočného spolužitia manželov v manželskom majetkovom práve platnom na Slovensku (1918-1949). In VOJÁČEK, L. – TAUCHEN, J. (eds.): *I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva : sborník příspěvků z konference, Brno, 19. 06. 2013.* Brno : Masarykova univerzita, 2013, s. 323-335.

32 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva).* Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 241-242.

33 „O imaní, ktoré bolo počas manželstva nadobudnuté odplatne, platí zákonná domnienka, že to je imanie spolunadobudnuté (koakvizícia); kto tvrdí opak, musí ho dokázať (Kúria, č. 4946/1903).“ Citované podľa: ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentár k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 515.

34 K problematike vyporiadania koakvizície na príklade závetov mešťanov Tmavy pozri zaujímavú štúdiu LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia), osobitný (výlučný) majetok manželov a ich vyjadrenie v právnom úkone *mortis causa* – testament (Historickoprávny rozbor vyjadrenia inštitútov spolunadobudnutého a osobitného majetku manželov v testamentoch mešťanov Tmavy v prvej polovici 19. storočia). In *Právny obzor*, roč. 89, č. 4, 2006, s. 358-370.

35 FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi.* III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 437.

sa mal uspokojovať v hotových peniazoch.³⁶ Prirodzene, tento spôsob vyporiadania nárokov mohol byť pre povinnú stranu často neprimeraný, alebo mohol byť jednej alebo druhej strane na ujmu. V takom prípade sa koakvizičná polovica mala vyplatiť *in natura*³⁷. Súdna prax, ak to bolo fyzicky možné, pripúšťala, aby sa strany mohli rozdeliť o majetkové predmety nadobudnuté počas manželstva prednostne *in natura*. Týmto spôsobom súdy dokázali v prípadoch hodných osobitného zreteľa citlivejšie reagovať na pomerne časté situácie v rodinách po zániku manželstva.

Pre delenie koakvizičného majetku sa zaužívalo právne pravidlo, podľa ktorého sa majetkový prebytok za každých okolností delil na dve **rovnaké polovice**. Žiadna právna situácia nemala na zmenu alebo úpravu pomeru podielov na koakvizičnom majetku manželov najmenší vplyv. Rovnosť podielov (hodnotovo zodpovedali vždy presnej polovici) bola ustanovená prísne kogentne. Platila tu totiž nevyvrátiteľná domnienka, že o nadobudnutie majetku sa pričínili obaja manželia spoločne. To značí, ak napríklad jeden z manželov pre nejakú vážnu príčinu (úraz, dlhodobú chorobu a pod.) nemohol pracovať na spoločnom hospodárstve, nič to nemenilo na jeho nároku na rovnú polovicu koakvizičného majetku. Túto skutočnosť môžeme považovať za výraz jednoznačnej podpory účelu manželstva ako trvalého a úplného spoločenstva manželov prostredníctvom právneho pravidla. Otázne však bolo, čo v prípade, keď jeden z manželov už vedomo nepodporoval manželské spolužitie, alebo – ak v manželstve aj zotrval – nepodielal sa na jeho hospodárskom zabezpečení a zavinene smeroval manželstvo k rozvodu alebo definitívnej rozluke. Vtedy by sa mohlo javiť rovnaké prerozdelenie koakvizičného majetku vinnej i nevinnej strane ako nie celkom správne, či spravodlivé. Faktom však zostáva, že „nevinná strana“ nemala žiadnu možnosť zohľadnenia jej príspevku na koakvizičný majetok pre prípad rozluky alebo rozvodu od stola a lôžka. Zníženie či úplné odňatie polovice podielu druhému manželovi preto, že mu bola súdne uznaná vina na rozluke či rozvode manželstva (tak, ako to neskôr zaviedol ZoRP), pri inštitúte koakvizície neprichádzalo do úvahy. Tento súdom uznaný a v rozsudku vyriešený fakt na nároku na presnú polovicu z koakvizičného majetku nič nemenil.

Vzhľadom na skutočnosť, že koakvizícia mala praktický význam až pri zániku manželstva, *v dobe trvania manželstva neprislúchalo ani jednej manželskej strane právo, aby mohla voči druhej manželskej strane požadovať rozdelenie alebo zaiste-*

36 Nárok na koakvizíciu bol právnou praxou uznaný za právo obligačné voči druhému manželovi, nie za právo vecné. Niekdajšie (ešte podľa Tripartita) chápanie koakvizície ako nároku dedičského Kráľovská Kúria jednoznačne odmietala. Bližšie pozri: LACLAVÍKOVÁ, M.: Miesto, postavenie a význam koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov) v uhorskom súkromnom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej kúrie (1848-1918). In *Súkromné a verejné právo súčasnosti. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU. Trnava, 2005*, s. 618.

37 „Právne pravidlo, podľa ktorého nárok dotyčne imania spoločne nadobudnutého (koakvizičného) vyrovnaný má byť v hotových peniazoch, nesmie viesť k tvrdosti. Bude po prípade – najmä zreteľom na mimoriadny pokles nákupnej sily peňazí – príkazom slušnosti a spravodlivého zreteľa k rovnomernému vyrovnaniu obapólnych záujmov, aby umožnené bolo stranám dôjsť uspokojenia nároku a splnenia záväzku prepustením polovice spoločne nadobudnutého majetku do vlastníctva. Z.R. (34)“. Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 441.

nie koakvizície.³⁸ V prípade uplatnenia takto formulovaného nároku by súdy žalujúcej strane nevyhoveli a nepriznali právo. Odlišne však mohla byť v zmysle výrokov súdnej praxe posúdená spoločná dohoda manželov, ktorou by sa vopred dohodli o rozdelení koakvizičného majetku, t.j. v ktorej by si ešte za trvania manželstva jasne stanovili podmienky delby pre prípad zániku manželstva.³⁹ Právo vo význame právneho nároku žiadnej manželskej strane neprislúchalo, no ak bola na obidvoch stranách pre takúto dohodu vôľa, nič nebránilo jej uzavretiu. Pravdaže, s ohľadom na ochranu veriteľa jednej manželskej strany, ktorého uspokojenie pohľadávky nesmelo byť touto uzatvorenou dohodou ukrátené.

Právo, resp. nárok požadovať reálne rozdelenie koakvizície mohol byť uplatnený až po zániku manželstva. Rovnako, pokiaľ sa v manželstve vyskytli investície účinné z osobitného majetku jednej manželskej strany na majetok koakvizičný, (a naopak investície z majetku koakvizičného na majetok osobitný), aj túto vzájomnú náhradu bolo možné požadovať až po zániku manželstva, nikdy nie už počas jeho trvania.

Na základe vyššie ponúknutej analýzy je evidentné, že na Slovensku do polovice 20. storočia platili rozdielne systémy majetkových vzťahov medzi manželmi: systém oddeleného majetku a systém majetkového spoločenstva – koakvizície. Oba uvedené systémy majetkového usporiadania vzťahov medzi manželmi možno hodnotiť ako systémy pôvodne stavovskej spoločnosti.⁴⁰ Každý stav mal svoj zákonom upravený manželský majetkový režim. Tieto systémy však boli **zákonnými systémami dispozitívnymi**, t.j. platili len vtedy, ak si manželia svoje majetkové vzťahy neupravili inak prostredníctvom zmlúv. Treba však vziať do úvahy, že znalosť komplikovaného systému na Slovensku platného obyčajového práva, zhmotneného v množstve súdnych rozhodnutí, bola u právnicku nevzdelaných ľudí minimálna. Odborné vypracovanie zmluvy upravujúcej majetkové vzťahy medzi manželmi, navýšené nemalými nákladmi na notárske poplatky, zužovalo okruh manželských párov, ktoré by si zmluvnú úpravu svojich majetkových vzťahov mohli finančne dovoliť. Navyše, majetnejšie obyvateľstvo (bývalí šľachtici a honoraciori) asi len zriedkakedy mali záujem na

38 Pozri judikatúru – P.R. 11. Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 441.

39 „Manželom nie je zabránené, aby si už za trvania manželstva rozdelili medzi sebou koakvizičný majetok spoločnou dohodou, ale toto rozdelenie nemôže byť na ujmu takému veriteľovi, ktorý má platnú pohľadávku, vzniklú v dobe trvania manželstva, ale pred rozdelením koakvizičného majetku proti tej manželskej strane, na mene ktorej sú koakvizičné majetkové predmety v pozemkovej knihe zapísané (Z.R. 417).“ Citované podľa: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998, s. 441.

40 „Toto členenie nám súčasne odкрýva stavovský charakter uhorského manželského majetkového práva, nakoľko systém osobitného majetku je charakteristický pre privilegované vrstvy a systém spolunadobudnutého majetku pre vrstvy nepriviligované.“ LACLAVÍKOVÁ, M.: Miesto, postavenie a význam koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov) v uhorskom súkromnom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej kúrie (1848-1918). In *Súkromné a verejné právo súčasnosti. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU. Trnava, 2005*, s. 615.

zmluvnom vyjadrení zmeny, resp. vylúčenia pre nich zo zákona platného systému oddelených majetkov. Pre ostatných obyvateľov neboli zmluvy obvyklou záležitosťou. Nie len z finančných dôvodov, ale i preto, že „vo všeobecnosti nezodpovedali životnému názoru obyvateľstva“.⁴¹

1. 3. Vplyv Ústavy 9. mája 1948 na manželské majetkové právo platné na Slovensku

Negatívny jav, akým bolo zachovávanie rozdielov vyplývajúcich zo stavovskej príslušnosti dôsledne odstránila až Ústava 9. mája 1948. Dňom účinnosti ústavy, t.j. od 9. júna 1948 stratili platnosť všetky dovtedajšie predpisy odporujúce ustanoveniam ústavy a zásadám ľudovodemokratického zriadenia. Dôsledná občianska rovnosť⁴² mala za následok zánik i zvláštného práva bývalých šľachticov a tzv. honoracií v rovine ich majetkovoprávných vzťahov v manželstve. Po dlhodobo zaužívanom prelínaní sa parafernálneho a koakvizitného systému **sa na Slovensku koakvizitný systém stal jediným, výlučným zákonným systémom majetkového manželského práva, platným pre každého občana bez rozdielu.**

1. 4. Zhodnotenie

V československom práve tak na základe uvedených skutočností nastala v oblasti úpravy manželských majetkových vzťahov zaujímavá právna situácia. V jednej časti územia platil ako zákonný systém **systém oddelených majetkov** (Čechy, Morava a Sliezsko), v druhej časti platil **systém koakvizície** (Slovensko, Podkarpatská Rus). Situáciu komplikoval aj fakt, že kým na území Čiech, Moravy a Sliezska bola právna úprava majetkových vzťahov medzi manželmi relatívne komplexná, na Slovensku bola takpovediac roztrieštená v množstve noriem, ktoré mali jednak ešte uhorský pôvod a jednak boli prevažne obyčajovej povahy. Normy sa tak prejavovali predovšetkým v praxi súdov, zhmotnené boli v množstve súdnych rozhodnutí, čo u bežného obyvateľstva výrazne komplikovalo znalosť a prehľadnosť systému tunajšieho manželského majetkového práva. Kardinálnym sa však po „februárovom prevrate 1948“ stal problém ideologický. Stále platné československé manželské, resp. rodinné právo pochádzalo ešte z obdobia, ktoré bolo po roku 1948 kritizované pre uprednostňovanie súkromnovlastníckych vzťahov, triednu nerovnosť i nerovnosť pohlaví. Toto právo akoby fixovalo rodinné vzťahy, v ktorých sa odrážali vplyvy už prežitých, prekonaných predstáv a rodinnoprávných inštitútov. Všeobecne sa uznávala potreba nahradiť tieto prežité normy novými, ktoré by zodpovedali prenikavým zmenám v hospodárskom i politickom zriadení ľudovo demokratického štátu.⁴³

41 „Najviac rozšírenými boli u židov a podľa zamestnania u obchodníkov a remeselníkov.“ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V.* Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935, s. 449.

42 Ustanovenie § 1 ods. 1 Ústavy 9. mája 1948: „Všichni občané jsou si před zákonem rovni.“ Ustanovenie § 1 ods. 2: „Muži a ženy mají stejné postavení v rodině i ve společnosti a stejný přístup ke vzdělání i ke všem povoláním, úřadům a hodnostem.“

43 NEUMAN, A.: *Nový právní řád v lidové demokracii.* II. doplnené vydanie. Praha : Orbis, 1952, s. 85.

2. Zákonné majetkové spoločenstvo manželov – prelomový inštitút v „socialistickom“ chápaní manželstva

Jednou z noriem, ktoré mali byť súčasťou prebudovania základných častí právneho poriadku v ľudovodemokratickej Československej republike, bol zákon č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve zo dňa 7. decembra 1949 (ďalej ako ZoRP). Tento kódex rodinného práva nadobudol účinnosť dňa 1. januára 1950. Bol to prvý výsledok kodifikačných prác v rámci tzv. právnickej dvojročnice. Východiskom a vzorom pre obsahovú stránku tohto nového kódexu bolo sovietske právo spolu s právom ostatných, najmä slovanských ľudovodemokratických štátov.⁴⁴ Aby sa negovalo minulosťné vnímanie rodinných vzťahov ako vzťahov založených na majetkovoprávnom podklade, bola podľa vzoru ZSSR úprava rodinných vzťahov vyčlenená do osobitného zákona. Zákonom č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve sa tak rodinné právo stalo samostatným odvetvím práva.⁴⁵ Opodstatnenosť takéhoto chápania a vyčlenenia rodinnoprávných vzťahov zo širších vzťahov občiansko-právnych vychádzala predovšetkým z podstaty spoločnosti smerujúcej k socializmu. Želaným sa mal stať stav, kedy majetkové vzťahy nebudú základom rodiny. Majetkové vzťahy viac nemali byť vzťahmi panujúcimi nad vzťahmi osobnými. Osobné vzťahy sa mali stať prvotnými, pričom tieto by len následne determinovali majetkové vzťahy v rodine.⁴⁶ Navyše, i skutočnosť, že ZoRP bol prvým kódexom prijatým v ľudovodemokratickom Československu v rámci právnickej dvojročnice vôbec, symbolicky zodpovedala vydanú snahu nasledovať sovietsky vzor, keďže i tam úplne prvým kódexom zákonov po roku 1917 bol Kódex zákonov o aktoch občianskeho stavu, práve manželskom, rodinnom a poručenskom z roku 1918.⁴⁷

44 Schválený rámcový plán, vypracovaný prof. Dr. Turečkom, k prebudování základních částí našeho právního řádu v průběhu 2 let – odsouhlasen ministrem spravedlnosti Dr. Čepičkou, Praha 23.3.1948. Zdroj: Státní ústřední archiv Praha, Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/1 Generální sekretariát ÚV KSČ, Sekretariát Právnícké komise. Situační zprávy právnícké komise při ÚV KSČ z období 1945-1951, zv. 70, arch. j. 545.

45 „... netvoří již součást práva občanského, jak je tomu v kapitalistických státech, kde právní úprava rodinných vztahů se řídí soukromovlastnickými zájmy buržoazie, nýbrž tvoří zvláštní oblast, v níž je zdůrazněna nová funkce rodinných vztahů, oproštěných od majetkovoprávních zájmů a sloužících výstavbě socialistické společnosti.“ PATSCHOVÁ, Z.: Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro Biuletin Československého práva. Zdroj: Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č. 29, Právnícká komise ÚV KSČ 1945-1955, IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, list č.5.

46 MOSNÝ, P.: Zákon o rodině – první československý kódex. In *Velké kodifikace II.- sborník příspěvků z mezinárodní konference, konané v Praze ve dnech 5.-8. září 1988*. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 246.

47 „A dnes v Sovětském svazu platný Kódex zákonů o manželství, rodině a opatrovnictve přijatý na 3. schůzi XII. Zasadania Ústředního všeruského výkonného výboru z 19. februára 1926 bol všetkým ľudovým demokraciám vzorom k usporiadaniu manželských a rodinných pomerov v období ich cesty k socializmu.“ PATSCHOVÁ, Z.: Rodinné právo. Podmienky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném. Zdroj: Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č. 29: Právnícká komise ÚV KSČ (1945-1955), arch.j. č. 265: Studijní materiály k rodinnému a manželskému právu, list č. 11.

Nové „socialistické“ chápanie manželstva a rodiny sa jasne odrazilo v úprave majetkových práv a vzťahov manželov. Základným inštitútom upravujúcim majetkové vzťahy medzi manželmi sa stalo tzv. **zákonné majetkové spoločenstvo** (ďalej len **ZMS**). Bol to nový inštitút, už svojim názvom snažiaci sa zreteľne vyjadrovať podstatu majetkových vzťahov medzi manželmi. ZMS vychádzalo zo zásady, že majetok, ktorý manželom náležal pred sobášom, zostával naďalej ich oddeleným, samostatným majetkom i počas manželstva, avšak **o majetku nadobudnutom počas trvania manželstva platilo, že na ňom mali zásluhu obaja manželia rovnako**. Táto stručne načrtnutá podstata ZMS dávala najavo podobnosť s „ľudovým“ právnym inštitútom platným do účinnosti ZoRP na Slovensku – s koakvizíciou. Podobnosť ZMS s koakvizíciou bola neraz zdôrazňovaná vo význame „prepracovanejšej“ úpravy tohto inštitútu.⁴⁸ Každopádne, zavedením ZMS preto nastali oveľa zásadnejšie zmeny práve pre občanov žijúcich na území Čiech, Moravy a Sliezska. Na Slovensku bolo ZMS pre množstvo črt podobných so známou a zaužívanou koakvizíciou prijímané oveľa ľahšie.

Keďže aj z názvu nového inštitútu vyplýva, že išlo o majetkové spoločenstvo **zákonné**, bolo to spoločenstvo založené **kogentne** zákonom, ako jasný výraz rovnoprávneho postavenia oboch manželov. Nová úprava tak jednoznačne upustila od pôvodne dispozitívnej povahy manželských majetkových vzťahov. Zákon čiastočne dával manželom aj možnosť upraviť si svoje majetkové vzťahy na základe dohody odlišne, no ani v prípade prípustných modifikácií nemohli manželia zo svojich vzájomných vzťahov pôsobenie zákonného inštitútu ZMS vylúčiť. Kogentná povaha ZMS tak pripúšťala zmluvnú úpravu len v určitom smere a do určitej miery.⁴⁹ Zákonné majetkové spoločenstvo bolo kogentne stanovené pre všetky manželstvá a zmluvná voľnosť bola obmedzená len na úzky výpočet odchýlok prípustných zákonom v zmysle § 29 ZoRP.

48 LACLAVÍKOVÁ, Miriam: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010, s. 290.

49 I napriek jasnej kogentnej povahe ZMS sa vďaka možnosti zákonom prípustných modifikácií v právnej vede neraz objavili názory, že je tu umožňované akési *zmluvné* majetkové spoločenstvo. Pozri KRÁL, Š.: Majetkové spoločenstvo manželov. In *Právny obzor* č. 1, 1950. s. 8. Obdobne z prejavu poslanca dr. Štefánika, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavnoprávneho k vládnomu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382) na schôdzi parlamentu: „Nový zákon dáva možnosť manželom, aby svoje majetkovo-právne pomery upravili smluvne inak, t. j. dáva možnosť tzv. smluvného spoločenstva majetkového, a tu manželia sa môžu dohodnúť, že všetok ich majetok bez ohľadu na to, kedy a akým spôsobom bol nadobudnutý, bude spoločným majetkom oboch; alebo môžu pomer podielov na spoločnom majetku upraviť inak, než zákon stanoví, ba dokonca môžu zákonné spoločenstvo majetkové vyhradiť až ku dňu zániku manželstva. Toto posledné je vlastne čo do podstaty totožné s našou inštitúciou koakvizície, t. j. že spoločný majetok je len to, čo tu zostáva ako spoločný majetok pri zániku manželstva.“ Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knižnica. NS RČS 1948-1954. Stenoprotokoly. 37. schůze /středa 7. prosince 1949/. [cit. 2019-03-10]. Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>. Domnievame sa, že tento názor nemožno podporiť, nakoľko výraz „zmluvné majetkové spoločenstvo“ celkom presne nezodpovedal právnemu stavu. Porovnaj BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právní řád), 1953, s. 50.

Inštitút ZMS bol do ZoRP zakotvený podľa vzoru sovietskeho rodinného práva.⁵⁰ Bol novodobou právnou vedou popri zásade dôslednej rovnoprávnosti muža a ženy považovaný za absolútny prejav pokroku na poli manželského práva.⁵¹ Toto majetkové spoločenstvo, vlastné s účinnosťou od 1. januára 1950 každému manželstvu v Československu priamo *ex lege*, vyvstalo z dôsledného prevedenia ústavou zakotvenej zásady rovnoprávnosti pohlaví v rodine, teda aj pokiaľ išlo o majetkové vzťahy medzi manželmi.

Je nutné spomenúť, že spoločenským účelom manželstva v ľudovodemokratickom štáte bolo vytvorenie kvalitatívne nových vzťahov medzi mužom a ženou, vzťahov oslobodených od majetkovoprávných motívov pripisovaných manželstvám z prekonaného „buržoázneho“ či kapitalistického obdobia. V novej spoločnosti už nemalo manželstvo spočívať na dôležitosti majetkového zabezpečenia, nemalo už slúžiť inštitútu súkromného vlastníctva a zabezpečovať akési „nadprávo“ mužom⁵² ako hlavám rodiny po stránke osobnej i majetkovej. Manželstvo malo stáť na vzťahoch rýdzo osobných, neovplyvnených ohľadmi na majetok.⁵³ Prirodzene, manželské a rodinné vzťahy majú vždy aj svoju majetkovú stránku, avšak v tomto vývojovom období sa striktnie trvalo na tom, že má ísť o vzťahy odlišné od vzťahov čisto majetkovoprávných. V záujme definitívneho odstránenia právnych vplyvov z minulosti sa striktnie odmietalo, aby majetkové vzťahy boli pre manželstvo určujúce. Majetkové vzťahy mali zastávať až druhé miesto dôležitosti, mali byť len určitým prirodzeným doplnkom z hľadiska potreby tiež hospodárskeho fungovania manželstva a rodiny. To sa

50 Pozri napr. VIKTORY, N.: Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. In *Právny obzor* č.2, 1952, s.131. Bližšie pozri tiež: BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právní řád), 1953. s. 37-39. Na podporu tohto tvrdenia možno uviesť i vyjadrenie poslanca NZ RČS dr. Štefánika v jeho prejave dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavno-právneho k vládne návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382): „*Pri uzákonení tejto ustanovizne slúžilo nám za vzor právo v Sovietskom zväze, najmä formulácia Ruského kódexu, podľa ktorého všetok majetok, ktorý manželia nadobudli za trvania manželstva, platí za spolunadobudnutý.*“ Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knihovna. NS RČS 1948-1954. Stenoprotokoly. 37. schůze / středa 7. prosince 1949/. [cit. 2019-03-10] Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>.

51 „*Institut zákonného společenství majetkového je vedle zásady důsledné rovnoprávnosti muže a ženy, jejímž je materiálním doplňkem, jednou z nejvýznamnějších pokrokových vymožeností socialistického práva manželského.*“ *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti), 1954, s. 90.

52 *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti), 1954, s. 90.

53 „*Ve shodě s rodící se morálkou nastupující socialistické společnosti vidí stát v manželství a rodině vhodnou formu, jak uspořádat osobní a rodinné vztahy lidí nikoli na podkladě majetkovém, nýbrž na podkladě vzájemné citové náklonnosti a vytvořit tak zdravou základnu pro úspěšnou výchovu dětí jako budoucích občanů nové, vyšší formy státu.*“ Z prejavu poslankyne a zároveň spravodajkyne ústavno-právneho výboru dr. Patschovej, predneseného dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavno-právneho k vládne návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382). Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knihovna. NS RČS 1948-1954. Stenoprotokoly. 37. schůze /středa 7. prosince 1949/. [cit. 2019-03-10] Dostupné na: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

napokon prejavilo i v právnej úprave majetkových vzťahov manželov⁵⁴.

2. 1. Majetok tvoriaci ZMS, správa ZMS

ZoRP upravoval zákonné majetkové spoločenstvo manželov v §§ 22–29. V súvislosti s ním je potrebné vyložiť i ďalšie pojmy: *samostatný majetok manželov*, *získaný majetok* a majetok *spoločný obom manželom*. Až v poradí tretí uvedený pojem *de facto* vyjadruje podstatu zákonného majetkového spoločenstva. **Samostatným majetkom** každého manžela bol ten majetok, ktorý každý z manželov nadobudol ešte pred uzavretím manželstva, čiže si ho už do manželstva priniesol ako výlučne svoj majetok. To, čo už každý z manželov nadobudol po uzatvorení manželstva kedykoľvek v jeho priebehu – okrem majetku získaného dedením alebo darovaním, ako aj okrem majetku slúžiacemu výslovne jeho osobným potrebám alebo výkonu jeho povolania – sa už považovalo za jeho **získaný majetok**. Napokon zákonné majetkové spoločenstvo (t.j. majetok spoločný obom manželom) bolo tvorené zo získaných majetkov obidvoch manželov.

Možno teda vidieť, že status samostatného majetku mali okrem vecí prinesených do manželstva pri jeho vzniku aj ďalšie, už počas manželstva nadobudnuté veci. Za samostatný sa považoval majetok, ktorý manžel osobne zdedil alebo získal darom od kohokoľvek (teda aj darovaním od druhého manžela); majetkové predmety, ktoré slúžili výlučne osobným potrebám manžela (napr. šatstvo, obuv) alebo výkonu jeho povolania (napr. nástroje robotníka, hudobný nástroj profesionálneho hudobníka a pod.), a to bez ohľadu na to, kedy a z akého majetku boli nadobudnuté.⁵⁵ Samostatný majetok si spravoval každý manžel sám, úplne nezávisle na druhom manželovi. Takýto majetok sa nepodriaďoval režimu vlastníctva, požívania či správy druhého manžela, ako to bolo v predchádzajúcej právnej úprave (napr. ohľadne vena či obvenenia a pod.). V tom sa odrážalo dôsledné uplatnenie zásady rovnosti muža a ženy – v porovnaní s minulosťou – nikto sa nikomu nepodriaďoval, ohľadne svojho samostatného majetku ostával každý z manželov samostatným nezávislým subjektom práva.

Všetky ostatné veci, ktoré nespádali pod uvedenú charakteristiku samostatného majetku niektorého z manželov, a ktoré nadobudol ktorýkoľvek z manželov v dobe trvania manželstva, tvorili **majetok získaný**. Pri získaných majetkoch oboch manželov platilo, že súborne, spojením získaného majetku manžela a získaného majetku manželky išlo o **majetok obom manželom spoločný**. Teda takto definovaný majetok tvoril a predstavoval vlastné **majetkové spoločenstvo** stanovené priamo zákonom, preto s prívlastkom **záonné**. Zákon pri ňom uplatňoval zásadu, že na nadobudnutí majetku počas trvania manželstva mali spravidla zásluhu obaja manželia. A to dokonca i vtedy, keď len jeden z manželov bol zárobkovo činný, pričom druhý ani samostatnú zárobkovú činnosť nevy-

54 „... nejsou v právní úpravě podřízeny majetkovým poměrům vztahy osobní, nýbrž naopak právní úprava majetkových poměrů manželských je podřízena a slouží osobním právům a povinnostem manželů a dává výraz novému pojetí manželství, vyjádřenému v preambule k zákonu o novém právu rodinném, pojetí životního společenství manželů, manželství jako sociální instituce.“
BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právní řád), 1953, s. 21.

55 Navodená situácia vychádza z toho, že takéto predmety mohli byť nadobudnuté nielen zo samostatného majetku manžela, ale veľmi často práve zo spoločného majetku patriaceho do zákonného majetkového spoločenstva. V takom prípade sa potom pri delení ZMS musel daný fakt vziať do úvahy a bolo potrebné nahradiť to, čo z majetku patriaceho do ZMS bolo vynaložené na takéto majetkové predmety (pozri § 27 ZoRP).

víjal, ani sa zárobkovej činnosti druhého manžela priamo nezúčastnil a zaoberal sa len starostlivosťou o domácnosť alebo výchovu detí. Uplatňovanie takejto zásady zreteľne dokazuje, ako právo reagovalo na sociálne javy v spoločnosti. U žien rovnosť právna (formálna) mohla byť plne uplatnená až po dosiahnutí rovnosti hospodárskej (materiálnej).⁵⁶ Podľa štatistík sa začiatkom 50-tych rokov 20. storočia približne až 70% vydatých žien staralo výlučne o domácnosť a deti.⁵⁷ Nebol ešte vybudovaný systém zariadení (jasle, materské školy), ktorý by umožnil ženám zaradiť sa do pracovného procesu pri adekvátnom zastúpení ich starostlivosti o domácnosť. To všetko si spoločnosť uvedomovala a snažila sa to postupne dosiahnuť. Do času, keď sa toto malo hospodársky dosiahnuť, chcel zákonodarcasť aspoň čiastočne pokryť daný nedostatok prostredníctvom ustanovenia ZMS, v rámci ktorého jasne zhodnocoval i prácu žien ako prácu pre spoločnosť významnú a nepochybne dôležitú.⁵⁸ Manželstvo totiž vždy bolo (a prirodzene dodnes je) špecifickým vzťahom, kde nemožno každú zásluhu merať majetkovými hodnotami. ZoRP práve preto vychádzal z presvedčenia, že aj keď tu nebola aktívna spoluúčasť druhého manžela na získaní majetku, predsa len starostlivosť o domácnosť, resp. o výchovu detí, ktorej sa výlučne venoval druhý manžel vytvorila pre zárobkovo činného manžela vhodnú podporu a predpoklady k získaniu majetku, pretože z neho „sňala“ bremeno spojené so starostlivosťou o domácnosť. Tento predpoklad rovnakej zásluhy obidvoch manželov tak mal zásadne charakter nevyvrátiteľnej domnienky, že spoločný majetok nadobudli manželia spoločnými silami a v rovnakej miere.⁵⁹

Nevyvrátiteľná domnienka o majetku nadobúdanom zásluhou oboch manželov rovnako mala význam aj pre otázku **spravovania spoločného majetku**. Každý z manželov mohol samostatne, bez špeciálneho súhlasu či poverenia od druhého manžela vykonávať ohľadne spoločného majetku obvyklú správu.⁶⁰ Ak by však išlo o konanie presahujúce rámec obvyklej správy, vtedy sa vyžadoval súhlas druhého manžela (§23 ZoRP).⁶¹ Pri posudzovaní otázky, či išlo o správu obvyklú alebo už

56 „Úplné právní osvobození ženy není možné bez jejího osvobození hospodářského od závislosti na muži... Teprve žena, která se vymaní z pout domácí dřiny a nalezne své společenské uplatnění v produktivní práci pro společnost, může být plně rovnoprávná.“ BLAŽKE, J.: Ideové zásady nového rodinného práva. In *Právnick*, č. 1, 1950, s. 11.

57 BLAŽKE, J.: Ideové zásady nového rodinného práva. In *Právnick*, č. 1, 1950, s. 11.

58 BLAŽKE, J.: Ideové zásady nového rodinného práva. In *Právnick*, č. 1, 1950, s. 11.

59 „Zákon tedy sleduje jednak vývojovou tendenci, jednak se vyrovnává s dnešním stavem, ruší domněnku o mužově nabývání a stanoví o majetku v manželství získaném nevývratnou domněnku, že tento majetek byl získán společným přičiněním obou manželů, ať přímým nebo nepřímým.“ BLAŽKE, J.: Ideové zásady nového rodinného práva. In *Právnick*, č. 1, 1950, s. 11.

60 Tu treba zdôrazniť, že nešlo v žiadnom prípade o vzájomné zastupovacie právo medzi manželmi podľa § 20 ZoRP.

61 Cieľom tohto ustanovenia bolo zamedziť jednostrannému voľnému nakladaniu majetkom patriacim do ZMS v záujme ochrany spoločných záujmov obidvoch manželov. Čo však spadalo pod „obvyklú“ správu, nebolo v zákone bližšie špecifikované. Ako uvádzala dôvodová správa k §23 ZoRP, pojem obvyklej správy majetku osnova výslovne neriešila, lebo to „nepovažovala za nutné“ so zreteľom na to, že išlo o pojem „v praxi v celku jasný a podliehajúci ešte vývoju.“ Pozri Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom. Zvláštna časť, k §23. [on-line]. Spoločná česko-slovenská digitálna parlamentná knihovna. NS RČS 1948-1954. Tisky. Tisk č. 382. [cit. 2019-03-10] Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_03.htm.

presahujúcu rámec obvyklosti sa malo vychádzať z určenia predmetného majetku, resp. cieľa, akému slúžil, a potom z toho, akým spôsobom sa s takýmto majetkom za normálnych pomerov obvykle nakladalo.⁶²

2.2. Modifikácie ZMS

Treba vyzdvihnúť, že ZoRP napriek kogentnej úprave ZMS ponechával od začiatku manželom určitý priestor, kde si v intenciách zákona mohli „nastaviť“ či upraviť inštitút majetkového spoločenstva pre svoj osobitný vzťah tak, aby čo najviac zodpovedal ich predstavám. Malo tu ísť o akýsi kompromis medzi potrebami alebo predstavami manželov a zákonnou úpravou majetkových manželských vzťahov. Zákondarca tak citlivo a predvídavo zohľadňoval rozmanitosť manželstiev, resp. osobných i ekonomických vzťahov medzi manželmi, vyplývajúcich z rozmanitosti triednych pomerov v spoločnosti, ktorá ešte len nastupovala cestu k socializmu.⁶³ Preto bola manželom daná priamo zo zákona možnosť aspoň čiastočne sa dohodnúť na úprave svojich majetkových vzťahov odchyľne od zákonnej úpravy. Dispozícia manželov však mohla spočívať jedine **v modifikáciách ZMS**, aj to len tam, kde to zákon výslovne pripúšťal. Zmluvná úprava sa mohla dotýkať **jedine zákonom dovolených odchýlok**, ktoré boli v § 29 vypočítané taxatívne: k úprave ZMS mohlo dochádzať výlučne čo do jeho *rozsahu, správy* alebo do *začiatku jeho účinnosti, vyhradenej až ku dňu zániku manželstva*. Manželia svojou dohodou nemohli zrušiť samotnú podstatu majetkového spoločenstva, majetkové spoločenstvo nemohli úplne vylúčiť! Zmysel ustanovení o ZMS nesmel byť zmarený, inak by sa dohovor priečil zákonu a tým by strácal platnosť v zmysle § 36 Občianskeho zákonníka.⁶⁴ Úprava správy ZMS bola z prípustných modifikácií najslobodnejšia. Zvláštnosťou bolo, že pri dohodnutej správe spoločného majetku nemusela byť rešpektovaná zásada rovnosti manželov.⁶⁵ Manželia si tu mohli výkon správy upraviť absolútne podľa svojich vlastných potrieb, akokoľvek, či už prenesením výkonu správy na jedného z nich, oboch alebo dokonca aj na tretiu osobu. Treťou a poslednou možnosťou modifikácie ZMS prípustnou podľa §-u 29 ZoRP, bola možnosť **vyhradiť** si majetkové spoločenstvo **až ku dňu zániku manželstva**. Kogentnosť ZMS so sebou prinášala fakt, že ZMS priamo *ex lege* vznikalo ako automatická súčasť každého manželstva uzatvoreného od 1. januára 1950. Manželskou dohodou však bolo možné posunúť účinky ZMS, a to presne na

62 Spravidla tam, kde išlo o bežnú údržbu, drobné opravy alebo zmeny na majetku prinášajúce úžitky, jednalo sa o obvyklú správu. Tam, kde ale spravovanie danej veci vyžadovalo vysoké finančné zaťaženie alebo kde dochádzalo k skracovaniu majetkovej podstaty, bol rámec obvyklosti prirodzene prekročený a takéto konanie vyžadovalo súhlasný postoj oboch manželov spoločne. *Komentár k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravodlnosti), 1954, s. 94.

63 *Komentár k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravodlnosti), 1954, s. 104.

64 Dohodou nebolo prípustné meniť ani podiely na zákonnom majetkovom spoločenstve, nakoľko rovnaký (t.j. polovičný) podiel bol taktiež kogentne ustanovený v ZoRP (§26 ods.2). Akékoľvek zmluvné úpravy podielov by sa tak opäť priečili zákonu a neboli by platné. Pozri § 36 ods.1 OZ (z. č. 141/1950 Zb.): „*Neplatný je právny úkon, ktorý sa prieči zákonu alebo všeobecnému záujmu.*“

65 BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právni řád), 1953, s. 52.

deň zániku manželstva.⁶⁶ V prípade takejto zmluvnej modifikácie ZMS sa tu potom prejavili dve z minulosti dobre známe, na seba nadväzujúce manželské majetkové zásady: bola to počas manželstva až do jeho zániku pretrvávajúca zásada oddelených majetkov manželov (pôvodný parafernálny systém), no momentom zániku manželstva nastupovala zásada majetkového spoločenstva pre prípad zániku manželstva (koakvizitný systém). Práve táto modifikácia ZMS tak vykazovala najväčšiu podobnosť s bývalou koakvizíciou platnou do účinnosti nového ZoRP na území Slovenska.

Účinky zákonného majetkového spoločenstva začínali (ak si manželia dohovorom nevyhradili jeho vznik až ku dňu zániku manželstva) vždy uzavretím manželstva a **končili zásadne dňom zániku manželstva** (smrťou jedného z manželov, vyhlásením manžela za mŕtveho, alebo rozvodom). Výnimočne však účinky ZMS mohli pominúť i skôr, počas existencie manželstva, a to a) na základe súdneho rozhodnutia, o ktoré mohol zo závažných príčin požiadať niektorý z manželov (§ 25 ods.1 ZoRP)⁶⁷; b) priamo *ex lege* – ak bol niektorý z manželov **pozbavený svojprávnosti** (§ 20, ods. 2 ZoRP).⁶⁸ Zaniknuté ZMS sa delilo **rovnakým dielom** medzi oboch manželov (resp. medzi manžela a dedičov druhého manžela). Podiely pri rozdelení ZMS nesmeli byť nerovné. Jednak to kogentne predpisoval § 26 ods. 2 ZoRP, a ďalej v týchto uvedených prípadoch platila nevyvrátiteľná domnienka, že spoločný majetok manže-

66 Porovnaj s komentárom k § 29 ZoRP, kde sa objavil takýto názor: „Zřejmě lze také vyhradit společenství i k bližšímu datu (minus in maiore continetur), na př. ke dni dokončení studií, vojenské služby, návratu z ciziny a pod.“ Komentář k Zákonu o právu rodinném. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti), 1954. s.105. O tomto názore však možno mať pochybnosti, nakoľko ZoRP v § 29 ods.1, v tretej vete uvádzal: „Rovnako môžu zákonné majetkové spoločenstvo vyhradiť až ku dňu zániku manželstva.“ Nijaká iná možnosť tu neprichádzala do úvahy. Nijaký iný priestor pre voľbu odlišného data spojeného so začiatkom účinkov ZMS tu zákon neposkytoval. Extenzívny výklad by pravdepodobne v praxi prinášal mnoho problémov, manželom by mohol evokovať predstavu, že svoje ZMS si môžu vyhradiť k ľubovoľnému dátumu či k ľubovoľnej životnej situácii a do ich majetkových vzťahov navzájom. Najmä vo vzťahu k tretím osobám by tak boli vnášané značné nejasnosti. Zákon teda v § 29 výslovne a striktnie ustanovil výnimku, ktorá extenzívny výklad nepripúšťala. ZMS bolo možné vyhradiť jedine ku dňu zániku manželstva. Bližšie pozri tiež: RADVANOVÁ, S.: Recense nového komentáře k zákonu o právu rodinném. In *Právnik*, 1955, s. 443.

67 Na žiadosť jedného z manželov mohol súd zrušiť ZMS len zo závažných príčin. Za závažné príčiny sa spravidla považovali tie, pri ktorých jeden z manželov už nemal žiadnu alebo takmer žiadnu účasť na nadobúdaní majetku, resp. tam, kde už nefigurovala z povahy a účelu manželstva vyplývajúca rovnaká zásluha oboch manželov na spoločnom majetku. Napríklad mohlo ísť o záhaľčivý život či mánotratnosť druhého manžela, tým ohrozovanie uspokojovania potrieb rodiny, alebo aj faktické prerušenie manželského spolužitia. Závažnými príčinami však neboli dlhotrvajúca choroba manžela alebo jeho nezavinená neschopnosť pracovať.

68 Pre takýto zánik ZMS bolo irelevantné, či išlo len o čiastočné alebo úplné pozbavenie svojprávnosti. Povaha tejto príčiny zániku ZMS bola v oboch prípadoch taká, že zakladala dôvod, pre ktorý nebolo možné trvať na ďalšom zachovaní majetkového spoločenstva. ZMS, ktoré zaniklo následkom súdneho výroku o pozbavení svojprávnosti sa znovu obnovovalo, ak súd pozbavenie svojprávnosti neskôr zrušil. Pozri dôvodovú správu k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom. Zvláštna časť, k § 25. [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948-1954. Tisky. Tisk č. 382. [cit. 2019-03-10] Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_03.htm.

lia nadobudli spoločnými silami v rovnakej miere. Preto tento majetok mal byť medzi manželov rozdelený na dve rovnaké časti.⁶⁹ Výnimka mohla nastať jedine **v prípade zániku manželstva rozvodom**, ako i **v prípade, že manželstvo bolo vyhlásené za neplatné**. Určujúcim faktorom pre nerovnosť pomeru podielov bola vtedy vina na rozvode, v prípade neplatnosti manželstva nedobromyseľnosť pri uzatváraní manželstva. Kritériom pre určenie veľkosti podielov potom bola miera pričinenia každého z manželov na nadobúdanie spoločného majetku. Dovtedy nevyvrátiteľná domnienka o rovnakom nadobúdaní spoločného majetku manželmi pomocou ich spoločných síl a spoločných zásluh (čo viedlo i k rovnosti ich podielov na spoločnom majetku) sa menila na domnienku vyvrátiteľnú, čo znamenalo možnosť vyvrátiť účasť vinného manžela na nadobúdaní spoločného majetku.⁷⁰ Pri určovaní miery pričinenia sa prihliadalo i na to, či sa niektorý z manželov osobne staral o deti a o spoločnú domácnosť. Takto nastavená právna úprava mala prinášať spravodlivý postih aj prostredníctvom majetkovej sankcie tomu manželovi, ktorý zavinil rozvod. I v tomto smere malo ZMS slúžiť k posilneniu a upevneniu stability rodiny.⁷¹

2.3. Zhodnotenie

Inštitút ZMS bol spolu so zásadou rovnoprávnosti pohlaví (za ktorej materiálny doplnok bol považovaný) pokladaný za jednu z najvýznamnejších pokrokových vymožeností socialistického manželského práva.⁷² Vychádzal z dosiahnutého stupňa spoločenských vzťahov, nadväznosti na „ľudový“ právny inštitút koakvizície z obyczajového práva platného na Slovensku, a, v neposlednom rade, zo vzoru a skúseností daných zákonodarným vývojom sovietskeho rodinného práva. Majetkové spoločenstvo manželov tu malo vznikáť automaticky v každom manželstve, priamo zo zákona, bez možnosti ho zmluvne vylúčiť. Majetkové spoločenstvo akoby malo znamenať či evokovať v prvom rade zabezpečenie manželstva, rodiny, celku, až následne vlastných individuálnych hospodárskych záujmov. Kogentnou povahou ZMS sa sledoval spoločenský zámer, aby v ľudovej demokracii, zriadení na ceste k socializmu boli vzťahy medzi manželmi postavené na kvalitatívne inú úroveň, aby manželstvá boli oprostené od majetkovoprávných motívov, ktoré boli vytýkané minulosti. Úprava majetkových vzťahov medzi manželmi mala byť podriadená jedinému účelu – budovaniu socialistickej spoločnosti, kde manželstvo a rodina tvorili jej spoločenský základ.

69 KRÁĽ, Š.: Majetkové spoločenstvo manželov. In *Právny obzor*, č. 1, 1950, s. 10.

70 Výrok o vine či nevine každého z manželov bol obligatórnou náležitosťou rozsudku o rozvode manželstva.

71 BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právni řád), 1953, s. 54.

72 *Komentár k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravodlnosti), 1954, s. 90. Tiež STEINER, J.: Koakvizícia a zákonné majetkové spoločenstvo (Príspevok k vymedzeniu intertemporálnej účinnosti oboch ustanovizní). In *Právny obzor*, č. 8, 1952, s. 760.

3. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov ako osobitný inštitút občianskeho práva

Po vyčlenení matérie rodinného práva zo systému občianskeho práva do osobitného právneho predpisu, ku ktorému u nás došlo Zákonom o rodinnom práve z roku 1949, sa podoba právneho poriadku vo vtedajšom Československu na desaťročia odklonila od tradičného kontinentálneho systému práva a európskej právnej kultúry.⁷³ Od 50-tych rokov 20. storočia bolo teda u nás **rodinné právo** považované za **samostatné odvetvie** systému práva.⁷⁴ Úprava majetkových vzťahov medzi manželmi tvorila v zmysle uvedeného ZoRP imanentnú súčasť rodinného práva, i keď dôraz sa kládol na vzťahy osobné, ktoré boli ponímané ako ťažiskový predmet rodinného práva. V úprave majetkových vzťahov manželov sa presadzovala koncepcia ich akcesorickej povahy.⁷⁵ Víťazstvo socializmu (ako ústredná myšlienka deklarovaná Ústavou ČSSR č. 100/1960 Zb.) znamenalo kľúčový motív premeny spoločenských vzťahov a transformácie právneho poriadku.⁷⁶ Ideu vyčlenenia rodinného práva zo systému občianskeho práva v osobitnom kódexe sledoval aj **nový zákon č. 94/1963**

73 KNAPP, V.: Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In *Právnický*, Praha : Ústav státu a práva ČSAV, č. 118, 1979, s. 283. Tento názor podporuje aj K. Eliáš, ktorý tvrdí, že fakt, že rodinné právo bolo vytrhnuté z občianskeho zákonníka podľa práva ZSSR, predstavoval najviditeľnejšiu systematickú odlišnosť „socialistických“ kodifikácií od tradičných civilných kódexov západnej proveniencie. ELIÁŠ, K.: *Nový Občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava : Sagit, 2012, s. 8.

74 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo. Úvahy de lege ferenda. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 1, 1995, s. 124. Autorka uvádza doslova „systému socialistického práva“, hoci sa domnievame, že korektnejšie by bolo uviesť „práva socialistického systému“. V dobových súvislostiach išlo o obvyklý legislatívny vývoj rodinného práva vo vtedajších ľudovodemokratických štátoch strednej a východnej Európy, ktoré nastúpili „cestu k socializmu“. Ako ďalšiu poznámku chceme uviesť, že vyčlenenie rodinného práva do samostatného právneho odvetvia možno z hľadiska sledovania vývoja rodinného práva na našom území považovať za osobitú skutočnosť, mimoriadneho právneho významu. Rodinné právo sa v našej právnej histórii stalo samostatným odvetvím práva vôbec po prvýkrát. Jeho samostatnosť podmienila práve kodifikácia rodinnoprávných vzťahov, a to ich vyčlenením ako vzťahov síce súkromno-právnych, no oprostých od súkromno-vlastníckej či kapitálom podmienenej povahy, ako tomu bolo v minulosti. Dokladá to aj nasledovný názor: „Ani v našom právnom systéme nie je oddelenie rodinného práva zo sústavy občianskeho práva náhodným zjavom, ale má svoje odôvodnenie v špecifickej povahe svojho predmetu. ... Prvky komerčného chápania manželstva a rodiny boli z nášho nového rodinného práva dôsledne vykorenené. Rodinnoprávne predpisy, aj pokiaľ upravujú pomery majetkoprávne, sledujú celkom iný cieľ ako úprava obdobných vzťahov v práve občianskom a líšia sa od tejto podstatne aj obsahom.“ VIKTORY, N.: Predmet a miesto rodinného práva v sústave sovietskeho a československého práva. In *Právnícké štúdie*, roč. I., č. 1, 1953, s. 105.

75 Pozri HRUŠÁKOVÁ, M. – FIALA, J.: Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely. In *Právnický*, roč. 130, č. 2, 1991, s. 136; obdobne GLOS, J.: O rodinném právu nekonvenčně. In *Právnický*, roč. 109, 1970, s. 573.

76 LETKOVÁ, A. – MARTINCOVÁ, L.: Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-) kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-03-08] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 53.

Zb. o rodine. Avšak na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy v ZoRP z roku 1949, kde mali svoje miesto tiež majetkové vzťahy medzi manželmi, po roku 1960 v dôsledku ideologických prístupov k rodine a snáh o jej dôslednejšiu „deekonomizáciu“⁷⁷ dospe- li legislatívne práce k „civilizácii“⁷⁸ majetkových vzťahov medzi manželmi. Oblasť manželského majetkového práva v novom zákone o rodine absentovala a jeho právna úprava sa v podobe osobitného inštitútu označeného ako „**Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov**“ (ďalej ako „BSM“) preniesla do Občianskeho zákonníka (z. č.401964/ Zb.).⁷⁹ Tu v podmienkach Slovenskej republiky zotráva v znení neskorších predpisov do súčasnosti. BSM je u nás dodnes platným majetkovým režimom manželov. Je to zákonný majetkový režim, čo znamená, že je automaticky spojený s každým manželstvom a uplatňuje sa obligatórne, *ex lege*, ako jeden z dôsledkov uzavretia manželstva.

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov sa v našom právnom poriadku objavilo v roku 1964 ako úplne nový a osobitný inštitút občianskeho práva. **Právna úprava majetkových vzťahov medzi manželmi bola vtedy vyňatá z rodinného práva a prenesená do Občianskeho zákonníka.** Jednalo sa o právnu úpravu, ktorá bola od začiatku po dlhé obdobie (až do prijatia zákona č. 509/1991 Zb. – tzv. veľkej novely Občianskeho zákonníka) prísne kogentná, a ktorej zásadnú ideu bolo možné vyjadriť „*všetko a vždy v prospech bezpodielového spoluvlastníctva manželov*“.⁸⁰ Možno to zhodnotiť ako výsledok dobových ideologických prístupov k rodine a tiež výsledok teórie ovplyvnenej sovietskou koncepciou podceňovania majetkových vzťahov v manželstve a v rodine,⁸¹ čo sa napokon prejavilo i v zaradení právnej úpravy týchto vzťahov v rámci právneho poriadku.⁸²

77 MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-) kodifikace úspěšné a neúspěšné.* [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 91.

78 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Několik poznámek k institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů jako základu manželského práva majetkového. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 4, 1994, s. 88.

79 S výnimkou vzájomnej vyživovacej povinnosti medzi manželmi, ktorá ostala začlenená v kódexe rodinného práva, t.j. v zákone č. 94/1963 Zb. o rodine. Právne vzťahy medzi manželmi sa tak ocitli upravené v rôznych normách. Majetkové vzťahy manželov upravoval (a dodnes v podmienkach SR upravuje Občiansky zákonník), osobné vzťahy manželov upravoval zákon o rodine. „*V tomto smere je československé zákonodárstvi zcela výjimečné mezi všemi socialistickými úpravami, neboť ostatní socialistické úpravy obsahují právní regulaci majetkových vztahů manželů v rodinných zákonících.*“ RADVANOVÁ, S.: *O rodině, manželství a dětech.* Praha : Panorama, 1978, s. 45.

80 RADVANOVÁ, S. – ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva.* Praha : C. H. Beck, 1999, s. 46.

81 VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. a kol.: *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. 1. díl.* Brno : Masarykova univerzita, 2012, s. 606.

82 MURÁNSKA, J.: Manželská zmluva – jej význam a miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 9.-10. októbra 2015 pod záštitou predsedu vlády SR Róberta Fica.* [on-line] Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/3rd_Session.pdf, s. 271.

Vývojová zmena právnej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi, kedy zákonné majetkové spoločenstvo upravené v ZoRP 1949 bolo nahradené tzv. bezpodielovým spoluvlastníctvom manželov v Občianskom zákonníku 1964, je v súčasnosti s odstupom času hodnotená ako dramatická, a navyše značne problematická.⁸³ Dôvody sa nám zdajú celkom adekvátne. Majetkové právne pomery manželov sa totiž obmedzili (v užšom zmysle) na inštitút bezpodielového **spoluvlastníctva** manželov. Ak sa z hľadiska podstaty zamyslíme nad inštitútom spoluvlastníctva (ponímaného všeobecne, ako forma vlastníckeho práva), rovnako ako nad inštitútom vlastníctva, potom tieto boli vytvorené pre jednotlivú vec. A tu narážame na prvý problém BSM, keďže predmetom vlastníckeho práva manželov nie je spravidla nikdy jednotlivá vec, ale je to – a to spravidla vždy – súbor vecí, ktorého obsah a rozsah sa navyše v priebehu manželstva neustále mení. Druhým problémom je po ďalšie fakt, že manželia zďaleka nemajú v majetkovej oblasti spoločné len veci. Spoločné majú tiež nehmotné statky, práva a iné majetkové hodnoty, ako aj rôzne majetkové „povinnosti“ a záväzky. Hoci sa v roku 1964 novozavedený inštitút BSM stal ústredným inštitútom majetkových vzťahov manželov, sme toho názoru, že ho v žiadnom prípade nebolo možné považovať za akýsi „vše objímajúci“, resp. zastrešujúci⁸⁴ inštitút majetkových vzťahov v manželstve. **Jeho predmetom mohli byť totiž len veci, nepatrili doňho pohľadávky a dlhy.** Občiansky zákonník v pôvodnom znení totiž podriaďoval určité manželské vzťahy špeciálnemu právnemu režimu:⁸⁵ išlo o niektoré vzťahy vlastnícke (čo reprezentoval inštitút BSM) a vzťahy užívacie (čo zas reprezentovali inštitút spoločného užívania bytu manželmi a inštitút spoločného užívania pozemku manželmi). Vzťahy dlžnícke, veriteľské, ako aj ďalšie vzťahy vlastnícke a užívacie spadali pod všeobecný právny režim. Znamená to teda, že až v nadväznosti na BSM sa vytváral celkový tzv. spoločný majetok manželov, zahŕňajúci okrem BSM už aj dlhy a pohľadávky manželov. K existencii spoločného majetku manželov ako komplexu vzťahov sa prihliadalo až v súvislosti so zánikom/zrušením a následným vyporiadaním BSM.

Zákodarcovia tak v rámci legislatívnych prác nepoužili žiadnu z „tradičných“ foriem úpravy majetkového spoločenstva medzi manželmi.⁸⁶ Výslovne koncipovali úplne špecifický inštitút **BSM ako zákonný a rigidný systém majetkových vzťahov medzi manželmi**. S istou dávkou odvahy možno konštatovať, že i aktuálne v Slovenskej republike platný Občiansky zákonník je týmto „dedičstvom“ z minulosti značne poznamenaný. I pre súčasnú právnu úpravu majetkových vzťahov medzi manželmi je totiž príznačné, že legislatívne nebol vytvorený jediný inštitút regulujúci majetkové vzťahy medzi manželmi, ale naopak, pre tieto vzťahy je charakteristická stále prítomná roztrieštenosť – čo do inštitútov i do kódexov.⁸⁷ Súčasná právna úprava majetkových

83 RADVANOVÁ, S. – ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 46. Obdobne DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 41.

84 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno : Masarykova univerzita, 2003, s. 122.

85 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno : Masarykova univerzita, 2003, s. 122.

86 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Několik poznámek k institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů jako základu manželského práva majetkového. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 4, 1994, s. 88.

87 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Několik poznámek k institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů jako základu manželského práva majetkového. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 4, 1994, s. 88.

vzťahov medzi manželmi obsiahnutá v Občianskom zákonníku č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov je preto často charakterizovaná a kritizovaná ako neprehľadná, historicky prekonaná a roztrieštená v množstve inštitútov,⁸⁸ ktoré netvoria jednotný právny systém alebo právnu sústavu majetkových vzťahov medzi manželmi.⁸⁹

3.1. Osobitosti BSM

Inštitút bezpodielového spoluvlastníctva manželov predstavuje dodnes základný inštitút manželského majetkového práva, resp. **je základným modelom usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi**. Jeho osobitosť sa od počiatku prejavuje vo viacerých aspektoch, ktoré sa pokúsime v zotrúcnenej forme priblížiť:

- a) základom bezpodielového spoluvlastníctva manželov bolo výlučne **osobné⁹⁰ vlastníctvo** (v súčasnosti formulované už len ako „vlastníctvo“). BSM bol teda inštitútom kategórie osobného vlastníctva a v tomto duchu sa naň aj právne nazeralo.⁹¹ V BSM mohli byť všetky veci (vrátane peňazí⁹²), ktoré mohli byť

88 Korene tejto roztrieštenosti možno nájsť vo vývojovej etape československej legislatívy po tzv. právnickej dvojročnici (1948-1950), kedy došlo k tzv. horizontálnej atomizácii právneho poriadku ako dôsledku opustenia delenia právneho poriadku na právo verejné a právo súkromné. Právny poriadok sa začal atomizovať na relatívne samostatné právne odvetvia reprezentované samostatnými zákonmi. MURÁNSKA, J.: Manželská zmluva – jej význam a miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 9.-10. októbra 2015 pod záštitou predsedu vlády SR Róberta Fica*. [on-line] Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/3rd_Session.pdf, s. 271.

89 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo. Úvahy de lege ferenda. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 1, 1995, s. 121.

90 Osobné vlastníctvo bolo Ústavou ČSSR z roku 1960 postavené pod zvláštnu ochranu. Uvedené rešpektoval i Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb., ktorý vo svojej Druhej časti „Socialistické spoločenské vlastníctvo a osobné vlastníctvo“, v druhej hlave s názvom „Osobné vlastníctvo“ (§ 125 a nasl.) stanovoval, že „*predmetom osobného vlastníctva sú predovšetkým príjmy a úspory z práce a zo sociálneho zabezpečenia. V osobnom vlastníctve sú ďalej najmä veci domácej a osobnej potreby, rodinné domčeky a rekreačné chaty*.“ (pozri § 127 OZ v pôvodnom znení). Zo slova „predovšetkým“ vyplývalo, že do osobného vlastníctva mohli patriť aj iné veci, aj iné príjmy (napr. nemocenské dávky, garáž a pod.). Dôležité však bolo, že do osobného vlastníctva nepatrili pozemky, ani iné než zákonom uvedené budovy. Čo občan nemal v osobnom vlastníctve, mohol mať už jedine vo vlastníctve súkromnom. V každom prípade však v osobnom alebo súkromnom vlastníctve mohli byť len veci, či už hnutel'né alebo nehnuteľné (nepatrili sem pohľadávky). Pokiaľ išlo o nehnuteľnosti, ako sme už uviedli, na rozdiel od pozemkov, budovy/stavby mohli byť v osobnom vlastníctve jedine za podmienky, že mali objektívne charakter vecí v osobnom vlastníctve, čo spĺňal jeden (!) rodinný domček (presne zákonom špecifikovaný v § 128 OZ) a rekreačná chata, eventuálne i garáž. Základom majetkových vzťahov v manželstve bolo pri veciach v osobnom vlastníctve bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Pri veciach v súkromnom vlastníctve nešlo o BSM, ale so spoluvlastníctvom pri nich sa nakladalo obdobne ako so spoluvlastníctvom bezpodielovým. BIČOVSKÝ, J.: *Rodinný právní rádce*. Praha : Práce, 1978, s. 219.

91 BIČOVSKÝ, J.: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. Praha : Orbis, 1978, s. 27.

92 Okrem už spomenutých príjmov a úspor z práce a zo sociálneho zabezpečenia, tvoria BSM tiež peňažné výhry, veci získané výhrou v lotérii, peňažné a vecné odmeny získané v rôznych

predmetom *osobného* vlastníctva, a ktoré niektorý z manželov nadobudol za trvania manželstva. Výnimku dodnes predstavujú veci získané darom alebo dedičstvom, a tiež také veci, ktoré svojou povahou a užívaním slúžia osobnej potrebe alebo výkonu povolania jedného z manželov. Tieto veci tvorili tzv. výlučné osobné vlastníctvo jedného z manželov. Ako sme už naznačili vyššie, pohľadávky a dlhy do BSM nepatrili.⁹³ Tým došlo *de facto* k „rozbitiu koncepcie majetkového spoločenstva manželov“.⁹⁴ V súdnej praxi sa však na tento prirodzený a v zásade bežný dôsledok hospodárenia manželov prihliadalo, i keď nie priamo (v zmysle že by boli súčasťou zákonného BSM), ale až v prípade jeho vyporiadania.⁹⁵

- b) manželia nadobúdali (resp. dodnes nadobúdajú) do **spoluvlastníctva**, pričom koncepcia spoluvlastníctva je založená na **bezpodielovosti**. Bezpodielové spoluvlastníctvo zavedené Občianskym zákonníkom v roku 1964 bolo novinkou, novou formou spoluvlastníctva, ktorú dovtedajší Občiansky zákonník (1950) nepoznal.⁹⁶ Občiansky zákonník 1964 tak z hľadiska vymedzenia podielov jasne

súťažiacich, ďalej tiež odstúpné, poisťné plnenie z poisťných zmlúv (neživotných – pozn. autorky), prijaté odmeny za autorské diela, vynálezy, zlepšovacie návrh a pod. Do tejto právnej formy majetkového spoločenstva však nespádajú samotné práva osobnej povahy ako autorské práva (autorstvo k dielu), práva k vynálezom, zlepšovacím návrhom atď. Podľa ustáleného názoru nemožno do BSM zahrnúť bolestné a odškodnenie za sťaženie spoločenského uplatnenia, ktoré za trvania manželstva obdrží niektorý z manželov za ujmu spôsobenú na jeho zdraví, nakoľko právo na toto odškodnenie je úzko spojené s osobou poškodeného a s uspokojením jeho potrieb vznikajúcich v súvislosti s utrpeným poškodením. RADVANOVA, S. – ŠTĚPINA, J.: *Majetkové otázky v manželstve a rodině*. Praha : Orbis, 1967, s. 20. Podrobnejšie k tejto problematike pozri tiež BIČOVSKÝ, J.: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. Praha : Orbis, 1978, s. 82 a nasl.

- 93 V súčasnosti toto už neplatí. Predmetom BSM môžu byť aj všetky práva (pohľadávky), ktoré vznikli manželom za trvania manželstva, ako aj pohľadávky, ktoré vznikli ešte pred manželstvom, ale stali sa splatnými za trvania manželstva. BSM tvoria v súčasnosti tiež záväzky (dlhy), ktoré manželom vznikli za trvania manželstva, s výnimkou záväzkov týkajúcich sa majetku, ktorý patrí výlučne jednému z nich, a záväzkov, ktorých rozsah presahuje mieru primeranú majetkovým pomerom manželov, ktoré prevzal jeden z nich bez súhlasu druhého. Podľa súčasnej aktuálne platnej právnej úpravy predmetom BSM môžu byť aj iné majetkové hodnoty, najmä podnik a obchodný podiel. Podrobnejší výklad s judikatúrou pozri napr. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 828 a nasl.
- 94 MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-) kodifikace úspěšné a neúspěšné*. Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 91. Pozri tiež BIČOVSKÝ, J.: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. Praha : Orbis, 1978, s. 32.
- 95 Z judikatúry: „Pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov nemožno ponechať stranou ani pohľadávky a dlhy, ktoré vznikli za trvania bezpodielového spoluvlastníctva manželov.“ R 46/1966. Citované podľa: SVOBODA, J. a kol.: *Občiansky zákonník*. Bratislava : EUROUNION, 1994, s. 192.
- 96 Inštitút BSM teda nebol v Občianskom zákonníku 1964 koncipovaný ako samostatný právny inštitút, avšak štruktúrne vychádzal z novo zavedeného rozlišovania foriem spoluvlastníctva na spoluvlastníctvo podielové a spoluvlastníctvo bezpodielové. Pozri BĚLOVSKÝ, P.: Rodinné právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu Kapitoly*

odlíšil dve formy, a to podielové spoluvlastníctvo (§§ 137–142 OZ) a bezpodielové spoluvlastníctvo (§§ 143–151 OZ), ktoré *expressis verbis* môže vzniknúť len medzi manželmi.⁹⁷ Je to teda inštitút zákonom výhradne určený pre spoluvlastnícke vzťahy manželov.⁹⁸ Pokiaľ ide o atribút tzv. bezpodielovosti, na rozdiel od podielového spoluvlastníctva, kde spoluvlastnícky podiel vyjadruje mieru účasti spoluvlastníka na právach a povinnostiach vyplývajúcich zo spoluvlastníctva, **pri BSM nie je vzťah medzi spoluvlastníkmi určený či vyjadrený žiadnym podielom a každý z bezpodielových spoluvlastníkov je vlastníkom celej veci a súčasne je obmedzený rovnakým vlastníckym právom druhého bezpodielového spoluvlastníka.**⁹⁹ Takéto právne zdôvodnenie malo podľa zákonodarcov pri tvorbe práva najspravodlivejšie vyjadrovať jednak ústavne zakotvenú zásadu rovnoprávnosti muža a ženy v spoločnosti a v manželstve,¹⁰⁰ ako aj tú skutočnosť, že „v socialistickej spoločnosti sa manželia pričítajú podľa svojich síl a schopností o nadobudnutie spoločných vecí.“¹⁰¹ Bezpodielová povaha spoluvlastníctva u manželov bola *de facto* proklamatívnym prívlastkom vychádzajúcim zo snahy

z *dějín bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 471. Uvedené vyplýva z dôvodovej správy k návrhu Občianskeho zákonníka, kde sa uvádzalo: „*Osnova upravuje dve formy osobného spoluvlastníctví k věcem; spoluvlastníctví podílové a spoluvlastníctví bezpodílové. Bezpodílové spoluvlastníctví je novou formou spoluvlastníctví, kterou dosavadní občanský zákoník nezná; může vznikat jen mezi manžely.*“ Pozri Vládní návrh občanského zákoníku [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1960–1964. Tisky. Tisk 156. [cit. 2019-03-07]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_11.htm.

97 Tu spočíva aj zdôvodnenie systematického zaradenia inštitútu BSM medzi vecné práva, do hlavy upravujúcej „spoluvlastníctvo“, za úpravu podielového spoluvlastníctva.

98 Bezpodielové spoluvlastníctvo inak ako v manželstve ani vzniknúť nemôže, mimo manželstva ho nie je možné zmluvne ustanoviť. Nemôže vzniknúť medzi inými osobami, i keby boli v príbuzenskom vzťahu (napr. medzi súrodencami, medzi rodičmi a deťmi; nevzniká ani medzi druhom a družkou) – v takom prípade by do úvahy prichádzala len forma podielového spoluvlastníctva. Manželstvo má teda na bezpodielové spoluvlastníctvo monopol (ide o ustanovenie kogentnej povahy).

99 FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 778.

100 Pozri čl. 20 ods. 3 Ústavy ČSSR z roku 1960, ako aj zásadu vyjadrenú priamo v rodinnom kódexe v § 18 zákona č. 94/1963 Zb. o rodine. Samotná dôvodová správa k Občianskemu zákonníku č. 40/1964 Zb. uvádzala: „*Majetkové společenství je upraveno jako spoluvlastníctví, a to jako spoluvlastníctví bezpodílové, které vyjadřuje nejlépe majetkové právní vztahy mezi manžely, neboť je výrazem jednoty manželství a rovného postavení manželů v něm i po stránce hospodářské.*“ Citované podľa: BIČOVSKÝ, J.: *Bezpodílové spoluvlastníctví manželů*. Praha : Orbis, 1978, s. 26. V uvedenom zmysle sa vyjadrovala aj judikatúra: „*Bezpodielové spoluvlastníctvo je právnym inštitútom, ktorý vyjadruje charakter majetkovoprávných vzťahov medzi manželmi plynúcich z rovného postavenia manželov aj po stránke hospodárskej.*“ R 70/1965. Citované podľa: FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 778.

101 MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 92.

o formálnu deklaráciu rovného postavenia manželov pri hospodárení so spoločným majetkom.¹⁰²

- c) bezpodielové spoluvlastníctvo manželov je **zákonný a kogentný inštitút** manželského majetkového práva. Základným predpokladom vzniku BSM je **existencia manželstva**. Ak je manželstvo uzatvorené, vzniká medzi manželmi automaticky zo zákona bezpodielové spoluvlastníctvo k veciam, ktoré za trvania manželstva nadobudli.¹⁰³ Ku vzniku BSM nie je potrebný žiadny právny úkon manželov. Vznikom manželstva vzniká aj BSM, spolu so zánikom manželstva (smrťou, rozvodom, ako aj vyhlásením manželstva za neplatné) bezpodielové spoluvlastníctvo zaniká.¹⁰⁴ Manželia nemôžu vznik BSM vylúčiť.¹⁰⁵ Táto skutočnosť predstavuje kogentný zákonný dôsledok uzatvorenia manželstva.¹⁰⁶
- d) Občiansky zákonník 1964 vo svojom pôvodnom znení **neumožňoval** ani akékoľvek **zmluvné modifikácie** týkajúce sa predmetu BSM a správy majetku doň patriaceho. Manželia nemohli dohodou medzi sebou bezpodielové spoluvlastníctvo obmedziť/zúžiť (napr. vylúčiť z neho odmeny za práce a pod.), ani ho rozšíriť (napr. určiť, že budú do neho patriť aj veci nadobudnuté za trvania manželstva ako dedičstvo alebo ako dar). Zmluvné modifikácie boli vylúčené, dohody manželov by boli z dôvodu odporovania zákonu neplatné.¹⁰⁷ Akákoľvek zmluvná úprava spoločného

102 BĚLOVSKÝ, P.: Rodinné právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 474.

103 Tu je dokonca právne irelevantné, či manželia spoločne žijú a či sú plnené funkcie manželstva. Nezáleží na tom, či je manželstvo rozvrátené, či manželia žijú v jednom byte alebo oddelene, jeden či obaja ako druh alebo družka s iným partnerom a pod. Ak totiž manželstvo právne trvá, stále platia ustanovenia o vzniku BSM.

104 Okrem týchto prípadov BSM zaniká aj na základe výroku súdu o prepadnutí majetku jedného z manželov. Následkom uloženia trestu prepadnutia majetku bola v minulosti nariadená likvidácia majetku jedného z manželov, v súčasnosti je to **vyhlásenie konkurzu na manžela**, voči ktorému bol tento trest uložený. Pozri §53 zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov.

105 Porovnaj FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 827. Autor komentára tu uvádza, že „vznik BSM nemôže byť vylúčený ani časovo posunutý a ani inak modifikovaný...“. Domnievame sa, že tu ide o zjavnú nepresnosť. Je pravdou, že do novely OZ z roku 1991 – o ktorej budeme ešte hovoriť – skutočne nebolo možné účinky vzniku BSM posunúť k neskoršiemu dátumu po uzavretí manželstva. Uvedená novela však takúto modifikáciu zo strany manželov pripustila. V zmysle aktuálne platného ust. § 143a, ods. 2 OZ „manželia sa môžu dohodnúť, že vyhradia vznik bezpodielového spoluvlastníctva ku dňu zániku manželstva“.

106 BSM vzniká i v takom manželstve, ktoré bolo uzatvorené napriek okolnostiam vylučujúcim jeho uzatvorenie. T.j. že BSM vzniká aj v neplatnom manželstve. Takéto manželstvo sa totiž až do právoplatnosti výroku súdu o neplatnosti manželstva považuje za platné a majetok nadobudnutý za jeho trvania sa považuje za patriaci do BSM. BSM však vôbec nemôže vzniknúť v manželstve zdanlivom (*non matrimonium*), pretože na takéto manželstvo sa hľadá tak, že vôbec nevzniklo.

107 Pozri § 39 OZ v pôvodnom znení: „Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči záujmom spoločnosti.“ Ako vyplynulo z ust. § 500, ods. 1 OZ, dňom účinnosti OZ (t.j. 1. apríla 1964) skončila i právna účinnosť skorších modifikačných dohôd podobného obsahu.

Inštitút BSM neumožňoval žiadne zmluvné modifikácie jeho usporiadania čo do momentu

majetku manželov tu vymizla.¹⁰⁸ Bola tu jednoznačne eliminovaná autonómia vôle a zmluvná sloboda jednotlivca. V snahe o objektívne zhodnotenie dôvodnosti takéhoto kroku sa domnievame, že tu vôbec neobstojí dobovou vedou podávaný argument reflektujúci doterajšiu skúsenosť so Zákonom o práve rodinnom z roku 1949: „*Občania iba minimálne využívali možnosti zmluvných modifikácií dané zákonom. Zákonodarca považoval takýto postoj občanov za dôkaz nepotrebnosti úpravy zmluvných kodifikácií a v druhej kodifikácii v r. 1963 zaujal stanovisko, že kogentná úprava majetkových vzťahov manželov vcelku zodpovedá potrebám života a aj názorom našich občanov na usporiadanie majetkových vzťahov medzi manželmi.*“¹⁰⁹ Takýto argument vyznieva alibisticky. Je evidentné, že zákonom nastavené manželské majetkové právo bolo účelové. **Manželské majetkové právo od roku 1964 predstavovalo systém noriem rigidného, kogentného, až imperatívneho charakteru,** noriem nasmerovaných ku garantovaniu verejného záujmu.¹¹⁰ Možno dokonca súhlasiť s názorom, že okrem uvedených atribútov to mali byť tiež normy sledujúce určitú uniformitu.¹¹¹

3.2. Zhodnotenie

Na základe týchto uvedených základných atribútov bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktoré sme sa snažili doteraz predstaviť najmä s ohľadom na dobový koncept a determinanty tohto osobitého inštitútu rodinného práva, možno predostrieť čiastkový záver, že manželské majetkové právo, so svojim nosným inštitútom bezpodielového spoluvlastníctva manželov zakotveným v Občianskom zákonníku 1964, bolo vybudované podľa sovietskeho modelu, na báze odmietania súkromnej povahy

jeho vzniku, predmetu, správy či vyporiadania. V období do roku 1982 (t.j. do doby prijatia prvej zásadnejšej novely OZ) bola občianskoprávna úprava negatívne poznamenaná absenciou právnej úpravy relatívnej neplatnosti právnych úkonov, takže všetky neplatné právne úkony boli podriadené režimu neplatnosti absolútnej, so všetkými tvrdými dopadmi, ktoré tento druh neplatnosti so sebou prináša. DVOŘÁK, J.: Vývoj občanského práva. In MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.): Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 486.

- 108 MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné.* [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 92.
- 109 *Pôsobenie právnej úpravy na rodinné vzťahy.* (Hlavný referát – bez uvedenia autora). In *Acta Facultatis Juridicae Universitatis Comenianae. IV. medzinárodná konferencia rodinného práva socialistických krajín 27. septembra – 1. októbra 1971.* Bratislava : Vydala Právnická fakulta UK ako účelovú publikáciu v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, 1975, s. 29.
- 110 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo: od smlouvy ke smlouvě? In DVOŘÁK, J. – MALÝ, K. a kol.: *200 let Všeobecného občanského zákoníku.* Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 413.
- 111 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In FOGAŠ, E. (zost.): *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov: pocta prof. JUDr. Olge Plankovej, CSc. a prof. JUDr. Karolovi Plankovi, DrSc.* Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2009, s. 114–115.

rodinného, resp. manželského práva. Koncepcia majetkových vzťahov medzi manželmi obsiahnutá v tomto zákonníku bola založená na ideologickom modeli stabilnej rodiny jedného (*uniformita?*) typu, ktorá stratila svoje ekonomické funkcie a stala sa iba spotrebnou jednotkou.¹¹² Vychádzalo sa tu zo všeobecne prijímaného modelu rodiny, ktorý sa u nás v danom období vytvoril, rodiny takpovediac „dvojpríjmovej“,¹¹³ kde obaja manželia sú v prevažujúcej časti svojho života trvalo zamestnaní a majú v zásade rovnaký príjem. Koncepcia BSM zodpovedala nastavenému spoločenskému trendu vtedajšej éry a zároveň spoločenskej direktíve. Režim tvorby i obsahu spoločného majetku manželov takpovediac inštitucionálne „prituhol“, stal sa strohým, „príkladným“ *ius cogens*.¹¹⁴ Manželom sa odobrala možnosť svojou vôľou na tomto režime niečo meniť, a to ani čo do obsahu a rozsahu, ani čo do časovej stránky vzniku a trvania majetkového fondu BSM. K dispozícii ostala len málo praktická, resp. značne obmedzená možnosť podľa § 148 ods. 2 OZ, aby súd na návrh niektorého z manželov toto spoluvlastníctvo ešte za trvania manželstva zrušil.¹¹⁵ Táto pre majetkové vzťahy charakteristická rigidnosť zodpovedala vtedajšej politicko-ekonomickej situácii, ktorú naša spoločnosť v ére socializmu zažívala. V direktívne ovládanej spoločnosti prakticky neexistovalo podnikanie, **presadzovala sa kogentnosť právnej úpravy** a v porovnaní s dneškom možno zhodnotiť, že prevládala chudoba právneho života vôbec.¹¹⁶ Tak aj v oblasti manželského majetkového práva úplne netradične prevládli legálne inštitúty a normy *ius cogens*. Totiž, spôsob úpravy občianskoprávných vzťahov – a tým i žiaduce správanie sa fyzických (a v zásade tiež právnických) osôb, vypovedá vždy o istej dôvere, ktorú voči nim štát prechováva. Buď štát považuje

112 Pozri RADVANOVÁ, S. – ŠTĚPINA, J.: *Majetkové otázky v manželstve a rodině*. Praha : Orbis, 1967, s. 19.

113 HRUŠÁKOVÁ, M. – FIALA, J.: Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely. In *Právník*, roč. 130, č. 2, 1991, s. 136

114 GLOS, J.: O rodinném právu nekonvenčně. In *Právník*, roč. 109, 1970, s. 573.

115 Pôvodne ustanovenie § 148 ods. 2 OZ znelo: „Zo závažných dôvodov, najmä ak by ďalšie trvanie bezpodielového spoluvlastníctva odporovalo pravidlám socialistického spoluzitia, môže súd na návrh niektorého z manželov toto spoluvlastníctvo zrušiť i za trvania manželstva.“ (Po novele OZ z roku 1991 boli slová *pravidlám socialistického spoluzitia* nahradené *dobrými mravmi*, čo znamenalo návrat k osvedčenému pojmu „dobré mravy“ v občianskom práve po politických a spoločenských zmenách, ktoré priniesla tzv. nežná revolúcia 1989). Podotýkame, že k takémuto riešeniu súdy pristupovali naozaj len výnimočne, ak mal súd za preukázané, že dôvody na zrušenie BSM sú závažnej povahy. Obvykle sa jednalo o také prípady, keď počínanie si jedného z manželov znamenalo nehospodárne nakladanie so spoločným majetkom na úkor rodiny, alebo keď sa jeden z manželov nepričiňoval o nadobúdanie (rozmnožovanie) spoločného majetku a vyhýbal sa práci. Mohlo ísť aj o prípady, keď manželia spolu trvale nežili, a teda neboli tu podmienky na to, aby spoločným pričinením vznikol spoločný majetok manželov. Pozri BENČÍK, M. – NESROVNAL, V. a kol. *Právnická príručka*. Bratislava : Obzor, 1981, s. 303.

116 MURÁNSKA, J.: Manželská zmluva – jej význam a miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 9.-10. októbra 2015 pod záštitou predsedu vlády SR Róberta Fica*. [on-line] Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/3rd_Session.pdf, s. 272.

tieto osoby za spôsobilé organizovať svoje konanie podľa záujmov ekonomických, sociálnych a iných, a preto im poskytne potrebnú mieru osobnej i právnej slobody; alebo ich v opačnom prípade takpovediac „zviaže“ úzkym právnym rámcom, ktorý je podľa presvedčenia štátu tým optimálnym. Kým prvý naznačený model je typický pre moderné demokratické štáty s trhovou ekonomikou, spôsob regulácie právnych vzťahov uvedený v druhom prípade bol praktizovaný v krajinách, kde ideologické aspekty prevládali nad vecným prístupom.¹¹⁷ A práve model právnej úpravy spomenutý ako druhý v poradí bol používaný k regulovaniu nie len občianskoprávných, ale v zásade aj rodinnoprávných vzťahov v Československu, a to až do prevratných zmien, ktoré priniesol november 1989. To znamená, pokiaľ išlo o primárny predmet nášho záujmu – oblasť majetkových vzťahov medzi manželmi, svoju výraznú úlohu v procese zavádzania a presadzovania tohto konceptu zohral tzv. transpersonalizmus a štátny paternalizmus, v dôsledku ktorých bolo majetkové právo manželov postavené na mandatórnych normách bez možnosti individuálneho rozhodovania sa subjektov.¹¹⁸

4. Zmeny po roku 1989 a súčasný stav úpravy majetkových vzťahov manželov

Po tzv. nežnej revolúcii v novembri 1989, ktorá iniciovala zásadné spoločenské a ekonomické zmeny, vyvstali nové podmienky prirodzene i v rámci právneho poriadku. Prevratné zmeny v politickej i ekonomickej oblasti, t.j. postupný prechod k pluralitnej demokracii a k trhovému hospodárstvu, vyvolali rozsiahly proces prebudovávania celého československého právneho poriadku v duchu „s pádom socializmu je spojený i koniec socialistického práva“.¹¹⁹ Z tohto procesu vyplynuli i zmeny občianskeho práva hmotného.¹²⁰ Hneď začiatkom 90-tych rokov sa objavili tendencie vytvoriť úplne nový Občiansky zákonník. Ten doterajší, zodpovedajúci potrebám administratívno-direktívneho systému sa totiž po roku 1989 stal do značnej miery nepoužiteľný.¹²¹ Ako nutnosť tu vystupovala do popredia obnova postavenia a úlohy občianskeho práva a tým i občianskeho zákonníka, potreba zabezpečiť mu zodpovedajúci spoločensko-právny význam v systéme právneho poriadku a v systéme súkromného

117 DVOŘÁK, J.: Vývoj občianskeho práva. In MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.): Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 490.

118 Podstatou transpersonalizmu bolo vyzdvihovanie a uprednostňovanie záujmov spoločnosti ako celku nad záujmy individuálne. Štátny paternalizmus zasa narábal s tézou, že jednotlivec nemôže sám poznať, čo mu najviac prospieva a že štát vie lepšie ako jednotlivec sám, čo je v jeho najlepšom záujme. ANTOKOLSKAJA, M. V.: Nové ruské rodinné právo. In *Právní praxe*, roč. XLVII, č. 2-3, 1999, s. 141–142.

119 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: České rodinné právo – vývoj, současný stav a perspektivy. In *Právní obzor*, roč. 86, č. 5, 2003, s. 490.

120 Občiansky zákonník z roku 1964 bol v deväťdesiatych rokoch niekoľkokrát dopĺňaný, z uvedeného obdobia spomenieme novelizácie č. 105/1990 Zb., č. 116/1990 Zb., č. 87/1991, no najväčší význam zohrala tzv. veľká novela č. 509/1991 Zb. (účinná od 1. januára 1992), ktorá reagovala na potrebu zosúladiť Občiansky zákonník s Listinou základných práv a slobôd.

121 VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 405.

práva obzvlášť.¹²² Požiadavka vypracovania novej kodifikácie občianskeho práva, ktorá by reflektovala nové politické, no najmä ekonomické a sociálne podmienky bola na mieste. Z dôvodu obrovskej náročnosti prípravy nového kódexu bolo rozhodnuté o prijatí tzv. veľkej novely Občianskeho zákonníka (z.č. 509/1991 Zb.).¹²³ Len v skratke uvedieme, že novela priniesla podstatné rozšírenie vymedzenia predmetov upravovaných spoločenských vzťahov (čím sa Občiansky zákonník stal všeobecným základom celého súkromného práva). Vo všetkých častiach zákonníka zakotvila uplatňovanie základných občianskoprávných princípov: predovšetkým prehĺbila uplatňovanie princípu privátnej autonómie, t.j. autonómie vlastníkov a zmluvnej autonómie; ďalej upevnila princíp plnej náhrady, resp. nápravy majetkovej i nemajetkovej ujmy; ako aj princíp dobrej viery.¹²⁴ Zmodernizovala občianskoprávne inštitúty, obzvlášť významné bolo zakotvenie jednotného a všeobecného pojmu vlastníctva, vrátane jeho jednotnej ochrany, tiež zvýraznenie úlohy záväzkového práva atď.¹²⁵ Tzv. veľká novela Občianskeho zákonníka 1964 však bola od začiatku ponímaná ako dočasné legislatívne provizorium¹²⁶ s tým, že ho má nahradiť plnohodnotná rekodifikácia súkrom-

122 VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 406.

123 „*Návrh novely občanského zákoníku je součástí uceleného procesu přeměn v soukromoprávní oblasti. Ústavní zakotvení občanských práv a svobod, rozvoj soukromého podnikání a postupný vznik tržního hospodářství kladou nové nároky na občanské právo, jimž již neodpovídá dosavadní znění občanského zákoníku. ...*“ Pozri Vládní návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. FS ČSFR 1990–1992. Tisky. Tisk 685. [cit. 2019-03-08]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_07.htm.

124 KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 118.

125 KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Vývoj českého soukromého práva*. Praha : Eurolex Bohemia, 2004, s. 97.

126 „*Protože úplná rekodifikace občanského zákoníku vyžaduje několikaletou přípravu, je potřebné v relativně krátké době přizpůsobit soukromé právo, vyjádřené především občanským zákoníkem, současným naléhavým potřebám tak, aby úprava vyhovovala nejen v období přechodu k tržnímu mechanismu, ale aby současně vytvořila přirozený přechod k zákonnému vyjádření koncepce soukromého práva na moderních principech. Proto v návaznosti na souběžně připravovaný obchodní zákoník, který by k občanskému zákoníku měl být v poměru speciálního předpisu k předpisu základnímu, byly připraveny obsáhlé změny v podobě novely občanského zákoníku, které by měly překlenout nutnou dobu do rekodifikace.*“ Pozri Vládní návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. FS ČSFR 1990–1992. Tisky. Tisk 685. [cit. 2019-03-08]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_08.htm. Napríklad podľa prof. Lazara sa otázka potreby rekodifikácie aj po tejto tzv. veľkej novelizácii Občianskeho zákonníka stala ešte nájostlivejšia. „...diskontinuita predchádzajúceho štyridsaťročného vývoja v oblasti úpravy osobných a majetkových práv vo vtedajšom Československu sa neriešila začiatkom 90. rokov konzekventne, v dôsledku čoho vzniklo legislatívne provizorium základnej súkromnoprávnej úpravy. Táto diskontinuita bola založená na fundamentálnych deformáciách vykonaných kodifikáciou majetkových i súvisiacich vzťahov ešte v šesťdesiatych rokoch.“ LAZAR, J.: Základné aspekty kodifikácie slovenského Občianskeho zákonníka (úvodný referát). In LAZAR, J. (ed.): *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 131–132.

ného práva.¹²⁷

Vo vzťahu k nami sledovanej problematike manželského majetkového práva pri-niesli novelizácie z počiatku 90-tych rokov zmeny dotýkajúce sa inštitútu BSM, no aj to v pomerne obmedzenej miere. V prvom rade, predmetom BSM už neboli len veci tvoriace *osobné* vlastníctvo, jeho predmetom sa stali všetky veci, ktoré môžu byť predmetom všeobecne ponímaného vlastníctva (samozrejme pri dodržaní výnimky, že do BSM nepatria veci získané darovaním, dedením, ani veci slúžiace osobnej potrebe alebo výkonu povolania jedného z manželov). Na základe implementácie reštitučných a rehabilitačných noriem sa medzi výnimky z masy BSM dostali aj „*veci vydané v rámci predpisov o reštitúcii majetku jednému z manželov, ktorý mal vydanú vec vo vlastníctve pred uzavretím manželstva alebo ktorému bola vec vydaná ako právnenému nástupcovi pôvodného vlastníka*“.¹²⁸ Nedotknutá však zostala koncepcia BSM zahŕňajúca len vlastnícky režim vecí.¹²⁹

Predovšetkým však tzv. veľká novela Občianskeho zákonníka z roku 1991 na poli manželského majetkového práva otvorila cestu k zmluvnej voľnosti.¹³⁰ Pod vplyvom uplatnenia zásady **autonómie vôle** umožnila manželom uzatvárať zmlu-

127 Vedecké a odborné diskusie nadobudli začiatkom 90-tych rokov novú obsahovú dimenziu sprevádzanú návratom k právnemu dualizmu verejného a súkromného práva. LAZAR, J.: *Otázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, s. 8 a nasl. Obnovenie dualizmu práva bolo zmene politických a ekonomických podmienok spoločnosti výsostne žiaduce, ako vyplývalo aj z dôvodovej správy k novele OZ č. 509/1991 Zb.: „...bude mať nová kodifikácia občianskeho práva (a už i novelizácie občianskeho zákoníku) a vydání obchodního zákoníku další významný důsledek pro systém československého práva, totiž obnovení tzv. dualismu práva veřejného a soukromého, které je sice především otázkou právněteoretickou, ale má i významné důsledky praktické, zejména právněpolitické. Ty spočívají zejména v posílení právní jistoty občana a hlavně podnikatele (ať jednotlivce nebo právnické osoby) a dále v tom, že rozlišování práva veřejného a soukromého právněpoliticky čelí neodůvodněnému zasahování státní moci do soukromí podnikání.“ Vládní návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. FS ČSFR 1990–1992. Tisky. Tisk 685. [cit. 2019-03-08]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_08.htm.

128 Pozri ust. § 143 OZ. Novela OZ pod pojmom „predpisy o reštitúcii majetku“ mienila najmä z.č. 403/1990 Zb. o zmiernení následkov niektorých majetkových krívd v znení neskorších predpisov, z.č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách, z.č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku v znení neskorších predpisov.

129 MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-03-08] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 92.

130 KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Smlouvy mezi snoubenci, manželé a rozvedenými manželé. (1. část). In *Právo a rodina*, roč. 6, č. 6, 2004, s. 8.

vy modifikujúce jednak zákonný rozsah BSM,¹³¹ ale aj jeho správu,¹³² a dokonca aj moment jeho vzniku.¹³³ Úprava týchto možností bola zakotvená prostredníctvom § 143a doplneného do portfólia ustanovení upravujúcich BSM. Na platnosť týchto dohôd, ako aj ich zmien a zrušenia sa vyžaduje forma notárskej zápisnice.¹³⁴ Zakotvenie možností modifikovať BSM podľa § 143a OZ podstatným spôsobom zmiernilo dovtedajšiu kogentnosť a prísnosť inštitútu BSM, pretože od tohto legislatívneho zásahu možno rozlišovať **záonné BSM** a **modifikované BSM**. Každopádne, kogentnosť právnej úpravy BSM ostala i naďalej zachovaná, a to akoby v dvoch rovinách: 1) možnosť uzavrieť modifikačnú dohodu je podmienená existenciou manželstva, t. zn. táto možnosť (zatiaľ) nie je otvorená pred uzavretím manželstva (pre snúbencov); 2) od BSM nemožno upustiť, nakoľko manželia nemôžu vzájomnými dohodami vznik bezpodielového spoluvlastníctva ako systému spoločného nadobúdania vlastníctva za trvania manželstva v žiadnom prípade vylúčiť a založiť si iný majetkový režim.

Novelou č. 509/1991 Zb. však nebol otvorený priestor pre autonómiu vôle a uplatnenie zásady zmluvnej slobody vo sfére manželského a rodinného bývania.¹³⁵ Novelou bolo tiež doplnené ust. § 148a OZ, ktoré reagovalo na možnosť občanov súkromne podnikat'. Rozhodnutie jedného z manželov o tom, že začne podnikateľskú činnosť, v rámci ktorej použije majetok v BSM, sa totiž automaticky dotýka práv a povinností druhého manžela vyplývajúcich mu z BSM. Novela preto v snahe chrániť manžela, ktorý nie je podnikateľom, zaviedla požiadavku vyjadrenia jeho súhlasu so začatím podnikateľskej činnosti druhého manžela, ak tento mieni na podnikanie použiť majetok patriaci do BSM. Ustanovením § 148a ods. 2 OZ sa v súvislosti s podnikaním

131 Manželia sa môžu dohodnúť iba na rozšírení alebo zúžení zákonom určeného rozsahu BSM, bez toho, aby ho však touto cestou mohli odstrániť. Zákonodarcovi nejde o odstránenie, ale o spružnenie bezpodielového spoluvlastníctva manželov „*pro futuro*“. Maximálna miera zúženia je na veci tvoriace obvyklé vybavenie domácnosti. Pozri FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 844.

132 V tejto dohode o správe majetku v BSM sa môžu manželia dohodnúť, že budú svoj spoločný majetok spravovať obaja spoločne (napr. obaja musia podpísať zmluvu o prevode veci a pod.) alebo že spoločný majetok bude spravovať iba jeden z nich (v takom prípade ide o obdobu akejsi generálnej plnej moci na akékoľvek právne úkony).

133 Manželia sa môžu dohodnúť na tom, že si vyhradí vznik BSM až ku dňu zániku manželstva, bez ohľadu na to, akým spôsobom k zániku manželstva dôjde. V istom zmysle ide vlastne o obdobu inštitútu koakvizície, ktorý na území Slovenska platil do roku 1950. Potvrďuje to aj používanie pojmu „koakvizícia“ v súčasnej právnej vede. Pozri napr. PAVELKOVÁ, B.: K obsahu dohôd modifikujúcich bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. In *Justičná revue*, roč. 53, č. 8–9, 2001, s. 862–869.

134 V opačnom prípade by išlo o absolútnu neplatnosť dohody v zmysle § 40 OZ. Ak je predmetom takejto dohody nehnuteľnosť, nadobúda účinnosť až vkladom do katastra nehnuteľností.

135 „Úprava bývania manželov sústredená len na úpravu spoločného nájmu manželmi aj naďalej zostala založená na *ius cogens* bez možnosti manželov túto úpravu zmeniť, prípadne vylúčiť vznik spoločného nájmu bytu.“ MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-03-08] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 92–93.

zaviedla aj možnosť zrušenia BSM na návrh niektorého, prípadne oboch manželov. Vzhľadom na skutočnosť, že ustanovenie § 148a OZ má charakter osobitného ustanovenia vo vzťahu k úprave BSM, nemožno ho vylúčiť ani dohodou manželov uzavretou podľa § 143a OZ.¹³⁶

Zánik spoločnej československej štátnosti a rozpad federácie v závere roku 1992 postavil oba nástupnícke štáty pred otázku nevyhnutnej rekodifikácie súkromného práva, resp. jej „dotiahnutia“ do zdarného konca, teraz už v podmienkach samostatnosti a individuálneho vývoja Českej republiky i Slovenskej republiky.

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov zostalo základným inštitútom manželského majetkového práva aj po rozpade Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v oboch nástupníckych štátoch. V Českej republike bolo BSM na základe zákona č. 91/1998 Sb. nahradené v Občianskom zákonníku ustanoveniami nesúcimi spoločné označenie „Společné jmění manželů.“¹³⁷ V súčasnosti už v Českej republike platí nový český Občiansky zákonník (z.č.89/2012 Sb. – ďalej len ako NOZ), v ktorého druhej časti nazvanej *Rodinné právo* sa nachádza komplexná úprava všetkých subjektívnych rodinných práv, vrátane problematiky manželského majetkového práva, bývania manželov i dokonca civilných aspektov domáceho násillia.¹³⁸ NOZ je pokrokový v tom zmysle, že predvída v zásade tri režimy spoločného majetku manželov: 1. režim všeobecný, zákonný; 2. režim zmluvný¹³⁹ a 3. režim založený rozhodnutím súdu.¹⁴⁰ NOZ naďalej primárne vychádza z inštitútu „společného jmění manželů“, ktorý je tu považovaný za režim všeobecný a zákonný, t.j. práva a povinnosti manželov sa ním budú riadiť vždy, pokiaľ nebude zmluvne medzi manželmi dohodnuté niečo iné. Tzv. *společné jmění manželů* upravené v NOZ možno charakterizovať ako režim majetkového spoločenstva určitej časti imania (so zákonnými výnimkami typu dar, dedičstvo atď.), ktoré vzniká *ex lege* a pôsobí subsidiárne, čiže ak nie je medzi manželmi/snúbencami zmluvne dohodnuté inak, prípadne ak nedôjde k zmene na základe rozhodnutia súdu.¹⁴¹

136 FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel.* Bratislava : Eurokódex, 2011, s. 863.

137 Bližšie k výkladu zásadných znakov inštitútu v zostručnenej podobe pozri napr. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J.: Společné jmění manželů. In *Právo a rodina*, roč. 6, č. 5, 2004, s. 10–15. V odbornej literatúre sa môžeme stretnúť s názorom, že „společné jmění manželů je hybridním institutem jak věcného, tak i závazkového práva.“ DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 44.

138 Bližšie pozri KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku. In *Právní rozhledy*, č. 23–24, 2013, s. 801–813.

139 Terminologicky presne „smluvný režim“ vo význame dohovoreného, dohodnutého režimu.

140 Podrobnejší výklad poskytuje napr. publikácia HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. – WESTPHALOVÁ, L. a kol.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2017, konkrétne ad 1) na s. 73 a nasl.; ad 2) na s. 80 a nasl. a ad 3) na s. 86 a nasl.

141 HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. – WESTPHALOVÁ, L. a kol.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2017, s. 73.

Záver

V podmienkach Slovenskej republiky je naďalej do súčasnosti hlavným inštitútom manželského majetkového práva v Občianskom zákonníku upravené bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Ide o inštitút legálneho systému majetkových vzťahov medzi manželmi, nepochybne predstavujúci rokmi vžitú stabilitu. Napriek faktu, že je to inštitút historicky prekonaný, inštitút s mnohými nedostatkami, dokázal relatívne dobre zareagovať na spoločensko-ekonomické zmeny a transformovať sa do použiteľnej podoby. Z pôvodne prísne kogentného inštitútu (potláčajúceho individuálne potreby a záujmy manželov) sa vďaka čiastkovým legislatívnym zásahom stal inštitútom s určitou mierou dispozitívnosti, rešpektujúcim možnosti podnikania, vykazujúcim vyššiu mieru ochrany tretích osôb či slabšieho partnera. Je to však inštitút vykazujúci žalostne nízku mieru uplatnenia zmluvnej slobody manželov. Vylúčenie BSM a založenie iného majetkového režimu na základe dohody/zmluvy medzi manželmi je dodnes nemožné, resp. zákonne neprípustné. Ukazuje sa, že inštitút BSM v jeho doterajšej kogentnej podobe v nových spoločenských podmienkach už neobstoí. Z hľadiska úsilia zákonodarcov o posilňovanie spoločných majetkových záujmov manželov – a tým i spoločného záujmu rodinného – však možno konštatovať, že má istý inšpiračný potenciál. V žiadnom prípade ho nemožno hodnotiť ako zavrhnutiahodný,¹⁴² čo potvrdzuje i navrhovaná úprava majetkových vzťahov medzi manželmi v rámci Vládou SR schváleného Legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva z roku 2009 (Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka).¹⁴³

Navrhovaná právna úprava pristúpi ku koncepcnej zmene právnej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi. Mieni zaviesť majetkové spoločenstvo manželov, ktorého základným východiskom bude **autonómia vôle**. Jej výrazom a prejavom rešpektu k tejto zásade súkromného práva bude zakotvenie **zmluvného majetkového spoločenstva** ako primárnej formy usporiadania majetkových vzťahov medzi manželmi. Zmluvu o majetkovom spoločenstve budú môcť ako typ pomenovanej zmluvy uzavrieť okrem manželov už aj snúbenci hodlajúci vstúpiť do manželstva. V prípade snúbencov však zmluva nadobudne účinnosť až uzavretím manželstva. Až keď zmluvný režim manželstva/snúbenci nevyužijú, potom subsidiárne nastúpi v dôsledku uzavretia manželstva usporiadanie predvídané a upravené priamo zákonom v podobe **zákonného majetkového spoločenstva**. Predmetom zákonného spoločenstva bude spoločný majetok manželov. Zákonné majetkové spoločenstvo naďalej pracuje s kon-

142 „Navrhovaná úprava majetkových vzťahov medzi manželmi tento inštitút (rozumej BSM) úplne nezavrhuje a to, čo sa v praxi osvedčilo do svojich ustanovení prevezme.“ KUBÍČKOVÁ, G.: K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In LAZAR, J. (ed.): *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 188.

143 *Matéria rodinného práva bude presunutá zo samostatného kódexu rodinného práva do Občianskeho zákonníka. „... rodinné právo ako imanentná súčasť všeobecného súkromného práva sa stane organickou súčasťou OZ a všetky rodinnoprávne vzťahy či už osobnej alebo majetkovej povahy budú v patričných súvislostiach a nadväznostiach upravené spolu s celým komplexom všetkých osobných a majetkových práv.“* Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka (2009). [on-line] [cit. 2019-03-14] Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>, s. 22.

ceptom BSM, bude však vo vzťahu k nemu pojmovo nadradené a širšie, nakoľko bude zahŕňať spoločenstvo všetkých – vecných i záväzkových práv manželov.¹⁴⁴ „... navrhovaná právna úprava v značnej miere vychádza z doterajšej úpravy bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Preberá tie ustanovenia, ktoré sa osvedčili, zohľadňuje poznatky právnej teórie a skúsenosti aplikačnej praxe.“¹⁴⁵ V prípade nového manželského majetkového práva *de lege ferenda* tak pri zákonnom majetkovom spoločenstve budú všetky veci tvoriace predmet vlastníckeho práva naďalej v bezpodielovom spoluvlastníctve; iné vecné práva a záväzky patriace do spoločného majetku budú v nedielnom majetkovom spoločenstve.¹⁴⁶ V tomto smere možno konštatovať čiastočnú kontinuitu s predchádzajúcim zákonným inštitútom manželského majetkového práva. Pri hľadaní optimálneho modelu právnej regulácie manželských majetkových vzťahov možno rekodifikačnej komisii vyjadriť uznanie, že pri príprave novej právnej úpravy takpovediac „nesekala hlava-nehlava“, ale citlivo a vhodne rešpektovala naše historické právne tradície, pri zohľadnení spoločenských požiadaviek aktuálnej doby.

Literatúra:

- ANTOKOLSKAJA, M. V.: Nové ruské rodinné právo. In *Právni praxe*, roč. XLVII, č. 2–3, 1999, s. 141–147.
- BĚLOVSKÝ, P.: Rodinné právo. In BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.): *Komunistické právo v Československu Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno : Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 463–477.
- BENČÍK, M. – NESROVNAL, V. a kol.: *Právnícká příručka*. Bratislava : Obzor, 1981.
- BIČOVSKÝ, J.: *Bezpodílové spoluvlastnictví manželů*. Praha : Orbis, 1978.
- BIČOVSKÝ, J.: *Rodinný právní rádce*. Praha : Práce, 1978.
- BLAŽKE, J.: Ideové zásady nového rodinného práva. In *Právník*, 1950, s. 8–11.
- BLAŽKE, J.: *Majetkové právo manželské*. Praha : Orbis (Edice Nový právní řád), 1953.
- DVOŘÁK, J. – SPÁČIL, J.: *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*. 3. vydání. Praha : Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011.
- DVOŘÁK, J.: Vývoj občanského práva. In MALÝ, K. – SOUKUP, L. (eds.): *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989. Sborník příspěvků*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2004, s. 472–492.
- DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J.: Společné jmění manželů. In *Právo a rodina*, roč. 6, č. 5, 2004, s. 10–15.

144 BSM „predstavuje len spoločenstvo vlastníckych práv a bude súčasťou majetkového spoločenstva, pričom ako jeho súčasť nebude inštitucionálne vyjadrená.“ Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka (2009). [on-line] [cit. 2019-03-14] Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>, s. 23.

145 KUBÍČKOVÁ, G.: K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In LAZAR, J. (ed.): *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 195.

146 Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka (2009). [on-line] [cit. 2019-03-14] Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>, s. 54.

- ELIÁŠ, K.: *Nový Občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava : Sagit, 2012.
- FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. III. vydanie pôvodného diela. Šamorín : Heuréka, 1998.
- FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 1. diel*. Bratislava : Eurokódex, 2011.
- GÁBRIŠ, T.: *Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861 – Monografická štúdia a historickoprávny komentár*. Bratislava : Atticum, 2013.
- GÁBRIŠ, T.: *Rytieri v republike: Zrušenie šľachtických titulov v Československu*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2019.
- GLOS, J.: O rodinném právu nekonvenčně. In *Právnik*, roč. 109, 1970, s. 568–577.
- HRUŠÁKOVÁ, M. – FIALA, J.: Několik úvah nad institutem majetkových vztahů mezi manžely. In *Právnik*, roč. 130, č. 2, 1991, s. 134–142.
- HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLÍČKOVÁ, Z. – WESTPHALOVÁ, L. a kol.: *Rodinné právo*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2017.
- JÁGER, R.: *Social and Legal Interaction*. Banská Bystrica : Belianum, 2016.
- JÁGER, R.: Social support in Slovakia during the interwar period. In *Socioekonomické a humanitní studie (vedecký časopis)*. 1/2013, volume 3, Praha : Bankovní institut vysoká škola, a.s. 2013, pp. 5–18.
- JANIGOVÁ, E. – JÁGER, R.: Possible modifications of basic human rights and freedom in Czechoslovakia before the World War II. In *Revue internationale des sciences humaines et naturelles*. Fribourg : Sciences, éducation, cultures, traditions, No. 1/13, 2013, pp. 79–87.
- KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007.
- KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Vývoj českého soukromého práva*. Praha : Eurolex Bohemia, 2004.
- KNAPP, V.: Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). In *Právnik*, roč. 118, 1979, s. 270–283.
- *Komentář k Zákonu o právu rodinném*. Praha : Orbis (vydal Právnický ústav Ministerstva spravedlnosti), 1954.
- KRÁL, Š.: Majetkové spoločenstvo manželov. In *Právny obzor* č. 1, 1950, s. 7–13.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*. Brno : Masarykova univerzita, 2003.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: České rodinné právo – vývoj, současný stav a perspektivy. In *Právny obzor*, roč. 86, č. 5, 2003, s. 487–508.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo. Úvahy de lege ferenda. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 1, 1995, s. 120–127.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo: ius cogens versus ius dispositivum. In FOGAŠ, L. (zost.): *Občianske právo – miesto a význam diela profesorov Plankovcov: pocta prof. JUDr. Ol'ge Plankovej, CSc. a prof. JUDr. Karolovi Plankovi, DrSc.* Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2009, s. 114–133.

- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Manželské majetkové právo: od smlouvy ke smlouvě? In DVOŘÁK, J. – MALÝ, K. a kol.: *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 413–422.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Několik poznámek k institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů jako základu manželského práva majetkového. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 4, 1994, s. 87–96.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodinné právo v novém občanském zákoníku. In *Právní rozhledy*, č. 23–24, 2013, s. 801–813.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely. (1. část). In *Právo a rodina*, roč. 6, č. 6, 2004, s. 8–11.
- KUBÍČKOVÁ, G.: K navrhovanej úprave spoločenstva majetkových práv manželov. In LAZAR, J. (ed.): *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva. Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 188–195.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis*, roč. 66, č. 4, 2018, s. 599–627.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia), osobitný (výlučný) majetok manželov a ich vyjadrenie v právnom úkone *mortis causa* – testament (Historickoprávny rozbor vyjadrenia inštitútov spolunadobudnutého a osobitného majetku manželov v testamentoch mešťanov Trnavy v prvej polovici 19. storočia). In *Právny obzor*, roč. 89, č. 4, 2006, s. 358–370.
- LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska II. (1790–1918)*. Trnava : TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS, 2012.
- LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo SAV, 2010.
- LACLAVÍKOVÁ, M.: Inštitút osobitného majetku manželov a jeho uplatnenie v uhorskom a československom manželskom majetkovom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej Kúrie a Najvyššieho súdu Československej republiky (1848–1938). In SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L. (eds.): *Štát a právo v období absolutizmu*. Brno : Masarykova Univerzita, 2005, s. 110–131.
- LACLAVÍKOVÁ, M.: Miesto, postavenie a význam koakvizície (spolunadobudnutého majetku manželov) v uhorskom súkromnom práve s prihliadnutím na rozhodovaciu činnosť Kráľovskej kúrie (1848–1918). In *Súkromné a verejné právo súčasnosti. Zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU*. Trnava, 2005, s. 612–629.
- LACLAVÍKOVÁ, M.: Spolunadobudnutý majetok manželov (koakvizícia) a formovanie modernej úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (1848–1950). In SCHELLE, K. (ed.): *Právní a ekonomické problémy současnosti I. Sborník prací*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 70–114.
- LAZAR, J.: *Otázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : IURA EDITION, 2006.
- LAZAR, J.: Základné aspekty kodifikácie slovenského Občianskeho zákonníka (úvodný referát). In LAZAR, J. (ed.): *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie*

- súkromného práva. *Materiály z odbornej konferencie*. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 128–142.
- Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka (2009). [on-line] [cit. 2019-03-14] Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/Nase-sluzby/Nase-projekty/Obciansky-zakonnik/Obciansky-zakonnik.aspx>.
 - LETKOVÁ, A. – MARTINCOVÁ, L.: Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-03-08] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 44–65.
 - MOSNÝ, P. – HUBENÁK, L. – SKALOŠ, M.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska*. Banská Bystrica : Právnická fakulta UMB, 2010.
 - MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. – SISKOVIC, Š.: Zánik šľachtických privilégií v Uhorsku a v Československu (1848–1918). In *Rola arystokracji w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska. Redakcja naukowa Antoni Barciak; „Kultura Europy Środkowej“, Tom XX*, Katowice-Zabrze 2017, s. 210–225.
 - MOSNÝ, P.: Zákon o rodine – prvý československý socialistický kódex. In *Velké kodifikace II. Sborník příspěvků z mezinárodní konference, konané v Praze ve dnech 5.–8. září 1988*. Praha : Univerzita Karlova, 1989, s. 243–257.
 - MURÁNSKA, J.: Kodifikácia a unifikácia československého rodinného práva po 2. svetovej vojne s dôrazom na majetkové vzťahy medzi manželmi. In SKALOŠ, M. – TUROŠÍK, M. (eds.): *Historicko-právna analýza príčin a následkov druhej svetovej vojny : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, organizovanej pri príležitosti 70. výročia ukončenia II. svetovej vojny, konanej v dňoch 4. - 6. marca 2015 na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, s. 255–266.
 - MURÁNSKA, J.: Majetok manželov – pohľad do histórie. In *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitas Matthiae Belii Neosolii*, roč. 18. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2014, s. 168–181.
 - MURÁNSKA, J.: Manželská zmluva – jej význam a miesto v právnom poriadku Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2015 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 9.-10. októbra 2015 pod záštitou predsedu vlády SR Róberta Fica*. [on-line] Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/3rd_Session.pdf, s. 270–279.
 - MURÁNSKA, J.: Manželské majetkové právo v československom právnom poriadku a tendencie jeho vývoja v podmienkach samostatnej Českej a Slovenskej republiky. In VOJÁČEK, L. – SALÁK, P. – VALDHANS, J. (eds.): *Dny práva 2017 – Days of Law 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. [on-line] Brno : Masarykova univerzita, 2018. [cit. 2019-02-19] Dostupné na internete: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/44539>, s. 83–108.

- NEUMAN, A.: *Nový právní řád v lidové demokracii*. II. doplnené vydanie. Praha : Orbis, 1952.
- PATSCHOVÁ, Z.: *Ideové zásady nového čs. rodinného práva. Článek pro Biuletin Československého práva (datované 25.1.1951)*. Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ústavu dějin ÚV KSČ, fond č. 29, Právnícká komise ÚV KSČ (1945–1955), IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, listy č. 1–9.
- PATSCHOVÁ, Z.: *Rodinné právo. Podmínky vzniku a charakteristika nového zákona o právu rodinném*. Státní ústřední archiv v Praze, Archiv ÚV KSČ, fond č. 29: Právnícká komise ÚV KSČ (1945–1955), IX. Ministerstvo spravedlnosti, Studijní materiály Studijního oddělení odboru pro urychlenou kodifikaci práva – Studijní materiály k otázkám rodinného a manželského práva, arch.j. 265, listy č. 10–37.
- PAVELKOVÁ, B.: K obsahu dohod modifikujících bezpodílové spoluvlastnictví manželov. In *Justičná revue*, roč. 53, č. 8–9, 2001, s. 862–869.
- PLANK, K.: *Majetkovoprávne vzťahy v rodine*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957.
- Pôsobenie právnej úpravy na rodinné vzťahy. (Hlavný referát – bez uvedenia autora). In *Acta Facultatis Juridicae Universitatis Comenianae. IV. medzinárodná konferencia rodinného práva socialistických krajín 27. septembra – 1. októbra 1971*. Bratislava : Vydala Právnícká fakulta UK ako účelovú publikáciu v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, 1975, s. 21–32.
- Prejav poslanca dr. Štefánika, prednesený dňa 7. decembra 1949 k Správe výboru ústavno-právneho k vládnemu návrhu zákona (tisk 378) o práve rodinnom (tisk 382) na schôdzi parlamentu [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948-1954. Stenoprotokoly. 37. schůze /středa 7. prosince 1949/. [cit. 2019-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037006.htm>.
- RADVANOVÁ, S. – ŠTĚPINA, J.: *Majetkové otázky v manželství a rodině*. Praha : Orbis, 1967.
- RADVANOVÁ, S. – ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. Praha : C. H. Beck, 1999.
- RADVANOVÁ, S. a kol.: *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015.
- RADVANOVÁ, S.: *O rodině, manželství a dětech*. Praha : Panorama, 1978.
- RADVANOVÁ, S.: Recenze nového komentáře k zákonu o právu rodinném. In *Právnický*, 1955, s. 442–445.
- RADVANOVÁ, S.: Rodina jako zdroj statusových práv. In *Správní právo*, roč. 36, č. 5–6, 2003, s. 250–256.
- ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl V*. Praha : Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935.
- Schválený rámcový plán, vypracovaný prof. Dr. Turečkem, k přebudování základních částí našeho právního řádu v průběhu 2 let – odsouhlasen ministrem

- spravedlnosti Dr. Čepičkou, Praha 23.3.1948. Státní ústřední archiv Praha, Archiv ÚV KSČ, fond č. 100/1 Generální sekretariát ÚV KSČ, Generální sekretariát ÚV KSČ 1945–51 – Situace a legislativní práce na úseku práva, Sekretariát Právnícké komise. Situační zprávy právnícké komise při ÚV KSČ z období 1945–1951. arch. j. 545, zv. 70.
- SINGER, J. (zost.): *Príručná sbierka justičných zákonov platných na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava, 1933.
 - STEINER, J.: Koakvizícia a zákonné majetkové spoločenstvo (Príspevok k vymedzeniu intertemporálnej účinnosti oboch ustanovizní). In *Právny obzor*, č. 8, 1952, s. 755–763.
 - SVOBODA, J. a kol.: *Občiansky zákonník*. Bratislava : EUROUNION, 1994.
 - ŠOŠKOVÁ, I.: Koakvizícia a otázka skutočného spolužitia manželov v manželskom majetkovom práve platnom na Slovensku (1918–1949) In VOJÁČEK, L. – TAUCHEN, J. (eds.): *I. česko-slovenské setkání doktorských studentů a postdoktorandů oboru právní historie a římského práva : sborník příspěvků z konference, Brno, 19. 06. 2013*. Brno : Masarykova univerzita, 2013, s. 323–335.
 - TAKÁČ, J.: Európska Únia a jej vplyv na vývoj slovenského občianskeho práva hmotného. In *Právny poriadok Slovenskej republiky po 25. rokoch : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „1. Banskobystrické dni práva“ usporiadanej pri príležitosti 20. výročia založenia Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 11.–12. novembra 2015*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2015, s. 550–559.
 - VIKTORY, N.: Predmet a miesto rodinného práva v sústave sovietskeho a československého práva. In *Právnické štúdie*, roč. I., č. 1, 1953, s. 93–106.
 - VIKTORY, N.: Sovietske rodinné právo a starostlivosť sovietskeho štátu o matku, dieťa a rodinu. In *Právny obzor*, č. 2, 1952, s. 115–141.
 - Vládní návrh občanského zákoníku [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1960–1964. Tisky. Tisk 156. [cit. 2019-03-07]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_11.htm.
 - Vládní návrh zákona (tisk 378) o právu rodinném [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954. Tisky. Tisk č. 382. [cit. 2019-03-10]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0378_03.htm.
 - Vládní návrh zákona, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. FS ČSFR 1990–1992. Tisky. Tisk 685. [cit. 2019-03-08]. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t0685_08.htm.
 - VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. a kol.: *Vývoj soukromého práva na území českých zemí. I. díl*. Brno : Masarykova univerzita, 2012.
 - VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : KEY Publishing s.r.o., 2007.
 - Zpráva výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona (tisk 378) o právu rodinném (tisk 382). [on-line]. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. NS RČS 1948–1954. Stenoprotokoly. 37. schůze /středa 7. prosince 1949/. [cit.2019-03-10]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037001.htm>.

Summary: Legal Forms of Property Relations between Spouses in Slovakia - History and the Present.

The matrimonial property law in our territory was essentially controlled by two property regimes until the mid-20th century: regime of separated assets of both spouses was originally applied in marriages of nobility and so-called honoratiores; regime of co-acquisition of property during the marriage was applied in marriages of unprivileged classes as former burgesses and subordinates. In both cases, it was a statutory but dispositive regime, applicable in the alternative, if the spouses did not adjust their property relations otherwise by contract. As a result of socio-economic changes in society after February 1948 there was a need for unification and modernization of family law. This was done following the model of Soviet law. With effect from 1950, the legal property community became the only institution of matrimonial property law. It was founded mandatory, for all marriages without exception, expressing equal status for both spouses. The autonomy of spouses was limited to a taxative calculation of the tolerances permitted by law, without the possibility of excluding the legal property community. Declaring the secondary status of property relations in marriage caused that after the achievement of socialism in Czechoslovakia, the regulation of matrimonial property law was civilized. The basic model of the arrangement of property relations between the spouses became so-called undivided co-ownership of the spouses enshrined in the Civil Code of 1964. This legal institute did not allow any adjustments to the property regime, so it can be assessed as a rigid, mandatory imperative institute. The amendment to the Civil Code in 1991 has opened the way to partial contractual freedom by allowing certain modifications to undivided co-ownership of the spouses. Nevertheless, it is an institution with a very low level of autonomy of will, but is still valid in Slovakia to the present day. The recodification of the Civil Code envisages anchoring the contractual property community as the primary form of the relationship between the spouses. The statutory property community will be governed by law in the event that the spouses do not use the contractual arrangements for their property relations.

doc. JUDr. Ivana Šošková, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
ivana.soskova@umb.sk

Potreba prijatia osobitnej právnej úpravy výkonu detencie

Simona Ferenčíková *

Abstrakt:

FERENČÍKOVÁ, Simona: *Potreba prijatia osobitnej právnej úpravy výkonu detencie*. Detencia ako druh ochranného opatrenia patrí k trestnoprávnym sankciám, ktorých konečným účelom je ochrana spoločnosti. Na zabezpečenie tejto funkcie je však potrebný fungujúci detenčný ústav ako miesto výkonu detencie. Autorka v článku analyzuje problematiku výstavby detenčného ústavu ako prvku ochrany spoločnosti. Uvádza súčasnú a aktuálnu koncepciu tohto zariadenia vrátane návrhov de lege ferenda. Analyzuje potrebu osobitnej právnej úpravy pre výkon detencie ako druhu ochranného opatrenia, ako aj dôvody jej prijatia. V závere článku prezentuje prvý pokus o prijatie takejto úpravy.

Kľúčové slová:

ochranné opatrenie, detencia, detenčný ústav, výkon detencie

The Need to Accept Special Legislation for Detention Performance

Abstract:

FERENČÍKOVÁ, Simona: *The Need to Accept Special Legislation for Detention Performance*. Detention as a category of protective measures belongs to criminal sanctions for which is the ultimate purpose to protect society. To realize of this protective function is necessary existence of detention institute as area for exercise of this sanction. The author in this article analyses problematic of building- up of detention institute as a component of society protection. The author describes actual concept of this institute including the proposals de lege ferenda. She analyses the need for special regulation for exercise of detention as category of protective measures as well as the reasons of its adoption. At the conclusion of the paper she presents first attempt to accept such legislation.

Key words:

protective measures, detention, detention institute, exercise of detention

* Doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD., docentka na Katedre Trestného práva, Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach. Predložený článok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu APVV-16-0362 „Privatizácia trestného práva – hmotnoprávne, procesnoprávne, kriminologické a organizačno-technické aspekty“.

Úvod

Detencia predstavuje najprisnejšie ochranné opatrenie zasahujúce do osobnej slobody jednotlivca. Je to prostriedok ochrany spoločnosti pred najnebezpečnejšími páchatelmi trestných činov a činov inak trestných. Jej podstatou a účelom je izolovať týchto páchatel'ov od spoločnosti a súčasne na týchto páchatel'ov liečebne pôsobiť. Jej trvanie nie je časovo obmedzené. Vzhľadom na jej podstatu, trvanie a zásahy do osobnej slobody možno povedať, že predstavuje *ultima ratio* v celom systéme trestnoprávných sankcií.

Detencia nie je vnímaná kategoricky ako preventívny inštitút, napriek tomu, že je zaradená medzi ochranné opatrenia, pre ktoré je tento atribút príznačný, ale subsumuje v sebe aj prvok represívny, ktorý je charakteristickým atribútom trestov. Detencii možno priznať akýsi hybridný charakter, keďže okrem preventívnej zložky (preventívno-liečebnej zložky) v sebe zahŕňa aj zložku represívnu (represívno-izolačnú zložku). Túto skutočnosť možno implicitne vyvodiť aj zo samotného účelu detencie deklarovaného v Trestnom zákone v § 82 ods. 1, podľa ktorého účelom detencie je osobitným liečebným režimom a dôslednou izoláciou páchatel'a od spoločnosti zabrániť páchatel'ovi v páchaní trestných činov a činov inak trestných.

1. Detenčný ústav ako prvok ochrany spoločnosti a koncepcia jeho budovania

Detenčný ústav ako miesto výkonu ochranného opatrenia detencie je toho času stále absentujúci prvok vykonávacieho konania trestného, a to napriek jeho dôležitosti, opodstatnenosti a potrebe. Otázka výstavby detenčného ústavu je podľa nášho názoru stále aktuálna a relevantná. Naliehavosť daného stavu determinuje skutočnosť, že v súčasnosti detenciu supluje ochranné liečenie, čo nemožno považovať za najvhodnejšie riešenie, najmä z hľadiska diferencovaného účelu týchto ochranných opatrení a podmienok spôsobu ich realizácie. Ústavná forma ochranného liečenia je schopná suplovať detenciu, ale iba dočasne.

Podrobné informácie týkajúce sa projektu výstavby a budovania detenčného ústavu nie sú toho času verejnosti prístupné, keďže podliehajú režimu utajovaných skutočností. Celý projekt realizácie detenčného ústavu podlieha 1. stupňu utajenia podľa § 3 ods. 1 písm. d) zákona č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov, teda všetky aktuálnejšie informácie týkajúce sa zriaďovania detenčného ústavu sú označené ako „VYHRADENÉ“.

Z verejne dostupných informácií týkajúcich sa detenčného ústavu prezentovaných za obdobie rokov 2016–2019 môžeme uviesť, že na Ministerstve zdravotníctva Slovenskej republiky pod vedením štátneho tajomníka došlo k stretnutiu – rokovaniu ohľadom realizácie detenčného ústavu so zástupcami Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, troch zástupcov diferencovaných psychiatrických liečebných zariadení (Hronovce, Pezinok, Sučany) a zástupcu Zboru väzenskej a justičnej stráže. Pripravoval sa materiál, ktorý sa mal predložiť na schválenie do vlády Slovenskej republiky. Súčasne možno poznamenať, že dňa 6. januára 2016 boli v médiách prezentované informácie v tom smere, že je pripravená potrebná legislatíva a všetky náležitosti ohľadom výstavby detenčného ústavu, ktorého výstavbu podmieňuje pridelenie finančných prostriedkov.¹

¹ Dostupné na <http://www.ta3.com/clanok/1075809/nebezpecni-zlocinci-budu-koncit-v-detencnom-ustave-pod-dohľadom-specialistov.html> zo dňa 25.01.2019.

V priebehu roka 2016 však k predloženiu avizovaných materiálov nedošlo.

Z dostupných internetových zdrojov zverejnených dňa 30. marca 2017 na stránke Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky môžeme vyabstrahovať, že detenčný ústav bude vybudovaný v Hronovciach vedľa psychiatrickej nemocnice, v blízkosti Ústavu na výkon trestu odňatia slobody v Želiezovciach. Ako sa ďalej uvádza, predpokladá sa, že detenčný ústav bude mať kapacitu 75 miest, ochranu zabezpečí Zbor väzenskej a justičnej stráže a personál zabezpečujúci starostlivosť o umiestnených by mal mať 104 členov. Dostavba detenčného ústavu sa predpokladá na rok 2020.²

Pôvodný plán výstavby, resp. koncepcia výstavby detenčného ústavu ako „väzenia v nemocnici“ sa nezmenila. Zachovanie pôvodného konceptu znamená, že detenčný ústav bude predstavovať zariadenie zdravotníckeho charakteru, teda systém „väzenia v nemocnici“. Vonkajšiu ochranu (a podľa navrhovanej právnej úpravy aj vnútornú ochranu) bude zabezpečovať Zbor väzenskej a justičnej stráže prostredníctvom svojich príslušníkov.

K predmetnému chápaniu dospelo Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky na základe získaných podkladov zo zahraničia a odporúčania odborníkov z odboru psychiatrie. Projektová dokumentácia bola dopracovaná na základe podkladov Zboru väzenskej a justičnej stráže, stanoviska hlavnej odborníčky pre psychiatriu a podkladov získaných z pracovnej návštevy detenčných ústavov vo Veľkej Británii.³

Rovnakou cestou, ako sa toho času uberá Slovenská republika, sa uberala aj susedná Česká republika. Detenčný ústav pre výkon zabezpečovacej detencie mal patriť do pôsobnosti Ministerstva zdravotníctva a mať charakter štátneho zdravotníckeho zariadenia. Napokon sa ale problematika detenčného ústavu presunula do rezortu Ministerstva spravodlivosti a ústav na výkon zabezpečovacej detencie sa vybuvoval v rámci koncepcie chápania detenčného ústavu ako „nemocnice vo väzení“ (ako súčasť penitenciárnej problematiky). V dôvodovej správe k návrhu zákona o výkone zabezpečovacej detencie boli dôvody tohto chápania detenčného ústavu náležitým spôsobom charakterizované a špecifikované.⁴

2 Dostupné na <http://www.health.gov.sk/Clanok?vlada-schvalila-detencny-ustav> zo dňa 25.01.2019. Súčasne sa do budúca počíta aj s projektom výstavby detenčného ústavu v Psychiatrickej liečebni v Sučanoch.

3 Dostupné na <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=5903> zo dňa 25.01.2019. Je nutné poukázať na skutočnosť, že legislatíva upravujúca detenciu nebezpečných páchatel'ov v Anglicku je súčasťou právnej úpravy starostlivosti o duševné zdravie, ktorá nie je trestnoprávnou úpravou. Jednotlivé spôsoby nariaďovania liečby sú upravené v zákone o duševnom zdraví, nevyplývajú z Trestného zákona. Iba niektoré procesné záležitosti upravuje Trestný poriadok. Nariadením detencie, teda umiestnením do detenčnej jednotky sa sleduje primárne liečebný aspekt, bezpečnostná zložka detencie je prítomná kvôli ochrane spoločnosti, ale dôraz sa kladie na aspekt liečebný. Vzhľadom na skutočnosť, že súčasná koncepcia budovania detenčného ústavu vychádza práve z uvedeného vzoru, potom by bolo vhodnejšie upraviť detenciu ako prísnejšiu subkategóriu ochranného liečenia a nemuselo by sa jednať o samostatný druh ochranného opatrenia.

4 Jedným zo zásadných argumentov, ktoré determinovali chápanie detenčného ústavu ako „nemocnice vo väzení“ bola skutočnosť, že v tomto ústave budú umiestňované nebezpečné osoby trpiace patologickými ťažkosťami, a preto bude vhodné využiť skúsenosti Väzenskej služby a etablovať detenčný ústav ako organizačnú jednotku, ktorú bude spravovať a strážiť Väzenská služba Českej republiky.

Pokiaľ ide o postoj odbornej psychiatrickej verejnosti, Asociácia súdnych psychiatrov Slovenska nesúhlasí s pripravovanou koncepciou „väzenia v nemocnici“, ale tvrdí, že je potrebné sa orientovať na „český model“, teda na zariadenie nezdoravotníckeho charakteru pod gesciou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky a súčasne aj na zákon o výkone detencie (súdny znalec *Lexmann*). Postoj Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky prezentovaný v médiách je taký, že „je jedno o aký model pôjde“. Síce toto vyjadrenie nepovažujeme za erudovanú odpoveď, prečo je existujúci model správny a model navrhovaný odborníkmi – psychiatrami, ktorí sa aj reálne podieľajú na výkone ústavných ochranných liečení správny nie je, ale zrejme sa zohľadňujú aj iné, nadnárodné aspekty.

Detencia ako druh ochranného opatrenia je podľa nášho názoru chápaná v zmysle súčasne nastavených podmienok ako analogická, sprísnená forma ústavného ochranného liečenia. Z hľadiska tohto vnímania je teda celkom logické, že by sa mala presadiť koncepcia „väzenia v nemocnici“, na ktorej je etablovaný aj aktuálny projekt výstavby detenčného ústavu. Ale vzhľadom na podstatu tohto inštitútu, vzhľadom na definovaný účel, ktorým je primárne ochrana spoločnosti s akcentom na účel izolačný, by podľa nášho názoru bolo vhodné zmeniť východiskové stanoviská chápania a poňať detenciu ako najprísnejší prostriedok na ochranu spoločnosti, a teda pristúpiť ku koncepcii „nemocnice vo väzení“, detenčný ústav zriadiť a detenciu vykonávať v rámci ústavu na výkon trestu odňatia slobody, teda v penitenciárnom zariadení. Koncepciu budovania detenčného ústavu ako „nemocnice vo väzení“ možno podporiť viacerými argumentmi, ktoré sa pokúsime v koncentrovanej podobe uviesť na tomto mieste.

Primárne vychádzame z tézy, že pokiaľ je detenčný ústav ako prvok ochrany spoločnosti určený spoločensky vysoko nebezpečným osobám, u ktorých zlyhala psychiatrická liečba akýmkoľvek možným spôsobom, resp. je ich duševná porucha neovplyvniteľná liečbou, potom bude detenčný ústav plniť jednoznačne funkciu izolačnú, a aj preto by mala byť daná problematika otázkou väznenstva a nie psychiatrie, pretože primárnym účelom psychiatrie je predsa liečba pacienta. Ak okruh páchatel'ov v detenčnom ústave bude predstavovať aj kategória neliečiteľných osôb, potom ťažko hovoriť o ich liečbe, liečebná funkcia stráca zmysel, no izolačná funkcia zostáva zachovaná; izolačná funkcia nie je primárnym účelom zdravotníckych zariadení, aj keď *de facto* umiestnením pacienta v ústave na výkon ústavného ochranného liečenia k izolácii od spoločnosti dochádza, no pri ambulantnej forme nie. Liečba však bude mať význam u osôb, u ktorých bude prichádzať do úvahy korigovanie negatívnych prejavov duševnej poruchy, ako aj v prípade, ak bude potrebné zmeniť postoj osoby ku svojej liečbe diferencovanými liečebnými, resocializačnými, terapeutickými a inými postupmi.

V súvislosti s represívno-izolačnou funkciou detencie môžeme poukázať na podobnosť s trestom odňatia slobody, keďže detencia je do istej miery inštitút porovnateľný s trestom odňatia slobody, čo akcentuje práve jej represívny prvok. Detencia výrazne obmedzuje osobnú slobodu ako trest odňatia slobody, je ukladaná trestným súdom ako trest odňatia slobody, je viazaná v niektorých prípadoch na odsúdenie za trestný čin ako trest odňatia slobody (v každom prípade je viazaná na výkon trestnoprávnej sankcie uloženej za trestný čin alebo čin inak trestný, je teda viazaná na výkon trestu odňatia slobody alebo výkon ochranného liečenia); zabráňuje páchaniu ďalších trestných činov ako trest odňatia slobody; čo sa týka spôsobu výkonu detencie, vonkajšiu bezpečnosť

detenčného ústavu zabezpečí Zbor väzenskej a justičnej stráže ako v prípade výkonu trestu odňatia slobody. Trest odňatia slobody, jeho výkon, predstavuje pre páchatel'ov nútenú izoláciu, ktorá je súčasne vlastne jeho zámernou ujmom na osobnej slobode jednotlivca. Uvedené však platí aj pre detenciu, ktorá tiež bude predstavovať dôstojnú nútenú izoláciu u psychicky narušených páchatel'ov, ktorých nemožno liečiť.

Súčasne bude detencia plniť aj funkciu preventívno-liečebnú, rovnako ako ochranné liečenie. Zastávame názor, že detenciu je potrebné dôrazne odlíšiť od ochranného liečenia napriek tomu, že v prípade detencie dochádza k akémusi analogickému využitiu právnej úpravy ochranného liečenia (najmä v procesnej rovine). Aj keď ide o ochranné opatrenia v oboch prípadoch, majú diferencovaný účel a práve prostredníctvom diferencovaného účelu môžeme akcentovať ich rozdielnosť, ale súčasne aj represívny aspekt detencie. Účelom (možno je vhodné presnejšie uviesť, že dominantným účelom) detencie je primárne izolácia páchatel'a od spoločnosti, primárnym účelom ochranného liečenia je proces liečby, resp. samotná liečba páchatel'a, preto sa vykonáva v zariadení zdravotníckeho charakteru. V oboch prípadoch je samozrejme konečným účelom ochrana spoločnosti, takže vyššie uvedené účely považujeme za akési „vlastné“, parciálne účely ochranných opatrení.

Možno konštatovať, že keby sme detencii nepriznali represívno-izolačnú funkciu, potom by detencia predstavovala len prísnejšiu formu ochranného liečenia, resp. prísnejšie ochranné liečenie a nebolo by potrebné prijať nový druh ochranného opatrenia v podobe detencie. Na druhej strane, keby sme detencii nepriznali preventívno-liečebnú funkciu, táto by predstavovala len nový druh trestu. Práve v dôsledku prítomnosti preventívno-liečebnej zložky je detencia zaradená medzi ochranné opatrenia. Napriek skutočnosti, že je druhom ochranného opatrenia, disponuje dominantnou represívno-izolačnou zložkou, v dôsledku čoho vzniká hybrid medzi trestom a ochranným opatrením.

Nemožno opomenúť ani skutočnosť, že so samotnou represívno-izolačnou funkciou detencie počíta aj samotný Trestný zákon vo svojom ustanovení § 82 ods. 1, kde je vlastne upravený účel detencie. V súvislosti s názorom, podľa ktorého akcentujeme izolačnú funkciu detencie, navrhujeme pozmeniť znenie § 82 ods. 1 Tr. zák., z ktorého vyplýva liečebný a izolačný účel detencie tak, aby na prvom mieste bol zdôraznený izolačný prvok detencie a na druhom mieste liečebný prvok detencie. Nové znenie § 82 ods. 1 Tr. zák. by bolo nasledovné: „Účelom umiestnenia páchatel'a v detenčnom ústave je dôslednou izoláciou od spoločnosti a osobitným liečebným režimom zabrániť páchatel'ovi v ďalšom páchaní trestných činov a činov inak trestných.“⁵ Navrhovaná zmena podporuje koncepciu budovania detenčného ústavu ako organizačnej jednotky penitenciárneho zariadenia.

2. Nutnosť a dôvody prijatia osobitného zákona upravujúceho spôsob výkonu detencie

Bez ohľadu na to, či pavilón detenčného oddelenia bude vybudovaný v rámci väznenstva alebo sa zachová už existujúci model zdravotníckeho zariadenia, je potrebné podľa nášho názoru vyriešiť relevantnú otázku absencie právnej úpravy, ktorá by ga-

5 FERENČÍKOVÁ, S.: *Detencia v trestnom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 58

rantovala právne postavenie osôb umiestnených v detenčnom ústave. Túto absenciu právnej úpravy považujeme za najzávažnejší nedostatok nášho právneho poriadku, pretože ak nemáme uzákonené práva a povinnosti týchto osôb, ich právny status, potom nemáme ani stanovené legálne hranice možných zásahov do ich práv a slobôd. Keďže detencia s charakterom *ultima ratio* v rámci ochranných opatrení a trestných sankcií vôbec predstavuje najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd fyzických osôb či jednotlivca, vyžaduje si jej výkon okrem nepretržitej a priebežnej kontroly výkonu aj existenciu relevantného právneho predpisu upravujúceho právne postavenie osôb umiestnených v detenčnom ústave a spôsob výkonu detencie.

Ak by sme pristúpili na model kreovania detenčného ústavu ako zariadenia nezdravotníckeho charakteru, bolo by možné využiť analógiu právnej úpravy trestu odňatia slobody a upraviť podmienky osôb umiestnených v detenčnom ústave primerane ako v prípade zákona o výkone trestu odňatia slobody a jeho vykonávacej vyhlášky, ktorou sa ustanovuje Poriadok výkonu trestu odňatia slobody. Navrhujeme teda, aby bol prijatý zákon o výkone detencie, ktorý by v prípade potreby splnomocňoval Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky k vydaniu vyhlášky, ktorou by sa mohli upraviť podrobnosti spôsobu výkonu detencie. Súčasne by zákonom o výkone detencie bol riaditeľ detenčného ústavu splnomocnený na vydanie vnútorného poriadku detenčného ústavu, ktorý by ešte presnejšie špecifikoval práva a povinnosti osôb umiestnených v detenčnom ústave, ako aj ďalšie súvisiace otázky. Pri súčasnej koncepcii by zrejme do úvahy ako splnomocnený subjekt prichádzalo Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky.

Zákon o výkone detencie, prípadne jeho vykonávacia vyhláška a vnútorný poriadok ústavu by mal obsahovať základné informácie o detenčnom ústave, práva a povinnosti osôb umiestnených v detenčnom ústave, spôsob naplňania práv, ako aj pravidlá správania sa osôb umiestnených v detenčnom ústave. Podrobnejšie by mohol upraviť vnútornú diferenciáciu osôb, ako aj program a spôsob zaobchádzania s osobami umiestnenými v detenčnom ústave. Súčasťou právnej úpravy by mohli byť aj záležitosti týkajúce sa disciplinárnych konaní a disciplinárneho postihovania a samozrejme otázka bezpečnosti. Podrobne by sa žiadalo upraviť spôsob výkonu detencie na jednotlivých – troch navrhovaných staniaciach pavilónu detenčného oddelenia. Určite by nemala bez povšimnutia ostať otázka poskytovania zdravotnej starostlivosti, prípadne zamestnávania osôb umiestnených v detenčnom ústave, ako aj otázka úhrady nákladov na výkon detencie.

Zásadné dôvody vedúce k nutnosti prijať osobitnú právu úpravu výkonu detencie možno taktiež zhrnúť a uviesť koncentrovane na tomto mieste.

V prvom rade je potrebné akcentovať, že detencia predstavuje sankciu *ultima ratio* v systéme trestných sankcií, teda najprísnejšia trestnoprávna sankcia a najprísnejšie ochranné opatrenie, ktoré nemá osobitnú právnu úpravu svojho výkonu, pričom trest odňatia slobody ako najprísnejší trest v systéme trestov svoju osobitnú právnu úpravu čo do výkonu má, keďže ide o zásah do základných práv a slobôd.

Napriek elementárnej a stručnej úprave detencie v trestnoprávných kódexoch však v našom právnom poriadku nemáme upravený spôsob výkonu detencie, akýsi vlastný výkon detencie, ani vnútorný (interný) režim ústavu (detenčného ústavu), pričom sa navyše už začalo uvažovať o dostavbe aj druhého detenčného ústavu.

Najväčší problém možno identifikovať v tom smere, že nie je upravený právny status osôb umiestnených v detenčnom ústave, ich práva a povinnosti, spôsob realizovania týchto práv a plnenia povinností, ako aj režim ochrany týchto práv. V nadväznosti na vyššie uvedenú absenciu možno logicky dôvodiť, že nie sú zákonom určené prípustné hranice zásahov do základných práv a slobôd osôb umiestnených v detenčnom ústave.

Aj pri výkone ochranného opatrenia – ochranného liečenia, vo vzťahu ku ktorému je detencia subsidiárna, absentuje právna úprava výkonu tohto opatrenia, čo v praxi spôsobuje, že v rôznych zdravotníckych zariadeniach dochádza k rôznym zásahom a obmedzeniam práv a slobôd a vlastný výkon ochranného liečenia sa vlastne riadi tradíciou toho ktorého zdravotníckeho zariadenia, čo nemožno považovať za prijateľný stav. Taktiež nie je upravený právny status, práva a povinnosti pacientov – osôb, ktorým bolo uložené ochranné liečenie v ústavnej forme prostredníctvom všeobecne záväzného právneho predpisu. Listina základných práv a slobôd uvádza, že slobody môžu byť obmedzené zákonom a pre vopred neurčitý počet prípadov, ktorých sa týka, majú byť tieto obmedzenia rovnaké.

Trestný poriadok obsahuje základnú rámcovú právnu úpravu výkonu detencie, ktorá je však vo vzťahu k prepusteniu z výkonu detencie nedostatočná. Normatívne nie sú upravené náležitosti (obsah) návrhu na prepustenie z výkonu detencie, aké podmienky musia byť u osoby umiestnenej v detenčnom ústave pred prepustením splnené, akým spôsobom sa preukáže pripravenosť takejto osoby na prepustenie na slobodu.

V čase písania predmetného príspevku predložilo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky na medzirezortné pripomienkové konanie návrh zákona o výkone detencie a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „návrh zákona“).⁶ Návrh zákona bol vypracovaný na základe uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 145 z 29. marca 2017 k aktualizácii úlohy o zriadení detenčného ústavu pri Psychiatrickej nemocnici Hronovce a Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky v časti Trestná politika a väzenstvo, v zmysle ktorého vláda navrhne riešenie aplikačných problémov v súvislosti s výkonom detencie. Návrh zákona ustanovuje výkon detencie ako ochranného opatrenia v ústave pre výkon detencie, práva a povinnosti osôb, ktorým súd nariadil umiestnenie v detenčnom ústave, postavenie a úlohy detenčného ústavu, základné zásady výkonu detencie, postup zamestnancov detenčného ústavu pri zabezpečovaní osobitného liečebného režimu umiestneným, ako aj kontrolu a dozor nad výkonom detencie (uvedené vyplýva z § 1 návrhu zákona, ktorý upravuje predmet zákona). Reaguje tak na identifikované nedostatky súčasnej právnej úpravy a z toho vyplývajúce problémy aplikačnej praxe. Návrh zákona bol vypracovaný pracovnou skupinou Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. V rámci činnosti pracovnej skupiny boli zastúpené Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky a Zbor väzenskej a justičnej stráže. Vzhľadom na predpokladanú dĺžku legislatívneho procesu sa účinnosť návrhu zákona navrhuje od 1. júla 2019. Navrhovaná právna úprava výkonu detencie nepriamo a stručne novelizuje aj vybrané ustanovenia Trestného poriadku, zákona o Zbore vä-

6 Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2019-30> zo dňa 25.01.2019.

zenskej a justičnej stráže a zákona o verejnom ochrancovi práv.

Účelom tohto príspevku nie je analyzovať návrh zákona o výkone detencie, preto len stručne uvedieme, že zákon obsahuje 19 paragrafov. Ustanovenie § 2 navrhovaného zákona o výkone detencie vymedzuje základné ustanovenia, v rámci ktorých je detenčný ústav definovaný ako štátna rozpočtová organizácia zriadená Ministerstvom zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorá zabezpečuje výkon detencie podľa tohto zákona; detenčný ústav sa člení na detenčnú jednotku, detenčno-resocializačnú jednotku a resocializačno-detenčnú jednotku. Z § 19 návrhu zákona vyplýva, že Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky zriadi detenčný ústav k 31. decembru 2020.

Záver

Detencia nepochybne patrí k najprisnejšiemu ochrannému opatreniu a súčasne k najprisnejšej trestnej sankcii vôbec. Vzhľadom na svoju podstatu a účel má hybridný charakter, ktorý v sebe kumuluje represívne prvky trestu a preventívne prvky ochranného opatrenia. Z uvedeného dôvodu ju môžeme označiť ako trestnoprávnú sankciu *sui generis*. Aj vzhľadom na uvedené je nevyhnutné prijať osobitnú právnu úpravu, ktorá by podrobným spôsobom upravovala spôsob výkonu tohto ochranného opatrenia. Súčasne by sa tým garantovalo aj právne postavenie osôb umiestnených v detenčnom ústave, ich práva a povinnosti, určili by sa zákonné limity zásahov do ich základných práv a slobôd. Prípravu potrebnej legislatívy považujeme za pozitívny, potrebný a nevyhnutný krok. Pozitívne možno hodnotiť i skutočnosť, že osobitný právny predpis upravujúci spôsob výkonu detencie bude prijatý ešte pred samotným zriadením detenčného ústavu ako miesta výkonu detencie, pretože takto vznikne dostatočný priestor podrobiť pripravenú legislatívu konštruktívnej kritike.

Literatúra:

- *Dôvodová správa k návrhu zákona o výkone detencie a o zmene a doplnení niektorých zákonov*
- FERENČÍKOVÁ, S.: *Detencia v trestnom práve*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 252 s.
- FERENČÍKOVÁ, S.: Detenčný ústav ako prvok ochrany spoločnosti. In: *Trestná politika štátu – história, súčasnosť a perspektívy* : zborník vedeckých príspevkov z interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou : 4.–5. november 2015, Košice. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, s. 256-268.
- FERENČÍKOVÁ, S.: Koncepcia budovania detenčného ústavu v podmienkach Slovenskej republiky. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2006. Roč. 35, mimoriadne číslo (2016), s. 25-38.
- GÁBRIŠ, T. - JÁGER, R.: Sexuálne trestné činy v slovanskom práve na Veľkej Morave. In: *Sexuální trestné činy včera a dnes*. Brno, Ostrava : The European Society for History of Law, Key Publishing, 2014, s. 36-59.

- GÁBRIŠ, T. - JÁGER, R.: Trestné činy proti životu a zdraviu v predcyrilometodskom a cyrilometodskom práve. In: *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava : Key Publishing, 2015, s. 34-46.
- <http://www.health.gov.sk/Clanok?vlada-schvalila-detencny-ustav>
- <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=5903>
- <http://www.ta3.com/clanok/1075809/nebezpecni-zlocinci-budu-konciti-v-detencnom-ustave-pod-dohladom-specialistov.html>
- <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2019-30>
- *Návrh zákona o výkone detencie a o zmene a doplnení niektorých zákonov*
- Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa ukladá Listina základných práv a slobôd
- Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
- ZEMAN, P., PŘESLIČKOVÁ, H., TOMÁŠEK, J.: *Institut zabezpečovací detence: výskumní úkol*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004.

Summary: The Need to Accept Special Legislation for Detention Performance

Detention is undoubtedly one of the most stringent protection measures and at the same time the most stringent criminal sanction at all. Due to its nature and purpose, it has a hybrid character that accumulates repressive elements of punishment and preventive elements of the protection measure. For that reason, we can call it a sui generis criminal sanction. In view of the above, it is also necessary to adopt a specific legal regulation which would detail the way in which this protective measure is to be enforced. At the same time, it would be also guaranteed the legal status of the persons placed in the detention facility, their rights and obligations, it would be set the legal limits of interference with their fundamental rights and freedoms. Preparing the necessary legislation is a positive, need and necessary step. It is also possible to appreciate the fact that a special law governing the method of detention will be adopted prior to the establishment of the detention facility itself as the place of detention, as this will be created sufficient space to subject prepared legislation to constructive criticism.

doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD.
Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika
Katedra trestného práva
Kováčska 30
040 75 Košice
Slovenská republika
simona.stefankova@upjs.sk

Ručenie vo svetle návrhu novely Občianskeho zákonníka

Nikola Némethová, Veronika Skorková, Peter Strapáč *

Abstrakt:

NÉMETHOVÁ, Nikola, SKORKOVÁ, Veronika, STRAPÁČ, Peter: *Ručenie vo svetle návrhu novely Občianskeho zákonníka*. Štúdia sa zaoberá inštitútom ručenia z pohľadu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov a niektoré ďalšie zákony, a ktorý bol spolu s dôvodovou správou nedávno zverejnený Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky. Ide o doteraz najrozsiahlejšiu novelu Občianskeho zákonníka, ktorá má zjednotiť občianskoprávnu a obchodnoprávnu úpravu záväzkových vzťahov. Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka sa preto výrazne dotýka aj ručenia, ktoré je *de lege lata* upravené osobitne v Občianskom zákonníku a osobitne v Obchodnom zákonníku. Autorka sa v predkladanej štúdii zameriava na analýzu novelou navrhovanej právnej úpravy ručenia v kombinácii s komparáciou so súčasnou duálnou právnou úpravou ručenia.

Kľúčové slová:

Občiansky zákonník, Obchodný zákonník, navrhovaná novela, veriteľ, ručiteľ, dlžník, ručenie

Guarantee in the Light of the proposed Amendment to the Civil Code

Abstract:

NÉMETHOVÁ, Nikola, SKORKOVÁ, Veronika, STRAPÁČ, Peter: *Guarantee in the Light of the proposed Amendment to the Civil Code*. The study deals with the institution of guarantee from the point of view of the bill amending to the Act no. 1964/40 Coll. Civil Code as amended and some other laws which was with the explanatory report recently published by the Ministry of Justice of Slovak Republic. Up to now, it's the most extensive amendment to the Civil Code which intends to unify the legal regulation of obligation relations in civil law and commercial law. Therefore, the proposed amendment to the Civil Code significantly relates to the guarantee which is *de lege lata* regulated separately in Civil Code and separately in Commercial Code. In the submitted study the author focuses on the analysis of the proposed legal regulation of guarantee in combination with a comparison to the current dual legal regulation of guarantee.

Keywords:

Civil Code, Commercial Code, proposed amendment, creditor, guarantor, debtor, guarantee

* Mgr. Nikola Némethová, Katedra Obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. JUDr. Veronika Skorková, PhD. Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta Paneurópskej vysokej školy, Bratislava. JUDr. PhDr. Peter Strapáč, PhD. Katedra leteckej dopravy, Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov, Žilina.

Úvod

Dňa 15. októbra 2018 zverejnilo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky na svojom webovom sídle návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len ako „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“) a niektoré ďalšie zákony, a to najmä zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len ako „Obchodný zákonník“ alebo „OBZ“). Ide o doteraz najrozsiahlejšiu novelu Občianskeho zákonníka s plánovanou účinnosťou k 1. januáru 2021, ktorá sa komplexne dotýka celej oblasti záväzkového práva. Najgenerálnejšou zmenou je prechod od duálnej úpravy zmluvného systému k jednotnému zmluvnému systému pre celú oblasť súkromného práva.

Podstatnou zmenou teda prejde aj zabezpečenie záväzkov, ktoré tvorí významnú a neoddeliteľnú súčasť záväzkového práva, keďže jednotlivé zabezpečovacie inštitúty predstavujú možnosť eliminácie rizika nesplnenia prevzatého záväzku. Viaceré z nich sú pre obligačné vzťahy upravené duálne občianskym i obchodným právom. Takýmto inštitútom je aj ručenie, ktoré je *de lege lata* samostatne upravené Občianskym zákonníkom pre oblasť občianskoprávných vzťahov a samostatne Obchodným zákonníkom, bez subsidiárneho použitia Občianskeho zákonníka, pre obchodnoprávne vzťahy. Predmetný príspevok je zameraný na analýzu zmien, ktoré by v právnej úprave ručenia priniesla navrhovaná novela Občianskeho zákonníka, ktorá upravuje aj ručenie komplexne pre všetky typy zmluvných vzťahov. Na tomto mieste chceme tiež upozorniť na to, že návrh novely, z ktorého článok vychádza je len prvým návrhom, ktorý je momentálne vo fáze verejného pripomienkovania.¹

1. Návrh novely Občianskeho zákonníka

Skutočnosť, že ide o novelu existujúceho Občianskeho zákonníka a nie formálne o nový kódex znamená, že rekodifikácia súkromného práva sa neuskutoční nárazovo ako napr. v susednej Českej republike, ale že k potrebným zmenám dôjde v niekoľkých etapách, formou parciálnych novelizácií. Prvou čiastočnou zmenou Občianskeho zákonníka sa pristupuje k zreformovaniu a najmä zmodernizovaniu jeho záväzkovej časti, pretože práve otázka úpravy (zjednotenia) záväzkového práva je všeobecne vnímaná ako naliehavá a žiaduca, a predpokladá sa pri nej rýchla politická priechodnosť i odborná a verejná podpora. Naopak, pri ďalších systémových častiach Občianskeho zákonníka existuje potreba dôslednejšej celospoločenskej diskusie ohľadom niektorých hodnotových otázok v snahe zabezpečiť kvalitu a trvácnosť právnej úpravy spoločensky citlivejších oblastí. Dá sa preto povedať, že zvolenie cesty postupnej transformácie základného súkromnoprávneho kódexu zabezpečí rýchlejšiu reformu aspoň v oblasti záväzkového práva, ktorá by v prípade voľby prijatia úplne nového Občianskeho zákonníka prišla omnoho neskôr, pretože dosiahnutie celospoločenského konsenzu v hodnotových otázkach bude zrejme ešte náročný proces.

Základným cieľom plánovanej novely Občianskeho zákonníka je unifikácia právnych inštitútov občianskeho a obchodného práva v Občianskom zákonníku, ktorý tým získava zaslúžený charakter základnej všeobecnej súkromnoprávnej úpravy vybavenej

1 právný stav k 01.02.2019.

všetkými, z toho vyplývajúcimi, funkčnými mechanizmami a inštitútmi. K otázke odstránenia duálnej úpravy inštrumentária Občianskeho a Obchodného zákonníka sa toho napísalo už veľa. Niektorí odborníci sa jednoznačne prikláňajú k odstráneniu dualizmu, iní odôvodňujú opodstatnenosť špecifickej úpravy pre obchodné vzťahy.

Profesor Ján Lazar uvádza v prospech monistickej koncepcie tri základné argumenty, a to predovšetkým samotnú kvalitu a povahu ekonomických výmenno-hodnotových vzťahov, medzi ktorými existuje zásadná jednota a funkčná nedeliteľnosť, a ktorá predurčuje zavedenie jediného súkromnoprávneho kódexu. Ďalej poznatok, že vznik zmluvného dualizmu občianskeho a obchodného práva siaha do 19. storočia, a v niektorých štátoch je udržiavaný zotrvačnosťou historickej tradície. Napokon je to argument, že novodobé súkromnoprávne kodifikácie západných krajín, ale i krajín strednej a východnej Európy, sa buď už vyznačujú len jediným zmluvným systémom, alebo sa v rámci rekodifikačných úvah jednoznačne orientujú na prijatie kódexov s jedným zmluvným systémom.²

Profesor Mojmír Mamojka zas argumentuje v prospech dualistickej koncepcie, okrem iného aj diametrálne odlišnou intenciou občianskoprávných a obchodnoprávných vzťahov, pretože obchodné vzťahy si vyžadujú nepomerne väčšiu dynamiku a pružnosť pri svojej realizácii, vrátane prípadného zásahu štátneho orgánu, ako aj oveľa operatívnejší kontakt subjektov. Podľa neho nemožno na rekodifikáciu nahliadať „čiernobielo“ s cieľovou ideou zrušiť obchodnoprávny kódex. Ak by aj malo dôjsť k zjednoteniu niektorých inštitútov všeobecnej časti právnej úpravy záväzkových vzťahov, malo by sa tak udiť len v záujme zjednodušenia a unifikácie tých právnych inštitútov, ktoré sú zbytočne duplicitné alebo rozdielne.³

Podľa nášho názoru by sa mali pri zvolení výslednej koncepcie dôkladne zvážiť aj argumenty zástancov dualistickej koncepcie. Na jednej strane, by totiž zrušením dualizmu v záujme unifikácie bez odchýlok mohlo dôjsť k nežiaducemu odstráneniu určitých významných špecifik obchodnoprávných vzťahov, na druhej strane, však aj k možnému prekomercializovaniu Občianskeho zákonníka, čo by mohlo byť druhým extrémom. Pri zvolení monistickej koncepcie, ktorá sa v súčasnosti javí ako najvhodnejšou, je preto dôležité dôkladne zvážiť, kde je súčasná právna úprava zbytočne odchylná alebo duplicitná, a kde si naopak vyžaduje ponechanie nie mála špecifik, ktoré so sebou prináša obchodnoprávna sféra. Každopádne treba uviesť, že navrhovaná novela Občianskeho zákonníka plánuje ponechať úpravu typicky obchodných zmlúv v Obchodnom zákonníku.

2. Ručenie podľa návrhu novely Občianskeho zákonníka

Zákon zmluvným stranám umožňuje zvoliť si na zabezpečenie ich záväzkového vzťahu osobitné prostriedky zabezpečenia, ktoré závisia od právneho úkonu a veriteľa ich môžu využiť na zvýšenie všeobecnej miery istoty, že plnenie, na ktoré sa dlžník zaviazal, im bude skutočne poskytnuté. Jedným z týchto prostriedkov je aj ručenie,

2 LAZAR, J.: *Otázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, s. 13–14.

3 MAMOJKA, M.: Rekodifikácia súkromného práva a obchodnoprávny kódex. In: *Justičná revue*. Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Rekodifikacia-sukromneho-prava-a-obchodnopravny-kodex.htm>

ktoré je ako osobná forma zabezpečenia záväzku s určitými modifikáciami známe už od čias rímskeho práva.

Ako sme už vyššie spomenuli, ručenie sa radí medzi tie súkromnoprávne inštitúty, ktoré sú v našom právnom poriadku upravené duálne, a to jednak Občianskym zákonníkom v ustanoveniach § 546 až § 550, a jednak Obchodným zákonníkom v § 303 až § 312. Obchodný zákonník poskytuje ručeniu komplexnú právnu úpravu pre obchodné záväzkové vzťahy bez potreby subsidiárnej pôsobnosti Občianskeho zákonníka ako *lex generalis*.

Právna úprava ručenia *de lege lata* je v oboch kódexoch účinná a bez novelizácie od 1. januára 1992, kedy nadobudla účinnosť tzv. veľká novela Občianskeho zákonníka a súčasne aj Obchodný zákonník ako nový predpis „komplexne“ upravujúci v celej šírke vzťahy vznikajúce medzi podnikateľmi alebo slúžiace určitému ekonomickému účelu bez ohľadu na povahu subjektov.⁴ Koncipovanie oboch predpisov však prebehlo bez náležitej vzájomnej koordinácie, čo sa prejavilo aj pri inštitúte ručenia a v konečnom dôsledku spôsobilo neprehľadnosť, duplicitu a sčasti aj rozpornosť právnej úpravy. **Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka** (ďalej aj ako „navrhovaná novela“ alebo „NNOZ“) **ruší túto „dvojkoľajnosť“ právnej úpravy ručenia a zavádza novú jednotnú právnu úpravu.**

Nakoľko úprava ručenia je precíznejšia v Obchodnom zákonníku, Legislatívny záměr Občianskeho zákonníka z roku 2009 navrhol v zásade prevziať jeho ustanovenia § 303 až § 312 s prihliadnutím na ustanovenia § 546 až § 550 Občianskeho zákonníka, čím sa majú obe právne úpravy zosúladiť do prijateľnej podoby. Rovnaký postup bol zvolený v zákone č. 89/2013 Sb. Občiansky zákoník (ďalej len ako „český Občiansky zákoník“ alebo „ČOZ“), ktorý v zásade prevzal s nepatrnými zmenami úpravu ručenia z Obchodného zákonníka. Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka upravuje ručenie v ustanoveniach § 654 až § 674, čo naznačuje, že je ešte precíznejšia a podrobnejšia. Z hľadiska systematiky ručenie upravuje v hlave s názvom „Zabezpečenie záväzkov“, čo znamená, že sa priklonila k tradičnému zaradeniu ručenia do ustanovení upravujúcich zabezpečenie záväzkov a v tomto ohľade sa neinšpirovala napr. nemeckým BGB, ktorý ručenie upravuje ako samostatný typ zmluvy. Z dôvodu lepšej prehľadnosti sme sa rozhodli rozdeliť nasledujúci text na podkapitoly nesúce názvy marginálnych rubrik navrhovanej novely Občianskeho zákonníka.

2.1. Vznik ručenia

Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka v § 654 ods. 1 uvádza, že: „*Zmluvou o ručení sa ručiteľ veriteľovi zaväzuje, že uspokojí jeho pohľadávku, ak ju neuspokojí dlžník.*“ V ďalšom odseku dodáva, že táto zmluva musí byť uzatvorená písomne. Súčasná právna úprava vzniku ručenia je nejednotná, komplikovaná a spôsobuje značné aplikačné problémy. Podľa Občianskeho zákonníka sa na vznik ručenia síce vyžaduje dohoda účastníkov, zákon však neustanovuje jej formu, čo znamená, že nemusí byť nevyhnutne písomná. Občiansky zákoník požaduje písomnú formu len vo vzťahu k ručiteľskému vyhláseniu, obdobne ako aj Obchodný zákonník, ktorý však vôbec nespomína podmienku dohody medzi ručiteľom a veriteľom na vznik ručiteľského

4 Ako tzv. veľká novela Občianskeho zákonníka sa označuje prijatie zákona č. 509/1991 Zb., ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákoník.

záväzku. Navrhovaná novela zdôrazňuje pri vzniku ručenia zmluvný charakter ručiteľského záväzku, ktorý musí byť v písomnej forme, a zároveň tým vylučuje možnosť vzniku ručenia len na základe jednostranného vyhlásenia ručiteľa.

Zjednotenie právnej úpravy do tejto podoby môžeme len pochváliť, nakoľko je v súlade so základnou zásadou súkromného práva, že strany sú si rovné a žiadna zo strán nemôže vnucovať svoju vôľu druhej strane, pretože z ručenia vznikajú určité povinnosti aj veriteľovi. Taktiež sa odstráni dôvod na pretrvávajúcu teoretickú polemiku, či sa pri vzniku obchodnoprávneho ručenia má vychádzať z prezumpcie akceptácie ručenia veriteľom (teda bude mať zmluvný základ) alebo sa prizná, že skutočne môže vzniknúť na základe jednostranného právneho úkonu.⁵

Ustanovením § 655 NNOZ bolo v podstate prevzaté pôvodné znenie § 304 ods. 1 OBZ s tým, že zabezpečiť navyše možno aj záväzok dlžníka, ktorý je premlčaný alebo neplatný z dôvodu omylu dlžníka. Dnešná právna úprava v súlade so zásadou *vigilantibus iura scripta sunt* neumožňuje zabezpečiť naturálne obligácie. Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka však ako predpis všeobecne smeruje k maximálnemu posilneniu zásady zmluvnej voľnosti strán. Ako otázne sa nám však javí, či by táto, aj keď významná, súkromnoprávna zásada nemala v určitých prípadoch ako je tento, ustúpiť niektorým iným zásadám súkromného práva, ako napríklad už spomenutej zásade *vigilantibus iura scripta sunt*. Rovnako, ako pri zabezpečení záväzku neplatného len pre dlžníkovu nespôsobilosť zaväzovať sa, vyžaduje sa podmienka, že ručiteľ o daných skutočnostiach v čase vzniku ručenia vedel alebo musel vedieť. Navrhovaná novela zároveň preberá aj ustanovenie § 304 ods. 2 OBZ, podľa ktorého možno zabezpečiť aj budúci záväzok alebo záväzok, ktorého vznik závisí od splnenia podmienky. Radí ho však medzi všeobecné ustanovenia o zabezpečení záväzkov (§ 640 NNOZ).

2.2. Rozsah ručenia

V § 656 až § 659 upravuje navrhovaná novela rozsah ručenia. V prvom rade určuje, v akom rozsahu ručiteľ zabezpečuje veriteľovu pohľadávku, pričom takéto ustanovenie ani jedna zo súčasných právnych úprav ručenia nemá. Nakoľko návrh zavádza povinnú zmluvnú formu vzniku ručenia, rozsah ručenia určuje prioritne obsah zmluvy o ručení. V prípade, ak sa účastníci zmluvy, čiže ručiteľ a veriteľ, nedohodnú v akej výške sa zabezpečuje pohľadávka veriteľa, subsidiárne sa použije podporná zákonná úprava, podľa ktorej sa ručenie vzťahuje na celú pohľadávku veriteľa, vrátane jej príslušenstva a nárokov z dlžníkovho nesplnenia.

Právna prax aj v súčasnosti vychádza z toho, že ak nie je dohodnuté inak, ručenie sa okrem istiny automaticky vzťahuje aj na príslušenstvo pohľadávky, avšak okrem nákladov spojených s vymáhaním veriteľovej pohľadávky.⁶ Takýto záver však nie je jednoznačný, nakoľko súčasná právna úprava v § 546 OZ a v § 305 OBZ spomína len pohľadávku veriteľa, nie aj jej príslušenstvo. Možno preto pozitívne hodnotiť explicitné ustanovenie, že ručením sa zabezpečuje aj príslušenstvo pohľadávky (samozrejme, len ak si zmluvné strany nedojednávajú inak). Týmto podporným ustanovením však navrhovaná novela Občianskeho zákonníka posilňuje istotu veriteľa aj v tom

5 Bližšie pozri: OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 212.

6 Pozri napr.: Rc 83/2013.

zmysle, že ručenie sa okrem istiny a príslušenstva vzťahuje aj na veriteľove nároky z dlžníkovho nesplnenia, čo dnes možné nie je. Navrhovaná novela teda výrazne rozširuje práva veriteľa, keď stanovuje, že ručením sa zabezpečuje aj ďalší záväzok, a to záväzok vzniknutý z omeškania dlžníka. Možno predpokladať, že cieľom takto koncipovanej novoty je snaha o motivovanie ručiteľa k čo najskoršiemu plneniu dlžníkovho záväzku, ak mu už vznikne povinnosť za dlžníka plniť.

V rámci rozsahu ručenia navrhovaná novela ďalej v § 657 vymedzuje *expressis verbis* pravidlo o možnosti obmedziť ručenie z hľadiska času, výšky plnenia alebo aj inou podmienkou. Napriek tomu, že nejde o novinku, keďže tieto možnosti existujú aj pri súčasnej právnej úprave, ich výslovné vymedzenie možno hodnotiť pozitívne, nakoľko sa tým predsa len zabráni prípadným nedorozumeniam. Vymedzenie možnosti obmedzenia ručenia do určitej výšky však považujeme za zbytočné, keďže navrhovaná novela už výslovne stanovuje, že ručením možno zabezpečiť aj len časť záväzku.

Ustanovením § 658 NNOZ sa len preberá pôvodné znenie § 307 ods. 2 OBZ, ktoré pojednáva o tom, že ak je ručením zabezpečená iba časť záväzku, neznižuje sa rozsah ručenia čiastočným plnením záväzku, ak záväzok zostáva nesplnený vo výške, v akej je zabezpečený ručením. To znamená, že ak čiastočné plnenie nezniží pohľadávku veriteľa pod výšku zabezpečenú ručením, neznižuje sa alikvotne rozsah ručiteľského záväzku.

Ustanovenie § 659 NNOZ zavádza osobitné pravidlo pre rozsah zabezpečenia nepeňažného záväzku, viažuceho sa na osobu dlžníka, ktoré súčasné právne úpravy nemajú. Keďže v tomto prípade by mal byť ručením zabezpečený nezastupiteľný nepeňažný záväzok, ktorý ručiteľ objektívne nemôže za dlžníka splniť, je obsahom jeho ručenia záväzok na náhradu škody vzniknutej v dôsledku nesplnenia dlžníka podľa osobitných ustanovení o nesplnení a prostriedkoch nápravy. Ako však uvádza aj samotná dôvodová správa k návrhu novely Občianskeho zákonníka, v prípade, ak by zabezpečený nepeňažný záväzok nebol viazaný na osobu dlžníka, môže byť obsahom ručiteľského záväzku aj povinnosť poskytnúť takéto nepeňažné zastupiteľné plnenie namiesto dlžníka.

2.3. Ručiteľský záväzok

Najväčšia zmena, ktorú prináša navrhovaná právna úprava oproti súčasnej právnej úprave je obsiahnutá pod marginálnou rubrikou „Ručiteľský záväzok“ v ustanoveniach § 660 a § 661 NNOZ. Právna úprava ručenia *de lege lata* je založená na princípe subsidiarity, čo znamená, že ručiteľ je povinný plniť až následne, ak dlh nesplní dlžník, hoci bol na to veriteľom písomne vyzvaný. Pri občianskoprávných vzťahoch ide o striktnu subsidiárnu povahu ručenia (nepripúšťajúcu výnimky), zatiaľ čo pri obchodnoprávných vzťahoch dochádza k prelomeniu subsidiarity v dvoch prípadoch – ak veriteľ zákonom požadovanú výzvu nemôže uskutočniť, a ak je nepochybné, že dlžník svoj záväzok nesplní (napr. z dôvodu insolventnosti). Navrhovaná právna úprava však subsidiárny charakter ručenia nahrádza princípom pasívnej solidarity, keď v § 660 ods. 1 stanovuje, že: „*ak sa zmluvné strany nedohodnú inak, je ručiteľ zaviazaný veriteľovi spoločne a nerozdielne s dlžníkom.*“ Touto novou koncepciou sa prinavracia k povahe ručenia ešte z počiatkov rímskeho práva, kedy bolo ručenie známe iba vo forme solidárneho ručenia. Neskôr však Justinián zaviedol výhradu *be-*

neficium excussionis, ktorá priznala ručiteľovi subsidiárnu povinnosť plniť.⁷

V našom historickom právnom vývoji forma solidárneho ručenia tiež nie je úplne neznáma, nakoľko pred rokom 1950 sa rozlišovalo medzi dvoma formami ručenia, a to obyčajným ručením (subsidiárnym) a priamym osobným ručením (solidárnym), ktoré sa zakladalo zmluvou. Tvorcovia navrhovanej novely Občianskeho zákonníka sa pri koncipovaní návrhu inšpirovali jednak Návrhom spoločného referenčného rámca (DCFR), ako aj právnymi poriadkami niektorých západných krajín, napríklad rakúskym alebo talianskym.⁸ Podľa nášho názoru, nie je voľba, aj keď len preferenčnej, pasívnej solidarity týmto spôsobom správna. Jednak ňou dochádza k pojmovému prelínaniu s inštitútom pristúpenia k dlhu a jednak, aj keď sa v niektorých, nám pomerne blízkych, právnych úpravách využíva, ide skôr o obchodnoprávne vzťahy (napr. Francúzsko, Belgicko, Nemecko, Portugalsko). Preto považujeme za vhodnejšie ponechať obrátenú koncepciu s preferovanou subsidiárnou povahou ručiteľského záväzku a možnosťou osobitne si dojednať účinok pasívnej solidarity.

Navrhovaná novela ďalej v ods. 2 preberá pôvodné znenie § 307 ods. 1 OBZ, v zmysle ktorého existencia viacerých ručiteľov nemá za následok zmenšenie záväzku žiadneho z nich a každý z ručiteľov ručí za celý záväzok (ide o dispozitívne ustanovenie). Druhá veta pôvodného znenia sa však nahrádza slovným spojením „spoločne a nerozdielne“. Logicky to neplatí na prípad, kedy by spoluručiteľ ručil len za časť záväzku a vtedy každý z nich zodpovedá len za tú časť, za ktorú prevzal ručenie. Z rozhodnutia Najvyššieho súdu ČSR vyplýva, že už z obsahu žaloby, ktorá smeruje proti niekoľkým žalovaným, musí byť zrejmé, aký podiel na celkovom nároku je uplatňovaný voči každému zo žalovaných alebo či ide o spoločnú a nerozdielnú povinnosť.⁹ Občiansky zákonník v súčasnej podobe nemá konkrétne ustanovenie o solidárnom spoluručiteľstve, a preto je pre ich vzájomný vzťah potrebné vychádzať z ustanovenia § 511 OZ o solidárnych dlžníkoch.

Ustanovením § 661 ods. 1 NNOZ sa zavádza pravidlo, ktoré slúži k istote ručiteľa, že jeho právne postavenie nebude po uzatvorení ručiteľskej zmluvy zhoršené. Ak by po vzniku ručenia došlo k dohode medzi dlžníkom a veriteľom o tom, že ručením zabezpečený záväzok sa stane väčším, obťažnejším alebo skôr splatným, nebude mať voči ručiteľovi účinky, okrem prípadu, že ide o ručenie, ktoré má už vopred povahu ručenia za všetky záväzky dlžníka z jedného alebo viacerých právnych vzťahov, alebo ručenie za všetky záväzky dlžníka voči veriteľovi.

V ustanovení § 661 ods. 2 navrhovaná novela Občianskeho zákonníka ustanovuje, že: „*Uznanie dlhu dlžníkom je voči ručiteľovi účinné len ak s ním ručiteľ vyjadrí súhlas.*“ Z toho je zrejmé, že po vzore českého Občianskeho zákonníka preberá v záujme ochrany ručiteľa pôvodné znenie § 548 ods. 3 OZ. Upúšťa sa teda od pravidla vyjadreného v § 323 ods. 3 OBZ, že uznanie záväzku má automaticky účinky aj voči ručiteľovi. Procesnoprávny zabezpečovací prostriedok uznania dlhu (záväzku) prešiel v rámci navrhovanej novely tiež viacerými zmenami, ktoré majú vplyv aj na záväzok ručiteľa, avšak ako sme už spomenuli, len ak s ním ručiteľ vyjadří súhlas, pričom

7 FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár*. 3. zväzok. 3. vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, 2018, s. 596.

8 Bližšie pozri Dôvodovú správu k navrhovanej novele Občianskeho zákonníka.

9 Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR z 24. 01. 1975, sp. zn. 3 Cz 5/75.

návrh novely nereglementuje formu vyjadrenia tohto súhlasu. Navrhovaná novela ustanovuje ako účinok uznania dlhu začiatok plynutia novej, po vzore Občianskeho zákonníka 10 ročnej, premlčacej doby, ktorá začína plynúť odo dňa, keď k uznaniu došlo. Upravuje tiež rovnaké účinky pre konkludentné uznanie dlhu s tým, že v týchto prípadoch začne odo dňa uskutočnenia predmetného úkonu plynúť 3 ročná premlčacia doba. V súvislosti s tým, že podľa § 661 ods. 2 NNOZ sa teda bude pre účinky uznania aj voči ručiteľovi vyžadovať súhlasný prejav ručiteľa s uznaním dlhu dlžníkom, nepreberá sa ani ustanovenie § 310 OBZ.

2.4. Oznamovacie povinnosti

Ustanovenie § 662 a § 663 NNOZ sa venujú oznamovacím povinnostiam. V prvom rade sa § 662 ods. 1 NNOZ preberá súčasné znenie § 547 OZ (s malou formulačnou odchýlkou) a § 305 OBZ, ktoré znie: „*Veriteľ je povinný bez zbytočného odkladu oznámiť ručiteľovi na požiadanie výšku svojej zabezpečenej pohľadávky.*“ Ide o povinnosť, ktorú má veriteľ po celý čas trvania ručiteľského záväzku, pretože výška pohľadávky sa môže meniť (napr. spôsobom uvedeným v § 661 ods. 1 NNOZ). Keďže v tomto ohľade ostala právna úprava pomerne stručná, pre prax sa bude aj naďalej odporúčať modifikovanie tejto povinnosti v ručiteľskej zmluve v zmysle jej rozšírenia napr. o povinnosť oznámiť aj prípadné odloženie splatnosti. Rovnako ako súčasná právna úprava, ani navrhovaná novela neustanovuje žiadnu sankciu za nesplnenie tejto notifikačnej povinnosti veriteľa. Za splnenia určitých okolností má však ručiteľ právo na náhradu prípadnej škody.¹⁰

§ 662 ods. 2 NNOZ priznáva oznamovaciu povinnosť aj dlžníkovi. Po splatnosti ručiteľského záväzku môže ručiteľ od dlžníka žiadať, aby mu oznámil všetky relevantné námietky a tzv. kompenzabilné pohľadávky, ktoré môže dlžník proti zabezpečenej pohľadávke uplatniť. Toto explicitné oprávnenie ručiteľa sa zavádza z dôvodu jeho oprávnenia uplatniť voči veriteľovi všetky dlžníkové námietky a použiť započítateľné pohľadávky dlžníka voči veriteľovi, pričom za určitých okolností môže mať pre neho neuplatnenie dôvodnej námietky dlžníka negatívne právne dôsledky.

§ 663 ods. 1 NNOZ zavádza nové pravidlo o vzájomnej oznamovacej povinnosti, v rámci ktorého je ručiteľ povinný bez zbytočného odkladu oznámiť dlžníkovi, že splnil zabezpečený záväzok (resp. jeho časť) a dlžník je zasa povinný skutočnosť, že plnil oznámiť ručiteľovi. Z dôvodovej správy vyplýva, že dôvodom pre zavedenie tohto pravidla je záujem právnej istoty v rámci inštitútu ručenia, ako aj prevencia duplicitných plnení, ktoré v praxi spôsobujú značné komplikácie. Navrhovaná novela zároveň v ďalších dvoch odsekoch § 663 stanovuje právne následky porušenia tejto povinnosti, ak v dôsledku neho došlo k duplicitnému plneniu, ktoré sú ale odlišné u ručiteľa a odlišné u veriteľa. Pri nesplnení povinnosti ručiteľom dochádza k vylúčeniu subrogácie, avšak, ak veriteľ nevrátil duplicitné plnenie dlžníkovi, zakladá to pre ručiteľa nárok na vrátenie plnenia od veriteľa z titulu bezdôvodného obohatenia. V prípade, ak svoju oznamovaciu povinnosť nesplnil dlžník, ručiteľovi vzniká právo na náhradu škody (a to aj v prípade, ak by ešte duplicitne neplnil, no v rámci „prípravy“ na toto plnenie mu vznikla určitá škoda) a na vydanie bezdôvodného obohatenia.

10 Bližšie pozri: MAMOJKA, M.: *Zmluvné umenie v obchodnom práve*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, s. 90.

Predpokladom vzniku týchto nárokov je dobromyseľnosť, čiže spomenuté nároky má len ten, kto plnil a nevedel a nemusel vedieť, že plní duplicitne.

2.5. Námietky ručiteľa

Námietky ručiteľa voči veriteľovi upravuje ustanovenie § 664 NNOZ, ktorým sa s nepatrnými formulačnými zmenami preberajú ustanovenia § 306 ods. 2 a ods. 3 OBZ. Ako sme už vyššie spomenuli, ručiteľ môže voči veriteľovi uplatniť všetky námietky, na ktorých uplatnenie by bol oprávnený dlžník a použiť na započítanie spôsobilé pohľadávky dlžníka voči veriteľovi.¹¹ Toto oprávnenie ručiteľa je prejavom akcesorickej povahy ručiteľovej povinnosti plniť veriteľovu pohľadávku, pričom v záujme ochrany právneho postavenia ručiteľa je doplnené o nový korektív, podľa ktorého tento postup platí aj v prípade, ak sa dlžník svojich uplatniteľných námietok voči veriteľovi vzdal. Rovnako ako podľa obchodnoprávnej úpravy *de lege lata*, môže ručiteľ použiť na započítanie aj svoje pohľadávky voči veriteľovi. Nezmeneným zostalo aj ustanovenie, podľa ktorého, ak ručiteľ uplatní voči veriteľovi neúspešné námietky, ktoré mu oznámil dlžník, je dlžník povinný nahradiť ručiteľovi náklady, ktoré mu tým vznikli. Takými nákladmi sú spravidla súdne trovy, trovy právneho zastúpenia a pod.

2.6. Plnenie ručiteľa a prechod práv

Otázka postihového nároku ručiteľa voči dlžníkovi, za ktorého splnil pohľadávku veriteľa, patrí v súčasnej právnej úprave ručenia medzi najspornejšie. Spornosť tejto otázky vyplýva jednak z rozdielnosti právnej úpravy postihového nároku v Občianskom a Obchodnom zákonníku, a tiež z nejednotnosti výkladov ich ustanovení. Podľa ustanovenia § 308 OBZ ručiteľ nadobúda voči dlžníkovi práva veriteľa. Toto ustanovenie možno vyložiť tak, že ručiteľ, ktorý splnil záväzok dlžníka, sa stáva namiesto uspokojeného veriteľa novým veriteľom dlžníka v rozsahu, v akom uhradil záväzok.¹² V teórii sa pre nadobudnutie práv veriteľa používa pojem zákonná cesia, avšak v prípade ručenia sa častejšie možno stretnúť s pojmom subrogácia.¹³ Úpravu v Obchodnom zákonníku by sme preto mohli považovať za založenú na princípe subrogácie, avšak z právnej úpravy nie je celkom jasné, či v prípade ručenia zahŕňa aj práva zo zabezpečenia. Hlavný záväzok môže byť totižto v súlade so zásadou *abundans cautela non nocet* zabezpečený aj viacnásobne, napríklad ručením a záložnou zmluvou. Občianskoprávna úprava obsiahnutá v ustanovení § 550 OZ je voči ručiteľovi menej veľkorysá, nakoľko ručiteľ, ktorý dlh za dlžníka splnil, má oprávnenie požadovať od dlžníka náhradu za plnenie poskytnuté veriteľovi. V občianskoprávnej úprave sa na rozdiel od obchodnoprávnej úpravy neuvádza nič o vstupe ručiteľa do práv veriteľa, takže nejde o subrogáciu, ale o klasický regresný nárok.¹⁴

11 Pohľadávky spôsobilé na započítanie upravuje navrhovaná novela Občianskeho zákonníka v § 774 a nasl.

12 FEKETE, I.: *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 3. zväzok. 3. vydanie.* Bratislava : EUROKÓDEX, 2018, s. 1576.

13 Viac k pojmu subrogácia: PELIKÁKOVÁ, I.: *Komentár k obchodnému zákonníku. 3 diel.* Praha : Linde, 1998, s. 228.

14 Viac k postihovému právu pozri napr.: FEKETE, I. – FEKETE, A.: Právna povaha postihového práva ručiteľa voči dlžníkovi. In: *Justičná revue*. Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Pravna-povaha-postihoveho-prava-rucitela-voci-dlznikovi.htm>

Český Občiansky zákonník, aj napriek tomu, že takmer komplexne prevzal úpravu ručenia z Obchodného zákonníka, v rámci právnej úpravy ručenia nenájde ani pravidlo o subrogácii, ani o regresnom nároku. V rámci samostatných ustanovení o spôsobe plnenia však v ustanovení § 1937 ods. 2 formuluje pre nárok ručiteľa voči dlžníkovi pravidlo o subrogácii. Subrogáciu však formuluje omnoho dôslednejšie ako Obchodný zákonník. Z obdobných princípov ako český Občiansky zákonník vychádza ustanoveniami § 665 aj navrhovaná novela Občianskeho zákonníka.

Podľa ustanovenia § 665 ods. 1 NNOZ vstupuje ručiteľ v rozsahu plnenia poskytnutého za dlžníka do práv veriteľa. Súčasná obchodnoprávna úprava vytvára priestor pre aplikačné nejasnosti spojené so strohou úpravou subrogácie (v ustanoveniach § 308 a § 332), pričom najvýznamnejšie je, že opomína nutnosť stanoviť, že nový veriteľ (ručiteľ) získava pohľadávku v nedotknutom stave, čiže vrátane poskytnutých zabezpečení. Vzhľadom na to navrhovaná novela Občianskeho zákonníka ďalej dopĺňa, že pohľadávka veriteľa prechádza na ručiteľa vrátane jej príslušenstva, zabezpečenia a iných práv s ňou spojených.

Z nášho pohľadu je práve toto ustanovenie jedným z tých, ktoré prinášajú najpozitívnejšie zmeny. Vnímame to tak najmä z toho dôvodu, že v dôsledku nedôsledného spôsobu prevedenia úpravy subrogácie v Obchodnom zákonníku došlo zo strany judikatúry k popretiu zamýšľaného účelu tejto úpravy, ktorým je nadobudnutie pohľadávky so všetkým čo k nej patrí v podobe, v akej prináležala pôvodnému veriteľovi.¹⁵ Na rozdiel od českej úpravy, navrhovaná novela výslovne predpokladá možnosť odchýlného dojednaní v rámci zmluvy o ručení, ktoré môže prechod niektorých alebo všetkých zabezpečovacích a iných práv spojených s pohľadávkou vylúčiť a v druhom odseku tiež vylučuje vplyv zákazu prevodu týchto práv dojednaných dlžníkom na subrogáciu. Odsek 3 zas upresňuje, že voči ostatným osobám, ktoré zabezpečujú dlžníkov záväzok, má ručiteľ, ktorý vstúpil do práv veriteľa nárok na vysporiadanie len podľa ustanovení o pasívnej solidarite. Ustanovenie odseku 4 mení súčasné právo ručiteľa žiadať od pôvodného veriteľa všetky doklady a pomôcky potrebné pre uplatnenie svojho nároku (podľa druhej vety ustanovenia § 308 OBZ) na povinnosť veriteľa poskytnúť ručiteľovi všetky informácie a doklady potrebné na uplatnenie prejdených práv. Navrhovaná novela však taktiež nepredpisuje žiadnu formu a lehotu na ich odovzdanie ani prípadné sankcie za nesplnenie, preto sa bude postupovať podľa všeobecných ustanovení o plnení.

Keďže navrhovaná novela ustanovuje, že ručiteľ vstupuje do existujúceho právneho vzťahu, teda do existujúcich práv pôvodného veriteľa, zároveň vstupuje aj do prebiehajúceho plynutia premlčanej lehoty práva pôvodného veriteľa.¹⁶ Ustanovenie § 666 NNOZ predstavuje prirodzenú ochranu ručiteľa, ktorý sa potrebuje domáhať kompenzácie poskytnutého plnenia, a preto premlčacia lehota nárokov, ktoré prešli na ručiteľa neuplynie skôr ako za 6 mesiacov odo dňa, kedy ručiteľ plnil. Toto ustanovenie však v druhej vete obsahuje aj ochranu dlžníka, pretože ak ručiteľ za dlžníka splnil premlčaný dlh, jeho postavenie sa nelepší a nárok zostáva premlčaný.

Ustanoveniami § 667 NNOZ sa preberá koncepcia § 309 OZ. V tomto ustanovení sú upravené vzájomné práva a povinnosti ručiteľa a dlžníka vznikajúce po plnení dlž-

15 Pozri napr.: Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28.02.2006, sp. zn. 29 Odo 1030/2005.

16 Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka používa namiesto súčasnej formulácie „premlčacia doba“ pojem „premlčacia lehota“.

níkovho záväzku ručiteľom. Podľa prvého odseku je rovnako ako podľa Obchodného zákonníka dlžník oprávnený uplatniť voči veriteľovi všetky námietky a kompenzabilné pohľadávky, ktoré by bol oprávnený uplatniť voči veriteľovi, pričom navrhovaná právna úprava vzhľadom na koncepciu plnej subrogácie upúšťa od podmienky, že ručiteľ uspokojil veriteľa bez vedomia dlžníka. V odseku 2 ale ponecháva podmienku pre zachovanie námietok dlžníka, ktorou je nutnosť upozorniť na ne ručiteľa najneskôr, bez zbytočného odkladu, po tom, ako sa dozvedel, že veriteľ sa domáha plnenia od ručiteľa. Ručiteľ si preto v záujme svojej ochrany musí dať pozor na to, aby neplnil skôr ako sa dlžník dozvedel o výzve veriteľa na plnenie od ručiteľa alebo skôr ako uplynie notifikačná lehota „bez zbytočného odkladu“. V ods. 3 je napokon zdôraznené oprávnenie dlžníka uplatniť voči ručiteľovi aj vlastné námietky a na započítanie spôsobilých pohľadávok dlžníka, ktoré má voči ručiteľovi.

Ustanovenie § 668 NNOZ je ochranným ustanovením v prospech dlžníka keď upravuje, že podmienkou plnej subrogácie na strane ručiteľa je efektívne uplatnenie všetkých námietok a kompenzabilných pohľadávok dlžníka voči veriteľovi, o ktorých ručiteľ v čase plnenia vedel alebo musel vedieť. V rozsahu takto neuplatnených námietok a započítateľných pohľadávok neprechádzajú plnením na ručiteľa veriteľove práva. Ručiteľ, plniaci v dobrej viere, získava plné účinky subrogácie, jednak ak dlžník nemá voči veriteľovi dôvodné námietky a kompenzabilné pohľadávky, alebo ak ručiteľ nevedel, a v čase plnenia veriteľovi nemusel vedieť, o dôvodných námietkach alebo kompenzabilných pohľadávkach dlžníka, ktoré by mohol ručiteľ účinne voči veriteľovi uplatniť.¹⁷

Ustanovenie § 669 NNOZ je novotou v právnej úprave ručenia a predpokladá „ručenie za ručenie“ alebo tzv. „viacstupňové ručenie“, ktoré však samo o sebe nie je vylúčené ani za platnej právnej úpravy, ibaže výslovne neupravuje účinky plnenia pohľadávky veriteľa hlavného záväzku osobou, ktorý ručí za záväzok ručiteľa. Podľa tohto ustanovenia, ak nastane spomínaná situácia, nadobudne táto osoba v rozsahu tohto plnenia rovnaké práva, aké by v prípade vlastného plnenia nadobudol ručiteľ.

Ďalšie ochranné ustanovenie v prospech dlžníka obsahuje § 670 NNOZ, podľa ktorého sa v dôsledku ručiteľovho splnenia zabezpečovaného záväzku pred jeho splatnosťou nemôže zhoršiť právne postavenie dlžníka a pôvodná splatnosť pohľadávky zostáva zachovaná.

2.7. Prednosť práv veriteľa

Veľmi pozitívne hodnotíme ustanovenie § 671 NNOZ, ktoré predchádza vzniku aplikačných nejasností ohľadom otázky, akým spôsobom (v akom rozsahu) nastane subrogácia v prípade, že ručiteľ splnil veriteľovi len časť záväzku. Podľa tohto ustanovenia má čiastočné plnenie ručiteľa za následok subrogáciu v čiastočnom rozsahu, nakoľko práva veriteľa vyplývajúce zo zabezpečenia dlžníkovho záväzku majú prednosť pred právami, ktoré na ručiteľa prešli v dôsledku čiastočného plnenia. Dôvodová správa uvádza, že takýto postup má osobitný význam pri prechode práv zo zabezpečenia, napr. pri záložnom práve, a aj keď ručiteľ záložné právo nenadobudol v inom poradí, než aké prináležalo veriteľovi, vo vzájomnej konkurencii týchto práv má pôvodný veriteľ vždy prednosť. Obdobné ustanovenia má aj český Občiansky zákonník,

17 Dôvodová správa k § 668 NNOZ.

ktorý neupravuje subrogáciu v rámci právnej úpravy ručenia, ale v rámci ustanovení o spôsobe plnenia. Podľa ustanovenia § 1938 ČOZ, ak plnila tretia osoba (ručiteľ) za dlžníka len časť dlhu, pôvodný veriteľ má právo požadovať vyrovnanie zvyšku svojej pohľadávky prednostne pred novým veriteľom. Podľa dôvodovej správy k novému českému Občianskemu zákonníku, takáto konštrukcia, kedy novému veriteľovi zostáva prednostné právo na uspokojenie, zodpovedá zásadám spravodlivosti.

2.8. Niektoré ustanovenia o zániku ručenia

Všeobecná úprava zániku záväzkov vzťahujúca sa aj na zánik ručenia je obsiahnutá v piatej hlave ôsmej časti navrhovanej novely Občianskeho zákonníka. Navrhovaná novela však pod marginálnou rubrikou „Niektoré ustanovenia o zániku ručenia“ zahŕňa v ustanoveniach § 672 a § 673 po vzore Obchodného zákonníka aj osobitnú úpravu zániku ručenia. V súčasnom Občianskom zákonníku absentujú osobitné ustanovenia o zániku ručenia. V prvom odseku § 672 NNOZ je demonštrovaný základný znak ručenia, ktorým je akcesorita (nesamostatnosť). Podľa tohto ustanovenia, ručenie zaniká zánikom záväzku, ktorý zabezpečuje. Ide o základný spôsob zániku ručenia pre prípad, že ručenie nezaniklo ešte skôr ako hlavný záväzok (napr. uplynutím doby, na ktorú bolo dojednané). Ručenie má ako zabezpečovací prostriedok akcesorickú povahu, tzn., že záväzok z ručenia ako vedľajší záväzok (zabezpečovací) je závislý svojim vznikom a spravidla aj zánikom od existencie hlavného záväzku (zabezpečovaného). Kľúčovým je v tomto prípade slovíčko spravidla, ktorému dávajú význam zvyšné odseky § 672 NNOZ, ktoré predstavujú výnimky z uplatnenia zásady akcesority. Ide o ďalšie opatrenia smerujúce k posilneniu právnej istoty veriteľa.

Prvou výnimkou je skutočnosť, že smrťou alebo zánikom dlžníka ručenie nezaniká. Súčasný Obchodný zákonník výslovne ustanovuje, že ručiteľský záväzok nezaniká v prípade zániku právnickej osoby, pričom smrť dlžníka *expressis verbis* nerieši. Nie je to potrebné, nakoľko Občiansky zákonník v ustanoveniach o zániku záväzkov, konkrétne v ustanovení § 579 ods. 1, jasne uvádza, že smrťou dlžníka povinnosť nezanikne, ibaže jej obsahom bolo plnenie, ktoré mal osobne vykonať dlžník. To je zároveň aj dôvodom, pre ktorý súčasný Občiansky zákonník nemá osobitnú úpravu o zániku ručenia, keďže zo všeobecných ustanovení vyplýva, že zabezpečovaný záväzok smrťou dlžníka zásadne prechádza na dedičov a ručiteľský záväzok nezaniká. Judikatúra dokonca ozrejmla, že obmedzená zodpovednosť dediča za dlhy poručiteľa nemôže mať vplyv na rozsah povinnosti ručiteľa z jeho zabezpečovacieho záväzku, pretože ručiteľovi nepatrí požívať výhody priznané špeciálnym ustanovením len poručiteľovi (limitovaný rozsah dediča za dlhy poručiteľa).¹⁸ Obdobné rozhodnutia budú použiteľné aj po prípadnej účinnosti navrhovanej novely Občianskeho zákonníka.

Na jednej strane možno oceniť snahu rekodifikačnej komisie o explicitné vyjadrenie, že smrťou dlžníka ručenie nezaniká, na druhej strane možno konštatovať, že nebolo nevyhnutné, keďže aj navrhovaná novela Občianskeho zákonníka obsahuje vo všeobecných ustanoveniach o zániku záväzkov identické ustanovenie ako súčasný Občiansky zákonník a v praxi nevznikajú žiadne pochybnosti ohľadom aplikácie tohto ustanovenia v súvislosti s ručením.¹⁹

18 R 62/1973.

19 Pozri § 797 ods. 1 NNOZ.

Druhá výnimka sa viaže na následnú nemožnosť plnenia dlžníka po vzore Obchodného zákonníka. Podľa ustanovenia § 672 ods. 3 NNOZ, ak by hlavný záväzok zanikol pre nemožnosť plnenia dlžníka, ručenie nezanikne, ak môže záväzok splniť ručiteľ. Navrhovanou právnou úpravou sa má posilniť postavenie veriteľa aj v občianskoprávných vzťahoch, v ktorých podľa platného Občianskeho zákonníka, zánikom hlavného záväzku z dôvodu nemožnosti plnenia dlžníkom, zaniká aj vedľajší ručiteľský záväzok, a to bez ohľadu na to, žeby ručiteľ plniť mohol.

Ustanovenie § 672 ods. 4 NNOZ nadväzuje na zákonnom výslovne ponúkanú možnosť obmedziť ručenie z hľadiska jeho trvania. Podľa tohto ustanovenia v prípade, ak bolo ručenie obmedzené na určitú dobu, ručenie zaniká uplynutím tejto doby. Ručenie však nezanikne, ak sa veriteľ ešte pred jej uplynutím domáhal splnenia splatného dlhu od ručiteľa v konaní pred príslušným orgánom a v tomto konaní riadne pokračuje (najmä žalobou). Dôvodová správa dodáva, že príslušné konanie musí byť začaté najneskôr v posledný deň doby ručenia. Je logické, že navrhovaná novela vyžaduje, aby bol uplatnený nárok voči ručiteľovi splatný. Zániku ručenia uplynutím dojednanej doby pred splatnosťou dlhu, ktorý ručenie zabezpečuje nemožno zabrániť, nakoľko by sa tým úplne minul účinok limitovania ručenia z hľadiska času.

V ustanovení § 673 NNOZ sú vyjadrené osobitosti týkajúce sa právnych následkov odpustenia dlhu ručiteľovi alebo vzdania sa práv, ktoré má z ručenia veriteľ voči ručiteľovi. V tomto ustanovení je explicitne upravené, že zánik ručiteľského záväzku z uvedených dôvodov, nemá vplyv na dlžníkovu povinnosť plniť, ktorá mu zostáva zachovaná. Toto je však zrejmé aj bez úpravy *expressis verbis*, nakoľko záväzok z ručenia ako vedľajší záväzok je závislý na hlavnom zabezpečovanom záväzku a nie naopak. To znamená, že uznaním dlhu voči dlžníkovi alebo vzdaním sa práva z hlavného záväzku automaticky zaniká aj záväzok z ručenia ako akcesorický právny vzťah, avšak zánik ručiteľského záväzku nemá vplyv na zánik hlavného záväzku. Prostredníctvom ďalšej vety tohto ustanovenia sa v prípade plurality ručiteľov zabezpečuje ich lepšie postavenie, keďže ručelia, ktorým dlh nebol odpustený, môžu voči veriteľovi uplatniť aj námietky toho ručiteľa, ktorému bol dlh odpustený alebo voči ktorému sa veriteľ vzdal svojich práv z ručenia.

V ustanovení § 674 navrhovaná novela Občianskeho zákonníka predpokladá, rovnako ako Obchodný zákonník, vznik ručenia nielen zo zmluvy (§ 654 NNOZ), ale aj zo zákona. Ručenie môže vzniknúť zo zákona vo viacerých prípadoch, ktoré sú uvedené jednak v Obchodnom zákonníku, ktorý bude aj po predpokladanej účinnosti navrhovanej novely upravovať obchodné spoločnosti a družstvo, a jednak v rámci osobitných ustanovení o niektorých záväzkoch, napr. § 1235 NNOZ, § 1303 NNOZ. Podľa tohto ustanovenia sa v súlade so zásadou *analogia legis* primerane použijú ustanovenia upravujúce zmluvné ručenie aj na zákonné ručenie (samozrejme s výnimkou ustanovenia § 654 NNOZ).

Záver

Právna úprava ručenia *de lege lata* sa v dôsledku osobitnej úpravy pre občianskoprávne vzťahy a osobitnej úpravy pre obchodnoprávne vzťahy vyznačuje nejednotou, neprehľadnosťou, duplicitou a sčasti aj rozpornosťou právnej úpravy. Unifi-

kovanie právnej úpravy ručenia vo všeobecnom súkromnoprávnom kódexe, ktorým by Občiansky zákonník jednoznačne mal byť, možno preto len oceniť. Na základe analýzy ustanovení § 654 až § 674 NNOZ možno konštatovať, že v prípade ručenia sa tvorcovia novely vybrali vlastnou cestou a aj napriek spoločnej legislatívnej histórii si nezobrali za vzor nový český Občiansky zákonník, ktorý takmer bezo zmien prevzal právnú úpravu ručenia z Obchodného zákonníka. Navrhovaná novela Občianskeho zákonníka poskytuje ručeniu podrobnejšiu úpravu a prichádza s niekoľkými zmenami. Za najväčšiu koncepčnú zmenu možno označiť presun od subsidiárneho charakteru ručiteľského záväzku k preferencii princípu pasívnej solidarity, čo znamená, že ručiteľ je od počiatku zaviazaný veriteľovi spoločne a nerozdielne s dlžníkom (ak sa strany nedohodnú inak). Túto zmenu nepovažujeme za veľmi potešujúcu, a preto v tejto otázke navrhujeme ponechanie doterajšej obchodnoprávnej úpravy.

Pozitívne však vnímame napr. ustanovenie, ktorým sa konkretizuje subrogácia ako postihový nárok zvolený navrhovanou novelou pre obchodnoprávne i občianskoprávne ručenie. Podľa ustanovenia § 665 ods. 1 NNOZ pohľadávka veriteľa prechádza na ručiteľa vrátane jej príslušenstva, zabezpečenia a iných práv s ňou spojených. To znamená, že sa tým odstráni pochybnosti vznikajúce zo znenia súčasnej právnej úpravy zakotvanej v ustanovení § 308 OBZ ohľadom toho, či ručiteľ nadobúda práva veriteľa aj vo vzťahu k zabezpečeniu dlžníkovho dlhu alebo nie. Judikatúra toto ustanovenie vykladá zrejme v rozpore so zamýšľaným účelom ako subrogáciu v obmedzenom rozsahu, a to bez prevzatia práv vyplývajúcich zo zabezpečenia hlavného záväzku. Napr. podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR z 28.02.2006, sp. zn. 29 Odo 1030/2005 tým, že ručiteľ veriteľovi splní dlžníkov dlh, zaniká právo veriteľa domáhať sa ďalej úhrady tejto pohľadávky, a to nielen voči dlžníkovi, ale aj voči ďalším osobám, ktoré túto pohľadávku svojim majetkom zabezpečovali a ručiteľ, ktorý plnil tak nenadobúda nárok, ktorý mal veriteľ voči dlžníkovi, ale nárok „nový“ na náhradu plnenia poskytnutého veriteľovi.

Ďalej môžeme konštatovať, že navrhovaná právna úprava jednoznačne posilňuje postavenie a oprávnenia veriteľa (napríklad možnosťou zabezpečiť ručením aj nároky z dlžníkovho nesplnenia alebo možnosťou ručiť aj za premlčaný záväzok), avšak je potrebné dodať, že zároveň zachováva adekvátnu ochranu ručiteľa i dlžníka. Každopádne, nejde o konečnú právnú úpravu, nakoľko návrh novely Občianskeho zákonníka je ešte vo fáze verejného pripomienkovania, preto je možné, že zmenou prejde aj navrhovaná úprava ručenia. Napokon, nemôžeme s určitosťou predpokladať ani to, či navrhovaná novela Občianskeho zákonníka nájde dostatočnú politickú podporu a v navrhovanom období úspešne prejde legislatívnym procesom.

Literatúra:

- ELIÁŠ, K. a kol.: *Občianský zákoník. Velký akademický komentář*, 1. vydanie. Praha : LINDE, 2008. 1391 s. ISBN 978-80-7201-687-7
- FEKETE, I.: *Občiansky zákoník. Velký komentár. 3. zväzok*. 3. vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, 2018, 1114 s. ISBN 978-80-8155-041-6
- FEKETE, I. – FEKETE, A.: Právna povaha postihového práva ručiteľa voči dlžníkovi. In: *Justičná revue*. Dostupné na internete: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Pravna-povaha-postihoveho-prava-rucitela-voci-dlznikovi.htm>

- JAKUBOVIČ, D.: *Zmluvná disciplína a zabezpečovacie právne inštitúty v obchodnom práve s relevantnou judikatúrou*. Bratislava : EPOS, 2005. 494 s. ISBN 80-8057-647-5
- LAZAR, J.: *Otázky kodifikácie súkromného práva*. Bratislava : IURA EDITION, 2006, 204 s. ISBN 80-8078-128-1
- MAMOJKA, M.: Rekodifikácia súkromného práva a obchodnoprávny kódex. In: *Justičná revue*. Dostupné na internete: [http://www.epi.sk/odborny článok/ Rekodifikacia-sukromneho-prava-a-obchodnopravny-kodex.htm](http://www.epi.sk/odborny%20clanok/Rekodifikacia-sukromneho-prava-a-obchodnopravny-kodex.htm)
- MAMOJKA, M.: *Zmluvné umenie v obchodnom práve*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014, 217 s. ISBN 978-80-8168-122-6
- OVEČKOVÁ, O. a kol.: *Obchodný zákonník. Veľký komentár. 2. zväzok*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, 1448 s. ISBN 978-80-8168-573-6
- PATAKYOVÁ, M. a kol.: *Obchodný zákonník. Komentár. 4. vydanie*. Bratislava : C. H. BECK, 2013. 1704 s. ISBN 978-80-89603-12-1
- PELIKÁNOVÁ, I.: *Komentár k obchodnému zákonníku. 3 diel*. Praha : Linde, 1998, 543 s. ISBN 80-7201-120-0
- Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Aktuality-obcianskehozakonnika.aspx>
- Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony. Dostupné na internete: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Ministerstvo/Aktuality-obcianskehozakonnika.aspx>
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov.
- Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších právnych predpisov.
- R 62/1973.
- Rc 83/2013.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČSR z 24.01.1975, sp. zn. 3 Cz 5/75.
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 28.02.2006, sp. zn. 29 Odo 1030/2005.

Summary: Guarantee in the Light of the proposed Amendment to the Civil Code

In this study the author deals with the legal regulation of the guarantee contained in § 654 to § 674 of the proposed amendment to the Civil Code. The proposed amendment to the Civil Code is more detailed than the previous legal regulations and it brings several noticeable changes. Some of them are appreciated by the author, e.g. an explicit provision saying that the claim attribution is also guaranteed by the guarantee. However, the author finds some changes less favourable, in particular the shift away from subsidiary nature of the guarantor obligation to passive solidarity.

Mgr. Nikola Némethová
Univerzita Mateja Bela
Právnická fakulta, Katedra obchodného a hospodárskeho práva
Komenského 20
97401 Banská Bystrica
Slovenská republika
nikola.nemethova@umb.sk

JUDr. Veronika Skorková, PhD.
Právnická fakulta Paneurópskej vysokej školy
Katedra občianskeho práva
Tomášikova 20
820 09 Bratislava
Slovenská republika
veronika.skorkova@paneurouni.com

JUDr. PhDr. Peter Strapáč, PhD.
Fakulta prevádzky a ekonomiky dopravy a spojov
Katedra leteckej dopravy
Univerzitná 8215/1
010 26 Žilina
Slovenská republika
advokat@strapac.sk

Pripomínáme si 1150 rokov od vzniku prvej cirkevnej provincie na území Slovenska

Renáta Jakubčová, Jozef Kolárik, Justyna Krzywkowska *

Abstrakt:

JAKUBČOVÁ, Renáta; KOLÁRIK Jozef; KRZYWKOWSKA, Justyna: *Pripomínáme si 1150 rokov od vzniku prvej cirkevnej provincie na území Slovenska*. V príspevku autori sumarizujú aspekty existencie prvej samostatnej cirkevnej provincie v období Veľkomoravskej ríše, jej prínos a význam. Popisuje kontinuitu cirkevnoprávneho usporiadania na Veľkej Morave v súvislosti s ďalšou históriou na území Slovenska. Do tohto obdobia neodmysliteľne patrí dielo svätých misionárov Cyrila a Metoda, ich zákonníky Nomokánon a Zakon Sudnyj l'judem, ktorými sa snažili zaviesť do spoločnosti právo a poriadok. Ich slovienske písmo – hlaholika, napomohlo šíreniu kultúry, kresťanstva a vzdelania v okolitých slovanských národoch.

Kľúčové slová:

vznik cirkevnej provincie, význam cirkevnej provincie, Konštantín a Metod, Nitra, cirkevné usporiadanie, Nomokánon, Zakon Sudnyj l'judem

We commemorate 1150 years since the establishment of the first ecclesiastical province in Slovakia

Abstract:

JAKUBČOVÁ, Renáta; KOLÁRIK Jozef; KRZYWKOWSKA, Justyna: *We commemorate 1150 years since the establishment of the first ecclesiastical province in Slovakia*. The authors summarize the aspects of the existence of the first independent church province during the Great Moravian Empire, its contribution and importance. It describes the continuity of church law in Great Moravia in connection with subsequent history in Slovakia. In this period, the work of the holy missionaries, Cyril and Methodius, their codes Nomocanon and Legal Code for the Laypeople, by which they tried to introduce law and order into society, are inseparable. Their Slavonic script – Glagolitic, helped spread the culture, Christianity and education in the surrounding Slavic nations.

Key words:

the establishment of the ecclesiastical province, the importance of the ecclesiastical province, Constantine and Metod, Nitra, the church organization, Nomocanon, Legal Code for the Laypeople

* Mgr. Renáta Jakubčová, PhD., odborná asistentka, Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici, Katedra dejín štátu a práva, renata.jakubcova@umb.sk. JUDr. Jozef Kolárik, PhD., odborný asistent, Panuerópska vysoká škola Bratislava, Fakulta práva, kolarikj@stonline.sk. Dr. Justyna Krzywkowska, proffesor assistant Faculty of Law and Administration UWM, Poland, justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl.

V roku 2019 si pripomíname 1150. výročie vzniku historicky prvej cirkevnej provincie existujúcej na území Slovenska.¹ Možno hovoriť o prvom samostatnom cirkevnom územno-správnom celku na úrovni arcidiecézy s vlastným riadením, s hierarchickým cirkevným usporiadaním pod vedením arcibiskupa, ktorý mal podľa noriem cirkevného práva v rámci svojej jurisdikcie kompetenciu najvyššieho správcu, zákonodarcu a sudcu. Priamym dôsledkom jestvovania cirkevnej provincie bolo cirkevnoprávne osamostatnenie spod vplyvu Východofranskej ríše. Samostatná Moravsko-panónska cirkevná provincia (r. 869 – r. 907) existovala v histórii len v časoch Veľkomoravskej ríše. Obdobie Veľkej Moravy a existencia samostatnej cirkevnej provincie nebola historicky dlhá,² avšak mala veľký kultúrno-politický, spoločenský a nábožensky význam.

Keď knieža Rastislav roku 862 poslal posolstvo pápežovi Štefanovi I. do Ríma a potom aj cisárovi Michalovi III. do Carihradu, konal tak, lebo pravdepodobne predpokladal nebezpečenstvo, ktoré hrozilo samostatnosti a nezávislosti jeho krajiny. Ohrozovali ho bavorské vojská a tiež bavorskí kňazi, ktorí sa udomáčňovali na území Veľkej Moravy a začali ju pokladať za závislé územie Franskej ríše. Rastislav síce poznal výhody šírenia kresťanstva, ktoré realizovali franskí kňazi, obával sa však ich podpory franských záujmov v jeho krajine. Rastislav mohol predpokladať, že na zaistenie nezávislosti je potrebné jednak vlastné právo,³ ale tiež vlastná cirkevná jurisdikcia s domácou cirkevnou hierarchiou. V roku 863 prichádzajú z Carihradu solúnski bratia Konštantín a Metod, ktorí priniesli preklady najvýznamnejších byzantských právnych predpisov a liturgických textov a mohli šíriť kresťanstvo v ľudu zrozumiteľnej reči. Hoci staršia literatúra vyzdvihovala najmä kristianizačnú misiu Konštantína a Metoda, v súčasnosti je tento názor už prehodnotený: Konštantín a Metod prišli do krajiny ktorá už bola z veľkej časti pokresťančená, dokonca možno predpokladať, že sa franskí kňazi aj naučili domáci jazyk. Význam misie solúnskych bratov sa teda presúva najmä do roviny vytvorenia vyššej cirkevnej hierarchie a organizácie cirkvi na Veľkej Morave.

1 Územie cirkevnej provincie výrazne presahovalo územie dnešného Slovenska. V rôznych etapách vývoja provincie sú rôzne údaje o jej rozsahu. Napr. od roku 869 začal arcibiskup Metod spravovať územie Rastislava a Svätopluka – Moravské arcibiskupstvo – moravské územie ako „*archiepiscopus Marahensis*“ – „Moravský arcibiskup“ a neskôr pribudlo (r. 869–870?) aj územie Panónie – územie Kocel’a, kde boli pretrvávajúce problémy s bavorským klérom (nároky Franskej ríše), ktoré sa neskôr stali kľúčovými. Konflikt s nimi vyústil do vojny a Metodovho väznenia a neskôr rozpadu provincie aj ríše.

Od r. 872–894 za vlády Svätopluka dosiahla ríša a aj provincia najväčšiu rozlohu. Rozprestierala sa od Zemplína až po Krakov, strednú Odru, na rieke Labe až po Meissen – české kraje, na juhu až po Regensburg a Pasov (tam už sídlil Pasovský arcibiskup Frankov), Krems, Carnutum až vrátane Páťkostolia. V najdlhšej hranici ríše od východu na západ to bolo až cca 640 km a cca 570 km od severu na juh. Arcibiskup Metod spravoval ako pápežský legát aj všetky severné slovanské národy.

2 So zánikom Veľkomoravskej ríše r. 907 zanikla i cirkevná provincia. V roku 907 v bitke medzi Maďarmi a Bavormi 4. –5. júla 907 blízko Bratislavy už neexistovala centrálna moc na Veľkej Morave. ŠKVARNA, D. a kol.: *Lexikón Slovenských dejín*. Bratislava : SPN, 1997, s. 23.

3 JÁGER, R.: Jazykovedná analýza použitia staroslovienskych termínov pravda/právo v Rastislavovom posolstve. In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, 2015, s. 81–92.

Konštantín a Metod ovládali slovanský jazyk,⁴ preto ich misia na Veľkú Moravu mala predpoklady uspieť. Cyrilo-metodská misia, do ktorej patrilo aj vybudovanie samostatnej cirkevnej provincie a cirkevnej organizácie nezávislej od Frankov, mala nenahraditeľný význam pre ďalší rozvoj kultúry, vzdelania a šírenie kresťanstva na našom území. Pozitívom činnosti Konštantína a Metoda bolo aj vytvorenie slovianskeho písma hlaholiky (neskôr, mimo územie Veľkej Moravy vznikla cyrilika), ktorá bola bránou k vzdelávaniu na našom území. Knižná kultúra a písmo sa z Veľkej Moravy dostali postupne prostredníctvom žiakov Konštantína a Metoda do Čiech, Maľopol'ska, Bulharska, Chorvátska, Kyjevskej Rusi, Ukrajiny a Bieloruska. Je pritom potrebné podotknúť, že šírenie kresťanstva a kultúry v národnom jazyku na území Veľkej Moravy bol ojedinelý jav v katolíckej cirkvi v celej Európe až do 20. storočia.⁵

V dejinách nášho národa možno sledovať kontinuitu cirkevnej správy s Veľkomoravským arcibiskupstvom vo viacerých rovinách: čo sa týka Ostrihomského arcibiskupstva, ktoré pokrývalo veľkú časť pôvodnej Veľkomoravskej ríše, išlo zrejme o obnovenie pôvodnej Moravsko-panónskej cirkevnej provincie so zmenou sídla biskupa z Nitry do Ostrihomu – „*translatio sedes*“ v období okolo roku 1000. Novozriadené biskupstvo so sídlom v Ostrihome sa takmer zhodovalo s rozľahlým Nitrianskym biskupstvom z roku 880.⁶ Nitrianske územie Veľkomoravskej cirkevnej provincie sa stalo spoločným základom Ostrihomskej arcidiecézy a uhorskej cirkevnej organizácie. Čoskoro v histórii sledujeme obnovenie vlastného Nitrianskeho biskupstva vyčlenením z Ostrihomského arcibiskupstva asi okolo roku 1110. Nitrianske biskupstvo so sídlom biskupa v Nitre je historicky najstaršie biskupstvo v strednej Európe a trvá do súčasnosti.

Nasledovalo obdobie viac ako sedemsto rokov, v ktorom nebola cirkevná organizácia na našom území výraznejšie upravovaná. Ostrihomská arcidiecéza zaberala rozľahlé územie a až za vlády Márie Terézie (1740 – 1780) vzniklo na území Slovenska dňa 15. marca 1776 Banskobystrické, Spišské a Rožňavské biskupstvo a neskôr Košické biskupstvá, dňa 23. marca 1804 dismembráciou Ostrihomského arcibiskupstva. Podobne historické prepošstvo na Spiši a kapitula v Bratislave⁷ dali základ budúcemu formovaniu Spišského biskupstva a Trnavskej administratúry. Oddelením z Ostrihomského arcibiskupstva z politických dôvodov po vzniku I. Československej

4 Bližšie v: JÁGER, R.: *Nomokánon – právnohistorická analýza a transkript*. s. 17. Z jazykovedného pohľadu Slovania v najstarších časoch hovorili praslovančinou – jazykom, z ktorého neskôr vznikli všetky slovanské jazyky. Praslovančina bola živým mnohonárečovým jazykom početných slovanských kmeňov a naviac v období Veľkej Moravy jestvovali až tri základné dialekty: západopraslovanský (ktorým hovorili Veľkomoravskí Slovania), južnopraslovanský a východopraslovanský. Z nich sa neskôr vyvinuli tri hlavné skupiny (súčasných) slovanských jazykov. Porovnaj s STANISLAV, J.: *Starosloviensky jazyk I*. Bratislava : SPN, 1978.

5 Zmena nastala pod vplyvom II. Vatikánskeho koncilu (1962–1965). Dovtedy bola oficiálnym liturgickým jazykom latinčina.

6 MARSINA, R.: O Nitrianskom biskupstve. In: *Szomszédaink kozot Kelet-Európaban*, Budapest, 1993, s. 28. Porovnaj s JUDÁK, V.: *Nitrianske biskupstvo*. Nitra : Gorazd, n.f., 2006, s. 15, poznámka č. 19.

7 Jednou z úloh Kapituly bola pomoc pri riadení biskupstva. Prepoštvá mali sídla okrem Bratislavy, Nitry, Trnavy aj v Novom meste nad Váhom a prechodným sídlom Jágerskej kapituly sa r. 1596 po obsadení mesta Turkami stal aj Jasov.

republiky vznikla Trnavská apoštolská administratúra (1922), neskoršie Trnavské arcibiskupstvo (zakladajúcou bulou *Praescriptionem sacrosancti a Qui Divino* zo dňa 30. decembra 1977), a tým *de facto* vznikla Slovenská cirkevná provincia.⁸ Môžeme teda konštatovať, že pôvodná cirkevná organizácia Veľkej Moravy do značnej miery determinovala budúce formovanie cirkevnej organizácie na našom území.

Konštantín a Metod mali vplyv na verejný život vtedajšej spoločnosti v takom meradle, že ich dielo sa stalo súčasťou tradície slovanských národov. Priniesli a formovali u obyvateľov Veľkej Moravy kresťanské hodnoty, vniesli do národa kresťanské základy, základy mravnosti a spoločenskej etiky. Súčasnosť potvrdzuje, že čo je kresťanské, ak myslíme na hodnoty ako úcta k človeku, k životu, k životnému prostrediu a podobne, je zároveň hlboko ľudské a namierené v prospech človeka a spoločnosti.⁹ Najvyšší predstavitelia cirkvi sa hlasno ozývajú proti liberalizmu, relativizmu a novým ideovým hodnotám a fenoménom, ktoré nemajú u nás tradíciu, ako napríklad *New age* ako západná forma hinduizmu, rôzne formy ezoteriky, astrológie, učenie o reinkarnácii atď. Hoci náboženstvá Východu pápeži neodsudzujú, predsa sú Slovanom cudzie, nie sú kresťanské a na našom území nemajú historickú tradíciu.

Solúnski bratia Konštantín a Metod položili základy normotvorby na Veľkej Morave, najmä podľa vzoru rímskeho práva. *Zakon sudnyj l'judem*¹⁰ a *Nomokánon*¹¹ vniesli do spoločnosti systematickosť a poriadok. *Zakon sudnyj l'judem* bol zákon, ktorý aplikoval normy cirkevného práva na svetskú spoločnosť, používal sa na sú-

- 8 Nepriaznivé politické premeny konkrétne socialistické štátne zriadenie, ktoré sprevádzalo spoločenskú klímu a negatívny vývoj v cirkevnoprávnych otázkach oddiaľovali dátum vzniku cirkevnej provincie.
- 9 Je nepopierateľným faktom, že vplyv kresťanstva na spoločnosť spôsoboval priaznivé zmeny na život bežného obyvateľstva. K zmenám spoločnosti v dôsledku vplyvu kresťanstva a kresťanských inštitúcií pozri bližšie: JANIGOVÁ, E. – JÁGER, R.: Sociálno-ekonomické aspekty vplyvu učenia katolíckej sociálnej náuky v období ranného kapitalizmu na Slovensku. In: *Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2012, s. 237–244; JÁGER, R. – JANIGOVÁ, E.: Pomoc chudobným a biednym na území Slovenska v období feudálneho štátu a práva. In: *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska : (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2013, s. 35–92; JÁGER, R.: Právna úprava sociálnej starostlivosti na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Socioekonomické a humanitní studie*. Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2013. Vol. 3, no. 1 (2013), s. 5–18.
- 10 *Zakon sudnyj l'judem* je považovaný za najstaršiu slovanskú písomnú právnickú pamiatku. Z historického hľadiska treba vedieť, že to nie je úplne pôvodná slovanská právna zbierka. Je to brilantný preklad gréckeho zákonníka Ekloga. Bol to známy, zväčša trestný zákonník Leva III. Isaurského (717–741) a Konštantína Kopronyma vydaný v roku 726 v Carihrade. Konštantín filozof túto zbierku preložil, ale „otrocky“ neprevzal do jeho nového zákonníka. S veľkým citom všetko upravil dodatkami západného práva, a čo bolo geniálne, všetko prispôbil prostrediu Veľkej Moravy. Porovnaj s KRAJČÍ, J.: Právne aspekty v diele solúnskych bratov. In: *Právno-kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy a súčasnosť*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 12. novembra 2013.
- 11 Išlo o svetsko – cirkevný zákon. Je najmladším normatívnym textom z prostredia Veľkej Moravy. Neexistujú vážnejšie pochybnosti o Metodovom autorstve (preklad a úprava) „s pomocou niektorého z jeho študentov pôsobiacom na učilišti, ktoré založil Metod.“ JÁGER, R.: *Nomokánon – právnohistorická analýza a transkript*. s. 29.

doch. „Takýto typ zákona potreboval veľkomoravský arcibiskup Metod nielen na budovanie samostatnej cirkevnej organizácie a udržanie morálky a poriadku, ale aj na nespočetné spory s latinským klérom, kde bolo potrebné odvolávať sa na právo, ale aj aplikovať kánonické predpisy a nariadenia.“¹² Keď sa Veľká Morava dostala pod ochranu Svätej Stolicy, ľahšie získala medzinárodné uznanie a na medzinárodnej scéne nepôsobila osamelo, ale práve naopak v čase najväčšieho územného rozmachu za vlády Rastislava sa stala rešpektovanou veľmocou. Diplomata Rastislav mal svoj ideál, samostatnosť svojej ríše a svojho ľudu. Vedel, že samostatnosť ríše a štátu nie je možná bez vlastného práva a právneho poriadku. „Veľmi pravdepodobne vyškoliť pre Svätopluka rad potrebných spolupracovníkov na zvládnutie verejnoprávnych i súkromnoprávnych problémov jeho ríše.“¹³ Nemožno opomenúť ani Metodovo dielo „Napomenutie vladárom – sudcom“, v ktorom priamo nadväzuje na Zakon sudnyj ľjudem. Spája v ňom prirodzený ľudský zákon a Boží zákon Starého a Nového zákona. Prízvukuje súdobým kompetentným – kniežatám a sudcom, aby zachovávali právny poriadok.

Hlavnou formou veľkomoravského práva bola právna obyčaj, doplnená pravdepodobne normotvornou činnosťou právnikov a existenciou zbierok práva, ktoré pochádzali z redakcie Konštantína a Metoda.¹⁴

Cyril a Metod šírili kresťanskú kultúru v slovanskom svete nie pomocou „meča cisárov“ Svätej rímskej ríše, ale práve naopak, na základe vlastnej národnej kultúry, vlastného jazyka, vlastnej literatúry, na základe rozumového presvedčenia národov bez ohrozenia ich politickej nezávislosti. Boli nositeľmi práva každého národa na svojbytný život, na vlastné tradície a vlastné politické zriadenie, aké zodpovedá tomu ktorému národu. Solúnski misionári boli zjednocujúcim prvkom vtedajšieho sveta na princípe mierovej koexistencie národov.¹⁵

Kresťanské korene nášho národa pripomína i preambula Ústavy SR – základného zákona nášho štátu.¹⁶ Cyrilo-metodská misia významne, i keď nie úplne a nie všade rovnako intenzívne, na území Veľkej Moravy eliminovala pohanstvo a animizmus pôvodného slovanského obyvateľstva. V súčasnosti, ak objektívne hodnotíme postoje a záujmy obyvateľstva nielen Slovenska, ale i Európy, môžeme pozorovať príklon

12 KUČERA, M.: *Postavy Veľkomoravskej histórie*. s. 252.

13 ĎURICA, M. S.: *Slovenský národ a dielo svätého Metoda*. Padova : Centro studi Europa Orientale, 1986, s. 7.

14 KOLÁRIK, J.: Zákonodarstvo Veľkej Moravy formy a pramene práva In: *Právno-kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy a súčasnosť*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie konanej dňa 12. novembra 2013, s. 36.

15 MIŠKOVIČ, A.: Apoštoli Slovienov. Zborník štúdií s obrázkovou prílohou k 1100. výročiu príchodu Sv. Cyrila a Sv. Metoda na Veľkú Moravu. Trnava : SSV v Trnave, 1963, s. 74–75. HORÁK, A.: *Medzinárodný význam Cyrilometodského diela*. Trnava : SSV v Trnave, 1963, s. 9.

16 Dielu Konštantína – Cyrila a Metoda venovali viacerí pápeži a štátnici osobitné ocenenie. Pápeži ich dielo pripomínajú vo svojich listoch a exhortáciách najmä pri príležitosti výročí. Pavol VI. v encyklike „*Grande munus*“ Vznešená úloha (uverejnená 30. septembra 1880) rozšíril úctu k Cyrilovi a Metodovi na celý kresťanský svet. Encyklikou „*Egregiae virtutis*“ (uverejnená 31. decembra 1980) ich Ján Pavol II. vyhlásil v Katolíckej cirkvi za svätých. Ďalšou encyklikou Jána Pavla II. „*Slavorum Apostoli*“ (uverejnená 2. júna 1985) opäť pápež vyzdvihol slávne dielo učiteľa Metoda. Encyklika bola napísaná pri príležitosti tisícročia jeho smrti.

k ideovým novotám, ktoré priniesli u nás a v bývalých socialistických krajinách otvorené hranice po páde totalitného režimu a všeobecný príklon kultúrnych a politických elít k liberalizmu a k absolutizácii slobody. Túto tému reflektuje kardinál Jozef Tomko, znalec cyrilo-metodskej tradície, vo svojom príspevku na sympóziu v Žiline, keď píše: „...Aj na Slovensku sa občas objavuje a presadzuje povýšenecký názor, že viera sa protivi vede, alebo prinajmenej že je otázkou čisto súkromnou a treba ju vylúčiť z verejného, kultúrneho, vedeckého a politického diania. Cirkev tvrdí najmä ústami Jána Pavla II. a Benedikta XVI., že viera dopĺňa poznatky vedy a že človek si potrebuje rozšíriť hranice poznania práve prijatím viery. Výbornou pomôckou pri debate s úprimne hľadajúcimi pochybovačmi je encyklika Jána Pavla II. „*Fides et ratio*“ – „Viera a rozum“.

Cirkev tvrdí, že rozum je o pravde a viera je tiež o pravde. Hľadať pravdu je najkrajšia činnosť človeka. Dnes sa pochybuje o schopnosti ľudského rozumu dôjsť k ozajstnej, pre všetkých platnej pravde; uznáva sa iba „relatívna“, dohodnutá, podľa možnosti väčšinou odhlasovaná „pravda“. Toto chápanie je aj najväčší nedostatok modernej demokracie, najmä keď ide o základné hodnoty človeka a spoločnosti, ktoré nemožno ani zrušiť, ani voľiť.“¹⁷

Je zrejmé, že jedna kresťanská viera, praktizovaná národom alebo spoločenstvom národov, vytvorila spoločné hodnoty a na nej je postavený právny systém. Naopak strata tohto spoločného základu tvorí veľké ťažkosti pre spoločenský konsenzus. Solúnski bratia sa usilovali o oboje – o rast viery a o jednotu vytvorenú v spoločenskom systéme. Sv. Cyril vyslovil tieto myšlienky tesne pred smrťou: „Pane, Bože môj, ...vyslyš moju modlitbu a zachovaj verné ti stádo...Zbav ho bezbožnej a pohanskej zloby tých, čo hovoria proti tebe rúhanie... Zveľad' Cirkev tvoju množstvom, všetkých v jednote ducha zoskup a učiň výborným ľuďom, ktorý jednako zmýšľa o pravej viere tvojej a o pravom vyznávaní tej viery, a vdýchni do ich sŕdc slovo tvojho synovstva...“ (Žitie Konštantínovo, XVIII). Myslíme si, že kresťanská minulosť slovanských národov aj ich história potvrdili múdrosť našich predkov, keď sa rozhodli rešpektovať prirodzený zákon, spravodlivosť a právo – hodnoty novej kresťanskej kultúry.

Literatúra:

- GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert: Vlastnícke právo a majetkové vzťahy na Veľkej Morave. In: *Historia et Theoria Iuris* (vedecký časopis). roč.7. č.1, 2015, s. 6–19.
- ĎURICA, Milan Stanislav: *Slovenský národ a dielo svätého Metoda*. Padova : Centro studi Europa Orientale, 1986.
- HORÁK, Emil: *Medzinárodný význam Cyrilometodského diela*. Trnava : SSV v Trnave, 1963.
- JANIGOVÁ, Emília – JÁGER, Róbert: Sociálno-ekonomické aspekty vplyvu učenia katolíckej sociálnej náuky v období ranného kapitalizmu na Slovensku. In: *Sociálne posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Verbum, 2012.
- JÁGER, Róbert: *Nomokánon – právnohistorická analýza a transkript*. Banská Bystrica : Belianum, 2017.

17 TOMKO, J.: Cirkev a pluralitná spoločnosť. Servis TK KBS, 14.2.2009.

- JÁGER, Róbert.: Jazykovedná analýza použitia staroslovienských termínov pravda/právo v Rastislavovom posolstve. In: *Notitiae Novae Facultatis Iuridicae Universitatis Matthiae Belii Neosolii*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2015.
- JÁGER, Róbert: Právna úprava sociálnej starostlivosti na Slovensku v medzivojnovom období. In: *Socioekonomické a humanitní studie*. Praha : Bankovní institut Vysoká škola, 2013. Vol. 3, no. 1 (2013).
- JÁGER, Róbert – JANIGOVÁ, Emília: Pomoc chudobným a biednym na území Slovenska v období feudálneho štátu a práva. In: *Vývoj právnej úpravy poskytovania sociálnej pomoci na území Slovenska : (od najstarších čias do roku 1939)*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2013.
- JUDÁK, Viliam: Nitrianske biskupstvo. Nitra : Gorazd, n.f., 2006.
- KRAJČI, Jozef: Právne aspekty v diele solúnskych bratov. In: *Právno-kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy a súčasnosť*. Sládkovičovo : VŠ Danubius, Fakulta práva Janka Jesenského, 2013, s. 14 – 25.
- KOLÁRIK, Jozef: Zákonodarstvo Veľkej Moravy formy a pramene práva In: *Právno-kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy a súčasnosť*. Sládkovičovo : VŠ Danubius, Fakulta práva Janka Jesenského, 2014.
- KUČERA, Matúš: *Postavy Veľkomoravskej histórie*. Martin : Osveta, 1986.
- MARSINA, Richard: O Nitrianskom biskupstve. In: *Szomszédaink kozot Kelet-Európában*, Budapest, 1993.
- Zborník štúdií s obrázkovou prílohou k 1100. výročiu príchodu Sv. Cyrila a Sv. Metoda na Veľkú Moravu. Trnava : SSV v Trnave, 1963.
- MIŠKOVIČ, Alojz: Apoštoli Slovienov. In: *Zborník štúdií s obrázkovou prílohou k 1100. výročiu príchodu Sv. Cyrila a Sv. Metoda na Veľkú Moravu*. Trnava : SSV v Trnave, 1963, s. 82–83.
- STANISLAV, Ján: *Starosloviensky jazyk 1*. Bratislava : SPN, 1978.
- ŠKVARNA, Dušan a kol.: *Lexikón Slovenských dejín*. Bratislava : SPN, 1997.
- TOMKO, Jozef: Cirkev a pluralitná spoločnosť. Servis TK KBS, 2009 <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec11/subor/86.pdf> [cit. 5.4.2012]

Summary: We commemorate 1150 years since the establishment of the first church province in Slovakia

Although the ecclesiastical province in Slovakia (far beyond its territory) existed for only 39 years in history, it has an irreplaceable political and cultural significance. The most important personalities of this period are Constantine and Methodius, who mastered the Old Slavonic language, and therefore their mission was deemed to be successful. The great positive of their mission was the Slavonic script – Glagolitic and later Cyrillic, which became the gateway to education. Book culture and scriptures from Moravia gradually came through the pupils of the Thessaloniki brothers Cyril and Method as well as to neighbouring European countries. They laid the foundations of the state legislation in Moravia, especially through, Legal Code for the Laypeople and Nomocanon. In the history it is possible to follow the continuity of ecclesiastical administration in Slovakia with the Great Moravian Archbishopric.

Mgr. Renáta Jakubčová, PhD.
Univerzita Mateja Bela
Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva
Komenského 20
97401 Banská Bystrica
Slovenská republika
renata.jakubcova@umb.sk

JUDr. Jozef Kolárik, PhD.
Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva, Katedra dejín štátu a práva
Tomášikova 20
82101 Bratislava
Slovenská republika
kolarikj@stonline.sk

Dr. Justyna Krzywkowska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Wydział Prawa i Administracji
ul. Warszawska 98
Olsztyn
Poland
justyna.krzywkowska@uwm.edu.pl

Recenzie

Mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc., doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD., prof. JUDr. Mojmir Mamojka ml., PhD. a kolektív: *Postavenie a hospodárenie štátnych podnikov*. Bratislava : C. H. BECK 2018, 561 strán, ISBN 978-80-7400-703-3.

Autor predhovoru mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc., okrem iného napísal, že: „*Autorov monografie viedol k napísaniu knihy nielen fakt, že sú presvedčení o opodstatnenosti existencie štátnych podnikov ako nezustupiteľného typu právnickej osoby, ale nezanedbateľným motivačným prvkom je aj značná „rozkolísanosť“ aktuálnej právnej úpravy, jej nedostatočná prehľadnosť a prekryvanie (alebo naopak absencia) určitých právnych inštitútov vzťahujúcich sa na štátny podnik. V niektorých pasážach monografie dochádza k určitému nepodstatnému opakovaniu pri zmienke o niektorých právnych inštitútoch alebo historickom vývoji, čo sa vzhľadom na viacerých autorov a niektorých prekryvajúcich sa právnych inštitútov nedá úplne vylúčiť. Veríme, že to nie je na škodu a úkor kvality monografie.*

Autorský kolektív sa nevyhýbal (skôr naopak) ani polemickjším otázkam a názorom, čo bol do určitej miery aj jeho zámer. Ďalej autor predhovoru napísal, že: „*Monografia prispeje nie len k polemike (to by asi bolo málo), ale aj k šíreniu osvetu a informácií v pertraktovej oblasti, ktorá si pozornosť isto zaslúži vrátane svojho využitia vo vzdelávacom procese vysokých škôl.*“

Jednotlivé časti monografie spracovali: mult. Dr. h. c. prof. JUDr. Mojmir Mamojka, CSc. I. časť; doc. JUDr. Soňa Kubincová, PhD. II. časť, IV. časť; prof. JUDr. Mojmir Mamojka ml., PhD. IX. časť; JUDr. Martin Kubinec, PhD. VI. časť, VII. časť, VIII. časť; JUDr. Tatiana Kubincová, PhD. III. časť, V. časť, X. časť.

Autori knižnú publikáciu z hľadiska obsahu rozdelili do desiatich (X.) častí a v každej časti sa nachádza niekoľko podkapitol rôzneho obsahu. Štruktúra publikácie je nasledujúca:

- I. Spoločensko-ekonomické a právne východiská a historický exkurz
- II. Historické aspekty vzniku štátnych podnikov
- III. Právne postavenie štátnych podnikov
- IV. Majetkové postavenie a hospodárenie štátnych podnikov
- V. Zakladateľ štátneho podniku
- VI. Založenie, vznik a zmeny štátneho podniku
- VII. Orgány a organizačná štruktúra štátneho podniku
- VIII. Zrušenie, likvidácia a zánik štátneho podniku
- IX. Porovnanie právnej úpravy štátneho podniku s reglementáciou kapitálových obchodných spoločností (vybrané teoretické a aplikačné kontexty)
- X. Zákon o štátnom podniku s vysvetlivkami

Autorom publikácie takto zvolená štruktúra umožnila spracovať logicky ucelenú originálnu monografickú prácu na slušnej odborno-teoretickej úrovni. Ďalej autori do publikácie zaradili časti O autoroch, Predhovor, Zoznam použitých skratiek a ako prílohu Dražobný poriadok.

Záverom recenzie treba konštatovať, že knižná kolektívna monografia je prínosom do rozvoja obchodného a finančného práva. Predmetnú publikáciu

odporúčame do pozornosti najmä poslucháčom a doktorandom právnických a ekonomických fakúlt našich univerzít,

ako aj pracovníkom štátnej správy, sudcom, prokurátorom a advokátom.

Dr.h.c. prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc

Dr. h. c. Prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc.: *Postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike*. Martin : Matica slovenská, s. r. o. 2018. 172 strán. ISBN-978-80-8128-221-8.

Monografická publikácia profesora Jaroslava Chovanca, známeho ústavného právnika a vysokoškolského pedagóga, „Postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike“ je zaujímavým, podnetným informačným zdrojom, ktorá analyzuje a hodnotí skúmanú problematiku o národnostných menšinách a etnických skupinách v Slovenskej republike (SR) z hľadiska širších súvislostí, a to z aspektov: historického vývoja ľudských práv; ich zakotvenia v ústavách národných štátov; ich postavenia v socialistickej Česko-Slovensku; ich postavenia, ochrany a účasti na štátnej moci a politike v SR s osobitným dôrazom na maďarskú a rómsku národnostnú menšinu; vzťahov a podpory Maďarska svojej menšine žijúcej na Slovensku; a, nakoniec, pôsobnosti slovenských orgánov na ochranu práva vrátane práv národnostných menšín a etnických skupín. Autor výstižne prezentuje a vysvetľuje odbornú a právnu podstatu samotnej problematiky, jej spoločenskú významnosť, dôležitosť a aktuálnosť. Národnostné a etnické otázky vždy priťahovali pozornosť nielen doma, ale aj v zahraničí. Ide o zložitú spoločensko-politickú realitu, ktorá sa neustále dynamicky vyvíja v rôznych dimenziách, rámcoch a súvislostiach. Preto patrí uznanie autorovi monografie J. Chovancovi, že sa podujal spracovať problematiku o národnostných menšinách a etnických skupinách v kontexte

slovenského právneho poriadku a legislatívy, ktorá je náročná, mnohorozmerná, málo prehľadná a politicky mimoriadne citlivá.

Monografická knižná práca je prehľadným spôsobom štruktúrovaná do úvodu, sedem kapitol posudzujúcich relevantné oblasti skúmanej problematiky, a záverečnej časti. V úvode práce autor prezentuje štruktúru a zámery spracovanej predmetnej matérie v jednotlivých kapitolách.

Prvá kapitola „Vznik a historický vývoj inštitútu základných ľudských práv a slobôd vrátane národnostných menšín a etnických skupín a ich zakotvenie v ústavách národných štátov“ sa zaoberá širšou analýzou a hodnotením tejto otázky v USA, Veľkej Británii, Francúzsku, Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky (RSFSR), Zväzu sovietskych socialistických republík (ZSSR), Česko-Slovensku a v Slovenskej republike z rokov 1939 a 1993. V úvode kapitoly autor definuje pojem ľudských a občianskych práv a slobôd a poukazuje na ich filozofiu. Taktiež uvádza otázku prirodzeného práva. Ťažisko kapitoly zahŕňa rozbor a hodnotenie vzniku inštitútu základných ľudských práv a slobôd v USA, Veľkej Británii a Francúzsku. Autor upozorňuje, že buržoázia ako tretí stav vo feudalizme mala už v rukách hospodársku moc a usilovala o moc politickú. Pritom bojovala proti feudálnej spoločnosti a začínala

sa utvárať jej nová kapitalistická forma. Buržoázia tieto zmeny zdôvodňovala prirodzeno-právnymi teóriami, hlásala heslá o rovnosti, slobode a bratstve, o ľuďoch ako o suverénovi v štáte.

Tieto prirodzeno-právne teórie a slogany premietla do kľúčových dokumentov. Na severoamerickom kontinente to boli Deklarácia nezávislosti z roku 1776 a Ústava USA z roku 1787, následne na európskom kontinente Deklarácia práv človeka a občana vyhlásená počas Francúzskej revolúcie v roku 1789. Avšak vo Veľkej Británii, oveľa skôr, sa občianske práva a slobody dostali ako výsady slobodných mužov a šľachty, ktoré vládla a panovník museli dodržiavať. Tieto práva a slobody postupne nadobudli charakter privilégií a boli zakotvené do listiny Magna Charta Libertatum (1215). Neskôršie na ňu nadväzovala Petícia o právach (1628), ako aj ďalšie právne dokumenty. Nadväzujúc na predchádzajúce fakty autor poukazuje na vznik inštitútu základných ľudských práv a slobôd v RSFSR a následne v ZSSR. V prípade RSFSR to začalo októbrovými dekrétmi (Deklaráciou práv národov Ruska, Deklaráciou práv pracujúceho a vykorisťovaného ľudu a Dekrétom o mieri), ktoré zakotvovali niektoré výsledky Októbrovej revolúcie v Rusku (1917), a neskôršie Ústavou RSFSR (1918). Po vzniku ZSSR bola prijatá Ústava (1924), ktorá nezakotvovala inštitút základných ľudských práv a slobôd. Tie boli zakotvené v ústavách členských republík ako subjektov v sovietskej federácii. Následne boli prijaté nové ústavy v rokoch 1936 a 1977.

Autor monografie sa ďalej zaoberá zakotvením inštitútu základných ľudských práv a slobôd do Ústavy ČSR (1920) po vzniku Česko-Slovenska v roku 1918. Tá v sebe zahŕňala nielen tento inštitút, ale aj povinností občanov a postavenie ná-

rodnostných menšín. Ústava platila až do roku 1948. Pri narušenej kontinuite v rokoch 1939 – 1945, Snem Slovenskej republiky schválil Ústavu SR v roku 1939, ktorá taktiež zakotvila ľudsko-právny inštitút a povinností občanov. Avšak v tomto období, ako upozorňuje autor, dochádzalo k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd, najmä prijatím protižidovskej legislatívy. Po oslobodení ČSR a zániku prvej SR v roku 1945 sa začala obnova Česko-Slovenska. Počas jeho existencie boli prijaté najskôr dve ústavy, a to Ústava ČSR v roku 1948 a Ústava ČSSR v roku 1960, ktoré zakotvovali široký katalóg základných práv a slobôd. Následne, ústavný zákon o česko-slovenskej federácii (č. 143/1968) síce ľudsko-právny inštitút neobsahoval, ale rešpektoval zakotvené základné ľudské práva a slobody v Ústave ČSSR z roku 1960. Po zániku Česko-Slovenska 31. decembra 1992 vznikli dva nástupnícke štáty – Česká republika a Slovenská republika. Ústavy oboch nových demokratických štátov zakotvili široké katalógy základných ľudských práv a slobôd. V závere prvej kapitoly autor poukazuje aj na ich porušovanie v SR rôznymi fyzickými a právnickými osobami a niekedy aj zo strany štátu, čo negatívne pôsobilo pri rozvíjaní Slovenska ako demokratického a právneho štátu.

Druhá kapitola „**Retrospektívna deskripcia a rekonštrukcia postavenia národností v Československej socialistickej republike**“ prezentuje analýzu a hodnotenie ústavného zákona č. 144/1968 Zb. o postavení národností v Československej socialistickej republike (ČSSR) a jeho uplatňovanie v spoločensko-politickej praxi, a to v súčinnosti s uplatňovaním základných práv a povinností občanov zakotvených v platnej Ústave ČSSR z roku 1960 v novelizova-

nom znení. Na tomto mieste autor upozorňuje, že základné práva zakotvené v ústave sa často deformovali a bagatelizovali v ich praktickom uplatňovaní. Reakciou na túto skutočnosť bolo prijatie spomínaného ústavného zákona v súvislosti s prijatím ústavného zákona o česko-slovenskej federácii, v ktorom mali národnostné menšiny rovnoprávne postavenie s národom slovenským i českým v spoločnosti a štáte. Ústavný zákon č. 144/1968 Zb. novým spôsobom, na princípoch rovnosti, rovnoprávnosti a socialistickom internacionalizme, zakotvoval postavenie národností v štáte budovanom už na federatívnych princípoch. Príslušné ustanovenia tohto zákona mali na zreteli zastúpenie národností v celej sústave zastupiteľských orgánov v ČSSR, rovnoprávnosť národností so slovenským a českým národom sa zabezpečovala aj v iných volených orgánoch (napríklad vo výboroch, komisiách a pracovných skupinách najvyšších zastupiteľských orgánov, súdnictve, v radách a komisiách národných výborov atď.). Toto ústavnoprávne zakotvenie národov a národností sa realizovalo aj v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi. Všetky práva národností sa v plnej miere uplatňovali aj v praktickom živote národností, napríklad právo na vzdelanie v materinskom jazyku prostredníctvom národnostného školstva, právo na svoj osobitý kultúrny život prostredníctvom národnostných kultúrnych inštitúcií a organizácií atď. Akékoľvek formy násilia, smerujúce k odnárodneniu, sa zakazovali. Autor pritom poukazuje, že sa objavovali aj niektoré nedostatky, ktoré súviseli s existujúcim deficitom demokracie, najmä po roku 1970 v čase normalizácie československej spoločnosti a štátu. V tomto období sa začalo aj porušovanie ľudských práv a slobôd všetkých občanov.

Tretia kapitola „Ústavnoprávne postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike“ sa zaoberá analýzou a hodnotením štátnej národnostnej politiky SR, ako aj uplatňovanie spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxe Ústavy SR. Autor osobitne zdôrazňuje (s čím možno bezpochyby súhlasiť), že SR uskutočňuje svoju národnostnú politiku voči národnostným menšinám a etnickým skupinám v troch rovinách – ústavnoprávnej, kultúrnej a vzdelávacej (resp. školskej). Sleduje zachovanie národnej, kultúrnej a jazykovej identity menšín, pričom realizácia jej národnostnej politiky dôsledne vychádza z príslušných medzinárodných dokumentov OSN, Rady Európy a Európskej únie (EÚ). Ďalej autor prezentuje národnostné zloženie Slovenska podľa posledného sčítania obyvateľstva v roku 2011 a rozoberá príslušné ustanovenia Ústavy SR (články 33 a 34), ktoré zaručujú postavenie a ochranu práv menšín a etnických skupín, a to ako individuálne práva v súlade s medzinárodným štandardom uplatňovaným v Európe. V tejto kapitole sa uvádza, že okrem Ústavy SR sa otázky postavenia, práv a ochrany národnostných menšín a etnických skupín upravujú aj v ďalších 26 zákonoch a právnych dokumentoch, napríklad v zákone o sústave základných a stredných škôl, zákone o mene a priezvisku, zákone o matrikách, v Občianskom zákonníku atď. Autor tiež dôrazne rozoberá a hodnotí zákon o používaní jazykov národnostných menšín č. 184/1999 Z. z. v znení neskorších predpisov, ktorý po poslednej novele v roku 2011 znížil klauzulu národnostných menšín obyvateľstva v národnostne zmiešaných územiach z hodnoty 20% na 15%. Táto ústretová či nadštandardná „pozitívna diskriminácia“ zo strany poli-

tickej reprezentácie väčšinového národa sa v slovenskej spoločnosti stala predmetom ostrej kritiky a nesúhlasu, z dôvodu, že na národnostne zmiešanom území môže dôjsť k diskriminácii Slovákov vo vlastnom národnom štáte. V závere kapitoly sa konštatuje, že postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v SR vychádzajú z doterajšej praxe i postupov uplatňovaných v kontexte národnostného zákonodarstva v Európe.

Vo štvrtej kapitole **„Účasť na štátnej moci a politike štátu v oblasti kultúry a školstva národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike“** sa rozoberá a posudzuje aktívna účasť menšín a etník v mocenských a politických štruktúrach štátu s dôrazom na oblasť kultúry a školstva. Každá národnostná menšina alebo etnická skupina má právo v súlade so zákonom o združovaní občanov združovať sa do spolkov a rôznych politických subjektov a združení a prostredníctvom nich sa môže uchádzať o účasť na štátnej moci spôsobom, ako ustanovujú volebné zákony. Podľa posledných výsledkov parlamentných volieb z roku 2016, má maďarská menšina prostredníctvom slovensko-maďarskej politickej strany MOST-HÍD osem poslancov maďarskej národnosti v slovenskom parlamente a vo vláde SR troch ministrov. Z hľadiska sledovanej problematiky v tejto kapitole si NR SR ďalej zriaďuje Výbor pre verejnú správu, územnú samosprávu a národnosti, vláda zase Radu vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť ako svoj poradný, iniciatívny a koordinačný orgán pre otázky národnostnej politiky. Vláda SR ďalej zriaďuje vládnych splnomocnencov pre rómsku komunitu, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.

SR uskutočňuje národnostnú politiku štátu aj v kultúrnej oblasti, dotýkajúcu

sa bezprostredne života národností a etník, predovšetkým finančnou podporou ich aktivít. V rámci nej zabezpečuje vydávanie periodickej aj neperiodickej tlače. V tejto súvislosti vláda SR schválila v marci 2017 zákon o Fonde na podporu kultúry národnostných menšín, čo predstavuje finančnú podporu pre ich profesionálne kultúrne telesá, najmä divadlá, umelecké súbory, múzeá atď. Popri tom Ministerstvo kultúry SR financuje vysielací čas v slovenských verejnoprávných inštitúciách pre národnosti a etniká. Na Slovensku je registrovaných 32 politických strán národnostných menšín, z toho 10 politických strán, ktoré reprezentujú maďarskú menšinu, 21 politických strán reprezentujúcich rómsku etnickú skupinu, a jednu politickú stranu rusínsko-ukrajinskú. Okrem toho sú na Ministerstve vnútra SR registrované rôzne spolky a kultúrne zväzy menšín a etnických skupín.

Profesor Jaroslav Chovanec v rámci tejto kapitoly poukazuje tiež na oblasť národnostného školstva, ako sa v súčasnosti uskutočňuje vzdelávanie na všetkých stupňoch škôl v materinskom jazyku maďarskej, rómskej, rusínskej, ukrajinskej a nemeckej národnostnej menšiny. V tejto súvislosti sa zmieňuje aj o kodifikácii rusínskeho jazyka v januári 1995 v Bratislave, čo umožnilo obnovu rusínskeho národnostného školstva. Ďalej bol v roku 2008 štandardizovaný rómsky jazyk, avšak do praxe ako vyučovací jazyk sa zatiaľ nedostal. V súčasnosti upravujú vzdelávanie národnostných menšín nasledujúce základné právne normy v novelizovaných zneniach: Ústava SR (zákon č. 460/1992 Zb.), zákon o štátnom jazyku SR (č. 270/1995 Z. z.), zákon o používaní jazykov národnostných menšín (č. 194/1999 Z. z.), zákon o štátnej správe v školstve a školskej samo-

správe (č. 596/2003 Z. z.) a zákon o výchove a vzdelávaní tzv. školský zákon (č. 245/2008 Z. z.). Autor v závere kapitoly zdôrazňuje skutočnosť, že národnostná politika Slovenska, realizovaná v teórii a v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi, je dôkazom demokratického prístupu k riešeniu tejto zložitej problematiky a oproti viacerým štátom Európy (vrátane susediaceho Maďarska) zabezpečuje nadštandardné ústavnoprávne postavenie a ochranu národnostných menšín a etnických skupín v SR.

V piatej kapitole **„Rómska národnostná menšina a jej integrácia do spoločnosti v Slovenskej republike“** sa posudzujú historické aspekty Rómov na Slovensku, ich postavenie v Rakúsko-Uhorsku, v Česko-Slovensku a osobitne v samostatnej SR. Autor vyzdvihuje nový prístup k riešeniu problematiky Rómov (vrátane ich integrácie do spoločnosti), ktorý sa začal uskutočňovať až po Novembri 1989. Je to mimoriadne zložitý problém, ktorý sa nie najlepšie darí riešiť a ktorý má dlhodobý charakter. Na zvládnutie tohto problému SR vytvorila, okrem iného, inštitucionálne predpoklady zahrňujúce už spomínaného splnomocnenca vlády pre rómsku komunitu, vládneho splnomocnenca pre ľudské práva, slobody a národnostné menšiny, ako aj Výbor NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny. Popritom pôsobí v prospech Rómov aj rôzne organizácie z mimovládneho sektora, vrátane rôznych aktivistov. Osobitná pozornosť sa venuje analýze a posúdeniu Stratégie SR pre integráciu Rómov do slovenskej spoločnosti do roku 2020 a jej akčných plánov. Autor v závere kapitoly kriticky upozorňuje, že okrem negatívnych konaní Rómov sa o úspechoch v postupnej integrácii Rómov do spoločnosti prakticky v médiách nič nepíše. Práve tieto pozitíva

v integrácii môžu poslúžiť ako významné príklady, že to ide, keď je snaha na oboch stranách – ako na strane Rómov, tak aj majoritného obyvateľstva v SR.

Šiesta kapitola **„Vzťahy Maďarska k maďarskej národnostnej menšine v Slovenskej republike“** hodnotí vývoj týchto vzťahov od zániku rakúsko-uhorskej monarchie až po súčasnosť. Autor poukazuje na význam Trianonskej mierovej zmluvy z roku 1920, ktorá rozhodla o hraniciach medzi Česko-Slovenskom (presnejšie Slovenskom) a Maďarskom po rozpade monarchie. Avšak Maďarsko a jeho politická reprezentácia sa s takouto úpravou hraníc nikdy nezmierila. Sen o tzv. Veľkom Maďarsku pretrváva a úsilie o revíziu Trianonskej zmluvy v istých maďarských revizionisticko-iredentistických kruhoch je stále živé. Fidesz a Jobbik, súčasne relevantné politické strany v Maďarsku, požadujú územnú autonómiu pre maďarskú menšinu žijúcu v susedných štátoch, vrátane Slovenska. Nová Ústava Maďarska z roku 2011 zakotvila maďarské štátne občianstvo pre maďarskú menšinu žijúcu na území iných štátov, ako aj možnosť volebného práva do maďarského parlamentu. NR SR túto právnu exterritorialitu rázne odmietla hneď v máji 2011. Mnohí politickí reprezentanti maďarskej národnostnej menšiny žijúcej v SR podporujú snahy Maďarska presadiť jeho záujmy na Slovensku, predovšetkým zo strany politických subjektov ako sú SMK (Strana maďarskej komunity) a MOST-HÍD. Maďarsko spolu so svojou politickou a štátnou reprezentáciou takto svojím konaním vytvára napätie a nedôveru vo vzájomných vzťahoch so susediacimi štátmi, vrátane Slovenska. Požiadavky Maďarska pre maďarskú národnostnú menšinu žijúcu v susedných štátoch sú jednoznačne odmietané a chápané ako

zásah do ich vnútroštátnych záujmov a sú v rozpore s medzinárodným právom. Na záver, autor aj v tejto súvislosti dôrazne poukazuje na skutočnosť nadštandardného riešenia postavenia a ochrany maďarskej menšiny na Slovensku v porovnaní s niektorými európskymi štátmi, predovšetkým s Maďarskom.

Autor sa v siedmej kapitole „**Orgány ochrany práva vrátane práv národnostných menšín a etnických skupín**“ zaoberá príslušnými orgánmi zabezpečujúcimi ochranu práva, právne služby, právnu pomoc, mimosúdne rozhodovanie a vykonávanie ochrany práva v SR. Orgány ochrany práva sa na Slovensku delia do dvoch skupín, a to na orgány preventívne a na orgány represívne. Toto delenie sa uskutočňuje podľa prostriedkov ochrany práva, ktoré tieto orgány používajú. Podľa používania prostriedkov a samotnej činnosti orgánov ochrany práva v SR autor poukazuje na: kontrolné orgány ochrany práva, rozhodovacie orgány ochrany práva, orgány právnych služieb a právnej pomoci, a vykonávacie orgány ochrany práva. Medzi kontrolné orgány ochrany práva radí Policajný zbor SR, Prokuratúru SR a Najvyšší kontrolný úrad SR.

V záujme zabezpečenia vnútorného poriadku, bezpečnosti a ochrany občanov a právnických osôb sa vytvoril Policajný zbor SR. Jeho postavenie, právomoci a úlohy v systéme štátnych orgánov zakotvuje zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Čo sa týka prokuratúry, tá chráni práva a zákonom chránené záujmy fyzických a právnických osôb v štáte. Jej postavenie, poslanie a úlohy v systéme štátnych orgánov upravujú Ústava SR v ôsmej hlave, zákon č. 153/2001 o prokuratúre a zákon č. 154/2001 Z. z. o prokuratúrach a právnych čakateloch prokuratúry. Prokuratúra v SR je budovaná na zásadách

centralizmu, monokratizmu a nezávislosti. Monokratizmus ako zásada výstavby a činnosti prokuratúry spočíva v tom, že prokurátor je individuálny orgán, ktorý rozhoduje vždy sám a nerieši veci v merite. Do sústavy prokuratúr patrí tiež Úrad špeciálnej prokuratúry so sídlom v Pezinku. Tretím kontrolným orgánom ochrany práva na Slovensku je Najvyšší kontrolný úrad SR (NKÚ), ktorý je nezávislým orgánom kontroly hospodárenia. Jeho postavenie, poslanie a úlohy zakotvujú Ústava SR v druhom oddiele tretej hlavy a zákon č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade SR v novelizovanom znení.

Rozhodovacie orgány ochrany práva aplikujú právo, majú nezastupiteľné miesto v systéme ochrany práva v SR. Ide o súdnictvo, ktoré z hľadiska rozhodovacej právomoci sa delí na všeobecné súdy, osobitné súdy (napríklad Špecializovaný súd na posudzovanie a rozhodovanie o organizovanom zločine atď.) a Ústavný súd SR. Súdy sú osobitné štátne orgány, ktoré rozhodujú o trestných a občianskych veciach na základe zákona a právneho vedomia sudcov a na základe toho vynášajú rozsudky v mene republiky. Sudcov menuje prezident republiky na návrh Súdnej rady SR bez časového obmedzenia. Súdna rada je zakotvená v článku 141a Ústavy SR v novelizovanom znení a v zákone č. 185/2002 Z. z. o Súdnej rade SR a zmene a doplnení niektorých zákonov. Existencia a fungovanie ústavného súdnictva, teda Ústavného súdu SR, je základným predpokladom a podmienkou pre budovanie právneho štátu, ktorým podľa Ústavy SR (článku 1) SR je. Ústavný súd SR bol vytvorený na základe Ústavy SR po zániku česko-slovenskej federácie. Postavenie, poslanie a úlohy Ústavného súdu sú, okrem Ústavy SR, podrobnejšie upravené v zákone č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu SR, o konaní pred ním

a o postavení jej sudcov, v znení zákona č. 193/1995 Z. z. o rokovacom poriadku Ústavného súdu SR.

Medzi orgány ochrany práva autor zaraďuje aj orgány právnych služieb a pomoci, ktoré sa v SR delia na orgány poskytujúce právne služby (ako sú osvedčovanie právnych skutočností, spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch a služby spojené s dedičstvom vrátane úschov) a na orgány poskytujúce právnu pomoc. K orgánom právnych služieb a právnej pomoci patria najmä notárstvo (zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti v znení neskorších predpisov) a advokácia (ktorá sa uskutočňuje podľa zákona č. 132/1990 Zb. o advokácii v znení zákona č. 302/1991 Z. z.). Mimosúdne rozhodovacie orgány majú tiež svoje miesto a opodstatnenie pri ochrane práva, rozhodujú o právnom spore mimosúdnou cestou podľa zákona č. 218/1996 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení zákonov č. 448/2001 a č. 244/2002 Z. z. Rozhodcovské konanie je rýchlejšie a menej formálne ako súdne konanie. Medzi mimosúdne rozhodovacie orgány sa radí aj mediácia (zákon č. 420/2014 Z. z.), ktorá sa môže využívať v občianskoprávných, rodinnoprávných, obchodnoprávných a pracovnoprávných sporoch. Výsledkom mediácie je dohoda účastníkov sporu. Do kategórie spomínaných orgánov právnych služieb a právnej pomoci, ako aj mimosúdnych rozhodovacích orgánov sa zaraďujú tiež exekučné orgány, ktoré fungujú podľa zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch v znení neskorších predpisov. Medzi zvláštne orgány ochrany práva zaraďuje autor aj Zbor väzenskej a justičnej stráže SR (zákon č. 4/2001 Z. z.) a Verejného ochrancu práv v SR (zákon č. 564/2001 Z. z.)

V záverečnej kapitole monografickej publikácie „**Namiesto záveru**“ autor

sumarizuje dosiahnuté výsledky práce z hľadiska budovania a uplatňovania demokratického právneho štátu v spoločensko-politickej a ústavnoprávnej praxi v SR. Pritom konkrétne posudzuje ústavnoprávne postavenie a ochranu národnostných menšín a etnických skupín, s dôrazom na maďarskú menšinu a rómske etnikum, a hodnotí ich ako nadštandardné v porovnaní s niektorými štátmi Európskej únie.

Predloženú monografiu „Postavenie a ochrana národnostných menšín a etnických skupín v Slovenskej republike“ svojim zameraním, obsahom a aktuálnosťou považujem za mimoriadne hodnotné dielo profesora Jaroslava Chovanca, ktoré predstavuje významný príspevok do prameňov spoločensko-politického a ústavnoprávneho poznania ľudsko-právnej agendy, postavenia a ochrany národnostných menšín a etnických skupín na národno-štátnej úrovni, do rozvoja právnych a politických vied, ako aj do teórie medzinárodného a európskeho práva. Dielo je určené najmä pre univerzitnú pedagogickú činnosť, pre študentov právneho, politologického a humanitného zamerania, teda spoločensko-vedným odborom, ako aj pre tých, ktorí profesionálne pôsobia vo verejnej správe SR, a osobitne pracovníkom samosprávy, ako aj pracovníkom v oblasti tvorby, realizácie a uplatňovania ľudsko-právnych dokumentov s dôrazom na ochranu práv a slobôd národnostných menšín a etnických skupín v širšom spoločenskom kontexte, a tiež i poslancom NR SR, ako i poslancom miestnych zastupiteľstiev.

doc. Ing. Pavol H r i v í k, CSc.
Trenčianska univerzita AD
Katedra politológie

Krajčí, Jozef : *Diamant v hrude nezhnije* (*Adamus in glæba non putrescet*). Bratislava : Paneurópska vysoká škola. 2018, 513 strán. (Prvé vydanie), ISBN: 978-80-89453-43-6.

Je len dobré, že všedné dni nášho života občas narušia udalosti, ktoré nám takúto všednosť premenia na čosi nezvyčajné, nevšedné, na čosi, čo nám prinesie radosť, poučenie, ale aj zmysluplnú zábavu, ba v konečnom dôsledku spôsobia, že chytíme akoby nový dych, aby sme mali sily prijímať to, čo život prináša. Nie vždy medzi takéto udalosti možno zaradiť aj vydanie nového literárneho diela. Sú však aj výnimky. No a medzi takéto výnimky určite patrí literárne dielo, významné nielen rozsahom, ale predovšetkým hodnotou vyjadrených myšlienok, z pera jedného zo súčasných najvýznamnejších slovenských romanistov, znalcov latinčiny, starorímskych reálií a práva prof. ThDr. Jozefa Krajčího, PhD. V knižnej podobe uzrelo svetlo tohto sveta koncom roka 2018, ako vydateľský počin vydavateľa Paneurópskej vysokej školy a na pultoch predajní je verejnosti k dispozícii od začiatku roka 2019. Ide o zozbierané a v originálnej štruktúre usporiadané citácie, myšlienky, pojmy a sentencie známych i neznámych veľikánov myslenia ľudstva minulých čias, vyjadrené v latinčine, opatrené citlivým slovenským prekladom a vo viacerých prípadoch aj vysvetleniami jednotlivých latinských slov, ktoré tvoria súčasť pôvodnej latinskej citácie, pod výstižným názvom „*Diamant v hrude nezhnije*“ (lat. „*Adamus in glæba non putrescet*“).

Podstata diela je založená nielen na zozbieraní často i doteraz nepublikovaných latinských výrokov a pojmov, ale aj na ich usporiadaní do premyslenej originálnej štruktúry, ktorú tvorí šesť základných častí, pričom tieto sú ešte vnútorne členené do podčastí. V rámci jednotlivých častí a podčastí sú potom latinské výroky a pojmy zoradené v abecednom poradí. Zozbierané výroky

a pojmy sú zaradené do nasledovných spomínaných šiestich častí: I. Latinská klasika o človeku, II. Vnútorný svet človeka, III. Vonkajší svet človeka, IV. Zaradenie človeka v spoločnosti, V. Život a jeho prejavy a VI. Životné konfrontácie s písmom (pod pojmom písmo treba rozumieť Písmo sväté starého a nového zákona, ako aj niektoré cirkevné reálie). Podstatu kritérií členenia autor založil na vnútornej spojitosti významu obsahu jednotlivých výrokov a pojmov, pričom základný význam častí, či podčastí, je podmienený jej názvom. Osobitný význam diela spočíva aj v tom, že v jednotlivých latinských citátoch autor vysvetľuje význam a gramatiku nosných latinských slov, takže pozorný čitateľ sa môže zároveň pri vnímaní myšlienky citátu nevtieravým spôsobom učiť latinský jazyk.

Najlepšou recenziou tohto nevšedného literárneho počinu sú vyjadrenia významných osobností reprezentujúcich celé spoločenské spektrum Slovenska, uvedené hneď v úvode knihy. V plejáde týchto osôb, ktoré sa úprimne vyznali zo svojich pocitov po oboznámení sa s dielom prof. Jozefa Krajčího, môžeme nájsť významného lekára, právnik, cirkevného hodnostára, právneho historika či známeho herca a recitátora. Nie je preto nič vhodnejšie, ako postaviť aj obsah tejto recenzie na citácii alebo parafrázovaní ich vyjadrení a vybrať z nich aspoň nasledovné myšlienky.

Hodnotené dielo je naplnené zmysluplnými citátmi a pojmi od skutočných celebrít ducha. Ich myšlienky sú aj po stáročiach živé a aktuálne. Je na nás, či si tieto zrníčka múdrosti všimneme, nad nimi sa zamyslíme a prípadne si ich osvojíme ako poučenie pre naše konanie v dnešnej súčasnosti. Zozbieranie a systematické

rozčlenenie latinských citátov, pojmov a všetkých s nimi spojených informácií z autorovej licencie, predstavuje bezpochyby veľký kultúrny a vedecký počin. Jeho význam spočíva najmä v tom, že autor priblížil a pred očami oživil múdrosť starovekých, stredovekých, ale aj novovekých mysliteľov a iných významných dejateľov, krásu ich uvažovania a duchaplnosť ich vyjadrení. Autor vypracovaním svojho diela prispieva k rozšíreniu nášho obzoru, upozorňuje na nestarnúce hodnoty ľudského pokolenia a obohacuje tak našu prítomnosť. Vďaka jeho námahe a trpezlivosti dostáva slovenská kultúra a vzdelanosť do svojho dedičstva vzácny „diamant“, ktorý ani v hrude nezhasne. Vďaka autorovi sa čitateľom otvára priestor, z ktorého možno čerpať pri posudzovaní najrozličnejších životných situácií a hľadať cestu riešení, alebo jednoducho konštatovať, že život je krásny dar, ale na jeho prežitie neexistujú učebnice.

Ten, kto chce prijateľným spôsobom získať nové poznanie, ktoré obohacuje ducha, rozvíja pozitívne myslenie, prináša uvoľnenie a radosť zo života, ten by mal naozaj siahnuť po tejto knihe a zahĺbiť sa do jej obsahu. Ešte jedna rada. Ten, kto chce skutočne v tomto zmysle konať, musí nevyhnutne rátať s tým, že si na to musí vyčleniť dostatočne dlhý voľný a vhodný čas, lebo obsah tejto knihy vie tak zaujať, že človek stráca prehľad o čase a zabudne na každodennú realitu bežného života, a tým možno aj na niečo iné dôležité.

Úplne na záver možno uviesť v minulosti pri takýchto príležitostiach bežne používanú formulu : *Quod bonum faustum felix fortunatumque sit (O. B. F. F. F.)* – Nech je to pre dobro, zdar, šťastie a blaho.

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva